



VASZILIJ IAN

A JÉGMEZŐK LOVAGJA

VASZILIJ JAN
A JÉGMEZŐK LOVAGJA

REGÉNYES ÉLETRAJZ

MÓRA KÖNYVKIADÓ • KÁRPÁTI KIADÓ
BUDAPEST — UZSGOROD 1968

DELFIN KÖNYVEK

Szerkeszti
RÓNASZEGI MIKLÓS

Előkészületben

FEHÉR KLÁRA
FÖLDRENGÉSEK SZIGETE

SZENTIVÁNYI JENŐ
TIZENKÉT HALÁLOS PERC

A mű eredeti címe Junoszty Polkovodca

FORDÍTOTTA GALLYAS FERENC

CSERGEZÁN PÁL RAJZAIVAL

Megjelent a Móra Ferenc Könyvkiadó (Budapest) és a Kárpáti Kiadó (Uzsgorod, Ukrán SZSZK) közös gondozásában

I. A SÓLYOM KIREPÜL

AZ ELSŐ VESZEDELEM

Fjodor és Alekszandr, a két fejedelmi gyermek ezen a reggelen korán belépett nappali szobájába, ahol Varszonofij szerzetes már egy régi zsoldárskönyvvel várta őket. A két fiú leült az asztalhoz, s mutatópálcákkal kísérve a sorokat, éneklő hangsúllyal olvasni kezdett. A reggeli nap ferde sugara a tengerentúli színes üvegekkel berakott kis ablakon át világos foltokat vetett a nagy könyv megsárgult lapjaira.

Amikor a két fiú befejezte az olvasást, Varszonofij atya eléjük tett egy-egy kis kecskebőr lapot, s a két fejedelemfi hozzálátott, hogy lúdtollával a zsoldárok betűinek mintájára bonyolult, szép betűket rójon a kecskebőrrre.

– Most pedig úgy írjátok, mintha ti magatok volnátok a krónikások, mi is történt Novgorodban ezen a télen: „A 6737. esztendőben* a déli szél megolvasztá az Ilmeny-tó jegét, s a Volhov folyóba hajtotta azt, leszakítván a nagy híd kilenc pillérét...”

Ekkor elégedetlenül megszólalt Alekszandr, az ifjabbik fiú:

– Varszonofij atya! Miért kell esőről, szélről írunk? Én ezt nem írom! Inkább olvass nekünk arról, hogyan harcolt atyánk az észtek, a finnek meg a németek ellen!

– Jól van, fiacskám! Akkor hát Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem hadjáratairól beszéljek nektek, de igyekezzetek, hogy jól feljegyezzetek mindent a kecskebőrökön.

*** Akkoriban az időszámítást a „világ teremtésétől” számították**

Varszonofij atya elővett egy vastag könyvet a pad alól, egy vaspántos kis ládából, és lassan olvasni kezdte:

– „A 6731-ik esztendőben* Jaroszláv fejedelem Novgorodba érkezett vala a novgorodiak nagy örömére. Ugyanezen a télen eljövének a litvánok hétezerén, és Torzsok körül hadakozának. Elfoglalák az egész toropecki járást, és Torzsokban súlyos veszedelmet okozának. Ámde megérkezék Jaroszláv fejedelem, a litván sereg visszavonult vala, Jaroszláv pedig üldözésükre indulva elragadá lovaikat, szétveré őket, és sokakat levága. A litván sereg eltakarodék; Jaroszláv pediglen sértetlenül tére meg a harcból, seregének zsákmánya számolatlan.”

Alekszandr türelmetlenül felkiáltott:

– Drága jó Varszonofij atya! Olvass nekünk még valamit atyánk hadjáratairól! Majd aztán mindent följegyeztek.

Varszonofij elgondolkozott, és ezt mondta:

– Nehéz volt atyátok, a bölcs Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem élete. Sok hadat viselt, de mindegyikről becsülettel, a győzelem dicsőségével tért vissza. Soha senkinek nem engedte meg, hogy betörjön megszentelt, ősi földünkre. Hallgassátok csak meg, mit jegyzett fel krónikáink: „A 6736-ik esztendőben** eljövének csónakjaikon a finnek törzséből való harcosok, hogy csatáznának a Ladoga-tavon. Híre lőn Novgorodban, és a novgorodiak palánkos dereglyéken, Jaroszláv fejedelem vezérletével, a Ladoga-tóba evezének. A fejedelem ráronta az ellenségre, késő éjszakáig harcolt vele, amikor is a finnek visszavonulának Osztrovlecbe. Az ellenség még ugyanazon éjszakán békét kért vala, s elhagyván csónakjait, az erdőbe meneküle. Sokan közülük elesének ...”

*** 1223-ban**

**** 1228-ban**



Fjodor fejedelemfi közönyösen hallgatta a krónikát, de Alekszandr lelkesen felugrott:

– Köszönöm, Varszonofij atya! Szeretnék minél többet tudni bátor atyánk harcairól és hadjáratairól. Ó, bárcsak hamar felnőhetnék. Ha felnövök, atyám majd magával visz, s akkor megmutatom ...

Varszonofij atya arcán gyöngéd mosoly ragyogott.

– Jól van, kis vitéz! Eljön majd a te órád is! Most pedig fogjatok hozzá, s írjátok le mindazt, amit felolvastam nektek, de figyelmesen írjátok ám, semmit ki ne hagyjatok!

A sötét bőrbbe kötött könyvet letette az asztalra. Két kis szőke fej hajolt a könyv fölé. A fiúk nekiláttak az írásnak, buzgón rótták a cirádás betűket.

A szerény tanítómester szívét örömmel töltötte el a két fiú fejlődése, különösképpen a kíváncsi és tudni vágyó Alekszandr igyekezete; de ezen a napon nyugtalanság töltötte el a lelkét.

Reggel ugyanis, amikor idejövet a Volhov hídjához ért, egy időre meg kellett állnia. A fahídon megrakott szekerek dübörögtek. A régi híd mellett épült az új. Csattogtak a fejszék, a kalapácsok; az ácsok gerendákat és deszkákat cipeltek, faékekkel ügyesen, fűrgén erősítették össze őket. A híd feljárójánál megtorpantak az emberek. Az összetorlódott tömegben két idős, előkelő novgorodi lakos, bojár vagy gazdag kereskedő beszélgetett hangosan, mit sem törődve a körülöttük állókkal.

– A perejaszlavliak mostanában szántsándékkal feltartóztatják gabonás hajóinkat. Úgy hallom, hogy az átkelőhelyeket lezárták. S mindezt azért, hogy felemeljék a gabona árát.

– Meg kell hát kérnünk perejaszlavli Jaroszláv Vszevolodovics fejedelmet, könnyítsen sorsunkon. Hiszen szentül megígérte, mindig segíteni fogja a novgorodiakat ügyes-bajos dolgaikban. Ámde most mit sem törődik velünk. Látnivaló, rá se hederít Novgorodra, amióta elhagyott bennünket.

– Tévedsz! A fejedelem segít rajtunk! – válaszolta határozottan a másik. – Különben miért hagyta volna itt mindkét fiát nálunk, Novgorodban, mintha túsok volnának?!

– Mi hasznuk abból, ha túsokként itt vannak? Szabadon élnek odafönt a várban! Bármikor Perejaszlavlba szökhetnek.

– Mit tegyünk hát, mit gondolsz?

– Tüstént be kell zárni mindkét fejedelemfit a kolostorba. Akkor majd Jaroszláv is észretér, váltságdíjat küld, s ismét megindulnak hozzánk a gabonás gályák Szuzdalból és Perejaszlavlból.

– Még ma megmondjuk a vecsén,* hozzák elő azonnal mindkét fejedelemfit.

– Nem ismered Jaroszláv fejedelmet! Csak még jobban felbőszül.

– Úgy látszik, a vecse ma nem ér véget békésen.

*** Vecse: a középkori orosz városok nyilvános fóruma, népgyűlése**

Nagy összecsapás lesz Jaroszláv hívei és ellenségei között.

Ekkor a szekerek megindultak, az emberek utána, s a megriadt Varszonofij továbbstett. Keserűen gondolta magában:

„Ezek a novgorodiak nem tudnak viszályok és viták nélkül meglenni. Mit akarnak már megint? Hiszen a két kicsiny fejedelmi, Jaroszláv Vszevolodovics két fia itt él nálunk, senkinek sincs útjában, s helyettük az öreg széktartó meg a vecse kormányoz. A vecse a mi legfőbb gazdánk.”

A lecke vége felé járt. A lépcső megreccsent, lábdobogás hallatszott, valamennyien felfigyeltek. Sosztak Oresko, Jaroszláv fejedelem kedvelt harcosa, a medvevadász rontott a szobába. Bereteszte maga mögött az ajtót, aztán megtörölte verejtékes arcát a köntöse szélével.

– Baj van! Ó, nagy baj tört ránk! – lihegte. – Az úr-fiáknak menekülniük kell Novgorodból! Az emberek dühöngenek, ezt ordítózzák: „Üzzük el Jaroszláv nemzetségét, s hívjuk be a Msztyiszlavicsokat!”

Varszonofij rémülten összekulcsolta kezét:

– Ugyan mi bűnük lehet ezeknek a gyermekeknek?

– Hát az, hogy Boriszov emberei, Borisz Nyegocsevics bojár hívei most alkudoznak Msztyiszlav fejedelemmel; hátat akarnak fordítani Szuzdálnak és Vlagyimirnak, tehát nyilván Jaroszláv nagyfejedelemnek is. Vajon honnét hozzák majd a novgorodiak a kenyérgabonát? Hiszen amúgy is szűkösen vagyunk kenyér dolgában: a múlt évek során a fagy elpusztította egész termésünket.

Eközben Sosztak Oresko kidugta fejét a hátsó udvarra nyíló ablakon, s füttyentett.

Rögtön felhangzott a válaszfütty. Sosztak kikiáltott az ablakon:

– Elkészültünk, rögtön megyünk! – Aztán a fiúkhöz fordult: – Fjodor Danyilovics bojárt, a nevelőtöket már figyelmeztettem; a bojár Jakim titoknokkal együtt vár rátok a lovaknál!... öltözzetek fel gyorsan, siessetek! ...

A kiáltozás és a lárma erősödött az udvaron.

A két fiú megpróbált kinézni az ablakon, de Varszonofij atya félrehúzta őket, sürgette mindkettőjüket, segített nekik az öltözködésben.

A lépcső újra megreccsent, odakint ököllel verték az ajtót.

– Mit akartok? Menjetek a pokolba! – kiáltotta Oresko.

– Nyisd ki az ajtót, vagy betöröm!

Az ajtó megreccsent, majd meglódult, végül leszakadt pántjáról.

A kövér, nehéz testű Poulektov ugrott a szobába; hatalmas termetű férfi volt, hosszú szakálla a mellét takarta. Novgorodban mindenki ismerte ezt a gazdag mészáros. Vörös szőrű, erős keze hosszú kést szorongatott; ezzel szokta leszúrni a disznókat.

– Ezek volnának a fejedelmi fiak? – mondta a mészáros, s megindult a fiúk felé.

Fegyá és Oleksza szorosan egymáshoz simulva állt a sarokban, az asztal mögött.

– Ne bánts! Ne bánts! – kiáltotta Fjodor. Alekszandr tágra nyílt, ragyogó szemmel, szótlánul figyelt, félelemnek nyoma sem volt az arcán.

Foma Poluektov nem jött egyedül. Fiatal segédje tátott szájjal állt mögötte, eltorlaszolva az ajtót. Kezében zsákok tartott, s várta gazdája parancsait.

– Ej no, ti csikók, gyertek csak ide! – mennydörögte Poluektov.

– Nem félsz az Istentől? Mit forralsz?! – kiáltott rá Varszonofij. Egy lépést tett feléje, s magasra emelte az ezüsthüvelyt. – Távozz, istentelen!

– Ne avatkozz a más dolgába, tisztelendő atyám! Borisz Nyegocsevics bojár megparancsolta nekem, vigyem a vecse elé mind a két fejedelemfit, s ha vonakodnának, kényszerítsem őket. Ezért van itt ez a két zsák.

– Ne merd halálos bűnnel terhelni a lelkedet! – kiáltotta rémulten Varszonofij, s elállta a késsel hadonászó mészáros útját.

– Ebben a dologban nem én döntök. Ha egyszer a vecse azt parancsolta, hogy mindkét fejedelemfit vigyem a színe elé ...

– Hazudsz! Nem a vecse parancsolta ezt, hanem Boriszov gyülevész népe, egy maroknyi bojár, aki Nyegocsevicsot szolgálja.

A mészáros félre akarta taszítani a szerzetest, de ekkor közbelépett Sosztak Oresko. Ez az erős és ügyes katona nemegyszer szállt már szembe egyedül a medvével is. Nekirontott Foma Poluektovnak s ledöntötte a lábáról.

Poluektov nagyot nyögött, nehézkesen lehuppant a padlóra, aztán rekedten hörögve a hátára fordult. Segédje, látván a mészáros kudarcát, menten futásnak eredt, és dübörögve gurult le a lépcsőn.

Sosztak egy kötelet kötött először Fjodor, majd Alekszandr hóna alá, s az ablakon át egymás után leengedte a két fiút az udvarra.

– Figyelj rám, Varszonofij atya! – mondta most Sosztak a megrémült szerzetesnek. – A bojárok meg a többi novgorodi lázadók bizonyára rögtön itt lesznek. Mondd meg nekik, hogy Sosztak Oresko, a fejedelem medvevadása egy kissé megdögönyözte Poluektov mészáros, mert a fejedelmi termekben garázdálkodni merészelt... Jó egészséget kívánok neked, a fejedelemfiakkal pedig Perejaszlavlba, a nagyfejedelemhez veszem utamat. Onnét majd maga a fejedelem jön ide vissza, hogy ítéletet tartson Novgorodban a lázadók felett, ha elűzte a földünkre támadó ellenséget.

Ezután egy kötelet kötött a nehéz tölgyfa asztal lábához, búcsúzásképpen földig hajolt Varszonofij atya előtt, ujjával megérintve a padlót, majd nagy nehezen átnyomta magát az ablakon, és leereszkedett az udvarra.

Varszonofij atya a sötét szentkép felé fordult, keresetet vetett, és suttogva imádkozott:

– Ó, Uram, kergesd el felőlünk e viharos felleget!

A lovasok ekkor már sebesen vágattak egyre messzebb Novgorodtól, s rejtett erdei ösvényeken Perejaszlavl Zalesszkij felé tartottak.

– Láthatóak – mondotta Sosztak a védenecinek -, miféle lázadók akadnak minálunk. Legyetek ezentúl elővigyázatosak, s ha valaha ti uralkodtok majd Novgorod felett, akkor az efféle lázadókat, amilyen Nyegocsevics meg Nozdrilin, s a hozzá hasonló becstelenekeket, óvatosan kerüljétek, akárcsak a vérszomjas vadállatokat. Az egyszerű novgorodiakkal mindenkor meglesztek, a novgorodi őszinte és jólelkű nép.

II. NAGYRA NŐ A MEDVEBOCS

A VADÁSZ

A két fejedelmi Novgorodból szerencsésen megérkezett Perejaszlavl Zalesszkijbe. Atyjuknál, Jaroszláv Vszevolodovics fejedelelemnél találtak menedéket. Békésen eltöltötték itt néhány esztendő, s Varszonofij atyától megtanulták az írás' és az olvasás tudományát. Alekszandr erős, szálas, karcsú legénnyé fejlődött. Korához képest túlságosan magába mélyedő volt, távol tartotta magát fiútestvéreitől. Szeretett egyedül kimenni a tóra. Csónakba szállva bevette magát a nádasba, ahol egyre azon ügyeskedett, hogy nyíllal madarakat lőjön. Atyja nemegyszer aggódott érte, ha sokáig nem került elő, s megparancsolta Afanaszj Tirjának, egy öreg harcosnak, hogy kövesse mindenüvé a nyugtalan vérű legényt, és vigyázzon rá. Alekszandr azonban megkérte atyját, szabadítsa meg a kényelmetlen felügyeletről:

– Bocsáss meg nekem, fejedelmi atyám! Ez az Áfonya nagyon az utamban van: amikor mélyen bemegyek a nádasba, s ott elrejtőzöm mozdulatlanul, nehogy eljesszem a madarakat. Áfonya elalszik, és úgy horkol, mint egy bika, máskor meg egyre mocorog, s minden ok nélkül zajt csinál. A madár idő előtt elröppen, s jó, edzett nyílam hiába száll utána.

– Hát jó, várj csak! – válaszolta az apja. – Tudom én, ki kell neked.

S amikor eljöttek a verőfényes tavaszi napok, Jaroszláv fejedelem magához hívatta fiát. A tanácskozóteremben ott állt az ajtónál Jerjoma, a híres medvevadász. Ajándékot hozott a fejedelemlen: két köteg vörhenyes rókabőrt, s a padlón ott feküdt előtte egy borjú nagyságú őz teteme; az őz sötétkék, félig nyílt szeme mereven nézett a világba. A vadász kezében tartotta kutyaprém, öreg, fülelkapját. Kusza ősz haja volt. Mellére sűrű, széles körszakáll ereszkedett. Alekszandr kíváncsi tekintettel fürkészte a vadászt, s rögtön észrevette, hogy az alig valamivel magasabb nála, de szélesebb a válla, s kopottas gúnyáján foltok tarkállanak. A lábán erős bocskort viselt, a lába fejét ráadásul állatbőrökbe burkolta. Jerjoma apró szemével Alekszandrt fürkészte.

– Itt áll előtted egy kiváló, tapasztalt vadász, olyan, amilyent kerestél – mondta a fejedelem elfojtott mosollyal. – Menj el bátran Jerjomával erdei kunyhójába. Egy hétig ott maradhatsz. Jerjoma majd megmutat neked mindent: hogyan kell törbe csalni a császármadarat és csapdát állítani a szarvasoknak. Megtanít téged arra is, hogy felismerd az erdő sűrűjében a medve barlangját és az állatok csapáit. De Afanaszj Tirja mégiscsak veled megy: nem hagyhatlak vigyázó szem nélkül. Elviheted magaddal a tarka lovat és még egy kis vezetéklovat.

Alekszandr odarohant méltóságteljes, mindig szigorú atyjához, térdre hullott előtte, s megcsókolta nagy, erős kezét:

– Köszönöm, atyám! Meglásd, egy medvebőrt hozok majd haza. Csak azt engedd meg, hogy öt nappal tovább maradhassak Jerjománál.

– Nem kell nekem tőled, fiam, semmiféle medvének az irhája! – Inkább csak arra vigyázz, hogy a magadét hozd haza sértetlenül... Hát te? Lóháton vagy gyalog jöttél? – fordult most a fejedelem a vadászhoz.

– Reméltem, hogy kegyes és bőkezű leszel hozzám, s ezért a Pejkon jöttem. Adass nekem egy kis lisztet meg élelmet, uram, fejedelmem. Ősszel majd friss erdei mézzel meghálálom. A liszt miatt hoztam magammal még a lovamat is. Mert hát a mocsár ösvényein én magara könnyen lépegettem volna ott is, ahol ló nem járhat.

– Legyen hát! Szólj a kasznárnak, adjon ki neked a magtárból lisztet is, élelmet is meg sőt is annyit, amennyire neked külön meg a fiamnak és Tirjának szüksége van.

A vadász megrázta ősz fürtjeit, meghajolt mélyen, hogy ujjai a padlót érintették.

– Köszönöm bőkezűségedet, fejedelem! Csak még egy kérést engedj meg nekem: ha a fejedelmi közelebről is látni akarja az erdő vadjait, akassza itthon szögre vörös bőrcsizmáját. Az erdő vadjának éles a szimatja: rögtön megérzi a fenyőgallyon meg a fűvön a szattyáncsizma szagát. Ezért járom én az erdőt mormota bőrből varrott bocskoromban.

– Jól van! Tanítsd meg a fiamat a vadászat minden fortélyára... De figyelj csak ide, Oleksza! Számodra van még valami parancsom. Az előttem ismeretlen Danyiil tudós íródeáktól panaszos könyörgés érkezett hozzám. Az íródeák a Fekete-tó kolostorában vezekel, nem messze onnan, ahol Jerjoma, a vadász lakik. Meghagyom néked, menj el a Fekete-tóra, keresd fel ott Danyiil íródeákat, és tudd meg, miféle ember az. Szóbeszédnek ne higgy, te magad válts szót vele, s ha jönnek látod, vezesd őt ide élém. Megértetted?

– Megértettem, atyám, úgy cselekszem, ahogy parancsoltad.

Másnap Alekszandr jól táplált, büszke tartású, fekete farkú paripáján elindult útjára. Nyomon követte őt Afanaszj Tirja, az öreg harcos, ugyancsak lóháton; nyergében átalvetős bőrzsákokat vitt magával. Jerjoma mutatta az utat; öreg, vörös szőrű kancát vezetett kantárszáron, amelynek durva fanyergében ugyancsak zsákok voltak. Bogár, a tarka foltos, nagy fekete kutya, farkát csóválva futott előttük, rávicsorgott a kapualjából dühödte ugatással előrohánótársaira.

Alekszandr ujjongó örömeiben vidám kis dalra gyűjtött, s elégedetten nézegette kengyelbe dugott hosszú lábát, amelyet Jerjoma, a tapasztalt vadász vadbőrbe burkolt gondosan.

AZ ERDŐ SŰRŰJÉBEN

Jerjoma kicsiny kunyhója a sűrű erdő legmélyén bújt meg. Sok mocsári ösvényen kellett végigmenniük, hogy eljussanak ide; ezeket az ösvényeket csak az öreg vadász ismerte. A kunyhót, amelyet legallyazott, durván faragott gerendákból fecskefarkú csapolással ácsoltak össze, nem szalma fődte, hanem ugyancsak gerenda. Jerjoma megmagyarázta a fejedelemfinak, miért van ez így:

– A medvék felkapaszkodnak a kunyhó tetejére, s a körmükkel kaparják. Egyre abban mesterkednek, hogy a tetejét leszakítsák. Ezért csináltam úgy meg, hogy szilárdabb legyen.

A kunyhóból egy leányka futott elő; tizenöt éves lehetett, szőke hajfonata a hátát verdeste, szürke szeme tiszta fényben ragyogott. Tarka színű, bokáig érő könnyű ruháját virágos öv fogta össze, nyakát tarka gyöngy díszítette.

– Usztya, vendégeket hoztam! – kiáltotta Jerjoma. – Perejaszlavli Alekszandr, a fejedelem fia tisztelt meg bennünket. Hívd csak elő nagyanyót a kemencesutból, hadd gyűjtson tüzet.

A leányka megállt, végigsimította ruháját, lassan és komolyan odament apjához, szégyenlősen megcsókolta, és közben lopva egy pillantást vetett Alekszandr felé.

– Rögtön felkeltem nagyanyót – suttozta, aztán beszaladt a kunyhóba.

A vénségtől fekete, alacsony ajtó panaszosan megcsikordult: hajlott hátú öregasszony tipegett a lépcsőre. Fejét sötét kendő fődte. Az öregasszony térdre hullott, homlokával a földet érintette.

Alekszandr leugrott lováról, odalépett az öregasszonyhoz, és fölsegítette. Az asszony ráncos kezével a szemét árnyékolta, így nézett sokáig a fejedelemfi arcába.

– Élj sokáig boldogan és egészségesen! Usztyától hallom, hogy Jarosláv Vszevolodovics fejedelmünk fia vagy. Ismertem nagyapádat is, Vszevolod Jurjevics fejedelmet. Amikor eljött ide hozzánk vadászni az erdő sűrűjébe, friss lepénnyel vendégeltem meg őt. Rá hasonlítasz; derék vitéz válik majd belőled.

Alekszandr Jerjoma nyomában, meghajolva belépett a kunyhóba. A nagy kemence csaknem a kunyhó felét elfoglalta. Körös-körül a sötét falak mentén padok húzódtak. A hímzett terítővel díszített „szép sarokban” megvetemedett fatáblácskára festett, bekormozódott szentkép függött. A mennyezet alatt madzagra akasztva egy csomó gyógyfű száradt.

– Isten magához szólította az én asszonyomat. Most Usztya meg nagyanyó helyettesítik. Ül itt egy kicsit, fejedelemfi, amíg asztalhoz nem terítenek.

– Nincs kedvem üldögelni, inkább megjáratom egy kicsit elzsibbadt lábamat. Körülnézek a házad táján.

A kunyhó szegletében néhány vadászlándzsa állt. A ragyogóra fényesített lándzsavégeket vastag inak erősítették ügyesen a lándzsanyélhez. Alekszandr kiválasztott egy könnyű lándzsát, és kilépett a kunyhóból. A lépcsőn Usztyába ütközött, aki éppen favödöröket akasztott a vízholdó rúdra. Pillantásuk egybekapcsolódott. Tirja, aki a lovakról vette le a nyeret, megszólalt:

– Várj meg engem, Jaroszlavics, veled megyek. Soha nem tudhatjuk, hol les ránk a baj ebben a rengetegben!

Alekszandr elvörösödött, elrestellte magát Usztya előtt.

– Nem vagyunk Perejaszlaviban! Felejtsd el atyám aggodalmait.

A sövényel körülkerített kunyhó mellett kis kert volt. Borsó, retek, hagyma nőtt benne, és érdes uborkalevél kúszott végig az ágyasokon. Alekszandr figyelte, merre megy Usztya, azután elindult az ellenkező irányba. A vén fenyők között rögtön sűrű mogyorósba ütközött, bodza, vadribizke és málna nőtt itt, sűrűn, buján növe, magas csalán fogta körül őket.

Alekszandr átvergődött a bokrokon, egy kis ösvényt pillantott meg, megindult rajta. Az ösvény sűrű, lombos fák között kanyargott, egy dombra vezetett, melyen magas, csupasz fenyők álltak, mint gyertyák. Csak kis fürtös koronájuk maradt meg. Alekszandr megállt és hallgatózott. Valahonnét panaszos, elnyújtott ének szállt hozzá. Alekszandr letért az ösvényről, és óvatosan megindult a hangok felé. Egy tisztásra ért, melyet sűrű fenyves vett körül. A tisztás közepén tűz égett. Hajlott hátú, szürke szakállú vénember, térdig érő fehér ingben, új háncsbocskorban, olykor-olykor száraz füvet és fenyő-gallyat vetett a tűzre. A gallyak meggyulladtak, recsegve ropogva égtek a csendes levegőben, és édeskés füst gomolygott illatosán az ég felé.

A tisztás két oldalán vastag hasú, közepükön egy kicsit meghajló, nagy oszlopok álltak. Alekszandr kitalálta, hogy ezek ősi istenek, pogány bálványok. Sokszor hallott már felőlük, de csak most látott először ilyeneket.

A bálványok övig emberi alakot ábrázoltak, durván gerendára faragva; hasukon összefogták a kezüket, a szemük kimeredt, borzasztó arcukat a tűz felé fordították. Képüket rikító színű festék díszítette. Az egyik bálvány előtt a fűvön, sorban egymás mellett különös, csodálatos fejdíszeket viselő, fehér ruhás asszonyok ültek, ruhájukat piros és zöld hímzés díszítette, nyakukat tarka csont gyöngysor ékítette.

Kezüikkel átfogták térdüket, s ide-oda hajladozva, el-nyújtottan, panaszosan énekeltek.

Alekszandr nesztelenül visszalopódzott, s lement a dombról. Egy másik kis ösvényen patakhöz jutott, amely zöld bokrok közt kanyargott. Vadkacsaraj reppent fel előtte, s hangos szárnycsattogással szállt el a tisztás fölött. Usztyát sehol sem látta. Visszatért hát a kunyhóba.

VÁRATLAN BALESET

Alekszandr Jerjoma kíséretében bejárta az egész környéket. Az öreg vadász megmutatta neki a csapdákat, a hurkokat és a töröket, amelyeket a mókusoknak, a rókáknak, a cobolyoknak, a nyesteknek és más erdei vadaknak állított.

– Hát te nem nyíllal vadászol? – kérdezte Alekszandr.

– Csupán nyíllal vadászva aligha élnék meg. Megtörténik, hogy tíz napig is járom az erdőt, és egyetlen vadra sem bukkanok. A csapdák pedig nélkülem is elvégzik a dolgukat, és mégiscsak megajándékoznak valamivel, néha még cobollyal vagy nyesttel is, márpedig azok csöstitül hozzák a szerencsét. A patak felső folyásánál, az erdő legmélyebb mélyében terül el a mohlepte, feneketlen Fekete-tó. Kijáratát eltorlaszolták a hódok. Semmiképpen sem juthatunk hozzájuk. Ha meg akarjuk keresni gátjaikat és otthonukat, előbb varázsgyökeret kell szereznünk. Ez a tó még télen is párát lehel. Már annyi vadász fulladt bele, aki át akart jutni az ingoványos részen, hogy meg sem lehet számlálni. Pedig egy hódért vehetsz egy jó lovat magadnak.

Tirja, a vén harcos az első nap még csak megpróbálta, hogy elkísérje őket, de aztán kérésre fogta a szót:

– Annyi sebet kaptam kemény csatákban, nem oly könnyű már a lábam, mint régen. Hogy rohanhatnék én utánad? Engedd meg nekem, hogy a lovakra vigyázzak, és a meleg napocsán melengessem vén csontjaimat. Majd Jerjoma vigyáz rád.

– Melegedj, csak melegedj, Áfonya! Miattam ne aggódj! – válaszolta Alekszandr, és örült a váratlanul ráköszöntő szabadságnak.

Az ember nem járta ősfenyves valóságos csodákat és titkokat rejtegetett magában, s e titkokat Jerjoma fedte fel Alekszandr előtt. A fiú nem ismerte a fáradságot: mindent lebilincselőnek, vonzóknak és fontosnak látott.

Már hajnalban kimentek az erdőre, és estére megint csak kint voltak.

Minden tört és csapdát végig kellett járniuk, hogy megvizsgálják őket.

Nem mulaszthattak egyetlen napot sem, különben a szarkák és a görények azon nyomban elpusztították volna a hurokba jutott mókust, sőt még a cobolyt is.

Azon az emlékezetes estén szakadt az eső. A lehulló cseppek szüntelenül verdesték a leveleket. Neszezésük olyan volt, mint megbújt emberek suttogása. Estefelé Jerjoma kiment az erdőre, de azt ígérte, hogy reggelre visszatér. Hajnalban az eső elállt, a fellegek szétoszlottak, az ég derült és tiszta lett.

Alekszandr fogta lándzsáját, és elindult az erdő mélyébe, arrafelé, ahonnan Jerjomát várták. Az ösvények egymást keresztezték, az ifjú ismeretlen helyekre vetődött. Egy ízben ledőlt fa állta el az útját, vörös szőrcsomó tanúskodott róla, hogy ismeretlen állat hatolt erre, az erdő gyökerestül kitépett vagy ledöntött óriásai meg arról beszéltek, hogy nemrég hatalmas vihar tombolt az erdő felett.

Alekszandr vigyázott, hogy nesztelenül járjon; puhán lépkedett a nyirkos avaron, felfigyelt minden apró neszre, a madarak hangjára. Néha letelepedett egy-egy tönkre, s szótlánul, elbűvölten figyelte, hogyan szökken ágról ágra a fürge mókus, s milyen méltóságteljesen mászik a fán a fekete harkály, szakavatottan megkopogtatva csőrével a fa törzsét, s a tarka kismadarak milyen élénken csivitelve veszekednek a közeli ágakon.

Oly csendesen haladt előre, hogy még azt is megláthatta, amint a közelében, egy szakadék szélén büszke szarvas lépeget, s agancsos fejét lehajtva, nyugodtan csipegeti a friss leveleket, aztán eltűnik a sűrűben. Észre sem veszi, hogy ember van a közelében.

Jerjoma már sokszor megmutatta neki jelzéseit és rovátkáit a fák törzsén, amelyek nyomán az őserdőben megtalálhatta a legtitkosabb vadászhelyeket és a kunyhóhoz visszavezető utat is.

De ezen a napon Alekszandr letévedt az ösvényről, s elvesztette a nyomra vezető jelzéseket. Sokáig tévelygett az ismeretlen sűrűségben.

Egyszerre csak különös zajra lett figyelmes. Óvatosan széthajtotta a mogyoróbokor ágait, s egy halom rőzsét pillantott meg maga előtt. Mögötte mély verem feketélt. Onnan jött a zaj. A veremben fel-feltűnt egy ugrándozó nagy állat háta. Ujjongó öröm fogta el Alekszandr szívét; szorosan megmarkolta lándzsáját, lassan előrelopakodott – ekkor azonban lába alatt beszakadt a korhadt rőzse, s a fejedelemfi a mélybe zuhant. Az agyagos, esőáztatta csapda mélyén szemtől szembe került egy fiatal, görbe hátú jávorszarvassal.

A karcsú lábú vad minden erejét megfeszítve ugrándozni kezdett, amikor megpillantotta ellenségét, az embert. Szeretett volna kijutni a veremből, de az agyagos, nyirkos föld minduntalan beszakadt a csülke alatt, s a szarvas minduntalan visszaesett. Valósággal esztét veszítette a félelemtől, s oly vadul rohant neki Alekszandrnak, hogy maga alá gyűrte és taposni kezdte éles, hasított patáival. Hosszú és elkeseredett harc kezdődött. Alekszandr összeszedte utolsó erejét, hogy felemelkedjék; arcát védte az állat rúgásai ellen, s végül sikerült kihúznia kését az öve mögül. Belemélyesztette fegyverét az állat oldalába, de abban a pillanatban megint a földre zuhant a ráhulló nehéz test súlya alatt.

Csak este talált rá Usztya. A lány aggódni kezdett, hogy a fejedelemfi oly sokáig nem került elő. Bogárral együtt bevette magát az erdőbe, s Alekszandr nevét kiáltozta. A jó szimatú kutya nyomra talált, s elvezette a lányt a veremhez. Usztya itt megpillantotta a megölt szarvasborjú vöröslő hátát, amely ránehezedett a vérrel borított fejedelemfira.

Usztya lenyújtott a verembe egy hosszú botot, azzal segítette a magához térő Alekszandrnak, hogy kimásszék a veremből, majd elvezette a csermelyhez. Ott kimosta, majd kendőjével megtörölte sebeit, és bekötözte Alekszandr fejét. Sokáig üldögéltek egymás mellett a mohos parton, hogy megbeszéljék, mit is tegyenek, nehogy Tirja nagy zajt csapjon.

– Most azután az öreg Tirja rögtön visszavisz Perejaszlavba?

– Hát te nem szeretnéd, ha rögtön elmennék? – kérdezte Alekszandr, s vizsgálódva nézett a lány arcába.

Usztya elpirult, lesütötte a szemét.

– Nemsokára ünnepeljük Ivan Kupala* napját. Vidám multság, versenyfutás is lesz. A leányok és a legények egész éjszaka énekelnek, táncolnak, tüzet gyújtanak, és a tűz fölött átugranak. Virágkoszorút eresztenek el a vízben, hogy megtudják sorsukat. Talán neked is kedved támad, hogy bolyongj egy kicsit az erdőben. Ha szerencséd van, megtalálsz a Kupala-napi páfrány tűzpiros virágát.

– Veled együtt talán meg is találom. – Alekszandr felállt. – Vedd le ezt a kendőt, mielőtt visszatérünk a kunyhóba. Nem szeretnék leánykendőben mutatkozni atyád előtt.

Usztya levette a véres kendőt Alekszandr fejéről, és martilapu nagy, hűvös levelét terítette rá, hogy eltakarja a sebhelyeket. Alekszandr egyik kezével a leveleket fogta, a másikkal a lándzsára támaszkodott, s lassú léptekkel, botorkálva megindult az ösvényen.

Usztya gondosan kimosta kendőjét a csermely vizében, azután futva utolérte a sántikáló ifjút, de mikor közel érték a kunyhóhoz, elmaradt tőle, csak távolról, egy fa mögé bújva figyelte őt.

*** Ivan Kupala napja: a nyári napéjegyenlőség ünnepe**

IVAN KUPALA ÜNNEPE

Afanaszij Tirja, az örökké nyugodt harcos ugyancsak megrémült, amikor megpillantotta több sebből vérző védencét. Jerjoma már régen megjött, azóta többször is kiszaladt az erdőbe, kiáltozva hívta Usztyát és ifjú vendégét.

Alekszandr belépett a kunyhóba.

– Semmiség az egész! Hamar begyógyul... – dörmögte.

Sokáig ült a szentképek alatt a padon, s mélyen hallgatott, amikor Jerjoma és a nagyanyó gyógyfüvek főzetében áztatott kendőkkel bekötözte a fejét. Tirja egyre csak sóhajtozott, panaszkodott és siránkozott:

– Jaj, mi lesz most velem! A te fejed begyógyul, de nekem, szerencsétlennek, nem marad épségben a fejem! Haragra gyúl majd atyád, a fejedelem, s száműz engem életem fogytáig a Fekete-tóra, hisz nem vigyáztam rád, Olekszanjka!

Alekszandr összeszorította fogát, hogy eltitkolja fájdalmát. Később így felelt:

– Elég már ebből a siránkozásból! A tóra pedig mind a ketten elmegyünk. Neked meg, Jerjoma, megvallom: a csapdát te szarvasnak vagy medvének ástad, s én siketfajd, vigyázatlanul magam zuhantam bele!

Alekszandr elmesélte, hogyan zuhant rá a fiatal jávorszarvasra, amely csaknem agyontaposta, úgyhogy kénytelen volt agyonszűrni az állatot, nehogy ő maga elpusztuljon.

Jerjoma a fejét csóválta.

– Hányszor mondtam neked, kisuram: éberem vigyázz minden rovásra, amelyet én a fákra véstem. S a legjobb, ha nem jársz egyedül! Hiszen mindenütt és mindenféle állatnak csapdát állítottam én ... Mindenütt leselkedik a veszedelem. Még szerencse, hogy nem medvére zuhantál. A szarvas tetemét pedig rögvést elhozom a veremből, nehogy éjjel a farkasok fölfalják. Téged pedig megvendégellek majd főtt szarvasnyelvvél és pörkölt májjal. Usztya, vezessd elő hamar a lovamat, elmegyek a szarvasért.

Alekszandr három nap és három éjszaka vergődött forró lázban a medvebőrön. Félrebeszél. Megtaposott testének minden porcikája elviselhetetlenül fáj. A nagyanyó, Tirja és Usztya egymást váltva ült az ágyánál, hogy a kvaszos kancsót nyújtsa neki, vagy hús vízzel borogassa forró homlokát.

S elérkezett az Ivan Kupala ünnepére virradó éjszaka. Alekszandr magához tért. A nyitott kis ablakon bekandikált a hold gyémántos fénye, s megvilágította Usztya hímezett szegélyű, díszes ingét. A leány szótlanul ült a padon, és lenkócból fonalat sodort.

– Hol vagyok? – kérdezte Alekszandr, s nagy nehezen felkönyökölt.

– Ó, Olekszasza – mondta Usztya -, de rosszkor betegedtél meg! Azt reméltem, hogy ma veled megyek az erdőbe, hogy megkeressük a tűzpiros virágot. Hallod, ugye, hogy az erdőben már vidáman mulatoznak a lányok? Keresik a boldogságot...

Alekszandr hallgatózott: valahol messze vidám dal zengett, egymásnak válaszoló lányok hangja csengett.

– S hol gyűjtanak majd tüzeket?

– Itt a közelben. A Perun-dombnál.

Tirja lépett be a konyhába, s Usztyához hajolva odasúgta neki:

– Itt vannak barátnőid. A mulatságba hívnak. Eredj velük, majd én itt maradok Olekszaszával.

Alekszandr felkiáltott:

– Nem bírok feküdni tovább! ... Menj csak, Usztya! Áfonya majd itt marad velem, és mesél valamit.

Usztya félretolta a sarokba a rokkát, és sóhajtva kilépett a konyhából. Nemsokára csengő kacagás és énekszó hallatszott be, de mindez fokozatosan elhalt a távolban.

Alekszandr éjfél tájban felkelt, felébresztette a padon gubbasztó Tirját, s vele együtt kiment a sötétbe. A harcosra támaszkodva, lassan haladt beljebb az erdőbe. Az ismerős ösvényen eljutottak a Perun-dombhoz. Könnyű volt megtalálniuk: a dalok onnan hallatszottak, s a fák lombjain átszűrődött a tűz fénye. Alekszandr széthajtotta a bokor ágait, egészen közel ment a mulatókhoz, s egy fába kapaszkodva, mozdulatlanul megállt. A festett bálványok körül éppen javában folyt a körtánc. A táncos csoport hol párokra szakadt, hol új kört alkotott, s megindult az ellenkező irányban. Az ifjú irigykedve nézte őket, s gondolatban elátkozta balszerencséjét; feszülten figyelte, mily hullámzó, sima mozgással suhannak tova a lányok a legények szilaj tapsának ütemére.

Látta, hogy Usztya, virágkoszorúval a fején egy fürtös hajú, vidám legény mellett halad. Gondtalanul énekelt, s pajkosan mosolygott. Megfógták egymás kezét, gyorsan körülszaladták a tisztást, melynek közepén vörös tüzek égtek, s a párok egymás után átugrottak a lángok fölött. Usztya és a legény egy pillanatra eltűnt a sűrű füstben, átugrottak a tüzet, azután újra beleolvadtak a tömegbe.

Alekszandr reggel parancsot adott, hogy nyergeljék fel a lovakat. A nagyanyó már megfőzte a szarvasnyelvet, s hívta az ifjút, ízlelje meg. Alekszandr sietett, igyekezett elkerülni, hogy Usztyára tekintsen.

A nap már fent ragyogott az égen, amikor elindultak. Az erdőt vidám madárdal verte föl. A harmat áztatta zöld lombok nedvesen ragyogtak... Elöl megint Bogár szaladt vidáman, nyomokat szaglászva.

Alekszandr összeszorította fogát, hogy erőt vegyen az egész testét gyöttrő fájdalomon, cobolyprémes sapkáját a szemébe húzva ült a lován. A karámon túl, a homokdombon ott állt Usztya hosszú, fehér ruhájában, amelynek bő ujját élénk vörös virágokkal hímezték ki. Amikor a fordulóhoz érkeztek, Alekszandr visszanézett, Usztya integetett feléje.

– Isten veled, kis erdei lány! – kiáltotta az ifjú.

– Isten veled! Jöjj el máskor is! – válaszolta Usztya: A lovasok estére érkeztek a tóhoz. Partján egy rozzant, fatörzsből faragott csónakot találtak. Egy öreg halász vállalta, hogy Tirjával együtt vigyáz a lovakra, megígérte azt is, hogy mire az ifjú visszatér a szigetről, hallevessel várja. Arra a kérdésre, hogy ki él az elhagyott szigeten, a halász így válaszolt:

– Csak nem Ékesszavú Danyiil felől érdeklődsz? Van nálunk egy ilyen nevű ember: nem tudom, szerzetes-e vagy éneklő koldus, vagy talán szent örült. Nagyon szűkösen él, nyomorog, de ékesen beszél, csodálatos földekről és különös népekről. Járt már mindenütt, sok mindent látott. Olykor adok neki egy kis halat vagy szárított kenyeret, hogy ne éhezzen. A szigeten a kis kápolnánál találod majd meg.

Az ifjú Jerjomával együtt átevezett a tavon a rozzant, ingatag csónakban. Jerjoma az evezős padkán ült, erősen és ügyesen dolgozott a széles evezővel, hol a jobb, hol a bal oldalon, rá-rákiáltott Bogárra, amely el nem maradt volna tőlük, s most a csónak felhajló orrán állt. A kutya testét könnyű remegés rázta meg, valahányszor a közelben megpillantott egy csapat vadkacsát, amint alacsonyán elhúzott a víz fölött.

Távolabb két nagy halászcsonakban emberek mozogtak, hosszú hálót vontak ki a vízből.

A hálóban rekedt ezüstös halak vergődve, fickándozva fénylettek a nap sugaraiban.

– Az itteni páterek halászattal foglalkoznak – magyarázta Jerjoma. – Úgy láttam, a főnökük is velük van.

ÉKESSZAVÚ DANYIIL

Az Őserdő mélyén megbúvó magányos tó közepén kicsiny sziget emelkedett. Mohlepte sziklák heverték szeszélyes halomban, amely egy régi, összedőltemplom romjára hasonlított. A parton vén kunyhó feketéllett, tetőnyergén megferdült kereszt állott. A közelben néhány fehér és egy fekete kecske legelészett.

A kunyhó ajtaján magas, rendkívül sovány ember lépett ki; elnyúlt, magas papi süveget s megfakult, hosszú csuhát viselt. Egy üres dézsát vitt maga előtt ünnepélyesen. Lassú léptekkel haladt, s olyan magasra emelte a lábát, mintha küszöböt akarna átlépni.

Amint megpillantotta a közeledő ifjút, a sovány ember megtorpant, csodálkozva nézte a vendégeket, majd gyorsan letette a dézsát a földre, s mintha derékba tört volna, mélyen meghajolt. Azután felegyenesedett, és kezét a hasán összekulcsolva, megállt mozdulatlanul.

Alekszandr megindult a kunyhó felé, amint odaért, lehajolva belépett. Kis kápolna volt ez a kunyhó. A nyitott ajtón át a napsugár néhány megvetemedett deszkára festett szentképet világított meg. A szentképek előtt három zsinóron füstölő olajmécses függött.

Az oltár mellett, a durván ácsolt imaállványon nagy, nyitott könyv feküdt; lapjai már megsárgultak, sarkukon nyomot hagyott a lapozó, nyálas ujj.

Alekszandr hátrapillantott. Amikor látta, hogy senki sem követi, erőt vett fájdalmán, s visszafojtva feltörő nyögését, térdre ereszkedett a szentkép előtt. Széles mozdulattal keresztet vetett, s a friss fenyőgallyal borított agyagpadlóhoz érve, háromszor mélyen meghajolt. Suttogó hangon imába fogott:

– Istennek anyja, szentséges Szűz Mária! Leborulva adok hálát neked, amiért kiterjesztetted rám oltalmadat, s megóvtál attól, hogy az átkozott szarvasborjú éles patái alatt leljem halálot! Tarts meg engem ezután is kegyelmedben, védelmezz meg a vadállatoktól és az ismeretlen ellenségtől! Megfogadom neked, szentséges Szűzanya, hogy kegyelmet gyakorlok mindenkor, nem nézve azt, ki kér tőlem irgalmat, igazságot vagy védelmet...

Alekszandr nehézkesen felállt, s ügyelve arra, hogy tartása egyenes és büszke legyen, elhagyta a kápolnát.

A bejáratnál Jerjoma beszélgetett suttogva azzal, aki imént a dézsát vitte. Most elhallgattak, az ismeretlen újra meggörnyedt, mélyen a földig hajolt.

– Hallgass meg engem, uram-fejedelmem! – kezdte panaszos, elnyújtott hangon.

– Ki vagy? Mi a panaszod? – Alekszandr övszíja mögé dugta kezét, és megállt. Görbe, hosszú orrot, bozontos szemöldököt, beesett orcát és reszkető, száraz ajkat látott maga előtt.

– A rozsdá megeszi a vasat, a szomorúság az emberi agyat. A bánatos embernek elszárad a csontja. Ezért szomjúhozom én a te irgalmatat. ...

Alekszandr figyelmesen, fürkészve nézte a különös kérelmezőt. Igyekezett visszafojtani mosolyát, s mélyebben nyomta szőrmesapkáját a jobb szemöldökére.

– Könyörülj rajtam, aki szánalmas rongyokban itt fetrengem előtted, akit télen majd megöl a hideg, s mint nyilak, vernek át az eső cseppjei. ...

– Beszélj értelmesen! – szakította félbe az ifjú. – Ki vagy? Mi a neved? Mi a kérésed?

– Ne hallgasd meg őt, uram-fejedelem! – szólalt meg egy haragtól rekedt hang, egy csapzott hajú, ősz szakállú öreg szerzetes hangja. Az öreg gyorsan hozzájuk sietett, s a mellén függő nagy rézkeresztet feltartotta. – Eretnek ez, nagy bűnös. Mindenre rosszat mond! – folytatta a szerzetes a sietségtől lihegve. – Azért száműzték ide, hogy megbánja bűneit, s bőjtölve, imádkozva kérje az Urat, űzze ki belőle a kevélységet és a bűnös szándékok szellemét... Óvakodj tőle, uram-fejedelem! – A szerzetes a kezével tartott rézkeresztet most felemelte, előretartotta, és várta, hogy Alekszandr megcsókolja. – Távozz innét, tisztességtelen! – intett a toprongyos kérelmezőnek.



Alekszandr igyekezett megóvni a nagy fejedelem fiához illő méltóságát, ezért minden sietség nélkül lépett a szerzeteshez, keresztet vetett, s megcsókolta a rézkeresztet. Majd visszalépett, s hangosan, ércesen megszólalt:

– Várj sorodra, atyám! Most nem veled van beszédem. Majd beszélhetsz, ha rád kerül a sor... Te ki vagy? – fordult ismét a kérelmezőhöz. – Szerzetes vagy novícius?

– Danyiil rabszolga vagyok, a szolgák rabszolgája, ez az én szomorú nevem, amelyet ifjúkoromban adtak nekem. Nem Athénban születtem, nem filozófusoktól tanultam, de mint a méh a virágokra, úgy szálltam én a könyvekre, s szedegtettem belőlük az ékesszólás édes mézét. De mit is mondasz, fejedelem! Én, méltatlan ember, lenyíratván hajam, szerzetesnek álljak? Akkor inkább ily nyomorúságban végezzem életemet, semhogy angyalian ártatlan képet öltve hazudozzak Istennek! -s e szavaknál mutatoujját a szerzetesre emelte.

Az öreg szerzetes felkiáltott:

– Fordítsd el tőle tekintetedet, ó, fejedelem! A rosszakarat vele született. A szent életű püspök megengedhetné-e, hogy felvegye a szerzetesi köntöst? Távozz, távozz innét minél hamarabb, gyalázatos! – fordult most dühösen a szerzetes a kérelmezőhöz, aki alázatosan állt a fejedelem előtt. Megpróbálta, hogy félretolja.

– Várj csak, atyám! Nem megmondtam már, hogy nem veled van beszédem? ... Mit akarsz, mi a kérésed? – kérdezte ismét Alekszandr.

– Én uram-fejedelem! – kezdte rá újra éneklő hangon a különös ember. – Amiként a sasmadár minden madaraknak, a harcsa minden halaknak, az oroslán pedig minden állatoknak királya, azonképpen a te atyád, a dicsőséges Jarosláv Vszevolodovics fejedelem minden oroszok királya. De a fejedelem arannyal sem szerezhet igazi férfiakat, ám a férfiak segítségével aranyat, ezüstöt és minden várakat is megvehet...

– Várj csak egy kicsit, ékesszóló ember! Megígérem, beszélek atyámmal, és megkérem rá, hívasson maga elé téged.

– Nem, nem, uram-fejedelem! Könyörülj rajtam! E fekete hollók kivájják itt az én szememet. Inkább a halál, semhogy itt folytassam életem, ebben a koldusszegénységben. Vígy magaddal engem! Könyörögve kérlek, Jarosláv nagyfejedelem fia!

– Elhallgass már, Danyiil! Hiszen a fejedelem fia, akit annyira szeretünk, csak jót akar neked! – szólalt meg most egy másik szerzetes, aki nesztelenül lépett hozzájuk, s hangja behízselgő, gyöngéd volt.

Alekszandr agyában egymást kergették a gondolatok, amelyek már régen foglalkoztatták, és egyre inkább elhatalmasodtak rajta.

– Mi hasznodat látnánk Perejaszlavban! Ismered-e az írástudók bölcsességét? Értesz-e a kódexek másolásához? A perejaszlavli kolostor ősrégi könyveket őriz. Le tudnád-e másolni azokat a könyveket, amelyek bátor férfiak, dicső hadvezérek nagy tetteit mondják el?

Várta Danyiil válaszát. Az pedig egyik lábáról a másikra állván, akadozva megszólalt:

– Mindenhez értek. Nagyon szépen másolok majd neked, uram-fejedelem. Sok mindent megtanultam. Például elolvastam „A hellén és a római birodalom krónikásának” egész könyvét, amely Makedóniai Sándorról s az ő tanítójáról, Arisztotelészről, a nagy bölcsről beszél . . . Lemásolom neked azt az egész történetet, amely Nagy Sándorról szól. Csak parancsold meg nekem, uram-fejedelem, s én nyomon követlek... De ha itt hagysz, akkor mint rühes kutya döglok itt meg, és megfagyok rongyaimban...

– Lám, az átkozott, máris megragad, mint a féreg – suttozta a vén szerzetes, s dühösen sandított a kérelmezőre.

Alekszandr összevonta szemöldökét, korához nem illő szigorú arcot öltött, majd fölvetette fejét:

– Megengedem neked, Danyiil íródeák, hogy kövess engem, el nem maradván lovamtól, s Perejaszlavban várd meg a fejedelem végső ítéletét.

Alekszandr megfordult, s lassan megindult a part felé, ahol – félig a partra húzva – sorakoztak a csónakok. Egész teste fájt, a füle zúgott, ő mégis igyekezett megőrizni büszke, ünnepélyes tartását; úgy lépett a csónakhoz, ahogyan az egy dicső fejedelem fiához illik.

III. RATSZA VEZETÉSÉVEL

A NAGYFEJEDELEM

Alekszandr akkor érkezett meg a fejedelmi udvarba, amikor a felkelő nap első, ferde sugarai már áttörtek a vén almafák sűrű lombozatán. A kapunál egy harcos állt, akit Alekszandr már gyerekkorától fogva ismert; amikor a katona felismerte a fejedelem fiát, nagy vidáman odakiáltott neki:

– Köszöntelek szerencsés vadászatod alkalmából! Sokáig oda voltál! Hoztál-e vadat ebédre? Sikerült elejtened valamit?

– Egy fiatal szarvast ejtettem el. De otthagytam Jerjománál, a vadásznál. Nem hozhattam magammal ily meleg időben.

Alekszandr beszéd közben elfordította az arcát, nehogy észrevegyék rajta a sebhelyeket meg a kék-zöld foltokat, s siránkozásba fogjanak.

Csatlósok rohantak a lépcsőhöz, és megragadták a ló kantárszárát. Az ifjú leugrott a nyeregből, méltóságteljesen megindult fölfelé a lépcsőn, de aztán megállt, s odaszólt Tirjának:

– Ide hallgass, Áfonya! Eredj a konyhára, s mondd meg, készítsenek harapnivalót mindkettőnknek. Te pedig, Danyiil, várj itt még egy kicsit a lépcsőn. Atyám, a fejedelem, bizonyosan nemsokára hívát.

– Jarosláv Vszevolodovics a polocki futárokkal beszél – mondta egy öreg katona, s kinyitotta az ajtót. – Ó, szentséges atyám! Ugyan ki tette ezt veled, fényességes ifjú fejedelem?

– Kirúgtam a hámból! – válaszolta hanyagul Alekszandr, s megrántva köntösét, szorosabbra húzta övét. – Az erdei manóval verekedtem!

– Nem árt a verekedés az ifjú vitéznek! – Az öreg fürgén megfordult, s elsietett, hogy jelentést tegyen a fejedelemnek fia megérkezéséről.

Alekszandr félénken lépett be a fejedelem szobájába, ahol az ablak előtt egy magas hátú, faragott karosszékben félelmetesen méltóságteljes, hatalmas termetű atyja ült. A fejedelem csontos arcából előreugró hajlott orra, átható tekintetű sötét szeme nagy ragadozó madárra emlékeztetett. Egy futárlegény állt előtte. Ruháját por lepte, a hátán átvetett bőrtokból egy hajlított íj kandikált elő. Görbe késével éppen farkasprémes sapkája bélését fejtette ki. A bélésből óvatosan egy vászonba burkolt, összehajtogatott kis pergamenlapot vett elő.

– Hol van Onufrij, az íródeák? – kérdezte a fejedelem, s kibontotta az üzenetet; a fiát mintha észre sem vette volna.

– Itt vagyok, itt vagyok! – válaszolt a vén íródeák. Odasietett a karosszékhez, megállt a bal oldalán, összehúzta ősz szemöldökét, s éles tekintetét a levélre szegezte.

Alekszandr a polocki futár mögé állt. Tiszteletteljesen és szótlánul várta atyja kegyes engedélyét, hogy köszönthesse őt.

Amíg az íródeák a levelet tanulmányozta, a fejedelem végigsimította kezével őszbe csavarodó, hullámos fűrtjeit. Végre a fiára pillantott. Először csodálkozva felvonta, aztán vészjóslóan összehúzta szemöldökét.

Dühösen kiáltotta:

– Ki bánt el veled ilyen istenesen?! Nem gondoltam volna, hogy az én fiának verést kell eltűrnie! Méltó választ adtál legalább?

Alekszandr tétovázva gyűrögette süvegét. Csak ennyit mormogott:

- Bocsáss meg nekem, atyám. Hibát követtem el. Nem vigyáztam.
- Hát Tirja hova tette a szemét? Miért nem védelmezett meg? Ezért karóba húzatom!
- Tirja nem hibás ebben, atyám. Csak én követtem el a hibát.

S Alekszandr egy kissé akadozva elmondta, hogy egyedül indult el az erdőben, nem vette észre a fák kérgére vésett jelzéseket, csapdába zuhant, ahol a fiatal szarvas csaknem agyontaposta, de végül is sikerült leszúrnia az állatot.

A fejedelem komoran hallgatott. Fenyegető volt a hangja, amikor megszólalt:

- Hogy sikerült kijutnod a csapdából? Jól ismerem én az efféle csapdákat, beléjük esni könnyű, de kijönni belőlük annál nehezebb. Bizonyára Jerjoma és Afonyka húzott ki!
- Nem, atyám. Usztya mentett ki engem.
- Usztya? – kérdezte csodálkozva a fejedelem, és elnyújtotta a szót. – Ki az az Usztya, és hogyan került a csapdához?

Alekszandr zavartan magyarázta:

- Usztya Jerjomának a leánya, s Bogár, a kutyánk vezette őt a csapdához.

A fejedelem arca egyre jobban felderült, aztán jókedvűen felnevetett, amikor látta, hogy fia zavartan gyűrögeti süvegjét, és ajkát harapdálja.

- Azt mondd, Usztya húzott ki? S szép az a kislány? Csak nem zuhant melléd a verembe?
- Hagyd abba, atyám, mert megharagszom!
- Ejha! S ha megharagszol, ugyan mit tennél velem? Megütnél talán?
- Elmegyek...
- Csak nem a volgai kalózkokhoz állsz?
- Akár hozzájuk is! ... – Alekszandr hirtelen sarkon fordult, s megindult az ajtó felé.

A fejedelem gyorsan felállt, utolérte fiát, s átölelte hatalmas karjával, visszavitte karosszékéhez.

- Állj ide a futár mellé, s hallgasd meg, mit ír nekem Brjacsiszlav fejedelem Polockból. Ez ijesztebb lesz a te szarvasodnál... Ej, régóta nem nevettem ilyen jóízút! – folytatta fejét csóválva. – Kislány ment meg egy olyan daliát, amilyen te vagy!
- A fiatal szarvast én már előbb agyonszúrtam! – kiáltotta dühösen Alekszandr. – Éppen csak kijutni nem tudtam a veremből. Mély volt, az eső feláztatta a széleit, s mindig beszakadtak. Kezem-lábam amúgy is csupa seb volt.
- Jól van, no, fiam! Nem bosszantlak tovább! – s a fejedelem Onufrij íródeákhoz fordult: – Mit ír hát a polocki fejedelem?

Miután az íródeák felolvasta a hosszú, agyoncirkalmazott levelet, Jaroszláv fejedelem hallgatott egy ideig, elgondolkozott, majd ezt mondta:

- Hát igen, fiam! ... Az, amit most hallottál, nem tréfa, nem kis dolog. E levélből megtudtuk, hogy litvánok támadnak Polockra, lent, a Dvina folyó mentén pedig a németek fondorkodnak valamiben: polocki földön várakat építenek, kardjukat élesítik ellenünk. Nyilvánvaló, hogy rövidesen ránk törnek. Elég volt neked, Oleksza. a csapdázásból, a fára vésett jelek keresgéléséből. Az a kívánságom, hogy elindulj oda, ahol megtanulhatod a dárдавetés, s azt is, hogyan véd meg karddal hazánk földjét. Itt az ideje, fiam, hogy megtanuld a hadviselést...

Alekszandr szeme felragyogott, boldogan felkiáltott:

- Köszönöm, atyám! Mindig erről álmodoztam! Jaroszláv elgondolkozva folytatta:

– Ámde nem szórakozni küldelek, hanem hogy dicsőségre előkészítsek. Láss hozzá a tanuláshoz komolyan. Majd azzal kezdjed, hogy egyszerű lovasként belépsz seregem első századába. Századparancsnokod Ratsa lesz, ez a szigorú, becsületes és vitéz katona. Ha bebizonyítod vitézségedet, megtesz tizedesnek. A továbbiak is csak buzgalmodtól és vitézségedtől függenek... Most pedig egy századot küldök a polocki fejedelem futárjával. Nem engedhetem, hogy a futárt levelemmel együtt elfogja az ellenség!

RATSA, AZ ÖREG HARCOS

Alekszandr egész kicsiny gyermekkorától fogva ismerte Ratsát, e tapasztalt vitézt. Ratsa valósággal a dajkája volt. Külsőleg zord embernek mutatkozott Ratsa, hosszú bajusza kétoldalt lelógott: soha nem viselt szakállt, de nagyon gondozta és ápolta a bajuszát, ebben is Msztyiszlav Msztyiszlavics fejedelmet, korábbi urát utánozta, akit Bátorinak neveztek.

Hány dalt énekelt, hány regét-mondát tudott Ratsa!

Most már megöregedett. Alekszandr az ő elbeszéléseiből megtudta, milyen keménykötésű legény volt, amikor belépett a vitéz Msztyiszlav fejedelem seregébe. Ratsa elkísérte fejedelmét Nagy-Novgorodba, a fejedelmválasztásra, vele együtt ment Perejaszlavl Zalesszkijbe, amikor a fejedelem odavitte leányát, a szépséges Rosztyiszlavát, akinek anyja, Koncsakovna, a polovéci fejedelem fekete szemöldökű lánya volt. Ott a fejedelem férjhez adta lányát Perejaszlavl Jarosláv fejedelemhez; Ratsa tartotta az aranykoszorút, és a nagy lakodalmon ő énekelt a dicsőítő éneket.

Ratsa ott volt Msztyiszlav fejedelem mellett a Lipica-folyó melletti végzetes csatában, amikor Jarosláv megtámadta apósát, Msztyiszlavot, valamint a saját bátyját, Konsztantyin Vszevolodicsot is, hogy megkoronáztassa magát a vlagyimiri Kljazmán.

Rettenetes és szörnyű volt ez a csata. Testvér a testvér ellen rántott kardot egy város miatt. A fejedelmek egymás ellen uszították a perejaszlavl meg a szuzdali és a vlagyimiri parasztokat, s a csata után hétezer orosz holttest borította a harcmezőt...

Röviddel e véres összecsapás után Bátor Msztyiszlav és Konsztantyin Vszevolodovics bevonult a meghódolt Perejaszlavlba. Jarosláv fejedelem megkövette ugyan a szövetségeseiket, de felbőszült apósa parancsot adott Ratsának, rabolja el leányát, Rosztyiszlavát, és vigye vissza őt az atyai házba. Msztyiszlav csak egy év múltán látta meg leánya könnyölgésére, s Ratsának újabb parancsot adott, vinné vissza a leányt Perejaszlavlba.

Ratsa ezután itt is maradt, belépett a perejaszlavl fejedelem seregébe.

Mindez végigsuhant most Alekszandr agyán, amikor megjelent a várpalotában, ahol a fejedelem serege lakott.

Ratsát az istálló eresze alatt találta. A vén harcos csípőre tett kézzel állt ott, s hanyagságukért ugyancsak keményen lehordott két lovaszt, akik éppen a trágyát hányták kifelé.

Az istállóban lovak fara látszott hosszú sorban; sárga pej, fekete és tarka, ápolta, kövér sima szőrű lovak háta. Meghíztak a bőséges abrakon; fényes farkukat gondos kezek ügyesen befönték.

Rudakkal elválasztott külön állásokban itt őrizték a legjobb lovakat. Némelyik ménének vaslánc volt a hátsó lábán, amely egy cölöphöz bilincselte a nyugtalan állatot.

Alekszandr régi szokása szerint meg akarta ölelni Ratsát, de az megfordult, két lépést tett oldalt, aztán megsodorta hosszú, deres bajuszát, s úgy nézett a legényre.

– Atyám, a fejedelem, azt parancsolta, hogy századodba lépjek, a te parancsnokságod alá...

– Tudom, Jarosláv Vszevolodovics már szólt nekem erről. De azt is meghagyta nagyon-nagyon szigorúan, hogy veled semmiféle kivételt ne tegyek, hanem a munkában úgy megeddzelek, hogy erős, bátor lovas váljék belőled. S mit jelent az, hogy „kivételt ne tegyek”? Azt jelenti, hogy vigyázzak rá: becsületesen, rendesen, minden tétovázás nélkül megtegyed mindazt, amit minden lovas harcosnak meg kell tennie. Helyesen mondom?

– Helyesen. És én meg is teszek majd mindent, amit parancsolsz nekem!

– Mire van szüksége legelőször is a lovasnak?

– Lóra. De kérve kérlek: ne valami szelíd lovat adj nekem, hanem olyat, amelynek tűz folyik az ereiben.

– Várj csak, Oleksza, fejedelem fia. Engem te ne taníts! Tudom, mire van szükséged! Emlékszem rá, meg alig hogy betöltötted a negyedik évedet, én ültettelek először harci ménre, igazi nyeregbe^ én adtam kis kezembe kantárszárát. És az összegyűlt rokonok meg a vendégek éberrel figyelték, hogyan ül majd a kisló a nyeregben, nem rémül-e meg, nem fakad-e sírva. De te kis lábaddal verni kezdted a ló oldalát, rángattad a kantár szarát, korbácsot követeltél, hogy ösztökélhesd a lovat. Akkor Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem kantáron fogta a lovat egyik felől, én meg a másik felől, s körbevezettünk az udvaron. Te szilárdan ültél, amíg a ló háromszor körbe nem járta az udvart, még meg is gyorsítottad a járását, hajtottad, hogy vágta csapjon. „Vitéz harcos lesz a kis Alekszandról!” – mondta akkor Varszonofij atya. Levágott egy kis fürtöt a hajadból, átadta anyádnak, s hozzáfűzte: „Miként a szent Győzelmes Jegorij, a dicső fejedelem, akként legyen a te Alekszandr fiad is hazai földünk védelmezője az ellenség rémületére.”

– Lovat! Adj alám lovat minél hamarabb! – kiáltotta türelmetlenül Alekszandr.

– Most nem olyan lóra van szükséged. A szelíd ló csak a misére menő öregnek való. A te lovadnak azonban hűségesebbnek és engedelmesebbnek kell lennie hozzád. A tüzes ló csak akkor jó, ha dühös az ellenséggel vívott harcban. De a te kezdedben olyan engedelmesebbnek kell lennie, mint a hű kutyának. Ne felejtse el soha, hogy a fiatal ló nem úgy tanulja az engedelmességet, hogy korbáccsal vered, hanem úgy, hogy dajkálod, becézed, mint a gyermeket: akkor majd megtanulja, hogy engedjen szavadnak, teljesítse akarataidat...

– Válassz ki nekem ilyen lovat!

– Már kiválasztottam egyet. Nagypád, Msztyiszlav Msztyiszlavics fejedelem válogatott poloveci lovak egész ménesét küldte atyádnak, a fejedelemnek. Köztük megláttam egy tüzesvérű, toporzékoló mént, akár Bátor Jegorij is ráülhetett volna! ...

– Hamar, hamar, Ratsa! Hol van hát az a mén?

– Egy dolgot el ne felejt, Oleksza, fejedelem fia: aki ismeri a ló természetét, soha meg nem üti a lovat, amíg rá nem ül.

– Elfogyott a türelmem, Ratsa! Szeretném már látni azt a lovat!

– Várj még egy kicsikét... Hé, legény! – kiáltotta Ratsa. – Vezesd ide Villámot, a pej, amit ma hoztak.

Egy mezítlábas lovas, akinek köntöse alul fel volt túrva, elhajította lapátját, és bement az istállóba. Dübörgő patacsattogás hangzott, amikor egy hatalmas, széles farú mén kirepült onnét, szabadságot szimatolva. A lovas belekapaszkodott a kantárszárba, s úgy lógott rajta, hogy a lába alig érte a földet. A többi lovas odarohant, hogy elállják a ló útját. Megragadták a kantárszárát a másik oldalról is, s megállították az állatot.

– Hogy tetszik? – kérdezte Ratsa, s oldalvást a fiúra pillantott. – Tetszik vagy nem tetszik?

– Éppen ilyenre vágytam! – suttogta Alekszandr, s a lélegzete szinte elakadt a boldogságtól.

– Próbáld csak meg, vágj végig rajta csak egyszer is a korbáccsal – figyelmeztette Ratsa -, haláláig nem felejt el neked... De ha megsimogatod, lecsillapítod, és mézes süteménnyel eteted, akkor megérzi, hogy barátja és gazdája vagy, eltűri majd, hogy a hátára ülj. Ilyen lovon utoléred minden ellenségedet, ez keresztülvisz minden veszedelmen, s ha sebesülten bukna a földre, el nem hagy téged, ott áll meg melletted.

Alekszandr közelebb lépett a ménhez. Nagyon szeretett volna az állat szemébe nézni, megpaskolni meleg, puha orrát. De a pej fölvetette fejét, s valahová a messzeségbe nézett. Az istálló a várpalotával együtt dombtetőn állt. Innen messzire el lehetett látni: körös-körül a kéklő távoli erdők, a Plescsjev-tó egy része, azon túl a zöld mező mind idelátszott... S ott, szerteszéjjel a fejedelmi ménes kancái legeltek. Feléjük vágyott a mén szíve; harsányan fölnyerített, egész testében megremegett. Feszülő testének izmai ragyogtak a napfényben.

ÉKESSZAVÚ DANYIIL MEGBÍZATÁSA

Jarosláv fejedelem nem feledkezett el Ékesszavú Danyiilról.

Egy napon megparancsolta egyik csatlósának, hogy vezesse eléje.

S Danyiil most ott állt előtte, kezében öreg, kutyaprémes fülessapkáját forgatta, amelyet Jerjomától, a medvevadásztól kapott ajándékba. Sötét arcában nyugtalanul ragyogott fekete szeme, deres haja fürtökben hullott a vállára.

A fejedelem bizmatlan, szigorú tekintettel mérte végig Danyiilt, aztán rámeredt hosszú, sovány arcára és a szentképek szentjeire emlékeztető bozontos szemöldökére.

– A görögök közül való vagy?

– Nem, fényességes fejedelem. Volhíniából származom.

– Ismerted apósomat, Msztyiszlav Msztyiszlavics fejedelmet is, ugye?

– Az Úr megengedte, hogy láthassam őt. Ujjával a homlokomra bökött, és ezt mondta: „Te nem énekelsz, hanem rikoltozol, akár egy poloveci kakas.” Akkoriban novícius voltam a kolostorban, és zsoltárokat énekeltem. Msztyiszlav Msztyiszlavics fejedelem eljött hozzánk, és gyászmisét rendelt az elesett hősök emlékezetére, akik a Kalka-folyó mellett a gyíkiji harcmezőn életüket áldozták a tatárokkal vívott csatában.

– Gyászos emlékezetű volt nekünk az a csata... Már tizenkét éve múlt, s még mindig várunk. Még ma sem tudjuk, eljönnek-e ismét a tatárok, avagy örökre elrejtőztek-e a Volgán túl.

– Eljönnek, fejedelem, én uram: ha egyszer megkóstolták a mi orosz vérünket, akkor a tatár, akár a nyershúsevő kóbor medve, el nem marad tőlünk!

– Igazad van! Hírek érkeztek hozzám, hogy Batu kán meghódította a bolgárok nagy városát, az egész bolgár földön otthagya helytartóit. Utána visszatért a poloveci pusztákba.

– De hátha az Úr mégis megkönyörül rajtunk, és a tatár horda többé nem jön el a szuzdali erdővidékre: hiszen ez a legősibb, legelhagyatottabb medvezug.

Jarosláv fejedelem elgondolkozott, aztán újra fürkészni kezdte Danyiil nyugtalan arcát.

– Tudsz-e krónikát írni?

– Tudok. Kisgyermek koromban megtanultam a könyvírás mesterségét, de a katonai hőstörténetek írását szoktam meg leginkább.

– A katonai történetekét? – élénkült fel a fejedelem.

– Erőmhöz képest azon igyekszem.

– Hát akkor, Danyiil, kigondoltam most valamit. Háromszázadnyi sereget küldök polocki Brjacsiszlav fejedelem segítségére, az orosz föld védelmére. Velük megy fiam, Alekszandr is. Téged pedig felültetek egy szelíd kis lóra, és elküldlek a sereggel együtt. Az én fiam nem nagyon szeret beszélni, sem levelet írni, így majd te segítesz neki, hogy híreket küldjön, s te külön is írsz arról, hogyan tanulja fiam a harci tudományt, s hogyan szerez dicsőséget magának a csatákban. Lelkiismeretesen megírsz majd nekem mindent.

– Csak valami új öltözéket adass nekem, uram-fejedelem, mert bizony az én ruhám már nagyon elrongyolódott, s így lóra ülni is szégyellek.

– Rendben van, Danyiil! Menj a várpalotába, keresd ott fel Ratsa vajdát, mondd meg neki, megparancsoltam, hogy veled együtt menj Polockba, és írd meg nekem a németek meg a litvánok ellen vívott harc történetét.

– Töreksem majd, uram-fejedelem, hogy kiérdekeljem kegyelmedet.

TE TÁMADJ ELSŐNEK!

A katonáskodás teljesen lefoglalta Alekszandrt. Villám, a csodaszép pej mén, valósággal elbűvölte, az ifjú eleinte azt sem tudta, hogyan becézhetné mennél gyöngédebben: vakaróval tisztogatta, rongydarabbal dörzsölgette ragyogó szőrét, fafésűvel fésülgette és befonta hosszú sörényét. Maga etette-itatta a mént, és boldog lett volna, ha az istállóban mellette alhatott volna a szalmán.

De Ratsa hamarosan erélyes kezébe vette az ifjút, lélegzétvételhez sem engedte jutni, és semmiféle kivételt nem tett vele. Már a legközelebbi napokban, reggel, Alekszandr és a többi, nemrég kiválasztott ifjú fegyvertársa parancsot kapott, hogy menjen szigorú vezetőjükhöz. Rendetlen csapatban siettek Ratsához; a különböző növésű fiatalok bizony esetenül mozogtak. A vajda lassú léptekkel járt fel és alá az udvaron, majd megállt, s hosszú bajuszát sodorogtatva rájuk tekintett.

– Miért jöttök ilyen rendetlenül? Nem szénáért mentek, hanem parancsot kell teljesítenetek!

Az ifjak egymásra néztek.

– A bikaborjak rohannak így, bögve, egymást bökdösve! – mondta ingerülten Ratsa. – Sorakozz! Igazodj! Te, Gavriła Olekszcics, te vagy a legmagasabb, te állsz mostantól fogva a tized élén. – Rámutatott egy magas, esetlen legényre, aki oly hirtelenszöke volt, hogy erősen lesült arcán szinte ősznek látszott a haja és a szemöldöke. – A többi sorakozzon melléje, a legkisebb a másik szárnyon álljon.

Az ifjak felsorakoztak. Alekszandr a második lett a sorban.

Ratsa lassan végiglépett mellettük, szigorúan megszemlélte mindnyájukat tetőtől talpig, aztán így vezényelt:

– Balra át!

Az ifjak villámgyors mozdulattal Ratsa felé fordultak.

– Jól jegyezzétek meg a szavamat, legények. Most elmentek a raktárba. Válasszatok ki magatoknak megfelelő páncélinget. Vegyétek fel, de jól vigyázzatok, hogy aztán ne akadályozzon benneteket a kardforgatásban. Válasszatok magatoknak íjat is, egy tucatnyi nyílvesszőt és alkalmas sisakot, amely szilárdan áll a fejeteken, hogy ha a harcban csapás éri, le ne essék. Jegyezzétek meg jól: a sisak, a páncél, a kard s a kopja vége mindig úgy ragyogjon, mint Mihály arkangyal a szentképen. Enélkül vissza se jöjjetek. Ha csak a legkisebb piszkot vagy rozsdafoltot találok harci öltözeteken, akkor a rendetlen fickót a marhaistállóba küldöm trágyát hányni. Nem lesz belőle harcos sohase! Megértettétek? Az egyik fiú félénken megszólalt:

– A pincében láttam már páncélingeget. De igencsak feketék, belepte őket a rozsdá. Amíg az ilyent fényesre tisztítjuk, nem jöhetünk vissza egyhamar!

– Ma nem is várlak vissza titeket – válaszolta Ratsa.

– Holnap reggel jelentkeztek új harci vértekben.

– S mivel végezzük a tisztítást?

– Kérdezd meg az öreg harcosokat, mivel vakard a tarkódat. Ők majd odasóznak a nyakad közé, hogy meleged lesz tőle. Mivel tisztítsd! Igazán nagy feladat! Hamuval vagy porral! Értetted? Fogj két darab cserepet, és dörzsöld össze őket. A lehulló port kapargasd össze, s ezzel a porral tisztítsd meg a sisakot. De mostantól fogva ne járjatok úgy, mint valami álomszuszék. Fürgén mozogjatok, akár az agarak! A ló hátán meg úgy repüljete, mint a sólyom! ... Miféle harcos válik majd belőletek, ha csak kullogtok, amikor a vérszomjas ellenség mindenfelől reánk ront, csak arra vár, hogy meglepjen bennünket! Nem táthatjuk a szánkat... – Ratsa ismét végighordozta figyelmesen szigorú tekintetét az ifjakon.

– Mindent megértettétek?

– Mindent! – suttozták a megriadt fiatalok.

– Nahát! ... Idefigyeljete, fiaim: nemsokára szemtől szembe kerültök a német lovagokkal. Ha nem ti rohantok rájuk merészen elsőként, akkor az agyaras lovagok könnyen darabokra tépnek benneteket. Túl kell járnunk az eszükön, meg kell előznünk őket, torkon kell ragadnunk és térdre kell kényszerítenünk valamennyit. Feleljetek: akarjátok-e, hogy tanításom véreteké váljék?

– Taníts bennünket a harcra! – kiáltotta Alekszandr.

– Taníts bennünket! – mondták a többiek is. Ratsa elkomorodott:

– Ha pedig valaki nem akar a vezetésem alatt szolgálni, az menjen haza a nagyanyjához a kemencepadkára! Bármelyitek helyére tucatnyi önkéntes akad... Induljatok, de élénken ám!

– Te légy a vezériünk! – kiáltották az ifjak, s elrohantak a fejedelem raktára felé.

RIADALOM A LITVÁN FÖLD HATÁRÁN

Ratsa nem hagyott nyugtot az ifjú harcosoknak. Mindenképpen leszoktatta őket mindarról, amit „anyás és dajkás kényeskedésnek” nevezett. Ez az oktatás nemsokára váratlan fordulatot vett. Jaroszláv fejedelemhez egyre újabb és újabb futárok érkeztek Polockból, Izborszkból, Pszkovból meg máshonnét is, és segítségért könyörögtek. Rabló litván és német csapatok törtek be fürge lovaikon az ősi orosz földre, bőséges zsákmányt, marhát, asszonyt és gyermeket vittek magukkal. Az ellenség kegyetlenül megkínzott mindenkit, aztán magával cipelte őket mocsaras őserdői mélyére.

Akiknek sikerült tőlük elmenekülniük, elmondták, hogy a szekérsor lassan haladt az őszi esőtől megázott utakon. A túlterhelt szekerek elakadtak a sárban. A foglyul ejtett oroszok, akiknek karját az ellenség hátrakötötte, megverten és sebesülten, néma dühvel nézték mindezt; segítséget, szabadulást várva vagy a szerencsés véletlenben bízva, hogy kiszabadulhatnak a rabságból, és az erdei ösvényeken visszamenekülhetnek a hazai földre.

Jaroszláv fejedelem haditanácsba hívta bojárjait. A bojárok bólogatva, sóhajtozva egyetértettek abban, hogy segíteni kell. De hogyan? Az ellenség nagy túlerőben van, legyőzni nehéz volna.

Alekszandr, Andrej* öccsével együtt szintén részt vett a tanácsban; mindketten ott álltak atyjuk faragott karosszéke mellett kétfelől. Andrej unatkozott, közönyösen és fáradtan lesütötte szemét.

*** Alekszandr bátyja, Fjodor, korán meghalt**

Alekszandr viszont türelmetlenül váltogatta a lábát, szomjasan hallgatta a beszédeket, a bojárok megjegyzéseit, de legfőképpen a futárok rimázkodását.

– Siessetek, jó urak – kérték a futárok, mélyen meghajolva. – Ránk rontott mocsaraiból a vad litván. Elhajtja asszonyainkat és gyermekeinket!... A németek kegyetlenül legyilkolják az öregeket. Mint az állatok kegyetlenkednek velünk, és minden foglyukat magukkal viszik; elraboltak mindent, amit csak találtak. Eladják asszonyainkat és gyermekeinket messzi idegenben, ha ugyan élve elérnek oda. Az átkozott ellenség nem etet senkit sem az úton. Meddig bírják majd a mi szeretteink? Siessetek, jó urak!

Jaroszláv összevont szemöldökkel, szótlánul hallgatott, és minden bojárt egymás után felszólított, hogy mondja el véleményét. Amikor mindenki elmondta a magáét, a fejedelem váratlanul Alekszandrhoz fordult:

– Hát te? Mit gondolsz, fiam? Mit tennél? Sietnél-e, hogy utolérd az ellenséget, és visszavedd tőlük testvéreinket, marháinkat, vagy úgy vélekedsz-e, hogy inkább mi magunk készüljünk a védelemre? Nem akarnak-e majd ellenségeink, vérszemet kapva első sikerükön, bennünket is megrohanni?

Alekszandr nem várta a kérdést, először elpirult, de hamarosan erőt vett magán, s csengő, ifjú hangon sietve beszélni kezdett:

– úgy gondolom, atyám-fejedelmem, hogy ne az ellenség nyomát kövessük, hanem kerülő ösvényeken, sietve vágjunk elébük, csaljuk őket csapdába ott, ahol nem várnak bennünket.. Minden erdei ösvényt ismerünk, a mocsártól és a folyótól pedig télen nem félünk... A rablók örülnek a gazdag zsákmánynak, s bizonyára részegen dalolva menetelnek. Egyetlen századunk olyan zürzavart teremtene köztük, hogy...

– Elég, értem! – szakította félbe Jaroszláv, és öklével a szék karfájára ütött. – Megfogadjuk első tanácsodat: Ratsa vajda válogatott csapat élén elébük vág, én magam pedig egész sereggel, amit nagy hamarjában sikerül

összegyűjtenem, üldözésükre indulok. Ratsa barátom, te maradj most itt: egyet-mást még meg kell beszélnem veled...

– Atyám-fejedelmem, engedd meg... – szakította félbe Alekszandr.

– Hallgass, fiam! Már előre tudom, mit akarsz kérni. Ratsa, vidd magaddal a csatába ezt az én nyugtalan fiamat is. De ne felejsd el, hogy módfelett szilaj! Tartsd őt rövid gyeplőszáron.

– Úgy teszek, ahogyan kell! – válaszolta határozottan Ratsa.

Ratsa megtartotta a fejedelemnek tett ígését: „úgy teszek, ahogyan kell”. Válogatott harcosokkal és önkéntesekkel kerülő ösvényeken előresietett, észrevétlenül utolérte a német-litván sereget, amelyet a gazdag zsákmánnyal teli szekérsor akadályozott a gyors előrehaladásban; Ratsa elébük került, és rárontott az első szekerekre.

Az ellenség nyoma már messziről követhető volt: nappaloként fekete füstfellegek szálltak az égnek, éjjel pedig bíborvörös fényben lángoltak a felhők, s jelezték, merre garázdálkodik az arcátlan ellenség.

A németeket és a litvánokat valósággal megbénította a gyors, bátor támadás, nem is sejtették, mily kicsi a támadók ereje, rémületükben otthagyták a megrakott szekereket, és szétszórta menekültek az erdő sűrűjébe.

Ratsa nehéz útja végén vakmerő századával Polock városába érkezett. Brjacsizlav fejedelem a családjával és a bojárokkal együtt fogadta a győzteseket, fejedelmi palotájának dúsan faragott, széles lépcsőfeljáratánál állva. A város lakói ünnepi öltözékben tolongtak az út két oldalán.

A harcosok ötös sorokban, rendezetten vonultak be a városba.

Ratsa csapata ragyogó fegyverzettel, katonás fegyelemmel, szép és tüzes lovakkal büszkélkedett.

Brjacsizlav fejedelem és a város lakói asztalokat állítottak házaik elé, megrakták azokat mindenféle jóval, és versenyt kínálgatták az érkezőket, nem sajnálva sem a mézet, sem a sört, de még a sült csirkét és a foszlós kalácsot sem.

Jevprakszija hercegasszony, Brjacsizlav fejedelem felesége még ugyanaznap este így szólt leányához, Alekszandrához:

– Úgy hallom, hogy az első századdal megjön Perejaszlavli Alekszandr Jaroszlavics, a fejedelem fia is. Holnap, kislányom, valószínűleg megláthatod őt a székesegyházban, az ünnepi misén. Utána pedig vendégül látjuk őt.

– Én már ma láttam Alekszandrt, a fejedelem fiát.

– Miről ismerted meg, Szanyuska?

– Rögtön felismertem: az első tizedben ő volt szélről a második, tüzes pej lován.

– S honnét tudod, hogy ő Alekszandr, a fejedelem fia? A lány szemérmesen lesütötte szemét, s szégyenlősen eltakarva az arcát, így felelt:

– Ő volt a legdélcegebb valamennyi között. Rám nézett és mosolygott.

A POLOCKI HADITANÁCS

Alekszandr nem sokáig időzött Polockban, de rövid idő alatt is igen fontos dolgot művelt.

Brjacsizlav polocki fejedelem azt javasolta Alekszandrnak, hogy beszéljék meg a haditanácsban a hadjárat tervét. Alekszandr szívesen beleegyezett. Brjacsizlav fejedelem meghívta meghitt bojárjait és néhány tapasztalt harcosát. Nagyon aggódott, hogy az ifjú Alekszandr, aki még nem járta ki a csaták iskoláját, tapasztalatlansága miatt bajba kerülhet.

Alekszandr Ratsa vajdával együtt jelent meg a tanácsban, s magával hozta még két harcosát, akiket először kint hagyott a lépcsőfeljártnál. Titkos terve volt, s amikor az összegyűltek helyet foglaltak a padokon, megszólalt:

– A közmondás azt tartja: „Okos madarász idejében szedi fel a lépet”, de most oly fontos és sürgős a mi harcunk, hogy akár meg is feledkezhetünk erről a közmondásról. Megmondom mindjárt, hogy szeretnék egyet-mást megbeszélni veletek...

– Beszélj, beszélj csak! – biztatta Brjacsiszlav.

§– Magammal hoztam két fegyvertársamat, akik bölcs tanácsot adhatnak nekünk. Engedd meg, uram-fejedelem, hogy felszólalhassanak ebben a tanácsban.

– Ha úgy gondolod, Jaroszlavics, hogy hasznos dolgot mondhatnak nekünk, akkor hát szóljanak.

Alekszandr parancsára egy csatlós bevezette a két harcost a fejedelmi termekbe: egyikük a már éltes Jasa Polocsanyin, a másik a szilaj Gavrila Olekszics volt. Megálltak az ajtó közelében.

Gavrila Olekszics valóságos regebeli hősnek látszott: magas, daliás termetű, nyílt, tiszta arcú ifjú volt. Társával együtt szótlanul állt, figyelmesen hallgatta a tanácskozást.

Elsőként Brjacsiszlav fejedelem beszélt, rámutatott a hadjárat nehézségeire, de hangsúlyozta, hogy nem szabad késlekedni, harcba kell szállni a litván ellenség ellen, mert az már kétszer is közel járt Polockhoz. Ezután a bojárok szólaltak fel, kifejezték aggályaikat, egyesek még azt is javasolták, hogy várni kellene, amíg Jaroszláv Vszevolodovics erős seregével meg nem érkezik.

– Mi a te véleményed, Jaroszlavics? – fordult Brjacsiszlav Alekszandrhoz.

– Ha szabad szólanom, én...

– Beszélj, beszélj! – mondták többen is.

– A litván harcosokról hallottam atyámtól egyet-mást. Atyám nemegyszer elmondta, hogy a litvánok fűre lovaikon mindig rajtaütésszerűen támadnak. Mihelyt betörnek egy faluba, gyorsan összeszedik az állatokat, a lovakat, mindazt, ami a kezük ügyébe került, aztán széleseben elvágatnak, és elrejtőznek sűrű erdőkbe. Nem kérdezem, hányan vannak a litvánok, csupán azt szeretném tudni, hol vannak most, messzire jutottak-e? Milyen ösvényen haladnak otthonaik felé? Még nem juthattak messzire, hiszen maguk előtt kell hajtaniuk az elrablott teheneket, a foglyul ejtett asszonyokat és a kisgyermeket. Meg aztán a szekereket is túlságosan megterhelték mindenféle jóval. Atyámtól tudom, hogy rendszerint német lovagok vezetik ezeket a portyázásokat: arra bujtogatják a litvánokat, hogy támadjanak meg bennünket, ők maguk pedig megbújnak a litvánok mögött. Legelőször is a litván seregnek arra a részére kell lecsapnunk, ahol a német lovagok vannak. Ha elkapjuk és szétzúzzuk őket, akkor a többi rabló nem mer védelmükre kelni. Ha végezni akarunk a sárkánnyal, le kell vágnunk a fejét.

Egy polocki bojár közbevetette:

– Nagy a bátorság benned, herceg, de arra is szükség van ám, hogy óvatosak legyünk. Most nagyon sok litván támadt reánk. Várjuk meg inkább a perejaszlavliakat. Azt a segítséget, amelyet atyád, a félelmetes Jaroszláv fejedelem ígért.

Alekszandr hevesen válaszolta:

– Meg is haragszik majd atyám: „Szép kis harcosok vagytok! Még attól is féltek, hogy kimenjetez a kapun! Másszatok a kemencesutba, és várjátok meg ott, amíg a litvánok a portárokra törnek!” – mondja majd. Rögtön indulnunk kell, már holnap reggel. Egyetlen órát sem veszíthetünk. El kell vágnunk az ellenség útját, amíg jég borítja a mocsarat, hogy messze innét ütközzünk meg a litvánokkal, ott, ahol egyáltalán nem is várnak bennünket. Ha megjön az olvadás, a litván erdőkön át nem hatolhatunk.

– Szívesen hallom a bátor beszédet – mondta Brjacsiszlav fejedelem. – Én ugyanúgy gondolkozom, miként ifjú vendégünk.

– Azért hát igyekeznünk kell – folytatta Alekszandr. – Induljunk már holnap, minden szekér, minden teher nélkül. Kerülő úton kell megelőznünk a litvánokat. Két csapatban menjünk: a nagyobbik induljon az ellenség üldözésére, szedje fel az elesetteket és a megkínzottakat, a másik vágja el az ellenség útját, rontson rá váratlanul

az átkelőhelyen. Folyó akad bőven útközben: ott az Usacs, a Nacsa, a Plisza meg a többi. Én már töviről hegyire ismerek minden utat, ami Litvániába vezet...

– Honnét ismered őket, Alekszandr herceg? Ki ismertette meg őket veled?

– Itt áll előtted! Jasa Polocsanyin a neve... Jöjj hát közelebb, Jasa! – szólt Alekszandr az egyik harcosnak.

Az egy lépést tett előre, aztán megállt. Negyvenéves lehetett. Rögtön meglátszott rajta, hogy más vér csörgedezik benne, más nemzetségből való. Olyan sötét volt a bőre, mintha csak most jött volna a kovácsműhelyből. Sötét arcában fehéren ragyogott a foga. Világított a szeme fehérje is. Hollófekete haja szintén arról beszélt, hogy külföldről való.

– Miért vagy te ily fekete? – kérdezte Brjacsizlav fejedelem. – Tán megfüstöltek a litvánok?

A harcos így válaszolt:

– A nevem Polocsanyin Jasa, s a családom Polock környékéről való. Atyám még a te atyád seregében szolgált, s a gyíkijai hadjáratból egy fogoly nőt hozott magával, akit a fekete klobukoktól* rabolt el, majd feleségül vette. A fogoly nő fekete szemű, fekete hajú volt, én nyilván rá ütöttem, Litvániát pedig a következő okból ismerem. Egyszer a litvánok egy támadás után elfogtak engem, és magukkal vittek. Először pásztorkodtam náluk, valami kis fejedelem ménesét őriztem, aztán a gazdámval együtt bejártam egész Litvániát. Amikor a litvánok egy ízben egészen Perejaszlavlig elmerészkedtek portyázó útjukon, megszöktem tőlük, s beléptem Jaroszláv Vszevolodovics seregébe. Úgy bánt velem, hogy atyám sem bánhatott volna jobban. Most a fiát, Alekszandr Jaroszlavics herceget szolgálom, és sokat beszéltem neki arról, hogyan és hol élnek a litvánok.

*** A fekete klobukok közép-ázsiai nomádok voltak, akik a X— XI. században a Dnyeper mellékén telepedtek le**

– El tudnád-e hát vezetni seregünket Litvániába meg vissza?

– El én! Minden átkelőhelyet és mocsarat megkerülő biztonságos utat ismerek. Akár egész Trokig elvezetem a sereget, ott van a litván fejedelmek legfőbb fészke: ott laknak gazdag uraik.

Brjacsizlav fejedelem szólalt meg:

– Hát segítsen bennünket a Jóisten! Seregünk vezetője pedig Alekszandr Jaroszlavics, a bátor sólyom legyen.

Alekszandr határozottan kitért az elől, hogy fővezér legyen:

– Én még csak most kezdem tanulni a haditudományt, nem illik hozzám, hogy én mondjam a tapasztalt Ratsának: tedd ezt vagy amazt. Csak őt illeti meg, hogy vezesse seregünket, csak az ő vezérlete alatt zúzzuk szét az ellenséget.

A vén Ratsa így válaszolt:

– Mindenkor és elválaszthatatlanul ott leszek melletted. De te magad vezeted majd seregünket, Alekszandr Jaroszlavics. Ez lesz a te vizsgád. Adja isten, hogy sikert és dicső győzelmet arass.

– Úgy van! Úgy is legyen! – hagyta jóvá Brjacsizlav fejedelem.

A bojárok mélyen meghajolva elköszöntek a házigazdától, és távoztak. Csak Alekszandr és Ratsa maradt végső tanácskozássra. Brjacsizlav szólalt meg:

– Szeretnék még egyet-mást elmondani neked. Mifélek is azok a litvánok, miben van az erejük, és milyenek a szokásaik. Az egész litván földet sűrű őserdők borítják. A litvánok az erdőkben vadásznak, mézet gyűjtenek, az erdei tisztásokon rozst és lent termesztnek, és mint isteneket tisztelik a kígyókat meg a vén tölgyet.

– Milyen tölgyet? – csodálkozott Alekszandr.

– Hát az egyszerű tölgyet, s hajbókolva előtte táplálójuknak nevezik. Azt állítják, hogy nagyapáik és dédapáik tölgyemakkból lisztet őröltek, s hozzákeverték a rozsliszthez, amelyből a litvánoknak sohasem volt elegendő. Magad is meglátod majd rövidesen az ősrégi, sűrű lombú tölgyeket s a „Fényesség” soha ki nem alvó szent tüzét a tölgyfák előtt az áldozati köoltáron. No meg pogány táltosaikat is s Krive-Krivejtót, a főtáltost meg medvének öltöztetett hőseiket.

– Miért öltöztetik medvének őket?

– Mert a litvánok legbátrabbjai, legelszántabbjai medvevadászok, akik a csatában soha meg nem hátrálnak. Medvebőrt öltenek magukra, s nyitott szájú medvefejet tesznek a fejükre sisak gyanánt. Hát majd ilyen ellenfelekkel találkozol te az erdőben. Gyűjts erőt, herceg, s indulj holnap a hadba.

„PERZSELŐ HÍREK”

Jó néhány nap eltelt azóta, hogy az ifjú Alekszandr herceg csapatával és Ratsával együtt a litvánok és a németek üldözésére indult. Már hó esett a mezőkre, amikor Perejaszlavba megérkezett a régen várt első futár, hírt hozván a polocki fejedelemtől. Jaroszláv Vszevolodovics elolvasta a levelet, elgondolkozva simogatta a szakállát, majd megszólalt:

– Ráismerek Ékesszavú Danyiil beszédjére. Most is cikornyásan ír. Nem változik a természete!

A levélben a következő volt olvasható:

„Dicső uram, Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem! Reggelre kelve nem erdei bölények bődültek, hanem acélkardok csendültek, a hatalmas vajdák trombitái zendültek, harcba szólították az orosz csapatokat.

Ismét megjelentek a szürke farkasok, se szerik, se számuk. S eljöttek a vérünkre szomjazó litván seregek meg a német lovagok, hogy a szent orosz földön háborút viseljenek. Az utakat jól ismerik, s a folyókra már kompokat állítottak.

Vészes fellegek gyülekeznek a Dvina folyó felett. A felhők mögül vérszínű hajnal támad, s köztük kékes villámok cikáznak. Nagy dörgés és villámlás közeleg. Anyák, özvegyek, árvák könnyei hullanak. A jövendőmondó varjak ezt káromják, és a csókák ezt mondják:

– Mi zúg, mi dörög már hajnal előtt? Perejaszlavli Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem gyűjti seregeit. A hatalmas fejedelem aranyozott kengyelébe hág, a kardját jobbjába ragadván, az Úrhoz és a Szentséges Szűzanyához fohászkodik. Harcba viszi seregeit a polocki fejedelem megsegítésére, s ezt izeni néki: „Szeretett barátom, Brjacsizlav fejedelem! Ne hátrálj meg a litván farkasok és az agyaras német lovagok előtt! A mi vajdáink erősek, seregünk pedig félelmetes. Harcosaink ürge lovakon nyargalnak, aranyos páncélinget viselnek, kardjuk kemény acél, sisakjuk áttörhetetlen, s mint a nap, úgy ragyog, a pajzsuk pedig bíborvörös. Elszántak a mi vitézeink, készek életüket áldozni az orosz földért, a keresztény hitért, maguknak hírt, fejedelmüknek dicsőséget szerezni.”

Dvina, te sebes vizű folyó! Zárd el kapuidat, hogy a gonosz ellenség ránk ne törhessen, hogy a litván seregek a mocsarakból a fényre ki ne jöjjenek, s a németek se örvendezzenek, kik a kék tenger mögül a földünkre törnek.

És imigyen szól Brjacsizlav fejedelem, válaszképpen a hadra kelt Polockból:

– Ne késlekedj, kedves testvérem, Jaroszláv Vszevolodovics, dicső fejedelem, hogy seregeiddel az igazság védelmére kelj. Ím erős ellen tör reánk, nyilak és kövek fellege hullik városunkra, az ellenség betöri kapuinkat, pusztulással fenyegetvén bennünket.

Fiad, a rettenthetetlen Alekszandr herceg, mint sólyom röpül gyors lábú paripáján, fáradságot nem ismerve, hírt és hadi dicsőséget szerez magának. S már menekülnek előle a német lovagok, fogukat csikorgatván, szégyenükben szemüket eltakarván.

Orosz fiaink harsány harci kiáltása végigzúg a széles harcmezőn, s vértjeik fénye bearanyozza a harcok mezejét. Újra felkészültek, hogy visszavessék a gonosz ellenséget. Igyekezz, kedves barátom, Jaroszláv Vszevolodovics, dicső fejedelem! Perzselő hírek érkeznek hozzánk, nagy bánatot hozva ránk. Igyekezz!

– Nem késlekedem! – mondotta Jaroszláv fejedelem, s a közelében álló íródeákhoz fordult: – Hívd össze ismét a bojárokat! Megvitátjuk és elhatározzuk, hogyan siessünk Polock segítségére és drága hazánk védelmére!

Jaroszláv fejedelem sürgősen összeválogatta perejaszlavliakból és szuzdaliakból álló második seregét, és a litván határra vezette őket, hogy fiának, Alekszandrnak, valamint Brjacsizlav polocki fejedelemnek segítségére legyen.

Az egyesült orosz seregek tizenöt győzelmet arattak, s a litván meg a német ellenséget oly mélyen kergették vissza az erdőbe és a mocsárba, hogy azok nagy sietve követeket küldtek, örök békét és barátságot kérvén. De a német lovagok titokban tovább élesítették kardjukat, és újabb támadásra készültek az orosz föld ellen. S az „örök békét” üres szavaknak tartották csupán.

IV. ALEKSZANDR NAGY-NOVGORODBAN

ELLENSÉG KÖZELEG MINDENFELŐL

Vészterhes idők jöttek. Minden nap újabb hírt hozott arról, hogy az ellenség minden oldalról az orosz földre támad: kelet felől a bolgárok, nyugatról a német lovagok, a svédek s az erdőlakó litvánok, déli irányból pedig a titokzatos, félelmetes tatárok közelednek. Különösen nagy buzgósággal készülődtek a német lovagok, akiket egy gonosz vénember, az akkori római pápa s mézes-mázos püspökei bujtogattak.

Novgorodból – hányadszor immár! – futárok és követek vágattak Perejaszlavba Jarosláv Vszevolodovics fejedelemhez.

– Jöjj el hozzánk, ó, fejedelem, vakmerő seregeddel! Minden jóval ellátunk téged! – könyörögtek a novgorodiak, földig hajolván a perejaszlavli fejedelem előtt.

Jarosláv figyelmesen meghallgatta a bőbeszédű novgorodi bojárokat, bőségesen megvendégelte őket, de választ nem adott nekik. A követekkel méhsört ivott, de közben felidézte emlékezetében a múltbéli viszályokat és vitákat, amelyeket a nyakas novgorodiakkal folytatott, a vecse viharos vitáit, a köpönyegforgatók beszédeit és suttozásait a háta mögött.

Jarosláv végül hosszú tárgyalások után és nagy rábeszélésre határozottan kijelentette a követek előtt:

– Nem úgy lesz, ahogy ti akarjátok. Ha el is megyek hozzátok, tudjátok már most meg, hogy csak rövid időre; hiszen most a távoli Kijevbe kell sietnem. De ha úgy akarjátok, magam helyett elküldöm hozzátok Alekszandr fiamat. Ha fiatal is, bátor és okos. Nemrég tért vissza Polockból, ahol legyőzte a német lovagokat és a litván rablókat, elvette tőlük zsákmányukat, s kiszabadította foglyaikat. Hatalmas erő van jobbójában. A ti városotokban, Novgorodban, szintén az orosz föld védelmére kel majd.

– Küldd el, fejedelem, küldd el a fiadat, minél hamarabb! – zúgták kórusban az örvendező követek. – Erősítse meg bástyáinkat és erődeinket, tegyen bizonyosságot arról, hogy ért a kardforgatáshoz, és esze is van hozzá.

A követek eltávoztak. Jarosláv pedig útra készülődött.

– Hagyd most már másra – mondotta Alekszandrnak -, hogy a féktelen méneket betörje, s a tányértalpu medvét birkózásra tanítsa. Készülj fel az útra te is. Nehéz idők köszöntöttek reánk, nyilván hadba kell hívunk a bátrakat. Szörnyű, soha nem látott háború fenyeget bennünket. Remeg egész Oroszország földje. Sötét denevérszárny verdes fölötte.

– Miért mennék veled Novgorodba? – vetette ellen az ifjú. – Hiszen kisgyermek létemre is már az életemre törtek. Avagy talán azt gondolod, hogy a novgorodiak most szívesebben fogadnak?

– Ne folytasd, Oleksza! Hiszen nem minden novgorodi gonosztevő. Hidd el nekem, fiam, akad e világon jó ember bőven, több, mint gonosz. Csak vigyázz, hogy meg tudd különböztetni őket, megnyerd magadnak a jókat meleg szóval, jó cselekedettel, őszinteséggel és bátorsággal. Ami pedig a gonoszokat illeti, majd elbánysz velük. Csak tartsd nyitva mindig a szemed, nehogy áruló kéz sújthasson le reád.

– Nem vágyom Novgorodba – válaszolta elgondolkozva Alekszandr. – Attól tartok, nem bírok meg a novgorodiakkal.

– Megbirkózol velük. Jól tudom, semmiféle ostobaságot nem követsz el. Orosz földünk azonban csupa fájó sóhaj és egyetlen segélykiáltás. Veled megy Novgorodba a hűséges Ratsa meg a bátor Gavriła Olekszics; segítenek neked karddal és tanáccsal egyaránt. S fogadd meg jól a szavaimat: ha valahol ellenségre találsz, ne tétovázz, ne kíméld, ne könyörülj rajta! Hazánk földjéért légy könyörtelen és hajthatatlan. Sohase felejtset: nincs veszedelmesebb a legyőzetlen ellenségnél.

Novgorodban Jarosláv mindent apróra megvitatott a széktartóval, a seregfővel és más tapasztalt, bölcs emberekkel. Aztán összehívatta a nagy vecsét, s megígérte a novgorodiaknak, hogy híven segíti őket sereggel,

kenyérrel egyaránt, végül pedig kijelentette, hogy maga helyett fiát, Alekszandrt hagyja a városban, aki nemrég legyőzte a litvánokat.

Novgorodban már tudtak erről, s a vecse egyszerre zúgni kezdte:

– Hagyd csak itt, maradjon nálunk, szíves örömet megváltjuk! De nehogy nagyon megszorongasson bennünket, ahogyan te szoktad, mert a te öklöd, fejedelem, súlyos és kemény.

– A fiamé se könnyű, de ha valaki megkísérli, hogy Novgorod földjére törjön, akkor – ebben ne kételkedjete – az én fiam nyugtot neki nem hagy! – válaszolta elmosolyodva a fejedelem.

ISMÉT NOVGORODBAN

Alekszandr herceg komoran és hallgatagon érkezett meg Novgorodba. Perejaszavlai kopjásainak élén lovagolt. A lovasok a kengyelükön pihentették kopjájukat. Minden kopján színes háromszögű zászlócska lobogott: az első századén vörös, a másodikén kék, a harmadikén tarka, a negyedikén fekete volt. A negyedik században voltak azok a pusztai nomádok, akik a gyikiji mezőről léptek az oroszok szolgálatába, s akiről itt északon mindenki hallott, de akiket csak kevés ember látott.

A nomádoknál minden más volt: lovaik bozontosak, hosszú sörényűek voltak, a nyeregkápájuk magas. Úgy ültek a nyeregben, hogy magasan felhúzták a lábukat, s előrehajoltak, mint az ugrásra készülő hiúz. A süvegük is vagy hiúz- vagy farkasprémes volt.

A novgorodiak elnézték a gyikiji mezőről érkezett lovasokat, és összesúgtak:

– Lám, hát ilyenek ezek a pusztai nomádok! Alighanem akkor jöttek hozzánk segítségért, amikor a tatárok rájuk támadtak.

– Elég sok szolgált közülük korábban is fejedelmeink seregében!

Az egész csapat a Váruvarba vonult, s tábortüzet gyújtott.

Alekszandr fiatal volt még, tizenhét évét sem igen töltötte be, de az arcán már ott voltak a kemény csaták nyomai, összevont két fekete szemöldöke között alig észrevehető ránc húzódott.

Harcosai letelepedtek a Várban, ahol a maguk külön életét éltek, s nem érintkeztek a novgorodiakkal. A helybeli katonák pedig, akik a korábbi fejedelmeknél szolgáltak, összegyülekeztek az udvarban, s parancsra vártak.

– Új fejedelem, új veszedelem! – mondogatták.

Alekszandr határozott, nagy léptekkel ment ki hozzájuk, s megállt fönn a lépcsőn, hosszasan szemlélve az egybegyűlteket. Köszöntött néhány idősebb harcost, akiknek még a nevére is emlékezett, aztán megszólalt:

– Hazánknak tapasztalt harcosokra van szüksége. Ismét idegenek támadása fenyeget bennünket. Pedig eleget háborgattak már minket. Ideje, hogy véget vessünk garázdálkodásuknak. Kemény csatákra kell felkészülnünk. Aki megöregedett közületek vagy sebesült, és már nem képes a harcra, az menjen haza, élvezze megszolgált nyugalmát. Azokra viszont, akik itt maradtak, dicsőség s egész orosz földünk hálája vár.

Alekszandr ismét végighordozta átható tekintetét a harcosokon, és ugyanolyan komor tekintettel, ahogyan jött, visszatért a termeibe, ahol már a széktartó, a seregfő és több novgorodi bojár várta.

Mindnyájukkal hűvösen, sőt zordan bánt, s csak azt magyarázta nekik hosszasan, hogy kemény harcokra kell felkészülni a Novgorodot nyugat felől fenyegető idegenekkel szemben.

– Makacs és hosszú harcra kell felkészülnünk. De nem ez az első, s ha Isten is úgy akarja, megbirkózunk ezzel is.

– Megbirkózunk! Megbirkózunk! – kiáltották a jelenlevők, s akaratlanul is tiszteletet éreztek a nyugodt és határozott ifjú herceg iránt.

Alekszandr pedig félbeszakította beszédét, bólintott, megfordult, és végleg visszavonult.

A bojárok még egy kicsit maradtak, beszélgettek, majd dolgukra tértek, arra a következtetésre jutva, hogy túlságosan közvetlenül nem viselkedhetnek Alekszandr Jaroszlavics herceggel.

A következő napon összehívták a nagy vecsét. Ezen Alekszandr is megjelent néhány harcosa kíséretében. Még a hatalmas termetű, délceg, ezüstösen csillogó sisakot és páncélinget viselő harcosok közül is kiemelkedett fenséges megjelenésével.

– A vecse szavadra vár! – mondotta neki Sztjepan Tvergyiszlavics, az öreg széktartó.

A fejedelem föllépdelt a kőemlévényre. Nyugodtan megállt, valahová a távolba nézett a még zajongó, de lassan elcsendesülő tömeg fölött. Arca még nagyon fiatal volt, atyjára emlékeztető nagy szeme azonban szigorúan nézett. Felső ajka fölött már alig észrevehető, sötét csík húzódott.

Még hallgatott. Arca mozdulatlan maradt, mígnem a széktartó ismét hozzá fordult, s ezüsttálcát nyújtott feléje, amelyen ott feküdt a fejedelmi süveg: brokát tetejét nyestprém szegélyezte.

– Sasfíók! – suttozta az egyik bojár.

– Egészen az apja!

– Alekszandr Jaroszlavics herceg! A novgorodi vecse meghív téged, légy a fejedelmünk. Alázatosan kérünk! – mondta földig hajolva a széktartó.

Alekszandr nyugodt tekintetét végighordozta a sokarcú, ismeretlen tömegen. Ezernyi szempár szegeződött reá nyugtalanul és kíváncsian.

A széktartó még egy lépést tett a fejedelem felé, és megismételte:

– Alekszandr Jaroszlavics herceg! A novgorodiak mély tisztelettel kérnek téged. Avagy talán nem látod?

– Nem! Csak azt látom, hogy a novgorodiak úgy állnak itt, hogy a sapkájuk és a süvegük ott van a fejükön. Nem így szokás meghívni a fejedelmet!

A széktartó a fegyveresekhez fordult, és rájuk förmedt:

– Mondjátok meg a novgorodiaknak, hogy vegyék le süvegüket!

A fegyveresek harsányan kiáltozták:

– Aki meghívja Alekszandr Jaroszlavics herceget, hogy uralkodjék Novgorodban, az atyáink ősi szokásaihoz híven vegye le a süvegét!

A vecse megmozdult, az egész tömeg elcsendesedett. A fejekről lekerültek a süvegek.

Alekszandr, mint aki csak most ébred, levette sisakját, s átadta az egyik harcosának. Beszélni kezdett. Szavaiban őszinteség és akaraterő csengett. Erős hangja betöltötte az egész teret:

– Hallgass meg engem, nagy-novgorodi vecse! Eljöttem hozzátok hűséges harcosaimmal; nem a saját akaratomból jöttem, hanem atyám, Jaroszláv Vszevolodovics nagyfejedelem parancsára. „Menj – mondotta -, és segíts Novgorodnak nehéz csatájában. Vészes idők köszöntöttek reánk, s nekem sietnem kell Kijevbe, a fejedelmek tanácsába, hogy elhatározzuk, miként mentsük meg szent földünket a tatár hordáktól. Minden égtáj felől vérszomjas, kegyetlen ellenség tör szent hazánkra, halált és pusztulást hozva, foglyokat rabolva. Vállvetve kell küzdenünk, hogy könnyebben visszaverjük a gonosz idegeneket.” Így parancsolta ezt nekem az én atyám.

Alekszandr szünetet tartott, s tekintetét ismét végighordozta a tömegen.

– Nem azért jöttem hozzátok, hogy uralkodjam rajtatok, nem is azért, hogy mindennapi dolgokról gondoskodjam, evégett itt van nálatok a mindnyájatoktól tisztelt, nagy tapasztalatú széktartó, Sztjepan Tvergyiszlavics s a város bölcsei. Én csak katona vagyok, az én dolgom a harc. Nemrég jöttem meg Polockból, ahonnét Brjacsiszlav fejedelemmel együtt a garázda lovagok üldözésére siettünk, akik ellenünk fordították az esztelen litvánokat. Azok sem tudják bizony, ki a mi legfőbb közös ellenségünk. Perejaszlavli és szuzdali

csapataink rárontottak a litvánokra, kiszabadították az orosz foglyokat, akiket a litvánok úgy hajtottak maguk előtt, akár a barmokat, visszavettük szekereinket és elrablott javainkat. De ott, a litván végeken, még nincs vége a harcnak, ott még nagy csaták várhatók. A németek továbbra is fenik ránk a fogukat, s földjükön újabb rablócsapatokat toboroznak. Fekete keresztet viselnek mellükön, és farkasok dühét hordozzák szívükben. Azért jöttem el hát hozzátok, hogy ellenük harcoljak. Ez lesz az én legfőbb gondom és feladatomban.

A tömegeből többen felkiáltottak:

– Maradj velünk! Te légy a fejedelem Novgorodban! Ekkor Alekszandr a széktartóhoz fordult, elvette tőle a fejedelmi süveget, s keresztet vetve feltette azt a fejére.

TATÁROK A HATÁRON

Elutazása előtt Jarosláv fejedelem átölelte, erős karjával magához szorította fiát.

– Boldog vagyok, hogy mindenütt jó hír jár előttem, hogy nem riadsz vissza az ellenségtől, és sólyomként csapsz le rá. Boldog vagyok azért is, mert a litvánok és a németek ellen vívott minden csatából épen és sértetlenül jöttél vissza, s mert helyén az eszed, de a kezed sem remeg. Kipihenheted magad, megszolgáltad a pihenést. Vadászatsz kedvedre.

– Nem, atyám! Nyugtalan az én szívem, olthatatlan bánat ég benne. Érzem, hogy a te szívedben sincs nyugalom, és téged is hasonló gondok gyötörnek.

– Mit akarsz ezzel a beszéddel?

– Határaink felé közelednek a tatárok. Észre sem vesszük, s máris itt lesznek Novgorodban.

Jarosláv elgondolkozott, majd nyugodtan válaszolt:

– Úgy vélem, Batu kán már elkésett a támadással ezen a tavaszon, s seregei nem jutnak el Novgorodig. Te is tudod, hogy a szeligeri mocsarakon át most nem vezet ösvény, sem átjáró. Hol jönne ott át egy egész sereg? A folyóról nemsokára eltűnik a jég, de nincs a lovak számára legelő. S mi a tatár ló nélkül?

– Ha mégis eljönnek, vérben fürdik majd egész hazánk! – jegyezte meg Alekszandr, s a földre szegezte szemét.

Egy ideig hallgattak.

– Hát ezért nincs nyugalom, ezért nincs örömöm – folytatta Alekszandr –, könyörögve kérlek, engedd meg nekem ... – s összeharapva ajkát, elhallgatott.

– Mit vettél a fejedbe, beszélj! – parancsolta Jarosláv.

Alekszandr megrázta sötét fürtjeit, s az apja szemébe nézett.

– Engedd meg, hogy elébük menjek.

– Hogyan? Csak nem ment el az eszed? Mint a regebeli hős. Ilja Muromec, egyedül akarnád visszakergetni azt a hatalmas hordát?

– Nem, atyám, nem arra gondolok én. Szeretném közelről, szemtől szembe látni a tatár harcosokat. Megnézni őket, aztán eldönteni: hogyan, milyen csellel csalhatnám törbe és győzhetném le a tatár hadat? Mi az ő legendás erejük? Talán félelmetesebbek minden más ellenségünkénél: a német lovagoknál, a svédekénél meg a litván rablóknál? Lehetséges ez? Erővel győznek-e a tatárok, avagy fortélyal? Azt mondják, rettentő sokan vannak. Ha mindegyikünkre csak egy jutna, tudom istenem, tönkrevernék őket. Nem hiszem én azt, hogy minden tatár kétszerre magasabb és erősebb legyen a mi harcosunknál, vagy az erős öklű novgorodiaknál.

– Miért akarsz a tatárok elébe menni?

– Szeretném megtudni, mi az, ami más náluk, mint amit többi ellenségünkénél láttunk. Miféle különleges ügyesség van a tatároknál, mi az a fortélyuk, amivel minden ellenségüket legyőzik. Ahogyan én szelídfített

medvéimet a földre döntöm, mihelyt gáncsat vetek nekik, akként – gondolom – földre dönthetem valamiképp a tatárokat is...

Jarosláv fejedelem felállt, kétszer is lassan végigment a termen, erősen gondolkozott valamin, majd újra visszaült a karosszékre.

– Féltelek, fiam! Heves és fékezhetetlen vagy. Egy óvatlan pillanatban összeakaszkozsz majd valami tatái-előőrssel, és elpusztulsz hiába. Nem erre van most szükségünk.

– Esküszöm neked, atyám, hogy még ha magával Batu kánnal találkoznék is, elrejtőznék, mint a vad a sűrűben, és csak messziről követném. De mindent, amire szükségünk van, mélyen az agyamba vésnék.

– Isten mentsen tőle, hogy Batu kánnal találkozz! Elkapnak a tatárok, és karóba húznak! Nem! Nem! Tégy le erről a szándékról! Nem merlek elengedni!

– Nemegyszer találkoztam már medvével az erdőben, megfigyeltem, hogyan barangol és tépi ki a földből a fák gyökereit. Megfigyeltem a hiúzt meg a nagy agyaráú vaddisznót is. Vajon a tatár ravaszabb náluk? Nem hiszem!

Jarosláv fejedelem végül is engedett a hosszas rábeszélésnek.

A TATÁROK ELÉBE

Alekszandr korán reggel Gavril Olekszcicsel és Jasa Polocsanyinnal együtt útnak indult.

Átvágtak az Ilmeny-tó jegén, estére a Lovaty folyó torkolatánál pihentek meg. Menekülők megrakott szekereivel találkoztak. Egyesek csontig soványodott teheneket hajtottak, szinte tolták maguk előtt.

A Lovaty partján tábortüzek égtek, a közelben kimerült lovak álldogáltak. A tüzeket asszonyok, gyermekek ülték körül.

Alekszandr odalépett az egyik tűzhöz.

– Messziről jöttetek?

– Osztaskoból. Elmenekültünk, amikor meghallottuk, hogy közel a tatár.

– Láttatok tatárokat?

– Mi nem láttunk, de ott ülnek a Szity-folyó vidékéről valók, azokat a tatárok ugyancsak megtépázták. Azt mondják, alig tudtak megmenekülni, otthagytak mindent.

Alekszandr odament a Szity-parti menekültek tűzéhez.

– Láttatok tatárokat?

– Hogyne láttunk volna! Hisz előlük menekülünk!

– Milyenek a tatárok? Nagyok? Félelmesek? Vérszomjasok?

– Bizony, nagyon vérszomjasok, de nem magasabbak a mieinknél, s van köztük alacsonyabb is. Csak a külsejük, az félelmetes. Hosszú szőrű, kócos lovakon ülnek, magasan felhúzzák a lábukat. Valamennyien hosszú báránybőr subát viselnek. A harcban üvöltenek és ordítóznak, mint télen a farkasok. Görbe kardjukkal vagdalkoznak, és rövid kopjájukkal szurkálnak. Én beleugrottam egy hóbuckába, és megbújtam ott, akárcsak egy halott. Rengeteg tatár vágatott el fölöttem. Csoda, hogy lovaik agyon nem tapostak.

– S hol láttad őket?

A Szity-folyó mentén. Szörnyű mézárálás volt ott. Csak a Jóisten tudja, micsoda mézárálás! A mieink közül sokan elpusztultak. Egész halmokban heverték az elesettek, mert harcosaink megesküdtek, s a keresztet megcsókolva fogadták, nem hátrálnak meg a tatárok elől, nem adják meg magukat. Hiszen úgylis mindegy, meg

kell halniuk, a tatárok nem ismernek kegyelmet. Ránk rontottak, mint a felhő, s úgy száguldottak tova is. Kikecmeredtem a buckából, csak az Isten mentett meg, s most Novgorodba igyekszem favágónak.

– Ismered a környéken az erdei ösvényeket?

– Ismerem bizony! Az egész vidéket keresztül-kasul bejártam. Itt vadásztam mókusra, hódra. Errefelé rengeteg sok a hód. Csak nagyon nehéz megközelíteni őket. Mert a hód ravasz állat: olyan helyeken építi meg a várát, ahová nem lehet bejutni.

– Mi a neved?

– Kondrat, a hódvadász. Mindenki így nevez. De hát miért kérdezed?

– Szeretnék eljutni Osztaskovba.

Egy kék szemű, szőke szemöldökű férfi megszólalt:

– Oda ugyan nem jutsz el! Arrafelé tatárok portyáznak, összeszedik az embereket. Foglyul ejtenek.

– Hátha nem – válaszolta Alekszandr. – Mint a kígyó, átcúsúszom közöttük.

– A tatárok erre tartanak, Novgorodba igyekeznek.

– Hiába igyekeznek, oda el nem jutnak. Ha közel is van a könyökünk, bele nem haraphatunk! ... Hát te ki vagy?
– kérdezte Alekszandr a szőke férfit.

– Szickar Fomka vagyok, a vadász, a Szity-folyó mellől. Nem talátd ki a beszédemből? Mi, a folyóvidékiek, mindnyájan selypítünk egy kicsit.

– Majd mindjárt elmondja neked, hogy „fekete szasz szuhan a szötét erdő fölött”.

– Hát te meg miért kötekedsz velem? – kérdezte bosszúsan a szőke férfi.

– Ne haragudj, inkább hallgasd meg, mit mondok – szólta Alekszandr. – Ha elvezetsz engem a Szityhez, vagy az ignacsi útkereszteződéshez a mocsarakon és a hódvidéken át, akkor egy jó, egészséges lovat ajándékozok neked.

– Tréfálsz! Azt hiszed, elvesztettem az eszem? Ugyan ki hallotta, hogy lovat ajándékoznak csupán azért, mert valaki az utat megmutatja? Nem vagyok már csecsszó, jól tudom, hogy csak a mesében fordul elő az efféle ajándék.

– Amit ígértem, megtartom. Ha akarsz, elmegyünk az itteni pópához, még ma nála hagyom az egyik lovamat számodra.

– No lám! S nincs annak a lónak semmi baja?

– A legjobb ló, amit találhatsz. Itt áll. Nézd meg.

Szickar felugrott, odasietett a lóhoz, jól megnézte, belenézett a szájába, felemelte a lábát, a farkát, végül nevetni kezdett:

– Igazán enyém lesz ez a ló? Még soha sem nekem, sem apámnak, sem a nagyapámnak ilyen lova nem volt! Az ilyen lóért én téged nemcsak a hódvidékre vezetlek át, hanem akár az ördöghöz, az erdei szellemhez, a medve barlangjába is elviszlek, és onnét élve visszahozlak!

A FENEKETLEN MOCSÁRBAN

Négyen indultak útnak: elől Fomka, a vadász haladt, utána Alekszandr ment, kicsit hátrább pedig Gavrila Olekszi és az udvari vadászmeister, Jasa Polocsanyin zárta be a sort; Jasa kitűnően ismerte a gyíkji mező nomád népeinek valamennyi tájszólását.

Sítalpon haladtak gondosan egymás nyomában. Szickar lassan, óvatosan ment elől, két hosszú, vékony bottal segítette előre magát. Alekszandr azon igyekezett, hogy pontosan Fomka nyomában haladjon, közvetlenül utána ment, és utánozta minden mozdulatát. Köröskörül ritkás fenyőerdő terült el, amilyen rendszerint mocsaras vidékeken található. A fiatal fenyők gyakorta megdőlten álltak, s Fomka ezeken a helyeken különösen vigyázott minden mozdulatára. Mielőtt előrelökte sílécet, mindig kitapogatta a havat. Alekszandr tudta, hogy a megdőlt fenyő mit jelent: az ilyen helyeken a szilárd talaj vékony a fenyő alatt, s a fa gyökereinek nincs mibe kapaszkodniuk. Az öregebb fák többnyire már kiszáradtak, és szürke pókháló lepte be őket.

Déltájban Fomka hirtelen megállt, leguggolt, s óvatosan egy fenyőhöz kúszott, majd lehasalt. Integgett, hogy a többiek is lapuljanak le a hóra.

Az erdő ritkás volt. A tisztások facsoportokkal váltakoztak, a facsoportok valóságos kis szigeteket alkottak. E tisztások voltak a legveszedelmesebb helyek: itt voltak az úgynevezett „mocsárablakok”, fekete tócsa vette körül őket, s középuitt egy kis „szem” csillogott. A tócsák fölött pára gomolygott. Alekszandr most már megbánta kissé, hogy elindult erre az útra, de a vadász mindaddig olyan magabiztosan mozgott, hogy az ifjú fejedelem tökéletesen megbízott benne.

Most, hogy négykézlábra kellett ereszkednie, Alekszandr látta, hogy a fagyos talaj és a vékony jégréteg alatt ingovány van.

A vadász előremutatott. Alekszandr gyakorlott vadászszemével rögtön meglátta, hogy messze előttük, az ifjú fenyők kis szigete táján néhány sötét pont mozog. A vadász a fejével intett, Alekszandr melléje kúszott.

– Tatárok! – suttozta Fomka.

Alekszandr mohó kíváncsisággal nézett a tatárok felé, de azok túlságosan messze voltak. Csak annyit láthatott, hogy amott hadonászó emberek mozognak. Hosszú ruhát viseltek, a hátukon íj, a kezükben rövid kopja. Lassan közeledtek, nehézkesen emelve lábukat a mély hóban.

– Nem mehetnénk tovább?

– Ezen a dombháton továbbmehetünk – válaszolta a vadász, aztán mélyen meghajolva, a fenyők között oldalt vette útját.

Az egyik bokorból puha prémű, rozsdabarna kis állat bukkant elő. Rohanást indult el egy irányba, aztán megrettent, s másfelé menekült. Magasra csapta a havat, amelybe félig belesüppedt.

– Nyest! – mondta a vadász. – Az utat itt jól ismerem. A dombhát száraz és szilárd.

Nagy félkört írtak le, hogy közelebb jussanak a tatárokhoz. Most már tisztán látták őket: néhány gyalogos volt köztük, a többi lovon ült. A vadász magyarázta:

– A tatárok most Toropecből Novgorod felé igyekeznek a fő kereskedelmi úton. De nem jutnak el messzire: belesüllyednek a mocsárba. A víz megáradt, s napról napra magasabb. Látod, ott elöl azt a magas keresztet s mellette a kápolnát? A kereskedők és más utasok imádkoznak ott, mielőtt átkelnek a mocsáron.

– Elmehtnénk-e odáig? A kápolnáig?

– Azt már nem! ... – legyintett reménytelenül Fomka. – Valamennyien a mocsárba fulladunk, ha egyenest továbbmegyünk.

Ekkor Alekszandr észrevette, hogy a tatárok csoportjából egy ember kiválik, megindul egy magányos fenyő felé, s macskaszerű gyorsasággal felmászik rá. De máris felkiált, mert a fenyő lassan meghajlik, majd recsenve eltörik. A tatár áttörte a havat, és belezuhant a vízbe.

A tatárok közt mozgás támadt, valamennyien futásnak eredtek. Egy lovas a társához vágatott, de máris a mocsárba süllyedt lovastul. A többi segítségére sietett, pányvát vetettek neki, hogy magukhoz húzzák. A ló és a tatár kétségbeesetten vergődve tűnt el a fekete tócsában, amely *egyre* jobban kiszélesedett.

– Bennünket nem húz majd magához? – kérdezte Alekszandr.

– Nem bizony! Jól ismerem én ezeket a helyeket. Itt akár lóháton is átmehetünk, de persze csak télen, kemény hidegben.

– Közelebb kúszhatsz a tatárokhoz?

– Miért ne kúszhatnék? Mindent megtehetek. Ha megkerüljük az Ignacs-keresztet, itt félkörben, aztán még ezt a nagy tócsát is, akkor kijuthatunk a nagy országútra, amely Toropez felé vezet.



Ismét megindultak előre; nagy kerülőt tettek, áthaladtak több cserjésen, és végül kijutottak oda, ahol a vadász szerint már nagy országút volt. Csak az olyan tapasztalt vadász, amilyen Fomka volt, találhatta meg itt az ösvényt a hóval vastagon fedett tisztások között. Szerencsére a vadászoknak mindenütt megvannak a maguk jelzései és ismertetőjelei, amelyek mindig eligazítják őket.

Amikor megkerültek egy cserjést, egyszerre csak szemtől szembe találták magukat a tatárokkal. Tízen lehettek, akik lóháton ültek, lovaik kicsinyek, hosszú sörényűek voltak.

Az elől haladó tatárok szemlátomást meglepődtek, sőt talán meg is ijedtek, mert rögtön előkapták íjait, és hosszú nyilakat illesztettek a húrba. Odakiáltottak a négy orosznak:

– Hó-ha, bátor vadászok! Gyertek már ide hozzánk!

Ezt nyilván egy orosz kiáltotta, nem pedig tatár: ennek az embernek széles, szurokfekete szakállja volt, a fején szőrmesapkát viselt, és a ruhája orosz szabású volt.

– Mi járatban vagytok? Merre visz utatok? – kérdezte válaszképpen Alekszandr.

– Kereskedők vagyunk, ne féljetez tőlünk! – folytatta a fekete szakállú. – Novgorodba szeretnénk eljutni: árut vásárolnánk, a mienket meg eladnánk. Gyertek már ide, gyertek közelebb! Nem bánjátok meg!

– Ne fáraszd magad: jó nekünk itt is! – válaszolta Alekszandr.

– Messzi az út Novgorodig?

– Van vagy százversztnyi.* De hát ti száz esztendő alatt sem juthattok oda. Még csak nem is hasonlít kereskedőre egyikőtök sem. Kardosan-kopjásan nem szokás kereskedni. Csak nem a tatár Batunak, a vérszomjas szörnyetegnek seregéhez tartozó előőrsök vagytok? Csak nem arra készültök, hogy meghódítsátok Novgorodot?

*** A XII. században egy verszt még kb. 2,3 km-nek felelt meg**

– Várják-e Batut ott?

– Ha szívesen látott vendégünk volna, akkor kaláccsal, bélessel várnánk őt, s vidám mulatságon dalokat énekelnénk neki. Csakhogy azt hallottuk, Batu tatár kán furcsa ajándékokkal jön hozzánk: hurkot hoz a nyakunkba, füstfelleget tűzvészeket hoz reánk, s rabságot asszonyainknak, gyermekeinknek. Ezért hát

megfelelőképpen kell viszonznunk ezt a megtiszteltetést: karddal és fejszével. Sörrel pedig oly mámorítóval vendégljük meg őt, hogy úgy elterül tőle, hogy soha többé fel nem kel.

A tatárok szemlátomást megbeszélést folytattak egymással, s közben az oroszok felé mutogattak. Aztán néhány nyíl suhant el Alekszandr feje fölött. Egy hosszú, vörös nyílvevessző belefúródott a kezébe, átverte bőr ujj-védőjét. A vadász erősen megrántotta a fejedelem karját.

– Gyere vissza! Megölnek! Nagyon pontosan nyilaznak az átkozottak! Menjünk gyorsan, amíg le nem lőnek!

Valamennyien visszafordultak. Néhány nyíl hullt utánuk a hóba...

EL NE FELEJTSD A TATÁROK NYILÁT!

Alekszandr nem jutott vissza Novgorodba valami könnyen. Amerre csak járt, a megáradt patakok mindenütt kiöntötték. Nemegyszer kellett átgázolniuk a gyorsan tovarohanó patakokon.

Az öreg Ratsa nyugtalanul várta tanítványát. Figyelmesen meghallgatta Alekszandr elbeszélését, hogyan találkoztak a tatárokkal, kikérdezte őt a legkisebb részletekről is, aztán megcsodálta a vörös tatár nyilat: hosszú nádnyíl volt ez, háromszögletű vashegyben végződött.

– Az ilyen tűzben edzett fullánk úgy belefúródik az ember testébe, hogy kihúzni is alig lehet. Nagy szerencséd, hogy a nyíl nem a fejedet találta, s nem verte ki a szemed. Azt hallottam, hogy ilyen vörös nyilat a kán használ. Csak nem a kegyetlen Batu kánnal találkoztál? Csak nem ő volt az ott az Ignacs-kereszt mellett? Csak nem ő maga lőtte ki rád a nyilát? Ne felejtsd el, Jaroszlavics, hogy téged már tatár nyíllal jelöltek meg, ahogyan a jó lovat tüzes bélyeggel jelölik. Jó emlékeztető lesz ez halálodig, nehogy elfelejtsd, milyen veszély fenyegeti a tatárok felől az egész orosz népet.

A FEJEDELMI UDVARBAN

Nagy, kátrányozott csónak szelte át a Volhov folyó sötét, széles sodrát. Két férfi evezett benne, hosszú, nehéz evezőkkel. Egy tizenkét év körüli fiú ült a csónak farában, és széles lapátú, kurta evezővel kormányozta a csónakot.

A csónak közepén egy fekete süveges, igen öreg pap ült, láncos rézkeresztje beesett mellére hullott. A csónak a kikötőhelyre ért, ahol már sok ugyanilyen csónak sorakozott, s befurakodott közéjük. Csípős szavak, durva káromkodás hallatszott mindenfelől, de az érkezők mit sem törődtek ezzel, kikötötték a csónakot az egyik palló cölöpjéhez, belefektették az evezőket, aztán kiemelték belőle két, hallal teli favedret. Az egyik vederből egy hosszú farkú maréna kandikált elő. A két evezős óvatosan segített az öregnek, hogy kiszálljon a csónakból a pallóra. Az öreg – hajlott kora ellenére – elég könnyen és biztosan lépett a partra. Itt csónakosok tartóztatták fel. Ezek csónakról csónakra ugrálva, csapatosan rohantak hozzá, hogy áldását kérjék. Az öreg áhítatosan keresztet vetett mindegyikükre, megcsókolta a homlokukat. Aztán elindult a csónakos nyomában, akit azonban a köntöse ujjába kapaszkodva megállított a kisfiú, aki a csónakot kormányozta:

– Édesapám! Engedd meg, hogy én vezessem el a bácsit Jaroszlavics fejedelemhez. Ismerem az utat. Te meg vigyázz a csónakra.

– Jól van, menj!

A tömeg nőttön-nőtt, valamennyien áldást kértek, s ezért nehéz volt közöttük előrejutni. De ekkor egy hatalmas termetű legény bukkant elő, aki süvegét hetykén félrevágva viselte, s messzehangzón kiáltotta:

– Ej, ti novgorodi bűnösök, szájtátók és fecsegők! Oszoljatok, s adjatok utat Varszonofij atyának, hogy eljuthasson Jaroszlavics fejedelemhez. A fejedelem sürgős ügyben várja.

Többet nem is szólt, hanem hozzálátott, hogy szétlökdösse jobbra és balra a tömeget, egyeseket úgy megtaszított, hogy a földre zuhantak, Varszonofij atya pedig gyors léptekkel haladt a fejedelmi udvar felé. A kapunál két kopjás katona állt. Félig kinyitották a kaput, s figyelmeztették a papot:

– Óvatosan, a fal mellett haladj, szentatyám, mert még baj érhet.

Az öreg pap mögött besurrant a kapun a fiú is.

Varszonofij atya nyilván elfelejtette, vagy talán nem is hallotta jól a figyelmeztetést, mert nem a fal mentén haladt, hanem keresztülvágott az udvaron.

Az udvar közepén egy vén tölgy állott; koronája már letört, s az ágain levél sem látszott. A fa törzsén szokatlan gyorsasággal egy hatalmas fekete medve ereszkedett lefelé. A medve fürge ugrásokkal közeledett a csendesen lépkedő öreg pap felé, aki várakozón megállt, amikor megpillantotta az állatot. A medve mögött csörömpölő vaslánc húzódtott.

– Menj félre! Menj félre! – hallatszott a kiáltás az udvar különböző sarkaiból.

De Varszonofij atya meg sem mozdult, nyugodtan állt, s áldásra emelte kezét. A medve odarohant hozzá, körülszaglászta az öreg viseltes csizmáit, aztán a hátsó lábára állt, a mellsőt pedig a pap vállára tette, s boldogan morogva nyalogatni kezdte rózsaszín nyelvvel Varszonofij atya arcát.

A pap pedig megáldotta a medvét, aztán gyöngéden megvakargatta bozontos pofáját.

– Jegorka, Jegoruska! Hát itt kell nekünk találkozni! Köszönöm neked, hogy nem felejtettél el.

S az öreg egy darab rozskenyeret vett elő csuhája zsebéből, s a medve feje fölé tartotta. A medve először négy lábra ereszkedett, aztán leült, s mellső lábával kérésleg kapálózott.

Varszonofij atya odaadta neki a kenyeret, s az előbbi nyugodt lépteivel megindult a fejedelmi ház lépcsője felé. Onnét már egy magas, karcsú termetű ifjú jött elébe; a járása könnyű, ruganyos volt, hullámos fürtjei kilátszottak hátratolt süvegje alól. Nagy, sötét szeme fürkészőleg és kíváncsian nézett, az arcán boldog, örvendező mosoly ragyogott fel. Odalépett az öreghez, fél térdre ereszkedett. Varszonofij atya széles mozdulattal keresztet vetve megáldotta az ifjút.

– Üdvözöllek; áldás legyen a házadon, Alekszandr Jaroszlavics fejedelem. Régóta nem láttalak. Az erdőben töltöttem két esztendőt remeteként. Új kolostort építünk ott.

Alekszandr fölegyenesedett, belekarolt Varszonofij atyába, és együtt megindultak a lépcső felé. A kapu felől azonban kiáltások hallatszottak, s megállították Alekszandrt. A kapuban a fiú huzakodott az őrt álló katonával.

– Hát ez meg kicsoda? Mi történik ott? – kérdezte Alekszandr.

– Ez az én kis védencem – válaszolta Varszonofij, – a csónakos fia, aki idehozott engem. Szeretném megtanítani őt a könyvek tudományára.

– Ej, te bátor, talpraesett fiú! Gyere csak ide!

A fiú végigfutott az udvar fala mentén, s levéve sapkáját, megállt Alekszandr előtt.

– Hogy hívnak?

– Szjomkának!

– Félsz a medvétől?

– Miért is félnék? Apámmal nemegyszer bementem a medve barlangjába, s még egy medvebocsot is hoztam a kunyhónkba.

– Lám csak, milyen bátor és szemfüles vagy! Akarsz-e nálam szolgálni?

– Ha aztán a sereged katonája lehetnék, mindent, de mindent megtennék!

– S mihez értesz?

– A seregélyek és a pírókok fogásához, aztán tudok dudálni, és ki tudom csalogatni barlangjából a medvét.

– Apád hol van?

– A Volhovon, a csónakra vigyáz. Mihelyt visszamegyek hozzá, rögtön elviszi a marénákat a piacra.

– Szaladj gyorsan apádhoz, s mondd meg neki, hogy magamhoz veszek, s átadlak egy tudós szerzetesnek, Varszonofij atyának, aki megtanít a könyvek írásának és olvasásának tudományára. Ezért hát apád jöjjön ide, hogy ezt megbeszéljük, s a marénákat is hozza magával.

Varszonofij atya Alekszandrral együtt fölment a lépcsőn, a fiú pedig hanyatt-homlok rohant a kijárat felé; a medve még most is hátsó lábán ült, mellső lábával hadonászott, s úgy nyújtotta előre, mintha adományt kérne.

A NÉMET KERESKEDŐK UDVARA

Nagy-Novgorodban a bővizű, álmódzó Volhov közelében, magas kerítéssel körülvett, nagy porta állt; erős kapuit fegyveres őrök vigyázták. A német kereskedők udvara volt ez, amelyen sok épület emelkedett. Ezen a területen a maga sajátos szabályai szerint folyt az élet.

Az udvaron emeletes boltok sora húzódott. Az ideérkező külföldi kereskedők és segédek elszállásolására külön házak szolgáltak, amelyeknek mély pincéik voltak. Egy kissé távolabb állt a malom, a serfőző, a fürdő, a Szent Péter-templom és a lelkészi lak.

A boltok emeletén a német kereskedők árusítottak, a földszinten pedig az oroszok különböző nyersanyagait vásárolták meg.

Minthogy a német kereskedők féltek attól, hogy gonosz emberek kellemetlenséget okoznak nekik, azért azt kívánták, hogy egyetlen orosz kereskedő se rendezhessen be üzletet a német kereskedők udvara közelében, s hogy a novgorodiak se vívhassák itt közkedvelt ökölharcaikat.

De a németek saját udvarukon sem engedtek közel a templomukhoz egyetlen idegent sem; a templomban őrizték legdrágább áruikat. Mindenféleképpen óvták-védtek a bor- és sörpincéiket is.

Éjszakára a portát lezárták, a legértékesebb árukat is átvitték a templomba, annak is a pincéjébe. Egy kereskedő a segédjével felváltva minden éjszaka őrsegen volt a templomban, amelyet kívülről-belülről bezártak, s ajtaja elé külön őrt állítottak.

Amikor napi dolgaikkal végeztek, a segédek valamennyien összegyűltek a tágas ebédlőben, hogy megvacsorázzanak. Éjszakára hatalmas házőrző kutyákat eresztettek szabadon az udvaron.

Minden házban, szorosan összezsúfolva, az egyazon vidékről való kereskedők és segédek meg szolgák laktak.

A legszebb házban lakott az aldermann. Ez volt a vezetőjük. Négy vezető társával együtt igen nagy hatalommal rendelkezett. Akit gyilkosságban talált bűnösnek, azt akár halálra is ítéltette, a tolvajnak a karját vágathatta le. A lelkész egyúttal az aldermann titkára is volt.

A német kereskedelmi udvarnak csak néhány alkalmazottja lakott az udvar falain kívül, de ők is csak azokban az épületekben, amelyek külföldieké voltak. A német kereskedők udvara külön világ volt, amelyet a helyi lakossággal kizárólag a kereskedelem, néha pedig a pereskedés kötött össze; a per mindig orosz bíróság előtt folyt le.

A német kereskedők nem éltek állandóan Novgorodban. Évente kétszer váltotta egymást egy-egy csoport. Amikor egy-egy csoport elutazott, az udvart lepecsételték, és kulcsait megőrzés végett a Szofija-székesegyházba adták be a novgorodi érseknek.

Egy sötét, esős estén, szokatlanul késői órában több ember közeledett a német kereskedők udvarához. Amikor odaérkeztek, mondtak valamit az őrnek, aztán várakozva megálltak a bezárt kapu előtt.

Végül egy magas férfi jött elő, lámpást hozott magával, amelyben gyertya égett. Magasra emelte, és sorba rávilágított minden jövevény arcára. A jövevények ismert kereskedők voltak, coboly- és hódprém gallérjuk, díszes ruhájuk gazdagságukra vallott. Köntösük felett sötét esőgallért viseltek.

– Henricus Wullenpundt úr, az aldermann, arra kéri mindnyájukat, fáradjanak be házába. Kövessenek, mélyen tisztelt uraim.

Valamennyien bementek a kapun, és megindultak a legnagyobb épület felé. Az udvaron körös-körül sok hombár látszott, amelyekből elkülönülve álltak a lakóházak. Ezeknek az épületeknek tengerentúli, színes üvegekkel berakott ablakain gyöngye fény szivárgott át.

A jövevények felhaladtak a keskeny lépcsőn az emeletre, és egy nagy szobába jutottak. A falakon hajlított gyertyatartókban gyertyák égtek. A szoba közepén keskeny, hosszú asztal állt, amelyet bojtos, sötétbarna posztó takart.

A jövevények már messziről köszöntötték az aldermant. Ez az asztalfőn ült egy faragott hátú, széles karosszékben; a faragás két oroszánt ábrázolt, amely nagy, kerek pajzson Bréma város címerét tartja mancsaiban. Az aldermann előtt bőrkötésű, ezüstkapsos, nagy nyitott könyv feküdt, ő maga bő, zöld bársonyköntöst viselt, amelyet hódgallér díszített, és hódprém szegélyezett; a fején könnyű kis sapka, amely csaknem a szeméig ért; mutatóujját aranygyűrű díszítette, amelyben nagy gyémánt szikrázott. Nagy csontú, fehér keze ezüstfejtű, faragott botra támaszkodott.

Wullenpundt csupán hanyag fejbólintással fogadta a jövevények mély meghajlását, kezével intett, hogy foglaljanak helyet, aztán újra belemélyedt a könyvbe.

A jövevények szóltanul ültek, s türelmesen vártak. Végül megszólalt az aldermann:

– Ma nem a szokásos ügyeinkről fogunk beszélgetni, hanem egy halaszthatatlan és igen fontos kérdéstről.

– Hallgatunk téged, Wullenpundt úr, mélyen tisztelt aldermannunk.

– Már többször beszélgettünk kereskedőink ügyes-bajos dolgairól, s ti valamennyien egyetértettetek abban, hogy Novgorod és a külföldi országok kereskedelme sokkal jobban és számunkra is sokkal előnyösebben fejlődhetne, ha Novgorodban más, új kormányzatot hozhatnánk létre, amelyben egyenjogú alapon részt vennének az orosz, a német, a svéd és a többi külföldi vezető kereskedők. Ez mindenekelőtt számunkra volna hasznosabb, de előnyös volna a novgorodiaknak is. Mondjátok meg: miből él Novgorod? Miből ered gazdagsága és ereje? Főként a kereskedelméből. És kinek köszönheti Novgorod a gazdagságot? A kereskedőknek. Egyenlő mértékben az orosz kereskedőknek és a külországiaknak, de lehet, hogy az utóbbiaknak még inkább. Ezért hát valamiképp be kell vonni a külföldieket Novgorod kormányzásába, hogy ott olyan új szabályokat, új törvényeket hozzanak, amelyek egy nagy, gazdag város kormányzásához szükségesek.

– Ami igaz, az igaz! – hangzott több felől.

– S hogyan gondolod Novgorodnak csupán félig orosz kormányzását? – kérdezte az egyik jövevény.

Egy másik pedig hozzáfűzte:

– Novgorod mindig büszke volt rá, hogy „Nagy-Novgorodnak, a Városok Urának” nevezik. Beleegyeznek-e a szabadságszerető novgorodiak, hogy külföldieket erőltessenek rájuk, és ezzel elvegyék fele szabadságukat?

Wullenpundt aldermann köhintett, és dörmögve mondta:

– Miért beszélsz „ráerőltetésről”? Mindent úgy kell intéznünk, hogy ez közös hasznunkat szolgáló baráti tanács legyen. A közös kormányzás így csakhamar megvalósul.

– Hát ez bizony nagyon váratlanul ér bennünket – mondta az első felszólaló. – Gondolkoznunk kell rajta, nem rejlik-e mögötte valami csel vagy ravasz csapda.

– Már megint ez a félelem! – sziszegett az aldermann. – Hát most jól figyeljetelek ide: megmagyarázom nektek a legfőbb okot, amiért ma meghívtam ide az én tisztelt, kedves vendégeimet.

– Beszélj, ne gyötörj bennünket, Wullenpundt úr!

– Éppen most hozott egy futár levelet nekem, amely arról értesít, hogy Erich svéd király fejleszteni akarja a svéd és az orosz kereskedelmi kapcsolatokat, ezért rövidesen nagykövetséget szándékozik Novgorodba küldeni, hogy új, szorosabb barátságot teremtsen. Hogy ez a követség milyen fontos dologban jár, azt megítélhetitek akár abból is, hogy vezetője Birger örgróf lesz, a király sógora, s tagjai közt több püspök is helyet foglal.

– Hát akkor majd méltóképpen fogadjuk őket – mondták többen. – A vendéglátás gazdag lesz, aztán majd megbeszéljük velük, hogy mit is kell tennünk. De az csak természetes, hogy mi németek nem kívánjuk a svédek

megtelepedését Novgorodban. Szemünkben első a mi kereskedővárosainknak: Brémának, Lübecknek és a többieknek érdeke.

A látogatók hallgattak egy darabig. Végül valaki megkérdezte:

– Mit tanácsolsz hát nekünk, tisztelt aldermann urunk?

Az aldermann végighordozta fakókék szemét vendégein, s megszólalt:

– A legfontosabb, hogy erről a követségről Alekszandr, az új novgorodi fejedelem semmit meg ne tudjon. Ifjú vadmacska ez, akinek éles a karma. Hátha eszébe jut, hogy az idegeneknek kellemetlenséget okozzon. Nagyon jó volna, hogyha a követség ittléte alatt a fejedelem medvevadászatra menne, amelyet úgyis annyira szeret. Közben pedig össze kell hívnunk a befolyásos bojárok és novgorodi kereskedők tanácsát, hogy közösen megvitassuk: hogyan rendezzük meg az előkelő vendégek ünnepélyes fogadtatását. Ne felejtsetek: a király a sógorát, Birger örgrófit küldi ide. Nagyon jó volna, ha követséget küldenének elébük: a követség előtt énekesek, zászlóhordozók, szentképviselők haladnának, s aranyozott miseruhájukban papok mennének. S mi, német kereskedők is részt vennénk ebben a fogadtatásban. A legközelebbi napokban Szpiridon érsek házában összeülnek Novgorod legelőkelőbb férfiai. Az értekezlet megvitatja, hogy kívánatos-e újabb orosz-német együttműködés Novgorod számára. Gondolkozzatok ezen, s a tanácsban mondjátok el kívánságaitokat. De ne felejtsetek el: egyetlen szót se szóljatok a svéd követség várható érkezéséről, nehogy erről Alekszandr fejedelem bármit is megtudjon.

A vendégek megfogadták, hogy a hallottakat szigorúan titokban tartják, aztán távoztak.

AZ ÁRULÓK

A Szofija-negyed faburkolatú utcáin hosszú köntösük szélét felhúzza gyors léptekkel siettek a novgorodiak. A hídon, ahol különösen sok nép gyűlt össze, most is parázs vita támadt, de végül is megindultak a parti lejtőn fölfelé, Szpiridon érsek palotájához. Az érseki palota kölépcsőjén megint fellángoltak a viták. Zsiroszlavics bojár hívei hangosan kiáltottak, az öklüket rázták, mintha láthatatlan ellenséget fenyegetnének. Minden vitának egy volt a lényege:

– Le Alekszandr Jaroszlavics fejedelemmel!

– Fiatal az még, nyughatatlan, meggondolatlan! Tizenkilenc éves, hogy tarthatná kezében a sereget, s hogy is kormányozhatná a mi szabad Novgorodunk életét! Éljen, figyeljen, tanuljon még egy ideig, hogyan intézik mások a dolgokat... Más fejedelmet kell meghívunk, erősebb kezűt és tapasztaltabbat...

– S hol a fejedelem?

– Azt mondják, odafent az érseknél.

Szpiridon érsek termei zsúfolásig megteltek. Maga az érsek sötétkék selyempalástjában egy magas karosszékből foglalt helyet.

Kezében pástortbotot tartott, amellyel néha megkopogtatta a padlót.

– Elég, elég már a vitából! Ideje már, hogy hozzáfogjunk fontos ügyünk megtárgyalásához!

Valamennyien a teremnek abba a sarkába néztek, ahol némán, a falhoz támaszkodva Alekszandr fejedelem állt. Tekintete komor volt, nem válaszolt azokra a szemrehányásokra, amelyekkel néhány novgorodi bojár illette. Figyelmesen hallgatta mindazt, amit körülötte beszéltek.

Legdühödtebben a gazdag, vén bojár, Zsiroszlavics támadta őt, egy magas, parancsoló külsejű, mellére hulló, őszbe vegyült szakállt viselő férfi.

– Lám, ott áll a fiatal fejedelem! Büszke! Kevély! Még csak válaszolni sem akar, pedig a dolog halaszthatatlan, és a lehető legkomolyabban döntenünk kell róla.

– Rajta, rajta – mondotta az érsek. –, magyarázd meg nekünk, miről van szó. Te tudod ezt a legjobban, én imádsággal foglalkozom, nem értek az ilyesmihez.

Zsiroslavics heveskedett: szemlátomást úgy akart megmagyarázni mindent, hogy a maga pártjára vonja a jelenlevőket.

– Hallgassatok rám, igazhitűek! Tatárok jöttek Novgorod ellen. Úgy látszott már, elérkezett szent Oroszország vége, de lám, nem történt meg. Az Isten nem engedte a vad pogányokat a mi szent Szofija-templomunkig.

– És ezután sem engedi! – szólt közbe az érsek. – Ha buzgón imádkozunk, ha szigorúan megtartjuk a börtöt, és teljesítjük jámborul és engedelmesen az egyház parancsait, akkor az Úr megoltalmaz bennünket.

– A tatárok messze vannak! Megrekedtek a mocsarakban! – folytatta kiáltva Zsiroslavics.

S valamennyi jelenlevő önkéntelenül is arra gondolt, vajon mi készíti Zsiroslavicsot arra, hogy így hangskodjék?

– Addig pedig fel kell készülnünk, s hűséges barátokat szereznünk, hátha az ellenség mégiscsak az ősi Novgorodra támad.

– Beszélj, beszélj világosabban, hogyan készülsz fel rá? – kérdezte hirtelen Alekszandr.

– Vannak olyan esztelenek – folytatta Zsiroslavics -, akik azt mondják: ellenségünk van bőven, s ki kell kergetnünk valamennyiüket az országból. De engem más gondolat aggaszt: helyes-e, ha ellenségünknek tekintjük azokat, akik jó vásárlóink, bőkezűen fizetnek, és évek óta nagy, békés üzletet kötnek velünk ... Miért tartjuk ellenségünknek őket, amikor nyílt szívvel közelednek hozzánk, a kezükben ezüstpénzzel töltött zacskót hoznak, hajóik évente többször is kikötnek nálunk: gabonát, kendert, lent, mézet, viaszt, bőrt, lószórt és gerendát visznek el tőlünk ... Alekszandr élesen közbevágott:

– Ne csürd-csavad a szót, Zsiroslavics! Mondd meg őszintén: mit forgatsz agyadban, mi a szándékod? Mondd el nekünk, hogyan vásároltak meg téged a németek és a svédek. Sokat fizettek?

– Hallgass, macskakölyök! Ha rád kerül a sor, megkérdezzük téged.

– Beszélj világosabban, Zsiroslavics, adj elő mindent!

– Elmondom nektek, mit javasolt nekem az igen tisztelt Henricus Wullenpundt, a német kereskedők udvarának vezetője. Ezt mondta: „Nagy a rendetlenség nálatok Novgorodban. Miféle fejedelmek van? Tejfelesszajú gyerek! Hogyan kormányozhatná a várost és az egész novgorodi földet, amikor legkedvesebb szórakozása a medveadás és a lovak betörése.”

Alekszandr felkiáltott:

– Hej, Gavriila Olekszics! Hol maradsz el oly sokáig?

– Itt vagyok már, fejedelem, csak a tömeg elállja utamat! Rögtön eljutok hozzád!

Zsiroslavics folytatta:

– A német kereskedők udvarának vezetője azt javasolja: rendben tartja az egész várost, idehoz egy századnyi lovat, s majd azok cirkálnak a városban, és vigyáznak, hogy semmiféle rendetlenség és verekedés ne legyen. Mindezt pedig semmiféle bért nem követel, helyette csupán azt kéri, engedjük meg embereinek, hogy szabadon bejárják a novgorodi földet, és felvásároljanak mindent, amit a bojárok és a kereskedők kamráikban, pincéikben és raktáraikban tartanak. Ily módon a német kereskedők és segédek maguk jönnek el áruinkért, s ott rögtön ezüsttel fizetnek érte.

– S a fejedelem katonasága Novgorodban marad? Avagy helyette szintén a német kardhordozók tartanak majd rendet?

– Ezt majd Nagy-Novgorod, a Városok Ura dönti el: itt maradjon-e a fejedelem hada, avagy kiadjuk az útját.

– S ha az egész német hadsereg reánk támad? – kérdezte Alekszandr. – Akkor majd a te mélyen tisztelt Wullenpundt aldermannoddal fogod megvédeni a várost? – s kesztyűjét Zsiroslavics arcába vágta.

Zsiroszlavics felüvöltött:

– Szpiridon atyám! Tiszteletreméltó emberek! Hiszen ez gyalázat! Szabad-e ilyesmit tennie egy ifjú vajdának? Így megszegyeníteni egy öreg, előkelő bojárt?

A tömeg elcsendesedett. Várta, mi lesz a dolog vége.

Zsiroszlavics egyik híve, Borisz Nyegocsevics bojár, selyemmel hímzett díszes köntösbe öltözött magas férfi, hevesen beszélni kezdett:

– Hallgassatok meg engem! Mindaz, amit nekünk oly bölcsen elmagyarázott Zsiroszlavics, nem hiábavaló beszéd. A mi Nagy-Novgorodunk, itt a mocsarak közt távol van szuzdali vagy polocki testvéreinktől, ezért hát meg kell gondolnunk: ne létesítsünk-e itt valóban egy orosz-német kereskedelmi várost, olyan gazdag közösséget, amelynek megvannak a maga törvényei, a maga katonasága? Egy másik ilyen orosz-német közösséget már megalkotni tervez Tvergyilo Ivankovics Pszkovban. Lesz még nálunk több ilyen kereskedelmi közösség is: Ladogában meg Koporjében is meg Izsorban is. Vagyis szoros barátságban élünk majd a németekkel, összegyűjtjük számukra a gabonát, a kendert, a lent, a komlót, a mézet, a bőrt meg a szőrmét s minden egyebet, a németek pedig cserébe a saját áruikat hozzák el nekünk a tengeren: fegyvert, vásznat, posztóköntöst, csizmákat, s mindezért, amit tőlünk megvásárolnak, ott helyben azonnal fizetnek.

– Csak azt adná az isten, hogy békében, háború és viszálykodás nélkül élhetnénk! – sóhajtotta ekkor Szpiridon érsek,

Nyegocsevics pedig ismét áradozni kezdett. Bűbájosán, akár egy csalogány, így folytatta hosszú, körülményeskedő beszédét:

– Vajon mindaz, amit mondtam, s amit Zsiroszlavics bojár megvilágított előttem, nem válhat Novgorod hasznára? Ezért, ha akadna olyan esztelen ifjú, aki – mit sem értvén a kereskedelemhez – csupán viszályt és háborút akar szítani köztünk, akkor az ilyen ifjút el kell üznünk földünkről! Fel is út, le is út!

Alekszandr igyekezett fékezni dühét, mégis csattant a hangja, amikor megszólalt:

– Kire gondoltál, amikor esztelen ifjúról beszéltél? Énrám talán?

– Ugyan kire másra, ha nem rád? – válaszolta kihívóan Nyegocsevics.

– Akkor hát hallgassatok meg engem, tiszteletreméltó jó urak, Szpiridon atya és egész Nagy-Novgorod, Városok Ura. Amíg én vagyok itt a fejedelem, amíg az én seregem készen áll és harcosaim kardja kiélesítve, addig az efféle beszédek, amilyeneket itt Zsiroszlavics és csatlósa, Nyegocsevics, e két áruló gazember elmondott, én meg nem tűröm, az árulóknak pedig nyelvét kitepetem, orrát levágatom. Hogy pedig Zsiroszlavics soha többé el ne felejtse, amit ma javasolt nekünk: hogy harc nélkül, becstelenül engedjük át hazánkat a német kereskedőknek és az agyaras kardhordozó lovagoknak, ezért én most neki... mindörökre emlékeztetőt adok!

– Ó, te tejfölösszájú! – ordította dühösen Zsiroszlavics. – Jó emberek, lépjetek közbe!

Alekszandr határozottan félretaszította a tömeget, s megindult oda, ahol Zsiroszlavics állt.

Aztán két hatalmas pofon csattant, s Zsiroszlavics a földre zuhant. Mindenkinek tátva maradt a szája, úgy nézett egymásra. Alekszandr előrántotta nagy, csont-markolatú kését, amellyel medvére szokott vadászni, majd rátérdelt a földre zuhant Zsiroszlavics mellére, aki hiába vergődött, hiába próbált felállni. Alekszandr erősen markolta a bojár arcát.

Szpiridon érsek lépett közbe. Odarohant Alekszandrhoz, egyik karjával átölelte az ifjú nyakát, a másikkal megpróbálta visszatartani a kezét.

– Nem félsz Istentől, Jaroszlavics? Ne bánts az öreget! Az Úr nevében könyörögve kérlek: állj meg! Ne csúfítsd el az emberi ábrázatot!

Alekszandr felállt. Mindenki azt suttogta:

– Nem bántotta!

Alekszandr ekkor Szpiridon érsekhez fordult:

– Amíg én itt vagyok Novgorodban, addig minden áruló Júdással ugyanígy bánok el; tőlem egyetlen áruló kegyelmet ne várjon.

Aztán a fejedelem odakiáltotta Olekszicsnek;

– Menjünk, Gavriła!

A FEJEDELEM TERMEIBEN

Jaroslavics visszatért a Rurik-Várba, fölment a fejedelmi termekbe; a legszebb teremben Alekszandra Brjacsiszlavna, az ifjú fejedelemné már terített asztallal várta. Előtte egy tányérban halleves párolgott, a leves mellett pedig gazdagon hímezett kendővel leterítve, ínycsiklandó kalács pompázott.

Brjacsiszlavna egyik oldalán Vagyim, Alekszandr pajtása, egy szerény, udvarias ifjú ült.

Valamikor Vagyim apja Brjacsiszlav polocki fejedelem kedvelt vadászmestere volt, aki mindig elkísérte a fejedelmet, ha az medve- vagy farkasvadászatra ment. Vagyim kicsi kora óta katonák közt nőtt fel, mindig ott lebzelt a fejedelmi termekben, s együtt játszott a fejedelmi gyermekekkel. A gyermekek szerették őt alkalmazkodó, szelíd természetéért, de leginkább azért, mert nagyon szépen tudott faragni: hársfából kis lovakat, madarakat, furulyázó parasztokat mintázott a késével. A fejedelemné sokszor megjutalmazta Vagyimot ügyes munkáiért mézeskaláccsal.

Egyszer aztán egy feldühödött medve maga alá gyűrte és szétépte Vagyim atyját, a vadászmestert. Brjacsiszlav fejedelem pártfogásába vette az árván maradt fiút, azt mondta neki: „Harcos nem lesz belőled, jól tudom, de úgy lehet, derék szentképfestő válik majd belőled. Kifested majd a templomaink falát, ami pedig nagyon szép és megtisztelő dolog. Novgorodban van egy jó szentképfestő műhelyünk, már régóta ott dolgozik Doszifej atya, kitűnő ikonfestő. Elküldlek hozzá, hogy tanulj tőle.”

Vagyim nemsokára Novgorodban telepedett meg öreg dajkájával együtt, s Doszifej atya vezetése alatt dolgozott, amikor ideérkezett ifjú feleségével együtt Alekszandr Jaroslavics fejedelem. Vagyim ettől kezdve gyakori vendég lett a fejedelem házában. Alekszandr is szerette a könyveket, s ez a szeretet összefűzte őket; Vagyim mindannyiszor izgalommal várta, hogy a fejedelem újabb könyvet mutasson neki.

– Mi az oka, hogy oly régen nem voltál már nálunk, barátom? – kérdezte a fejedelem Vagyimot, miközben helyet foglalt az asztalnál. – Bizony, régóta nem beszélgettünk! Hadd halljam, sok szentképet festettél-e már? Tanácsolnék neked valamit, igaz barátságból: tapasztalt, gyakorlott öregektől igyekezz megtanulni a szentképfestés művészetét, úgy te magad is nagy művész leszel!

– Igyekszem, már meg is tanultam egyet-mást. Csak az a baj, hogy Doszifej atya, a mesterem, mindig bosszankodik, ha eltérek a régi formáktól; márpedig én a magam módján szeretnék festeni, ahogy ezt a lelkem súgja nekem. Sokat járok a templomokba meg az itteni székesegyházakba. Sok dolog nagyon tetszik nekem. Mily csodálatos színek! A novgorodi templomokban kívül-belül egyaránt minden gyönyörködteti a szemet. Nálunk Polockban ilyesmit nem láttam.

Amikor véget ért az ebéd, Alekszandr belekarolt Vagyimba, s odasúgta neki:

– Új kincsem van!

Átmentek a szomszéd szobába. Itt volt az ifjú fejedelem bibliotékája, mindaz a könyv, amelyet Jarosláv Vszevolodovics gyűjtött össze és ajándékozott fiának.

A falak mentén megvasalt ládák álltak. Ezekben őrizték azokat a könyveket, amelyeket kitűnő másolóművészek írtak. Egy-egy könyv hatalmas értéket képviselt.

A könyvtárban rendszerint egy, néha két kitűnő másoló is dolgozott.

A fejedelem odalépett az egyik ládához, felemelte nehéz fedelét, kivett belőle néhány könyvet, s kirakta őket az asztalra.

Aztán odanyújtott Vagyimnak egy sötét bőrkötésű, vastag kötetet, s ezt mondta:

– Ez a könyv Nagy Sándor makedón király hadjáratairól szól; a király valamikor meghódította a fél világot. Nagyon szépen lemásolták nekem! Nézd csak ezeket a szép rajzokat, az ékes betűket! Látod, Vagyim, milyen kiváló művészek vannak már nálunk! Jó volna, ha te is festenél, s megmutatnád harcosainkat, miként verik a német hordákat Omovzsa, Jurjev, Izborszk és Pszkov mellett.

Vagyim engedélyt kért a fejedelemtől, hogy lemásolhassa vázlatfüzetébe azokat az ötletes betűdíszítéseket, amelyek különösképpen megtetszettek neki.

Aztán még sokáig ültek együtt, s elbeszélgettek azokról a nehéz időkről, amelyeket orosz föld és Novgorod, az orosz szabadság bástyája átél.

Amikor Vagyim távozott, Alekszandr fölment a fejedelemné szobájába. Ifjú felesége panaszkodó szavakkal fogadta:

– Neked mindig oly sok a dolgod, hogy semmi időd nem marad számomra!

Alekszandr megölelte feleségét, maga mellé ültette a kis padra, és megsimogatta kicsi kezét.

– Még nincs időm a pihenésre. Nyílt és titkos ellenség egyaránt vadászik reám. Mindig harcra készen kell várakoznom.

– Én pedig mindig, mindenkor hűséges barátod leszek. A szívem azt súgja, hogy igaz ügyért harcolsz, legyőzöd ellenségeidet, és én büszke leszek rád.

V. A NÉVAI CSATA

A RÓMAI PÁPA ÁLDÁSÁVAL

Siegtoona* svéd kikötőben meredek oldalú kétárbocos hajók gyülekeztek. Mindenütt zászlók lobogtak. A kék zászlókon karddal fenyegetőző sárga oroszlánok. A főváros minden lakója idesereglett, hogy megnézze a harcosoknak, e legyőzhetetlen hősöknek indulását, akik megígérték, hogy népüknek dús, gazdag, új orosz földeket ajándékoznak: határtalan mezőket és sűrű őserdőket, széles, hömpölygő folyókat és virágzó, népes városokat, köztük a gazdag, világhírű kereskedővárost, a nagy Holmgordot, ahogyan a svédek akkortájt Novgorodot nevezték.

*** Siegtoona várost akkortájt (1240-ben) Svédország fővárosának tartották. A mai Stockholm közelében fekvő A királyi várpalota Siegtoona szomszédságában épült**

Még Erich király (a Selypítő) is kijött, ám már beteg volt; el akarta búcsúztatni a hadihajókat, amelyek erre a bátor hadjáratra indultak. Néhány díszes öltözetű szolga hordszéken hozta a királyt. Előtte harsonások fújták harsonájukat, s kimért, büszke léptekkel jól megtermett, kopjás, virágos-lobogós harcosok haladtak.

Minden hajót zöld fenyőkoszorúk és mezei virágok díszítettek. A hajóslegények fölkapaszkodtak az árbocokra és a vitorlarudakra, onnét kiáltottak búcsút a parton álló tömegnek.

A katonák a fedélzeten helyezkedtek el. Mindegyiknek kopja, hosszú, egyenes kard, tör és pajzs volt a fegyverzete. Sokan közülük vértet és páncélinget viseltek, amely csillogott a napfényben; mintha máris harcba indulnának, félelmetesen harciasnak látszottak.

Többen kimentek a partra, ahol ünnepi ruhába öltözött lányok zajos tömege vette körül őket, és szerencsét hozó kis csont- és rézkereszteket, Szűzanyát ábrázoló medalionokat ajándékoztak nekik. Ragyogó győzelmet kívántak a harcba induló bátraknak, majd pedig szerencsés visszatérést az orosz eretnekek szétzúzása után.

A hajókon különböző nemzetséghez tartozó katonák zsúfolódtak; svédek, németek, dánok, finnek. Két püspök is útnak indult velük; ők is páncélt és fegyvert viseltek. Velük utazott sok sima arcú katolikus szerzetes. Ezek ott álltak a hajó tatján, magasra emelték a kereszteket az ég felé, szent himnuszokat énekeltek, felhívták a svéd harcosokat, a keresztes vitézeket, hogy ösztönözzék, a római pápa kívánságának megfelelően, „tűzzel és karddal tanítsák engedelmességre az orosz eretnekeket, s térítsék vissza őket a katolikus hitre”.*

*** Oroszországban ugyanis a görögkeleti egyház terjeszkedett, amelyet a római pápa eretnekséggel vádolt. Persze az orosz erdők és mocsarak mélyében ebben az időben általános volt a bálványimádás is**

A fényes öltözetű katonák közül is különösképpen kivált hatalmas termetével Birger örgróf, a király sógora. A király hosszas betegeskedése alatt ő kormányozta az országot. Ezért tehát most a hajón elébe járultak a svéd előkelőségek, hogy elutazása előtt utolsó parancsait kérjék.

Kedvező szél fújt. A hajók felvonták vitorláikat, s a parti tömeg meg a hajóslegények kiáltozása közben kifutottak a nyílt tengerre.

A tömeg még sokáig követte őket a part mentén, és dalokat énekelt.

A nyílt tengeren felerősödött a szél, hányni-vetni kezdte a hajókat, amelyek hol a mélybe süllyedtek, hol pedig a magasba emelkedtek a tajtékos hullámok hátán. Útközben ellenszemet kaptak, s kétszer is horgonyt kellett vetniük a sziklás finn partok mentén, a kedvező szélre várva.

SVÉD TÁBOR A NÉVA PARTJÁN

*„... És eljövének a svédek hatalmas sereggel:
murmánok és észtek, még finnek is valának velük,
hajóik száma pedig rengeteg. A svédek fejedelme és több püspöke vezérlé őket.*

S az Izsora torkolatába befutván, el akarák foglalni Ladogát,

Novgorodot és az egész novgorodi területet.”

Novgorodi Krónika

A svéd hajók végre megérkeztek a megáradt Néva torkolatához, majd megindultak fölfelé a folyón egészen addig, ahol a kis Izsora ömlik beléje. A partok itt végig mocsarasak és elhagyatottak voltak, évszázados sűrű erdő nőtte be őket.

Birger örgróf és a püspökök a zászlóshajó első fedélzetén álltak; ezt a hajót is, akárcsak a többi, szárnyas sárkányok és tengeri sellők faragott figurái díszítették. A hajók korlátjánál kardos szerzetesek álltak. Valamennyien új apostolnak képzeltek magukat, hiszen maga „az Isten földi helytartója”, a római pápa áldotta meg őket e tengeri út előtt, amelyet „új, nagy keresztes hadjáratnak” nevezett; e hadjárat célja ugyanis az volt, hogy a vad, pogány finneket és a makacs orosz eretnekeket visszatérítse az igaz hitre.

Mindannyiuk közül Birger örgróf volt a legelégedettebb, a legdölyfösebb. A part felé mutatott:

– Ott vár ránk a nagy győzelem. S a győzelemért a svédek forró hálája vár. Szeretett királyunknak új földeket ajándékozunk, és ti, bátor harcosok, keresztes vitézek, gazdag zsákmányt visztek haza magatokkal.

Az új keresztes lovagok magasba emelték kardjukat, és ezt kiáltották:

– Dicsőség a vitéz, legyőzhetetlen Birger örgrófnak! Dicsőség!

– Az arcátlan, elbizakodott Alekszandr herceget, azt a tejfölösszájút, majd megtanítom kesztyűbe dudálni. Kikergetem Holmgordból! Küldök neki egy rövid levelet, amelytől remeg majd a keze-lába, s menten lóra pattan, hogy hazavágtasson atyjához.

A Néva partján rövid idő alatt egy hatalmas, szép sátor emeltek. Vörös selyemből készült, amelyet hímezett oroszlánok díszítettek.

A sátor közelében hosszú zászlórúdon a svéd lobogót lobogtatta a szél, amely kék alapon, fölemelt mancsában kardot tartó sárga oroszlánt ábrázolt.

Ebben a sátorban szőnyegek fedték a földet, s a megvetett ágyat szörmetakaró borította. Birger örgróf kint ült a sátor előtt, összecukható székében, s egy nagy ezüstkupából vidáman itta a sört; vörös bajusza vége beleért az italba. Kíváncsian hallgatta két előkelő novgorodi, külsejük után ítélve bojár vagy kereskedő elbeszélését; ezek éppen most érkeztek vágatva, hogy – miként ők maguk mondták – „megmutassák a svéd seregnek az utat, mely Novgorodba visz”.*

*** A tengeri hajók, ha befutottak a Névába, rendszerint megálltak az Izsora-folyó torkolata közelében, s várták Ladogából a csónakosokat. A rakományt átrakták a csónakokra, amelyek feleveztek a Ladogáig. Onnan révkalauzok irányították őket Novgorodba, megkerülve a veszélyes volhovi zátonyokat**

Mellettük ott állt a tolmács.

A jövevények egyike éppen ezt mesélte:

– Alekszandr, a mi új fejedelmünk, még egészen fiatal, mindössze húszéves, de terveit és büszkeségét tekintve meghaladja a legtapasztaltabb vajdákat is. Semmire sem becsüli az öregeket, nem hisz senkinek, egyedül akar uralkodni, ahogyan atyja, Jaroszláv Vszevolodovics is uralkodott. De hát annak esze volt meg erős keze. Egész Novgorodot a markában tartotta. Alekszandr pedig a legelőkelőbb bojárokkal is büszkén, kevélyen vitatkozik, különösképpen azokkal, akik az idegenekkel barátkoznak. Már több bojárral, kereskedővel össze veszett

Rövidesen megéri, hogy többé nem tartjuk őt, s szépszerével visszaküldjük Perejaszlavlba, hadd vadásszon medvére.

– Medvére? – csodálkozott Birger. – Aztán mit tesz a medvékkel?

– Megtanítja őket dudaszóra táncolni. Hát illik ez egy fejedelemhez?

– S mért késlekednek oly soká a bojárok? – kérdezte elégedetlenül Birger. – Én azt kívántam tőlük, hogy jelenjenek itt meg a fogadásomra, hogy együtt menjünk Ladogáig, onnét pedig be Novgorodba. Ott aztán majd szórakozunk egy kicsit. Rólatok sem felejtkezem el, mindnyájatokat királyi módon megjutalmazlak! – nevetett Birger, rákacsintott a mellette álló püspökre, s odasúgta neki: – Ha egyszer megvetjük a lábunkat Novgorodban, onnét többé nem megyünk ki, a város és vele az egész hatalmas novgorodi terület mindörökre a svédeké lesz.

– Adja isten, hogy megérd a győzelmet! – súgta a püspök. – Mily nagy lesz az öröme a Szentatyának.

A Birger mellett álló íródeák, akinek a füle mögé lúdtoll volt dugva, már készítette az írotáblákat és a pergamenlapot.

– Írd – parancsolta Birger. – „Alekszandr fejedelem! Állíts meg, ha tudsz! De én már itt vagyok, és leigázom földedet!”

Az őrgrof nagy lendülettel aláírta nevét, a titkár pedig összesodorta a pergamenlapot, zsinórral átkötötte; a zsinór végén kék viaszpecsét függött.

A katonák most két kétségbeesetten hadonászó novgorodi vadászt lökdöstek a sátor elé, az erdőben fogták el mindkettőt.

A tolmács megpróbálta megnyugtatni őket:

– Jöjjetek csak bátran, ne féljetek semmitől! A svédek vezére kegyelmes lesz hozzátok, rögvest szabadon bocsát benneteket; de azt parancsolja, rohanjatok Novgorodba, s adjátok át ezt a levelet novgorodi Alekszandr fejedelem saját kezébe. Ismeritek őt?

– Hogyne ismernénk! Alekszandr Jaroszlavicsnak a szeme is félelmetes! Még fiatal, de ugyancsak kemény ember: hacsak egy kicsit is kedve ellen teszel, jól vigyázz, a lelket is kirázza belőled.

A tolmács hanyagul odavetette:

– Alekszandr fejedelem bennünket meg nem rémit. Ezt a levelet a fejedelem saját kezébe adjátok!

Birger őrgrof magához rendelte négy katonáját, s megparancsolta nekik:

– Kísérjétek el ezeket a zsványokat az első orosz faluig, ott bocsássátok el őket, de a faluba be ne menjete, semmi kárt ne okozzatok. Vigyázzatok, senki észre ne vegyen benneteket, s mielőbb térjete vissza.

Az orosz foglyok a svéd katonák kíséretében gyorsan megindultak az erdei ösvényen.

A SVÉD BÁRDOK* ÉNEKEI

* **Bárd; lantos, kobzos, népi énekes**

A svéd hajók hosszú sorban imbolyogtak a Néva vizén: Egyetlen svéd sem hitte, hogy félelmetes seregüket meglephetik. Partra szálltak, s tréfa, nevetés közben tábortüzeket gyújtottak.

Kitűnő hangulatban voltak, végre kipihenheték magukat a viharos, hánykódó tengeri út után.

Az elkövetkező hadjáratról beszélgettek, a gazdag Novgorodról és arról a mérhetetlenül gazdag zsákmányról, amelyből ott mindegyiküknek része lesz.

Egyesek gallyakat vágtak, s kis kondérban ebédet főztek, mások megfürödtek a folyóban, kimosták fehérneműjüket, és felaggatták őket a bokrok ágaira, csíkos gyapjúharisnyáik mellé. Itt-ott nótaszó hallatszott.

Néhányan az aranycsúcsos, vörös fővezéri sátor közelében gyújtottak tábortüzet.

Birger fiatal inasa megtisztította az őrgrof aranyarkantyús, magas szárú sárga csizmáját, s a közelben földre vert karóra akasztotta.

Füstölögtek a tábortüzek. Egy öreg bárd körül, aki lantjával évszázados, hatalmas fenyő alatt telepedett le, különösen sok harcos gyűlt össze, hogy meghallgassa az ősrégi regéket a bátor ősről, a normann viking* hajósokról, akik vakmerő támadásokat intéztek távoli földek ellen.

* **Viking; harcos**

A vén bárd kissé rekedtes hangon Gere Pederről, a híres rabló vezérről énekelt:

Korán járt fésű fűrtjei közt e reggel,

jókor kelt, s anyját így kérdezte meg:

„Mondd, jó anyám, mi lesz majd gyermekeddel,

milyen halál ér utol engemet?”

Ekkor hirtelen odalépett a bárdhoz Birger őrgrof, s dühösen rákiáltott:

– Miért ezt a gyászdalt énekled, ostoba vénember! Mi azért jöttünk, hogy dicső győzelmet arassunk, örüljünk és szórakozzunk. Más, vidám dalt énekelj, és ne károgi, mint a varjú, mert szétverem azt az ostoba fejedet!

A megrémült bárd leejtette lantját, s akadozva-dadogva mondta:

– Atyáink és nagyapáink így tanítottak bennünket! Bocsáss meg, de én csak régi dalokat éneklek.

– Majd akad itt más dálnok, aki jobban énekel nálad! Hej, Knut Andersen, hol vagy?

– Megyek azonnal, uram! – hangzott a válasz.

Lelógó bajszú, viharezett harcos állt fel a hátsó sorokban, és átlépkedve a leheveredett katonákon, előrejött. Leült egy vén fenyő tönkjére az öreg bárd mellett, aki éppen az imént fejezte be énekét.

Birger örgróf leült összecsucukható székére, amelyet a szolga utána hozott, és megparancsolta:

– Arról énekelj nekem, hogyan aratunk rövidesen győzelmet az orosz medvék fölött, a Néva torkolatában.

Andersen a vén bárd felé nyújtotta kezét:

– Add csak ide, Gusztáv, a lantodat!

S a dalnok végigfuttatta fűrge ujjait a húrokon, melyek zengve megszólaltak. Andersen énekelni kezdett.

Egy réges-régi rege dallamát énekelte, amelyet mindenki ismert:

Gyermekkorom magános volt, kietlen.

Most egy híján húszesztendő vagyok,

s ím, máris penge villog vas kezemben,

s az orosz harcmezőkre vágatok.

A harcosok kórusban énekeltek a refrént:

Röpülnék, mint nyíl, ha zúgva száll,

az ellenhad a Néva-parton áll,

a Néva-parton nemhiába vár,

villogó szablyánk gyorsan rátalál.

Knut Andersen így folytatta:

Mindenki tudja, holnap lesz a napja,

mikor magát nagy Holmgord megadja;

azóta, hogy az első, ősi gályák

a dicső ősök büszke útját járják,

nem volt a földnek olyan daliája,

mint Birger örgróf, a bátrak királya.

Birger örgróf megörült, hogy a kobzos „a bátrak királyának” nevezte őt, ezért megparancsolta inasának, hozzon ki sátrából egy bő hasú agyagkorsót, s ő maga öntött Knut Andersennek bort az ezüstkupába. A kobzos felhajtotta a bort, bólintott, s így szólt:

– Nem bor ez, hanem maga a tüzes boldogság! Éljen Birger örgróf, a nagy viking!

– Aki elevenen elhozza elibém az orosz Alekszandr herceget – mondotta Birger –, az egy kancsó bort kap tőlem, ráadásul egy portát odahaza.

Felharsant a rézkürt hangja. Egy püspök esti imát mondott. A svédek kórusban elénekeltek az esti zsoltárt, aztán a tábor lassanként elcsendesedett.

Tejszerű köd nyújtózott a folyó fölött, csak néha-néha lebbent a gyöngye szellő. Úgy rémlett, mintha fehér ruhás, kibontott hajú nők lebegnének lassan tova a folyó fölött.

A svédek tábora nyugodt álomba merült; csak itt-ott ropogott még a tűz, amely mellett félálomban bóbiskoltak az
örök.

MIT LÁTOTT JEVSZTAFIJ, A VÉN HALÁSZ?

Feketén hömpölygött a megáradt Néva folyó. Partját sűrű éger- és mogyoróbokrok szegélyezték. Távolabb nehezen járható, szinte áthatolhatatlan, évszázados fenyőerdő következett. A jegenyefenyők, a lucfenyők és a nyírfák koronája majd a felhőkig magasodott, némelyiknek törzsét három ember is alig érte volna át.

Jevsztafij, a vén halász, akinek arcát mély ráncok barázdálták, egy keskeny, vájt csónakban ereszkedett lassan lefelé a Néván. A vén halász gallérjával takarta el kusza, ősz szakállát, és egyetlen evezővel hajtotta csónakját; amikor egy part menti nádashoz érkezett, kihúzta a vízből a hálóját, és fickándozó, ezüstös halakat szórt nagy háncskosarába.

– Már megint itt vannak! – dörmögte a halász, és csónakját a sűrű nádas közé rejtette.

A parton, egy magas dombon néhány bozontos, sötét medve mozgolódott. A hím, a család feje, megállt a dombtetőn, fejét jobbra-balra ingatta, mintha csak az erdő hangjait fülelné. Az anyamedve hason feküdt, szétterpesztette mind a négy lábát. Mellette két kicsi medvebocs hancúrozott, távolabb pedig egy kétéves forma fiatal medve azon iparkodott, hogy fölkapaszkodjék egy fára.

A medve egyszerre csak nyugtalanodni kezdett. Éberén figyelt. A hátsó lábaira állt, beleszimatolt a levegőbe, majd nehézkesen a földre ereszkedett.

Leügetett a dombról, és eltűnt a sűrűben. Az anyamedve és a bocsok követték.

„Ugyan mi nyugtalanítja őket?” – gondolkozott Jevsztafij és szemét végigfuttatta a széles folyón.

Olyan látvány tárult a szeme elé, hogy nagy sebesen a nádas mélyébe lökte be a csónakot, majd fogta a halas kosarat, és fölkapaszkodott a süppedékes partra.

Jevsztafij jól ismerte a novgorodi sereg vezérének, az ifjú Jaroszlavics fejedelemnek szigorú parancsát: minden halász járja be csónakon és gyalog a partvidéket, állhatatosan, éberén figyelve, nem mutatkozik-e ellenséges csapat vagy hajó a láthatáron. Svéd és finn előőrsek már nemegyszer elmerészkedtek ideig, tábortüzet gyújtottak, sőt sátrakat is állítottak. Pelguszij, az izsori földek vénje, a novgorodi tengeri őrség parancsnoka, aki felelősséggel tartozott a partvédelemért, az itteni lakosokkal együtt azon buzgólkodott, hogy leszoktassa az idegeneket az efféle portyázásokról. Ezért éjszakánként vad üvöltéssel, az erdei szellem hangját utánzó vijjogással és sátrak felgyújtásával ijesztgették az előőrseket.

Pelguszijnak egész barnamedve család volt a szövetségese. A medvék szívesen jártak ide a partra, ahol ez a domb emelkedett, s ahol a villámsújtotta évszázados vén fenyő mellett annak kérgét tépegetve vidáman hancúrozhattak.

Pelguszij soha nem ijesztette meg a medvéket, sőt arra törekedett, hogy ideszoktassa őket a dombra, mert úgy gondolta, jó hasznukat veheti, ha majd eljön ide Alekszandr, az ifjú fejedelem, a szenvedélyes medvevadász. Pelguszij már sokat beszélt neki a medvékről. Meg is ígérte, megóvja az állatokat, hadd vadásszon rájuk a fejedelem.

Ezen a meleg júliusi napon a vén halász végigjárta csónakján a partmentét, ellenőrizte a kivetett kis hálókat.

A szokatlan látvány most nagyon meglepte őt, s arra készítette, hogy hanyatt-homlok elrejtőzzék a sűrű mogyorócserjésben.

Azután óvatosan kilopakodott a medvék taposta ösvényre, fölkapaszkodott a dombra, ahonnét a kidöntött fenyő mögül megfigyelhetett mindent, ami csak a folyón történt.

A vén halász azt látta, hogy a Néván sok-sok hajó közeledik. A hajókat tarka zászlók és színes vitorlák díszítik. A hajók kétárbocosak, s rajtuk idegen katonák mozgolódnak. A hajók egymás után a parthoz közelednek, egyesekről horgonyt vetnek, másokat pedig a vén fenyők és nyírfák törzséhez kötözik. A nap fényesen, melegen sütött; sok katona jött le a pallókon a partra, aztán eltűnt az erdőben, hogy fekete áfonyát gyűjtsön.

Amikor Jevsztafij látta, hogy a hívatlan vendégek a medvék dombja felé közelednek, gyorsan eltűnt a mogyorócserjésben, és egy kicsit sántikálva, az ismerős ösvényeken faluja felé futott.

Pelguszij nagyon megijesztette a váratlan hír, hogy idegen hajók érkeztek. Jevsztafij nyomán el-elfúló lélegzettel két legény is érkezett a folyó felől, ők is meglepő dolgot adtak hírül. Az Izsora torkolatához csaknem negyven hadihajó érkezett, fegyverekkel megrakottan. A két vadász annyira elbámult, hogy észre sem vették, amikor az erdőből ismeretlen harcosok lopóztak mögéjük, megragadták és a dombon felállított sátorhoz vitték őket. Ott egy szemlátomást előkelő úr beszélt velük, megparancsolván nekik, hogy a kék pecsétes levelet vigyék el Novgorodba, és adják Alekszandr fejedelem saját kezébe.

Amint Pelguszij megpillantotta a pecsétes levelet, rögvest parancsot adott, hogy hozzanak lovakat, a két vadász Jevsztafijjal együtt azonnal induljon, és értesítse Alekszandr fejedelemet a veszedelemtől.

A három hírnök hol gyors üggetésben, hol pedig vad vágatában rohant Novgorod felé. A legközelebbi falvak egyikében Jevsztafij friss lovakat szerzett, s elmondta a parasztnak, hogy „az isteni végakarát íme, beteljesedik, ismeretlen ellenségek jöttek, hogy leigázzák az orosz igazhitűeket, s a pogány latin hitre térítsék őket, föl kell tehát kelnie az egész orosz népnek sereggestül a más hitűek ellen”.

De még megvolt a remény – Novgorodban sokat tapasztalt, kiváló férfiak vannak: a széktartó, a seregfő, sok előkelő bojár, öreg és fiatal bátor vitéz... ők majd csak felismerik a bajt, s talpra állítják az egész novgorodi földet.

Akkor pedig megharagszik majd az orosz nép, kardot ránt, kopját és fejszét ragad, s jaj lesz a hívatlan idegeneknek.

A vad vágta nagyon elgyengítette a vén halászt. Egy faluban, épp a hűgánál, megint meg kellett pihennie. A hűga próbálta rábeszélni őt, hogy várjon egy hetecskét, amíg megpihennek kissé megviselt, öreg csontjai. De a vén halász nagyon megdühösödött, káromkodott, és pihent lovakat követelt.

– Majd megmagyarázom én Novgorodban, hogy nem táthatjuk a szánkat, nem késlekedhetünk! Az ellenség nagyon erős!

De a vén halász hűgát is hasonló fából faragták:

– Hová sietsz oly nagyon? Hiszen már a hetvenedik évedet is betöltöttem! Hálóval még csak foghatsz marénát, de ha lóháton akarsz vágatni, jobb, ha meggondolod, hiszen már ide is úgy érkezted meg, hogy hasra feküdtél a ló hátán, és a sörényébe kapaszkodtál. Még majd lefordulsz az úton, és széttépnek a vadállatok. Majd inkább mi magunk viszünk téged, ahogyan a medve tépázta sebesült halászt vittük: bölcsőben.

– Ide azt a bölcsőt, ide a leggyorsabb lovat: haladéktalanul Novgorodba kell mennem, magához Alekszandr fejedelemhez!

S a vén halász öreg hűga – noha fölötte is nagyon eljártak már az évek – tüstént intézkedett. Hamar előkerült két 16, közéjük két erős rúd, rajtuk báránybőrrel fekvőhely. A vén halász belefeküdt, s abban a pillanatban horkolni kezdett. A lovasok és Anyutka, a lányunokája kísérte őt; Anyutka az első lovon ült, kezében ostor gyanánt gallyat tartott.

A VÉN VOLHOV FÖLÖTT

A nap már delelőre járt. A szabad városban hangok zűrzavara zúgott; kiabálás, lónyertés, a faburkolatú úton gördülő szekerek dübörgése. Az emberek sűrű áradata haladt a Volhov hídján át. Szétszóródtak a part mentén, majd megtorlódtak a boltok előtt, amelyek hosszú sorokban szegélyezték a partot. A boltok polcain tarka bolgár szattyáncsizmák, hímzett mordvini törülközők, karéliei csíkos gyapjúharisnyák, élénk színű keleti sálak, gyűrűk, fülöngyök, bőrszakok, széles, színes horezmi övek és mindenféle országokból idehozott áruk gyönyörködtették a szemet. A bódék ereszeről színes hímzett kendők és háziszóttas ingek lógtak.

A vasassoron fejszék és bárdok, csizmadiakések, mindenféle méretű szögek, horgok, gyűrűk, sarlók, vasfazekak és más vastárgyak sorakoztak az állványokon.

Aztán ott voltak még a kézművessorok is: a nyergesek és szíjgyártók, a rézművesek, a fazekasok és a többiek készítményei.

Novgorod ezekben a boltokban tárta föl gazdagságát, áruinak változatosságát, amelyek között egyaránt voltak helyiek és messze földről hozottak. Az utóbbiakat az üzletkötésben makacs és meglehetősen erőszakos németek és svédek hozták be, de itt voltak a keleti árucikkek is; bőrárúkkal, gyapot- és selyemszövetekkel jöttek a bolgár, urglucsi és a perzsa kereskedők.

Volt itt a közelben néhány arab bolt is, előttük a széles, alacsony padokon barna bőrű kereskedők ültek tarka öltözékben, a fejükre csavart fehér és színes turbánban.

Két ember tört utat magának a tömegben át, félretolva a szembejövőket. Némelyek megismerték őket, gyorsan oldalt léptek, hogy utat engedjenek nekik, s süvegjüket megemelve, mély meghajlással köszöntötték őket.

– Vajon nem Alekszandr fejedelem volt ez az unoka-öccsével?

– Ostobaság! Miféle unokaöccs? Nem látod, hogy az a legényke milyen sovány? Szjomka az, a halász fia.

– Ugyan mi dolguk lehet itt?

Szjomka gyorsan lépkedett, igyekezett lépést tartani az ifjú fejedelemmel.

– Gyere csak, gyere, Szjomka! – biztatgatta őt Alekszandr. – Még sok munka vár rád. Ha azt akarod, hogy bátor harcos váljék belőled, előbb jól meg kell tanulnod a könyvekbe írt bölcsességet.

– Gyalogolni meg lóháton vágatni tudok én, de az olvasás bizony még csak akadozva megy – sóhajtott a fiú.

Megérkeztek a Szofija-székesegyházhoz. Alekszandr lehajolt, megzörgette a melléképület kicsinyke ablakát, ahol a harangozó lakott. Az alacsony ajtó mögül előjött az öreg harangozó, és örömmel köszöntötte a fejedelmet:

– Te vagy a mi fényességünk, Jaroszlavics! Ugyan miféle gond hozott ide téged? Mivel szolgálhatok?

– Nyisd ki a harangtornyot. Föl kell mennem.

– Rögvest, fejedelem, rögvest! – dörmögte a harangozó, és nagy kulcscsörgés közepette kinyitotta a nehéz vasajtót.

– Gyere utánam, Szjomka! – szólt vissza Alekszandr, s megindult a nagyon keskeny lépcsőn fölfelé, kezével meg-megtámaszkodva a nedves kőfalban.

Kételemeit mentek fölfelé, onnét kezdve egy meredek létrán kellett továbbkapaszkodniuk. Amikor elérték a legfelső pihenőt, fölöttük riadt varjak röppentek föl száraz zörrenéssel. Egy denevér suhant félre. Alekszandr odament a korláthoz, és sokáig szótlánul nézett a távolba. A fiú nagy kíváncsisággal szemlélte a hatalmas rézharangot, s megveregette kezével. Alekszandr megszólalt:

– Látod, Novgorodban ez a harang a mi urunk és gazdánk: ha megszólal, mindnyájunkat talpra állít.

Közvetlenül előttük kitérült egész Novgorod. A városon túl kéklő erdők, mezők és szántóföldek húzódtak a végtelenbe. Alekszandr mintha csak magában beszélne, ezt mondta:

– Innét látjuk a mi egész Novgorodunkat, ezt a féktelen, gyönyörű, szilaj és szabad várost. Itt nálunk minden hatalmas és erős. Minden a maga életét akarja élni, a saját akarata szerint; nem engedjük hát ide a tolakódó idegeneket, akiknek oly ragadós a kezük. Lám, ott jobbra, egészen a távolban nyúlik el a hatalmas Ilmeny-tó, a halak tava. Mindnyájunkat ő táplál. Ebből a tóból ered a bővizű, mély Volhov is. A folyó kettéosztja Novgorodot. Ez a rész, ahol most állunk, az Újváros és a Szofija-városrész, a másik, ott túl a Volhovon, a kereskedőváros. Rengeteg kereskedő él ott, sok-sok segédjével s ügyes kezű iparos az inásával. Ott lakik Novgorod dolgos népének nagyobbik része.

Szjomka mohón hallgatta a beszédet, száját is nyitva felejtette, és hol Alekszandr fejedelmet, hol meg a távolba nyúló várost nézte.

A fejedelem folytatta:

– Látod, micsoda gazdagság, mekkora erő van a mi városunkban! A Szent Szofija-székesegyháztól sugárirányban szétfutnak az utcák, és minden utcában száz meg száz kis ház áll. És mindezt Novgorod népe teremtette saját nehéz munkájával, eszével, kezével...

– És hány ember él Novgorodban? – suttogta Szjomka. – Talán össze sem lehet számolni! Ha mindegyik fejszét és kopját ragad, akkor nem győzhet le bennünket semmiféle ellenség! Nem győzhet le senki!

– Igaz, jól beszélsz, Szjomka! Csak az a fontos, hogy valamennyien vállvetve, szilárdan helytálljunk.

Lentről kiáltás hallatszott:

– Jaroszláv fejedelem! Gyere le hamar! Nagyon rossz hírek érkeztek!

Egy harcos kapaszkodott fel a harangtoronyba. A magas termetű Alekszandr lehajolt hozzá, és az a fejedelem fülébe súgott valamit.

– Jól van, jól van – válaszolta Alekszandr -, megyek, aztán majd meglátjuk.

Mindhárman gyorsan lesiettek a lépcsőn, ki a harangtoronyból.

Vágtatva hozták Novgorodba a vén halászt, először a várba vitték a fejedelmi palota elé, de amikor nem találták ott a fejedelmet, valamennyien a Szofija-székesegyházhoz vágtattak, mert Alekszandr fejedelem már kora reggel ide készült. Amikor az ifjú fejedelem kilépett a harangtorony alacsony ajtaján, összevonta szemöldökét, s az alvó Jevsztafijra vetette tekintetét.

– Ki ez? Nem ismerek rá!

– Hogyhogy, uram-fejedelem?! Hiszen ez Jevsztafij, a vén vadász és halász az Izsora partjáról. Pelguszij küldte őt ide. Mihelyt felébred, olyan dolgot mond el neked, hogy majd saját fülednek sem hiszel.

– Miért fekszik úgy, akár a halott?

– Őszintén megvallva, Dolgusinóban, a legutolsó faluban megittattuk egy kissé, mert már attól féltünk, hogy nem hozzuk el őt élve.

– De hát mégis, miért hoztátok el őt hozzám? Alekszandr odalépett a hordágyhoz, s a fekvő fölé hajolt.

– Miért jöttél hozzám oly vágtatva, öreg? Miféle veszedelem kergetett?

Az első lovon ülő Anyutka közbekiáltott:

– Nagyapó látta, hogy ellenséges hajók jöttek a Néva folyóra!

Jevsztafij lassan-lassan magához tért.

– Téged látlak-e igazán, Alekszandr Jaroszlavics, fényességes fejedelmünk? – suttogta a vén halász. – Segíts ki engem ebből az alkalmatosságból... Rossz híreket hoztam.

Alekszandr ölbe kapta a vén halászt, kiemelte a hordágyból, és leültette a székesegyház lépcsőjére.

Jevsztafij elbeszélése a külföldi hajókról mélyen elgondolkoztatta az ifjú fejedelmet.

– Jól tetted, öreg, hogy lóhalálában idevágtattál, és értesítettél engem. Erős, gonosz és kegyetlen ellenség támadt most reánk. Karddal és fejszével kell fogadnunk... Hát ti honnét jöttök? – fordult most a halászt kísérő két legényhez.

– Mi még ráadásul egy levelet is hoztunk neked.

S a legények elmondták, hogyan fogták el őket az idegenek, hogyan vitték az odaérkezett hatalmas vezér elébe, aki megparancsolta nekik, hogy a levelet a fejedelemnek saját kezébe adják.

Ezzel az egyik legény elővett az inge alól egy kis kendőt. Benne őrizte Birger örgróf levélét. Alekszandr fejedelem csodálkozva hajtotta szét az üzenetet. A levélben gondos, szép kézírással, cirkalmas betűkkel ez állt:

„Alekszandr fejedelem! Állíts meg, ha tudsz! De én már itt vagyok, s leigázom földedet! Birger örgróf.”

Alekszandr kihúzta magát és körülnézett. Odaszóltotta két testőrét, és ezt mondta az egyiknek:

– Szaladj Ratsa vajdához, és mondd meg neki, rögtön jöjjön el hozzám a Várba. Csak ennyit mondj neki: „ég a ház”, csak ennyit mondj: „ég a ház”!

– Ég a ház? – ismételte meg csodálkozva a harcos, aztán sarkon fordult, és szaladt, ahogyan csak bírta.

– Nem láttatok-e a svéd vajda mellett valakit a mi novgorodi árulóink közül?

– De igen. Egyikük volt az írődeák, ő írta meg ezt a levelet. Volt ott még két kereskedő, de az is lehet, hogy bojár, mert tengerentúli szövetből készült, cifra szép ruhát viseltek. Valahogyan ismerősnek éreztem az ábrázatukat és a szakállukat. Úgy rémlik, láttam őket már a nagy vecsén, az emelvényen...

– Nem Zsiroszlavics volt a csatlósával?

– De azt hiszem, ő volt! – válaszolt a legény.

– Jevsztafij apó, gyere gyorsan utánam a Várba, a palotámba. Ott majd mindent megbeszélünk.

GYORS ELŐKÉSZÜLETEK

Alekszandr harcosai, akik már nem egy véres, veszélyes ütközetben jártak a litván erdők sűrűjében, s akik bizony már unatkoztak csaták nélkül, egyszerre megélnékültek, kardjukat élesítették, és fegyvereiket készítgették, mielőtt megérkezett az elkövetkező hadjárat híre. Csodálkozva néztek az ifjú fejedelemre.

– Örömtől ragyog az arca! – mondogatták. – Újra megtalálta, amiben kedvét leli. Jó dolog hadba menni véle. Nemsokára megtépázzuk az ádáz ellenséget.

Alekszandr lázas munkába fogott.

– Nem szabad megengednünk, hogy a dúvad közelünkbe férközzék! – magyarázta Ratsának és Gavriláknak, akikkel mindig nyíltabban beszélt. – Ha az az átkozott svéd rejtekhelyre eljut hozzánk Novgorodba, és betör az Újvárba, akkor sokáig megveti itt a lábát.

Alekszandr összehívta atyjának valamennyi régi harcosát, a félelmetes Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem minden fegyvertársát, akikkel együtt tizennégy esztendővel ezelőtt (1226-ban) vészes viharként száguldott végig a Novgorodtól északra fekvő területeken, ahol akkor a finnek meg az odasiető svédok és németek megismerték az orosz kard csapásának erejét. Alekszandr haditanácsot tartott a régi harcosokkal, hogy milyen úton-módon juthatnának el minél gyorsabban a svéd táborhoz, s részletesen kikérdezte őket, milyen szokásokat figyeltek meg az idegeneknél. Minden tapasztalt katonájának megparancsolta, hogy feltűnés és kapkodás nélkül toborozzon még vagy tíz-tíz hűséges, megbízható, rátermett embert, akik beállhatnak a seregbe.

S máris nagy sietve vonultak mindenfelől Rurik-Várba az emberek, félbehagyván dolgaikat, hogy drága hazájuk védelmére keljenek.

És az Izsora torkolatához meg a Névához vezető valamennyi útvonalon Alekszandr fejedelem haladéktalanul öröket állított, akik nem bocsátottak át senkit, elfogtak és a várba küldtek mindenkit, aki megkísérelte, hogy a svéd betolakodók felől a városba jusson.

A FEJEDELEM HADITERVE

Alekszandr Jaroszlavics fejedelem az esti sűrűben Pelguszij és Jevsztafij nyomán óvatosan lopkodott előre a Néva-parti mogyorós sűrű bokrai felé. Erősen megfigyelte a pihenő svéd csapatok elhelyezkedését, és látta,

hogy Jevsztafij helyesen mondta el, hogyan vertek tábornak a svédek a széles part mentén. Azon töprengett, hogyan rohanhatná meg legjobban az ellenséget, amikor észrevette, hogy a svédek egyáltalán nem várnak támadást, és semmiféle elővigyázati intézkedést nem tettek.

Az ellenséges sereg minden osztaga külön-külön vért tábornak. Minden ilyen kisebb tábornak mellett egy árbocrúdon kis lobogó lengett. Külön helyezkedtek el a svédek, külön a finnek és külön a csúcsos prémsüvegű félvad murmannok kis csapata.

Nem messze onnét, ahol az Izsora a Névába torkollott, sűrű erdő mélyén, egy dombon vén, meggörbült nyírfa alatt tartott haditanácsot Alekszandr fejedelem: fejük fölött a nyírfa ágai hajlongtak az újra meg újra föltámadó szélben.

Alekszandr a körülötte álló tizedesekhez és a régi harcosokhoz fordult. Beszéde halk volt, de tisztán érthető és határozott:

– A szél erősödik. Úgy látszik, vihar lesz. Ez a vihar sokaknak bajt hoz a fejére, de nekünk a javunkra fog válni. Tudjátok meg, hogy rövidesen, talán még ezen az éjszakán eldől a sorsunk: szabad lesz-e Novgorod, vagy rabigába görbed.

Néhány pillanatig mindnyájan hallgattak, aztán valaki súgva mondta:

– Bízzál bennünk, Jaroszlavics! Megteszünk mindent, amit csak parancsolsz!

Alekszandr folytatta beszédét, s szavait perzselő tűz hatotta át:

– Ha hazamentek éjszaka, viharban, és az ablakon át azt látjátok, hogy a kunyhókban tolvajok garázdálkodnak, kegyetlenkednek, le akarják gyilkolni gyermekeiteket, anyátokat és feleségeket... gondolkoztok-e, számolgattok-e, hány zsvány van a kunyhóban, megbirkóztatok-e velük, lesz-e elég erőtok hozzá? Fejszével vagy akár csak egyszerű karóval a kezetekben berohantok a kunyhóba, rátörtök a gyilkos betolakodókra, akárhányan vannak is! Így van-e, ahogy mondom?

– Így van! Mi is így tennénk, Jaroszlavics! – suttozták többen is.

– Nincs most időnk, hogy számolgassunk, latolgassunk, sok-e a svéd meg német, hegyes-e a dárdájuk, éles-e a kardjuk... Látom én, hogy élethalálharc következik most, de győznünk kell. Észrevétlenül, láthatatlanul kell odakúsznunk hozzájuk, egészen a svéd táborig, s úgy kell rájuk törnünk, ahogyan vadászatban a farkasra rontunk, megragadván az ordas fülét. Ezen az éjszakán az ellenség alszik, mert azt gondolja, messze vagyunk még, nem vár vendéget, hanem horkol, s abba burkolózik, amit éppen talál. Mi tehát megtámadjuk őket, s elénekeljük nekik a halotti búcsúztatót!

A haditanács nem tartott sokáig. Aztán valamennyien szóltanul előkészítették fegyvereiket.

Alekszandr gyorsan kiadta utolsó parancsait.

– Amikor az ellenséges táborhoz érünk, először várjatok készenlétben, de egyetlen szót ne ejtsetek, a legkisebb zajt se keltsétek! Várjátok meg, amíg a mieink bekerítik a svédeket. Ratsa felülről, Gavriła Olekszics pedig alulról keríti be őket, az Izsora felől meg csónakokon a folyópartiakra érkezzenek. Amikor meghalljátok az éles novgorodi füttyöt, rohanjatok előre, vágjátok el a lejárókat és a köteleket, hogy a hajók elszabaduljanak, és a hajósok ne juthassanak ki a partra. A parton pedig öljétek az ellenséget könyörtelenül. Szorítsátok a vízhez valamennyit. Az Izsora-partiak pedig léket vágnak a hajókon, hogy elsüllyesszék őket. Gyorsan cselekedjétek, hogy az ellenség észre ne vehesse, mily kevesen vagyunk. Amikor pedig meghalljátok a második füttyöt, gyorsan távozzatok, tűnjétek el az erdőben. Legyőzzük az ellenséget: igaz ügyért harcolunk!

– S te hol leszel, Jaroszlavics? – kérdezte valaki. – Nehogy elveszítsünk a sötétben.

– Mindig látni fogtok engem a harc alatt: lovam hátán fölkeresem Birgert, a fővezérüket, hogy leszámoljak vele. Megértettetek engem mindnyájan?

– Hogyne értettünk volna! – válaszolták a harcosok.

– Akkor hát előre, bátor barátaim! – parancsolta Alekszandr. – Halkan menjétek előre, ahogy a medvevadászatban tesztétek, nehogy idő előtt fölverjétek a bekerített vadat.

Fegyverüket

igazítva

valamennyien

fölálltak.

A VIHAR

Közeledett a vihar. Rohamosan sötétedett. Az égen felhők tornyosultak, és száguldva rohantak valahová a messzeségbe a határtalan erdőrengetegek fölött.

A föl-föltámadó szél zúgva hajlítgatta a százesztendős fenyők és a gazdag lombú hatalmas nyírfák koronáit.

Súlyos esőcseppek hullottak. Villám lobbant a sötét égbolton, és egy pillanatra megvilágította a folyó partján elterülő svéd tábor. Nappali világosság támadt, de nyomban újra homályba borult minden, s a sötétség most még sűrűbbnek látszott, még feketébbnek, mint előbb. Valahol a távolban már dörgött, morajlott. A vihar nemsokára ott száguldott a katonák feje fölött.

Egyik villám a másikat követte, szakadatlanul tombolt, dörgött, dübörgött az ég.

A szélvész erősödött. A hatalmas fenyők recsegve, nyögve hajladoztak, mintha háborognának, amiért megzavarták nyugalmukat. Rezegtek a nyárfalevelek, leszakadtak águkról, s ott táncoltak a tábor felett, elárasztván a fekvő svéd katonákat. A svédek szorosabban egymáshoz simultak, nagy sátorlapokba burkolóztak. Szakadatlanul zuhogott az eső. A tábornüzek kialudtak. A vihar végigszántott az őserdő felett, ahonnan derékba tört és gyökereitől kitépott fák recsegése-ropogása hallatszott. Csak a hajlékony gyökereikkel mélyen a földbe kapaszkodó nyírfákban nem esett kár, ámbar ezek is úgy hajladoztak, mintha alázatosan üdvöznék a fergeteget.

A Néva hatalmas hullámai kicsaptak a partra. A hajók meginogtak, az árbocok megreccsének, s csaknem elszakadtak a kötelek.

– Ezek az orosz varázslók ideszólították valamennyi ördögüket, hogy ne engedjenek bennünket a városukba! De nem oly könnyű elűzni bennünket! Nemsokára kedvünkre szórakozhatunk a gazdag Holmgrodban! ...

Birger örgróf is elátkozta az összes orosz varázslókat és szenteket, de jól elrejtőzött sátrában.

Megparancsolta csatlósainak, hogy vigyázzanak, nehogy a vihar elszakítsa a sátor rögzítőköteleit.

Az eső éppen oly hirtelen állt el, ahogyan megeredt. A vihar tovavágtatott, s már csak a messze távolból hallatszott néhány elhaló mennydörgés.

A köd még nem oszlott el. A svédek mélyen aludtak, s csöndesség uralkodott a táboron, amikor az orosz harcosok zajtalanul rárontottak a hívatlan vendégekre, és fejszével, karddal, dárdával mészárolták őket.

Amikor a svédek felriadtak a tábor két végén felhangzó fütty hangjára, először mit sem értettek az egészből, de a váratlan csapás már lesújtott rájuk, rémület töltötte el őket, és általános zűrzavart keltett közöttük. Az orosz harcosok betörték a svéd táborba, nem kerestek utat maguknak, a fekvő svédeken át jutottak előre, és ölték, vágta őket, fékevesztett dühvel.

A fejvesztett és megrémült svédek első álmukból felriadva menekülni próbáltak, de maguk sem tudták, hová meneküljenek. Egymás után hullottak el a novgorodiak csapásai alatt.

Aztán magukhoz térve fegyvert ragadtak, s szövetségeseikkel együtt belevetették magukat a csatába, de nem volt semmiféle rend közöttük. Úgy rémlett nekik, hogy az oroszok végtelenül sokan vannak, hiszen a tábor minden oldalán váratlanul bukkantak elő a ködből.

– Honnan törtek elő ezek az orosz ördögök? – dörmögték dühösen a svédek, miközben vadul vagdalkoztak.

Bősz kiáltások zúgtak a tábor fölött. Sebesültek jajkiáltása, haldoklók nyögése hallatszott, s túlszárnyalta mindezt a svédeknek érthetetlen csatakiáltás:

– Előre, testvérek, orosz földünkért!

Végig a parton tombolt a harc. Az erdőből egyre újabb orosz harcosok törtek elő:



– Előre, novgorodiak! Üssétek az ellenséget, ladogaiak! Üsd, vágd, izsorai!

Lassanként megvilágosodott az ég. Már látni lehetett, hogy a svédek valamennyi szövetségese, a murmannok, a finnek és a szumok kifordított subáikban a part mentén szaladgálnak, megpróbálnak elrejtőzni az erdő sűrűjében. Vagy a vízbe ugrottak, hogy eljussanak hajójukig; de a pallókat már leszakították, s a hajók a fennmaradt harcosokkal elszakadtak a parttól. Az Izsora folyóról érkezett csónakok csákllyával belekapaszkodtak a svéd hajókba. A csónakosok fejszével vágták a hajó oldalát, és ezek nemsokára oldalt dőlve süllyedni kezdtek.

Szél támadt, a köd is lassan szertefoszlott, eltűnt. Ekkor Alekszandr, aki eddig az ütközetet figyelte, megsarkantyúzta paripáját. Villámot, és belevágtatott az ellenséges tábor közepébe. Páncélja ragyogott, kopjáját előreszegezve, lova nyakára hajolva száguldott. Utána lovas harcosai rohantak. Belevetették magukat a harc sűrűjébe, egyenes kardjukkal súlyos csapásokat osztogattak a kétségbeesetten védekező svédeknek, aztán, mint a szélvész nyargaltak tovább a tábor területén, ahol már mindenütt tetőpontján volt a kétségbeesett viadal.

Alekszandr csak nagy nehezen jutott előre, de lovát odairányította, ahol az aranycsúcsos, szép sátor emelkedett. Észrevette, hogy egy egy magas termetű férfi nagy sietve éppen fölcsatolja acélhegyű sisakját, s kardot ragad.

Alekszandr sejtette, hogy ez Birger örgróf. Nekirontott, és dárdája egyetlen lökésével a földre _ taszította. A testőrök mindenfelől uruk segítségére rohantak, így a fejedelem csak nagy nehezen tudta kiszakítani magát a rátámadó svédek közül. Az odaérkezett orosz harcosok a svédeket a folyónak szorították.

– Mire vársz, Szavva? – kiáltotta Alekszandr. – Vágd el hamar!

– Már vágom is! – válaszolta Szavva. Birger örgróf magas, pompás sátra összeomlott, és a vízbe csúszott.

Gavrila Olekszics más helyen verekedett. A svéd vezért üldözve, lova hátán föl akart jutni a pallón egy hajóra, de itt a svédek tömegestül fogadták, s lovával együtt beletaszították a vízbe.

Az erős, tarka mén kivitte Gavrilat a partra, ahol rögtön rárohant egy svéd püspök.

Gavrila egyetlen csapással lehasította a püspök fejét jobb karjával együtt.

A novgorodiak, élükön a vakmerő Misával, aki különösen a kézitusában volt kiváló, valamint a merész Zbiszlav Jakunoviccsal és Jasa Polocsanyinnal együtt odaférfköztek három svéd hajóhoz, meglékelték és elsüllyesztették őket.

Kuzka Soloh rakodómunkásokból álló csapatával söpörte végig a partot, arra törekedve, hogy megakadályozza az ellenség hajóra jutását.

Ekkor újabb átható fütty hangzott az erdő felől, s elnyomta a kiáltások zaját. Minthogy minden novgorodi jól megjegyezte Alekszandr parancsát, gyorsan visszavonult az erdő sűrűjébe, s távolból figyelte a svédek további tevékenységét.

Gavrila Oleksziics volt az utolsó, aki tarka lován végigszáguldott a táboron. Megállt egy pillanatra Birger összeomlott sátra mellett, s magához ragadta az őrgróf sárga csizmáját. Ekkor észrevette, hogy egy karóhoz kötve ott áll az őrgróf fölnyergelt hatalmas lova, s tombol, nyerít félelmében. Gavrila eloldozta a karótól, és kantárját megragadva Alekszandr után rohant.

Sok svéd harcos verekedett kétségbeesetten, s halt hősi halált a harcban, mások följutottak a hajókra, s elvágva a kikötőköteleket, még idejében megindultak lefelé a folyón. A többiek szerteszét rohantak az erdő sűrűjébe, és később elcsigázottan, éhesen Pelguszijék kezébe kerültek, akik Novgorodba szállították őket.

A Néva még mindig háborgott. Sok fekete csónak körözött azon a helyen, ahol az izsori halászok elsüllyesztették a svéd hajókat. A vízből kiálló árbocokról leszedték a svéd hajóslegényeket s a vitorlarudakba kapaszkodó harcosokat. A foglyok vadul káromkodva szidták Birger őrgrófot, aki az orosz erdők sűrűjébe hozta őket.

Alekszandr még sokáig állt a dombon, szerette volna megtudni, mit tesznek ezután a svédek. Nem akadályozta meg az ellenséget abban, hogy összeszedje sebesültjeit, és a hajókra szállítsa őket. A svédek nyilván nagyon igyekeztek, hogy minél előbb messzire jussanak a Néva barátságtalan partjaitól.

Alekszandr egy kis osztagot hagyott hátra a folyó megfigyelésére, a többi harcosnak pedig megparancsolta, hogy térjen vissza Novgorodba.

– Ott újabb harc vár rád, az árulókkal kell megküzdened – mondta Ratsa.

– Nem ez lesz az első, megvívjuk ezt is! – válaszolta Alekszandr. – Az egyszerű nép velem tart.

A sebesült Birger őrgróf a hajó fedélzetén feküdt, elnyúlt a leterített medvebőrön, s nagyokat nyögött. Arca be volt kötve. Az udvari orvos letérdelt melléje, s megpróbálta rábeszélni, hogy igya meg az orvosságot. Az őrgróf a fogát csikorgatta, és vadul káromkodott. Környezete megpróbálta, hogy megnyugtassa kudarcot vallott hadvezérét:

– Vitézül harcoltál, nagyra becsült őrgrófunk. A nép hősi énekeket zeng majd rólad.

– Nagy szerencse, hogy nem hullottunk el az utolsó szálig. Ugyan mit tehattunk volna az orosz hordák ellen? Hiszen mindnyájan láttátok, hányan voltak. Meg se lehetett volna számolni őket!

Aztán a legutolsó svéd hajók is eltávolodtak a parttól, s megindultak lefelé, a hideg Varjag-tenger* felé.

* **Varjag-tenger = Balti-tenger**

A MEGÉRDEMELT BÜNTETÉS

Két nap telt el az ütközet óta. A svéd hajók egy része, mintha csak szégyellene sietős menekülését, visszatért a Névára, s megindult fölfelé a folyón, a csata színhelyére. A harcosok sora erősen megritkult, de azért fegyelmelzetten álltak a fedélzeten, készen arra, hogy újra harcba szálljanak.

Birger őrgróf komoran állt a zászlóshajó orrában, s a barátságtalan partot figyelte. Még most is remélte, hogy megpillantja a novgorodi előkelőségek követségét, ahogyan ezt az árulók ígérték; ezeknek kellett volna elvezetniük a svédek az őket állítólag békésen váró Novgorodba. De a part néptelen volt. Szerteszét holttestek feküdtek. Varjak serege körözött felettük. A svéd harcosok most vadul káromkodtak.

– Micsoda szörnyetegek! Oda nézzetek, mit csinálnak!

Előttük a dombon néhány hatalmas, bozontos medve hangos ordítózás közben tépte szét és falta föl a harcban elesettek holttestét.

A hajók kikötöttek a parton. A medvék ijedten elmenekültek. Birger örgróf megparancsolta, hogy a halottakat hozzák a hajókra. Mindenki rohant, hogy teljesítse a parancsot. Az elesett svédek száma igen nagy, bizonyult: öt hajót töltöttek meg velük.

Ezután ismét megfordultak a hajók, és megindultak a tenger felé; a tengeren, a parttól távolabb a svédek elsüllyesztették a koporsóhajókat, amelyek lassan elmerültek az ólmos, hideg hullámokban.

A szerzetesek elnyújtott siratóéneket hallgatva, komoran nézték a hullámokban eltűnő magas, karcsú árbocokat.

Este a svéd harcosok lekuporodtak a hajó tatján, és halkán, nehogy az örgróf meghallja, énekelték a bárdok ősi dalát:

*Ha egy hírmondó visszajut hazánkba,
s rólam faggatja majd a kedvesem,
feleljen így: „Folyó lett síri ágya,
hab szemfödél takarja hűvösen.”*

A szomorú hideg szél és a zord tenger hullámainak zúgása kísérte éneküket.

A svéd bárdok, a népi énekesek soha nem költöttek dalt a kevély Birger örgróf dicstelen oroszországi hadjáratáról; hiszen az örgróft a húszéves novgorodi fejedelem, Alekszandr verte meg, aki hazája védelmére harcba vitte seregét és az egyszerű, hazájukat kimondhatatlanul szerető, bátor oroszokat.

De az orosz regélők és kobzosok nem felejtették el az ifjú novgorodi fejedelem hőstetteit és érdemeit. „Névai Győzőnek”, „félelmetes tekintetű”, „erős vállú” és „legyőzhetetlen Alekszandr”-nak nevezték, s regéikben, dalaikban elmondták, hogy az ifjú fejedelem, aki soha vereséget nem szenvedett, miként védelmezte hazája földjét.

VI. A HÁLÁTLAN BOJÁROK

VISZÁLY A NAGY VECSEN

Már kora reggel vadul zúgott mindkét harang, a Szofija-székesegyházé és a Kereskedővárosé egyaránt, a nagy vecsébe hívta a népet. A novgorodiak féltek attól, nehogy a vecse tanácskozásán viszály törjön ki, mert az nemegyszer véres összecsapással végződött.

Egyesek azt remélték, hogy ezen a napon az ősi szokáshoz híven asztalokat állítanak az utcákra, és nyilvános lakomát csapnak: esznek-isznak és vidáman szórakoznak a svédeken aratott váratlan győzelem öröme.

De az is lehetséges, hogy a vecse összehívásának más az oka: nem egy hatalmas bojár halálosan gyűlölte egymást, s a velük tartó novgorodiak már csak azt várták, mikor kezdődik a haddelhadd.

A tér nyugtalanul zúgott.

De a vecse összehívásának ezúttal más oka volt.

Néhány novgorodi tele szájjal ordította arról, hogy a névai csata nem is volt helyénvaló, hogy a svédekkel békésen is lehetett volna bánni. Hiszen azok drága árukat, értékes szövetekeket, édes borokat hoztak, s mindezt csak azért nem juttathatták el Novgorodba, mert Alekszandr, az ifjú fejedelem minden ok nélkül megtámadta őket, szétverte az egész svéd sereget, és kirabolta hajóikat.

Mások szidták és cáfolták az előbbieket, mondván, hogy nem lehetett közönyösen és felelőtlenül bízni a jól felfegyverzett külföldiek nagy seregében, akik bizonyára nem azért jöttek, hogy kereskedjenek, hanem azért, hogy gazdaként megvessék lábukat Novgorod földjén.

– Alekszandr fejedelem dicséretesen cselekedett, hogy szétverte az arcátlan betolakodókat. Egészen más az ő vétke – mondták ismét mások. – Az a vétke, hogy elhatalmasodott rajta a kapzsiság, magához ragadta a svéd árukat, és csak a saját harcosainak adott belőlük, bennünket, novgorodiakat pedig teljesen kismimmizett.

A térre vezető utcákon is heves viták folytak.

Egyes fekete csuhás szerzetesek azzal vádolták a fejedelmet, hogy mérhetetlenül büszke, s hogy nyilván önmagát tekinti a svédek egyetlen legyőzőjének.

– A herceg soha nem győzhetett volna a svéd harcosok ellen – magyarázta egy zord tekintetű keszeg pap, aki egy halom gerendára kapaszkodott fel. – Csodák csodája történt ott: sok istenfélő és szavahihető ember a saját szemével látta, hogy angyalok és arkangyalok serege szárnyalt sietve a fejedelem segítségére, és Isten végtelen kegyelméből tüzes karddal győzték le a becstelen idegeneket. Maguk a harcosok is látták ezt, nem az ifjú Alekszandr fejedelem, hanem az angyali sereg döntötte föl az ellenség sátrait, és söpörte el a svéd sereget, miként szél a port. Az életben maradt más hitűek pedig félelemtől kergetve szerteszét futottak az erdőben, mások felkapaszkodtak a hajókra, és visszatértek távoli földjükre.

Zúgott a nagy vecse. De a kiabálás még hangosabbá vált, amikor a bojárok követelni kezdték, hogy jelenjék meg a vecse színe előtt a győztes, a féktelen és akaratos Alekszandr Jaroszlavics fejedelem. Választott követeket küldtek érte. A vecse nemsokára meglátta Alekszandr ismerős, magas alakját, amint a vecse emelvénye felé közeledett. Általános ujjongás és örvendező kiáltozás támadt, amikor a nép megpillantotta a fejedelem mögött lépkedő Gavriila Olekszics harcost, térden felül érő sárga svéd csizmában, amelyen hatalmas arany sarkantyú díszelgett.

– Nézzetek csak oda, a mi Gavrilánk svéd bojárnak öltözött!

Alekszandr fölment a köemelvényre, és először látszólag közönyösen hallgatta a vádak, amelyeket egyes bojárok és hívei szórtak reá. Halkan mondott valamit a közelében álló Gavriila Olekszicsnak, aki erre gyorsan távozott, és nemsokára vagy félszáz perejaszlavli harccal tért vissza. A harcosok félretolták a népet, s vékony kopjájukra támaszkodva felsorakoztak az emelvény lépcsőinek közelében.

Alekszandr magasra emelte karját, s az egész téren végigzengett a kikiáltók hangja:

– Vecse népe, figyelmezz! Csöndet, igazhitűek! Alekszandr Jaroszlavics fejedelem kíván szólani hozzátok!

A tömeg még jobban összetorlódott. Alekszandr kiegyenesedett, aztán megszólalt: lassan, tisztán beszélt.

– Szabad Nagy-Novgorod, Városok Ura! Ti magatok hívtatok engem, hogy uralkodjam rajtatok. Először azt hittem, hogy beszélgetéseink okosak, elfogulatlanok lesznek... de itt lelkiismeretlen farkasok mindenféle ostoba üvöltözését kell hallgatnom. Ha nem volna olyan nagy zaj, akkor valamennyien meghallanátok, hogy némely árulók mély zsebében hogyan cseng az ezüst, amelyet német vagy svéd kereskedők szórtak oda nekik... Becsülettel cselekedtem-e, hogy megvertem a külföldieket? Ím, itt van az az arcátlan levél, amelyet Birger örgróf, a svéd király sógora, az ellenséges hadvezér küldött nekem. Olvassa fel a vecse valamelyik írnoke a gyűlés előtt.

Alekszandr elővette az összetekert svéd üzenetet, amelyen zsinóros kék pecsét függött, kiterítette, és átadta a hozzá lépő öreg írnokeknak. Az öreg közel vitte szeméhez az írást. Megköszörilte a torkát, majd erős, rekedtes hangon olvasni kezdte:

– „Alekszandr fejedelem! Állíts meg, ha tudsz!” – Az írnoke itt megállt, jobbra, majd balra tekintett, megcsóválta a fejét, újra köhintett egyet, majd folytatta; – „Állíts meg, ha tudsz...” – Na lám csak! – „De én már itt vagyok, s leigázom földedet! Birger örgróf.”

Több kéz emelkedett, hogy megkaparintsa a levelet, de az írnoke könyökével félretaszította őket, s visszaadta a fejedelemnek a tekercset. Alekszandr újra a vecséhez fordult:

– Íme, hallottátok, mit ír a gőgös svéd vezér? Azzal fenyegetőzött, hogy leigázza földünket! Láthatjátok, hogy elvetette a súlykot! Ennek okáért tehát vitába se szállok azokkal, akik terhemre róják, hogy szétkergettem a svéd sereget, csupán jól agyamba vésem azoknak rókapofáját, akik oly buzgón síkraszálltak az idegenek mellett. Az árulók fölött én magam tartok majd ítélő-széket, s valamennyiüket verem mélyére vetetem... Hallgassatok hát még egy kicsit! Csak egyvalaki beszéljen közületek!

– Nozdrilin! – kiáltották többen.

– Hát jó – mondta Alekszandr. – Hallgassuk csak meg, mit agyalt ki Nozdrilin bojár.

Egy vén bojár ment fel a lépcsőn; haja már őszbe csavarodott, alakja meghajlott, kicsiny, ravasz szeme volt, akár a görénynek, az orcája vöröslött. Díszes, hosszú köntöst viselt. Odaállt Alekszandr mellé. A fejedelem gyors, határozott mozdulattal oldalt lépett tőle. – Kedves jó barátaim, szabad Nagy-Novgorod, Városok Ura! Itt már elég sokat beszéltek a fejedelemfi nyakas természetéről. Nemezszer fölpanaszolták, hogy nem tiszteli az öreg bojárokat, és azt cselekszi, amit a fejébe vesz. Bizony veszedelmes dolog ez! Alekszandr fejedelemfi még fiatal. Meg kellene hallgatnia a tapasztalt bojárok tanácsát. Mindaddig pedig, amíg ezt nem tapasztaljuk, ugyanazt javaslom most Nagy-Novgorodnak, amit annak idején a fejedelemfi atyjától, Jarosláv Vszevolodovics fejedelemtől követeltünk: esküdjék meg Alekszandr Jaroszlavics fejedelemfi a Szent Evangéliumra, hogy szigorúan tisztelni fogja a Jarosláv-alkotmánylevelet és az ősi novgorodi alkotmányt. És azt is követeljük tőle, esküdjék meg, hogy a vecse és a széktartó hozzájárulása nélkül soha senki ellen háborúba a saját feje után nem vonul.

A tömeg elcsendesedett, várván az ifjú fejedelem válaszát, akit Nozdrilin következetesen lekicsinylőleg „fejedelemfi”-nek nevezett.

– Mi legyen a válaszom? – szólalt meg Alekszandr. – Amikor váltott lovakon hozzám rohantak az erdei őrszemek, és hírül hozták, hogy az Izsora torkolatába harmincöt hajón svéd harcosok érkeztek, és amikor a gőgös svéd vezér elküldte nekem ezt az üzenetet – a fejedelem magasra emelte, majd újra eltette a levelet –, akkor én rögtön láttam, hogy nincs már időnk, nem törhetjük fejünket, nem tanácskozhatunk és nem vitázhatunk a vecse előtt, hanem haladéktalanul kardot kell ragadnunk, s el kell kergetnünk a hívatlan vendégeket!

– Igazságod van, Jaroszlavics! – hangzott ekkor a tömegből.

– Aki kereskedni akar, nem tart kardot a kezében! – folytatta Alekszandr. – Jól jegyezd meg ezt, rókaelkű Nozdrilin! Beszéltem a széktartóval is, a seregfővel is meg Szpiridon érsekkal is. S ugyan mit mondtak ők nekem? Milyen tanácsot nyilatkoztattak ki? Hogy először is, gondoljuk meg a dolgot, tanácskozzuk jól meg, mit tegyünk, hogy minél szívéllyesebben fogadjuk a kéréstlen vendégeket. Érezvén az elkerülhetetlen veszedelmet,

harcba szólítottam seregemet, magunkkal vittem még sok bátor önkéntes vitézt, és valamennyien lóhalálában vágattunk az Izsora torkolatához. Siettem bizony, mert eltöltött a félelem, hogy az ellenséges árulók megtudnak valamit – itt fejével Nozdrilin felé intett –, és értesítik a svédek. Az én hűséges seregem lóra pattanva, a hívásomra hozzánk siető izsoriakkal együtt a svéd táborhoz vágatott, s éjjel, mint a vihar, támadta meg az idegen rablókat. Isten segítségével elsöpörtük a földünkre pályázó svédek, és visszavetettük őket a folyóba. Helyesen cselekedtem-e?

– Helyesen! Helyesen! Jól tetted! – zúgta a vecse.

– Azoknak pedig, akik azzal vádolnak engem, hogy megengedtem a harcosoknak az ellenséges táborban szerzett zsákmány elosztását, s nem adtam parancsot, hogy hozzák a zsákmányt ide, és osszák szét a semmittevők között, akik a veszély órájában a kemencesutban üldögéltek, azt válaszolom, hogy a jövőben is ugyanezt teszem!

A bojárok híveinek kiáltása hallatszott mindenfelől:

– Nem vagy közénk való! Távozz tőlünk! Megleszünk nélküled! Találunk majd más fejedelmet, aki tiszteli az ősi novgorodi törvényeket!

Alekszandr híveinek kiáltása egyre jobban elnyomta az előbbieket:

– Te vagy a mi védelmezőnk, dicsőséges Alekszandr fejedelem! Nem adad oda drága hazai földünket az idegeneknek! Élj hosszú-hosszú életet! Ezután is mindig így cselekedj!

Alekszandr elkomorodva nézte a tolongó tömeget: „Mily különböző arcok! Egyesek barátságosak, szívélyesek, a tekintetükből szeretet sugárzik, mások oly dühös-gonoszak, ha kezükbe kerülnék, talán rögtön széttépnének.”

De a berekedt csatlósok tovább ordították:

– Nem vagy közénk való! Távozz Novgorodból! Nem akarunk téged!

A fejedelem e pillanatban váratlanul meghallott egy furcsán ismerős női hangot, amely gyöngéd volt és meleg, s valahol egészen a közelében szólalt meg:

– Te vagy a mi szemünk fénye! Ne menj el tőlünk sehová! Elpusztulunk nélküled, drága fejedelmünk!

Ugyan ki mondhatta ezt? Talán ott az a leány, aki hímmzett, sötét kendőt visel fekete szemöldöke fölött? De a leány eltűnt a ködmönök és köntösök tömegében.

Többen fölkapaszkodtak az emelvényre. Kiáltozva, öklüket rázva rohantak Alekszandr felé. A fejedelem hátrafordult, csak két szót szólt harcosainak. Azok pedig nagyot rikkantva kirántották kardjukat, megforgatták a fejük fölött, s megindultak előre, az emelvény felé, ahonnét az ordítók most rémülten menekültek vissza a tömegbe.

Alekszandr fölemelte kezét, s ismét mindenütt ezt kiáltották:

– Halljuk! Halljuk!

A tér elcsendesült. Alekszandr megszólalt; tagoltan, lassan beszélt, hogy fékezze a lelke mélyén forrongó dühöt:

– Hallgassátok meg immár utolsó szavamat, novgorodi testvérek, akik sóval, kenyérrel és túlságosan nagy bizalommal fogadjátok az ellenséget. Bár nem sokáig fáradoztam Nagy-Novgorodért, de legalább amíg itt voltam, senki győzelmet nem vett rajtatok, hanem mi magunk győztük le a német lovagokat, a rabló litvánokat, a svédek, a finneket és észteket. Mindezekért talán azzal akarnátok megjutalmazni, hogy a nyakamba ültetnétek Zsiroszlavicsot, a németek komáját, vagy a rókaelkű Nozdrilint és nagyhangú csatlósait? Elegem van ebből! Itt hagylak benneteket! Perejaszlaviban jobb lesz nekem, medvét szelídítek, csikókat török be inkább, semhogy a ti szemrehányásaitokat hallgassam. De itt marad veletek örnek az én régi hűséges barátom: a vecse harangja. Előtted, te soha nem alvó, zengő szavú hírnök, íme, megesküszöm: tudd meg, ha zúgó hangod megszólal, hogy riadót verjen a nép nagy veszedelmének napjaiban, s hogy hívjon engem, én meghallom hangodat Perejaszlaviban, avagy a szuzdali erdőben, avagy akár Vlagyimirben is, és vágatva rohanok segítségemre, hogy harcba szálljak az ellenséggel drága hazánk védelmére. Jól tudom. Hogy akkor minden becsületes orosz mellém áll. Mindazoknak, akik támogattak engem, adjon az Úristen ezután is örömet és sikert! Azoknak pedig, akik csak ármánykodtak és ellenemre törtek, búcsúzóul csak azt mondom: jól vigyázzatok!

Alekszandr hirtelen megfordult, nem nézett se jobbra, se balra, félretolta a szembejövőket, akik maradásra kérték, és gyors léptekkel megindult a Vár felé.

– Kemény, mint a kovakő! Nagy kár, hogy itt hagyott bennünket! – mondogatták az oszladozó novgorodiak. – Amíg velünk volt, úgy éltünk, mintha sziklafal védett volna bennünket.

„SZELÍDEN SZELÍDÍTS, SOHA NE HEVESKEDJ!”

Alekszandr Jaroszlavics eltávozott Novgorodból, s hazament atyjához, Perejaszlavl Zalesszkijbe. Egyszer a fejedelmi palota udvarán éppen egy nagy, még be nem tört mént szelídített, s azon igyekezett, hogy hozzászoktassa az állatot rúd mellett, hám alatt járni. A sötétszürke, nagy állat toporzékolt, szabadulni igyekezett. Két lovász tartotta kantárszáron. Az ifjú fejedelem a kocsi elején ült, bórszandálos, izmos, hosszú lábát megvetette a földön, s hol meghúzta, hol lazábbra engedte a gyeplőszárat.

– Ne húzd, ne lökdösd! Lazábban! Lazábban! – kiáltotta oda a lovászoknak. – Szelíden szelídítsd az állatot, soha ne heveskedj, erre tanított engem atyám, a fejedelem. Vezesd előbb a mént körbe az udvaron, szoktassuk egy kicsikét.

– Vad ördög ez, nem pedig ló! – válaszolta a zömök lovász. – Egyre azon jár az esze, hogy megharapjon.

A kétéves, nagy csontú, egérszínű csödör szügyébe vágta fejét, a zablát rágta, dühödten forgatta szemeit, visszafelé sandított a fejedelemre, aki olykor óvatosan az állat oldalára veregetett a gyeplőszárral, máskor pedig ráhúzott a korbáccsal, ha az állat kirúgott a hámból, s egyik lába kívül került a rúdon.

A harmadik lovász óvatosan, nehogy megijessze a lovat, megfogta a lábát, kiszabadította, és újra a rudak közé tette.

A lovászok lassan vezették a csödört körös-körül a fejedelmi udvaron. Az állat néha megkísérelte, hogy a hátsó lábára álljon, kitörjön, de lassanként megértette, hogy csak az a dolga, hogy lassan végiglépdeljen a léckerítés mentén. Csak amikor a nyitott tornácajtó mellett haladt el, ahonnet sűrű pára áradt feléje – a szakácsnők éppen akkor sütötték a túrós bélest -, ugrott félre, s rohanva magával rántott mindenkit.

– Eresszük ki a mezőre, száguldjon kedvére! – javasolta az egyik lovász.

– Még korai volna – válaszolta Alekszandr, de csak nagy nehezen tudta fenntartani magát az ide-oda táncoló kocsin.

– Majd a szabadban kitombolja magát! Engedd ki a mezőre...

Ekkor egy idegen lépett az udvarba: furcsa zöld ruhát viselt, amelynek vörös ujjai voltak, hosszú fekete harisnyája a térdéig ért, sárga bőrből készült cipőjét nagy szalagok díszítették. Megállt a kapuban, levette széles karimájú kalapját, s várta, hogy Alekszandr fejedelem figyelemre méltassa. Az idegen mellett szolgálja állt egy bőrtáskával, és pórázon egy hatalmas, csámpás lábú vörös kutyát tartott, amelynek tömpe pofája és kiálló, hatalmas agyara volt.

A vendég szelíden és behízeltgőn, egy kissé éneklősen, megszólalt:

– Én, szerény vándor, azért jöttem el messze földről, hogy elhozzam legjobb kívánságaimat; minden jót kívánok neked, ó, fényes herceg, akit bátorság, vitézség és sok más kifogyhatatlan jó tulajdonság jellemez!

– Mit akarsz? – szakította félbe hűvösen Alekszandr.

– Minek gyötrődsz itt? – folytatta az idegen. – Ez a remek csödör nyereg alá való. A kocsit menten pozdorjává töri. Szilaj vér forr benne.

– Elég! Nem vagyok kíváncsi a véleményedre! – mondta Alekszandr. – Ha az állat megtanulja, hogy rúd mellett járjon, akkor majd sem a mezőn, sem a harcban nem hagy cserben.

Alekszandr meghúzta a gyeplőszárat, megállt, s csak akkor figyelt fel a vörös kutyára.

– Miféle furcsa állat ez? Eladod?

– Azért hoztam ezt a vörös ördögöt, hogy fényességes hercegségednek ajándékozzam. – Az idegen kalapját kezében tartva, közelebb lépett. – Széttép ez bármiféle farkast.

– Hadd látom csak, vezesd ide hozzám.

– Csak óvatosan, tiszteletreméltó Alekszandr herceg! Nem szereti az idegeneket. De ha majd hercegséged saját maga eteti, akkor hűséges őrzőjévé válik, s vadászaton minden veszedelemtől megóvjá.

Alekszandr odament az idegenhez.

– Melyik országból való vagy? – kérdezte, s közben le nem vette tekintetét a vörös ebről, amely felborzolta szőrét, és tompán morgott.

– Kereskedő vagyok, a nevem Konrád. Egyúttal könyvek ismerője is; a hírneves Krakkóból, a lengyelek földjéről jöttem. Azért jöttem nagy jó uramhoz, hogy egy kérést terjesszek elő, ha meghallgatna.

– Nem hozzám kell fordulnod, hanem atyámhoz, perejaszlavli Jaroszláv Vszevolodovics fejedelemhez, majd ha visszatér: itt ő a gazda.

– Tudom, nagyra becsült Alekszandr herceg. Már kerestem hercegségedet Novgorodban. Valamikor régen éltem már ott, és megtanultam oroszul is. Most szeretnék engedélyt arra, hogy szabadon járjak faluról falura, és bőrt, lószőrt, kenderkócot, szalonnát vásárolhassak...

– Ejha! S ugyan hol találsz nálunk szalonnát? A tatárjárás óta állataink a lábukat is alig vonszolják.

– Azért csak hagytak valamit a tatárok. Nem vittek el mindent. Mi pedig, kereskedők, majd csak megszimatoljuk, mit vegyünk, mit adjunk el. Csak az a kérésem, hogy hercegséged megbízható útítársat adjon mellém kísérorül.

– Bátor legény akad itt bőven, csak éppen a hírük nem a legjobb! – mondta az egyik, közelben álló lovász.

– Úgy lehet, segíték rajtad – válaszolta Alekszandr. – Te pedig majd segítesz nekem. Ezért az állatért mennyit kérsz?

– Nem kérek, nem is fogadok el semmit, ez az állat megfizethetetlen. Fogadja el hercegséged ajándéku, jó szívvel adom.

– E rozsdaszínű ördögért mégis egy medvebőrt ajándékozok neked. A napokban kopj a végre kaptam egy hatalmas medvét. Kísérorót is adok melléd, egyik vadászomat, hogy mindenütt segítsen neked a továbbjutásban, és megvédjen az utadba akadó gonosztevőktől. Te pedig, barátom, azzal tehetnél szívességet...

Az idegen arca elkomorodott, szemöldökét figyelmesen összehúzta:

– Mit parancsol, Alekszandr herceg? Mindent megteszek, ami csak tőlem függ.

– Atyámnak van egy régi szerzetes-krónikása, Pafnutyij atya. Mindig azon panaszkodik, hogy nincs mire írnia. Pedig mindennap akad bőven fontos feljegyezni valója: hol, milyen templom épül, melyik szent tiszteletére, melyik fejedelem mikor született, vagy mikor hunyt el, megdrágult-e a gabona, az árpa, avagy leszállt-e az ára. Szerezz ennek a mi szerzetes-krónikásunknak valami jó íróbőrt, amennyit csak tudsz, avagy akár egy egész könyvet, amelybe még nem írtak semmit!

– Hogyne hoznék magasságos hercegségednek? Hozok én krónikának valót is, a legjobbat, rézkapcsos borjúbőr kötésben. Egészen új, tiszta könyv lesz, egyetlen betű sincs még benne. Még ma elhozom.

– Az árban majd megegyezünk. – mondta Alekszandr. – Más gondod-bajod nincs?

– Ha gondom-bajom nincs is, de kérésem volna. Kaphatok-e én vagy más külföldi kereskedő engedélyt arra, hogy bejárjuk a nagy Volga folyó alsó folyását, és eljussunk a tatár kán táboráig? Legyen segítségemre hercegséged, legalább tanáccsal!

– S nem félsz attól, hogy végigmenj a néptelen folyóparton?

– A mi kereskedőink elég bátrak ahhoz, hogy bárhová elvigyék szép áruikat, s a mi bölcs, tudós krónikásaink elég merészek, hogy a külföldi országok leírása végett, mit sem törődve a veszedelemmel, akár a világ túlsó végére is elmenjenek. Nehéz-e az út a Volga alsó folyása, a Hvalini-tenger* felé?

* A mai Kaspi-tenger

– Nem könnyű! Várj egy kicsit. Magányosan hiába mégy. Nem jutsz el odáig. De nemsokára elindul oda a mi karavánunk, s tutajokon, csónakokon elviszi a tatár kánnak az adónkat. Akkor aztán a ti kereskedőitek vagy krónikaíró bölcseitek is vele mehetnek. De hogy aztán milyen fogadtatásban részesít a tatár kán, vendégnek kijáró megbecsüléssel-e, avagy levágatja a fejed – ezért bizony nem kezeskedem. Különben is Batu kánnál bizonyára nem a legjobb a hírem.

– És ez mit jelent?

– Magad is kitalálhatod, mit jelent a rossz hír a tatároknál. Ez azt jelenti, hogy harci tetteimért meg azért, mert hazámért fáradoztam, a görbe tatár kard már ott függ a fejem fölött... Na, de gyere el estefelé hozzám a te krónikáskönyveddel. Megvendégellek egy kis méhsörrel, s kettesben elbeszélgetünk... Hé! Kérj a szakácsnőtől egy darab marhacsontot, de hús is legyen rajta. Meg kell szelídíteni az új kutyát, a Vörösöt.

Az egyik lovasz futva megkerülte a házat, és nemsokára nagydarab marhacsonnival tért vissza. Alekszandr magabiztosan odalépett a kutyához. Annak szőre menten felborzolódott, de Alekszandr hosszú inge ujjá szélébe fogta a póráz végét, amelyen a kereskedő a kutyát tartotta, s másik kezével odanyújtotta az állatnak a csontot. A kutya farkát csóválta, s a szőre a hátán elsimult. Lefeküdt a földre, mellső lábai közé fogta a csontot, és rágni kezdte.

– Megérezte új gazdáját – mondta az egyik lovasz. – Erőskezd, de jó gazdád lesz, Vöröske!

PEREJASZLAVL ZALESSZKIJBAN

Pafnutyij atya, a vén szerzetes, perejaszlavli Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem krónikása egy sárga, borjúbőr kötésű, vastag könyv nagy lapjára a következő sorokat vetette:

„... A 6746*-dik esztendő nyarán idegen nemzetségbeliek érkezének, akik tatároknak nevezetnek vala; mint a sáskák, kiknek se szeri, se száma, elárasztják a rjazanyi földet... és miként füvet, minden embert lekaszálnak...”

* 1238-ban, amikor a tatárok megkísérelték, hogy Novgorodig eljussanak

A vén szerzetes megállt az írásban, lúdtollat megtörölte deres hajában, amelyet a mécses olajával szokott kenni, s hallgatózni kezdett. Valaki állhatatosan kopogott az ajtón.

– Pafnutyij atya, húzd félre a reteszt! Én vagyok! Valaki erős, súlyos öklével rávágott az időtől fekete öreg ajtóra. Annyi volt már ezen az ajtón a rés, hogy a vénségtől ráncosnak látszott.

A vén szerzetes fölállt, és riadtan kérdezte:

– Ki akar bejönni hozzám?

– Én vagyok az, Alekszandr!

– Rögtön, rögtön, kedves fiam!

Köhögés hallatszott, az ajtó kitért, s Alekszandr fejedelem – magas alakját oly mélyre meghajtván, ahogyan csak tudta – betüremkedett a szerzetes cellájába.

Pafnutyij atya ott állt az ajtóban, lecsüngő, sötét szemöldöke alól hunyorgó szemmel nézett a fejedelemre; megfakult papi ruhát viselt, amelyet bőrvél húzott össze, kuszált hajzatát fekete süveg fedte, hajának fonata a tarkójára hullt. Mellére hulló őszes szakállát simogatva a szerzetes mélyen meghajolt, vastag ujjával megérintvén az egyenetlen gerendapadlót.

Alekszandr körülpillantott a cellában. Észrevette a fekvőhelyet a cella jobb oldali agyagfalánál („a kemence hátsó oldala... tehát itt melegszik...”) s a homályos kis ablakot, amelyet ökrőhólyag vont be („Hogyan tud írni itt az öreg? Alkalmatlan neki itt!”); balra, a gerendafalon, egy fahorog, hosszú fekete csuha, sárga bárány-ködmön és háziszöttes durva törülköző, amelyet szép hímzés díszít a két végén; az asztal csupán két deszka, amely széles rönkökön áll; az asztalon vastag könyv, megfeketedett bőrkötésben, mellette agyag tintatartó, benne lúdtoll, egy kicsit odébb egy karéj árpakenyér, ormótlan fafésű, több foga kitörve; a padlón egy faállvány, kialudt világítófáklya, alatta agyagtányér, benne víz, mellette pedig odavetett fenyőágak, amelyeken vékonyra hasított gyújtósfa-köteg fekszik.

Alekszandr szeretett volna kiegyenesedni, de a feje a mestergerendába ütközött, amely alacsonyabban húzódott, mint a kormos mennyezet. Ezért félig meghajolva, többször keresztet vetett a sarokban felfüggesztett ikon előtt, ahol az imázsámulyon egy nagy egyházi könyv feküdt; lapjain fekete szárfülek kunkorodtak.

A szentkép előtt kis agyagmécses pislákol; három vasláncocskán lógott le a mennyezetről. A mécses sercegve föl-fölvillant, s vékony füstcsíkot eresztett.

– Jó egészséget, kedves fiam, Alekszandr Jaroszlavics fejedelem! Éljen még sok-sok esztendőig! – Pafnutyij atya ismét mélyen meghajolt, és megérintette ujjával a padlón fekvő fenyőágakat. – Miért nem figyelmeztettél? Felkészültem volna a fogadásodra! Fölvettem volna reverendámat. Hoztam volna neked egy kis szent misekenyeret, így csak fésületlenül fogadhatlak, mintha valami erdei állat volnék.

Alekszandr élénk, vidám tekintete körbefutotta a cellát, kereste a helyet, ahol leülhetne, és ekkor észrevette, hogy a szerzetes fekvőhelye összefonat roszból készült, és birkabőrrel van takarva (alighanem beszakadna alatta), leült hát egy fatönkre, amely Pafnutyij atyának egyébként étkezőasztala volt.

– Hogy szolgál az egészséged, Pafnutyij atya? Eljöttem, hogy meglátogassalak. Mi az oka, hogy már oly régóta be sem nézel atyám házába? Sok az írni való? Avagy talán szükségét látsz valamiben?

– Atyád, a nagy fejedelem kegyelméből megvan mindenem: kenyerem is, halam is az ünnepre. Csak sóhoz jutok ritkán. Olykor az istenfélő hívek hoznak nekem egyet-mást: egy kis tejecskét vagy egy kis hagymácskát; Mindenem megvan, csak egy a bánatom...

– Miféle bánat? Mondd el!

A fejedelem hangja oly erővel zengett, hogy utána élesen behallatszott, amint az ajtó előtt kíváncsiak lépte topog. Suttogás hallatszott:

– Miről beszélgetnek? Maga a fejedelem fia jött el Pafnutyij atyához?

Alekszandr fejedelem felállt, behúzta az ajtót, és rátolta a reteszt. Aztán újra ráült a fatönkre.

– Bőröm nincs az íráshoz! – mondta a szerzetes. – Elfogyott mind. A feljegyzéseket már a szent könyvben csinálom, amelynek szélein itt-ott még üres hely van.

– Ez a te egész bánatod? Ej, ej, atyám! És hány éves vagy? Hetven? A szíved itt dobog a melledben, de csupán az íráshoz való bőrért bánkódsz?

A szerzetes meglepetten hallgatott. Mélyen elgondolkozott. Bozontos szemöldöke meg-megrándult, akárcsak a svábbogár bajusza, mert sehogy sem volt képes kitalálni, mire is gondolhat Alekszandr fejedelem.

A sudár, ifjú dalia pedig nagy, erős tenyerét térdére rakva, erősen fürkészte a szerzetes arcát. Aztán hirtelen megfordult, hallgatózott, és harsányan megszólalt:

– Hé, kik állnak ott az ajtó előtt? Eriggyetek innét, amíg be nem verem a fejeteket!

Futó lábak topogása, ajtó csapódása bizonyította, hogy a hatalmas vendég fenyegetése ráijesztett a kíváncsiakra.

A fejedelem a szerzetes füléhez hajolva, halkán folytatta:

– Atyám, te régebben katona és híres hadvezér voltál. Te mondtad el nekem ismételt is, hogyan verekedtél a harcmezőn, hogyan harcoltál a litvánok, a bulgárok, a polovecek ellen, sőt még a Volgán és a Hvalini-tengeren is jártál.

– Úgy volt, minden úgy volt, ó, uram! – sóhajtott az öreg, s bólogatott.

– Van mire emlékezned, van mit följegyezned is – mondta a fejedelem. – Avagy tán most nincs miről írnod? Bánat vett erőt rajtad?

– Éppen most jegyeztem föl a következőket: „Az Úrnak 6748-dik* esztendejében eljövének a svédek, akik igen erősek valának, meg a murmannok és a finnek és a szumok is, s hajóikat megszámlálni is sok lett volna. A svédek fejedelmükkel és püspökeikkel jövének. S fölhajózáván a Névára, az Izsora torkolatához, a betolakodók el akarák foglalni Ladogát és Novgorodot és az egész novgorodi területet is... De ekkor Alekszandr fejedelem semmiképp sem késlekedvén, a novgorodiakkal és ladogaiakkal ellenük indult vala, és a Szent Szofija segítségének erejével legyőzé őket... Akkor ott nagy ütközetet vívott vala a svédekkel... s a svédek azon az éjszakán, nem várván a hajnal fényének beköszöntét, szégyenkezve eltakarodának...”

*** 1240-ben.**

– Igen, igaz, így volt ez! – mondta elgondolkozva Alekszandr.

– Te meg, fejedelem, ne bánkódj, hogy viszályba keveredtél a novgorodiakkal! Eljönnek majd hozzád újra alázatosan.

– Hagyd el, atyám! Avagy talán nem bírod már elég jól fejedet a válladon? Tán a szél hajlítgatja?

– Bocsáss meg nekem, fejedelem, véges értelműnek! Sehogy sem értem, merre hajlik beszéded. Miféle bánatról beszélsz?

– Ébredj már, Pafnutyij atya! Hát nem orosz szív dobog már a melledben? Avagy elfeledted volna, milyen gyökérből nőttél ki, milyen forrásból ittál hűs vizet? Nem a Rjazanyiból-é?

A szerzetes összehúzta magát, a földre szegezte, majd felemelte szemét, és ezt suttogetta:

– Jól mondtad, Rjazanyban születtem!

– S hol van Rjazany?

– Rjazany nincs többé! Hollók repdesnek azon a vidéken, ahol egykoron Rjazany, szülővárosom állt. Ó, Atyám, emlékezzél meg védőiről, akik elestek falain, s védelmében életüket vesztették!

Alekszandr fejedelem szavaiban mély bánat zengett:

– Oroszország egykor szabad volt, sok nép lakta. Most elárvult, elnyomott föld lett. Fölötte szabadon süvít a szél, tatár hordák járnak, s a fejünket számlálják, mennyi hadisarcot vessenek ki reánk.

– Úgy van, fejedelem, igazat beszélsz! Van bátorságod ily gondolatokra? – A vén szerzetes a szentkép felé fordulva keresztet vetett, s imígyen suttogett: – Ó, én kegyelmes Istenem, óvd meg Alekszandr fejedelmet minden helytelen lépéstől.

– Hagyd el, atyám! Hallgasd meg az én bánatom. Igazán azt gondolnád, hogy Novgorodból úgy jöttem el, hogy nem is emlékezem semmire, nem gondolok semmire, csak atyám csikóit akarom betörni? Nem bírta ott többé a szívem! Némely novgorodi bojárok elfelejtkeztek hazájukról. Némely pszkovi bojárok pedig már külföldi köntöst viselnek, süvegüket féloldalra vágják, s a téren szégyentelenül sétálgatnak, mintha tengerentúli kereskedők volnának. Pedig az ellenség bős, s ádázul támad reánk a világ minden tája felől: a svédek földjéről

és a német lovagvárból egyaránt. S a litvánok örülnek, hogy Oroszország vérben fürdik, kínokban vergődik, éheznek, romokban hever, és bánatban fetreng. Ellenségeink úgy tervezték, hogy mindörökké letörlik a föld színéről a mi drága Oroszországunkat, hogy unokáink még azt is elfelejtsék, mily szép és dicső volt hazánk egykoron.

– Igaz, így igaz, fejedelem! – bólogatott tovább ősz fejével a szerzetes, aztán megemelte csuhája szélét, és megtörölte orcáját, amelyen könnyek csorogtak. Hirtelen kiegyenesedett, s mereven Alekszandr fejedelemre nézett. – Csak nem az jutott eszedbe, fejedelem, hogy kardot ránts... a tatárok ellen?

– Furcsa vagy te, atyám! Vajon erről beszélek-e? Hát maradt-e ehhez elegendő erő a karunkban? A tatár kán ma erősebb, mint akár a svéd, akár a német, akár a litván, vagy akárki más. A tatár most a világmindenség végéig is győzelmesen vonulhat előre.

– Ó, uram! Mikor lesz hát vége végtelen türelmünknek?

– Mikor? Még nagy sokára! Csak azt adja az Isten, hogy kitartsunk. Aztán én a fiamra örökül hagyom, ő pedig a saját fiának adja majd tovább, hogy mélyen a szívébe rejtse, miként kell felkészülnie erős és egyetértő Oroszország felépítésére, hogy ha elérkezik a nagy nap, éles legyen a kardjuk, tisztán lásson a szemük, a kezük ne remegjen.

– Éljen sokáig e szavakért, Alekszandr fejedelem! Még ifjú vagy, s úgy beszélsz, mint katona, mint sokat tapasztalt férfiú.

Alekszandr elhallgatott egy időre, aztán éles tekintetével az öreg szerzetes elgondolkozó és szomorú arcát fürkészve, hirtelen megkérdezte:

– Mondd meg nekem, Pafnutij atya, mi a dicsőség? A vén szerzetes nem válaszolt azonnal. Végül halkán, de határozottan felelt:

– A dicsőség: a nép szeretete. A dicsőség: a nép büszkesége, a nép öröme, hogy vannak hősei, akik bátran kiállnak hazájuk védelméért.

– S mi a bölcsesség?

– Már sokszor elgondolkoztam ezen, és emlékezetembe idéztem azokat, akik bölcsen cselekedtek. Ezért hát így gondolom: ha azt teszed, ami szükséges, akkor bölcsen cselekszel. Ha pedig azt cselekszed, ami szükségtelen, akkor esztelen vagy!

– Igazad van, atyám! S ha sok az ellenséged: erősek s még erősebbek és mindenfélék vannak köztük, akkor te mit tennél?

– Nem tudom, fejedelem. Imádkoznék az Úristenhez: „Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem e pohár.”

– Ejnye, Pafnutij atya! Igazán te voltál régen az a vitéz hadvezér?

Erős kopogás hallatszott. A szerzetes odalépett s megkérdezte:

– Ki az? Mit akarsz?

Az öreg elhúzta a reteszt, és ismét a fejedelemhez fordult:

– Gavriła Olekszics van itt, fejedelem. Alekszandra fejedelemné küldte.

Az ajtó felpattant. A küszöbön ott állt a harcos, és vidáman mosolyogva megszólalt:

– Brjacsizlavna fejedelemné megparancsolta, egy lépést se távozzak tőled, fejedelem, amíg haza nem jössz.

De Alekszandr tovább ült ott, s gondolatokba mélyedt. A szerzetes óvatosan és gyöngéden megérintette vén kezével a hatalmas vállat.

– Szigorú menyecske a te fejedelemnéd!

– Szigorú, és mégis szelíd! Hálás vagyok neked, Pafnutyij atya. Gavriila mindjárt hoz neked böjti kalácsot és halat. Azon kívül küldök neked egy új könyvet is; ha Isten megengedi, még nem egy győzelmünket följegyezheted benne.

– Isten óvjon, Alekszandr fejedelem, és dicsőséged ragyogjon örökké!

VADÁSZAT AZ ÖREG FENYVESBEN

Az erdő felé szánok siklottak. Minden szán elé három kicsi, de erős lovat fogtak. A fejedelem lovait. Az első lovon egy jól megtermett férfi ült, rövid ködmönt viselt, kutyabőr füleessapkát, s füttyentve, kurjongatva biztatta a lovakat. Alekszandr fejedelem medvbőr bundába burkolózva az első szán kasában ült. Gyakran fölállt, végignézett az elnémult mezőkön, s parancsokat adott a lovászoknak. Már előző este előreküldte néhány vadászát, hogy csapást vágjanak a mély hóban, és előkészítsék a tervezett vadászat színhelyét. A lovak vágattak. Szántalpak csikorgása, lovászok kurjongatása hallatszott.

Olykor egy-egy elcsendesedett falucska akadt az útjukba. A kunyhók olyanok voltak, mintha teljesen beletemetkeztek volna a hóba. Lakóik elrejtöztek. Itt-ott a marhahólyagból készült, megfeszülő ablaklapokon át mécses sárga fénye szűrődött ki. Asszonyi ének foszlányait hozta erre a szél. Bozontos kutyák rohantak elő csapatosan, s a hóba süppedve egy ideig a szánok mellett rohantak, majd dühödt, rekedt ugatással búcsúztak az ismeretlen utasoktól.

Befagyott tavakon siklottak a szánok, ahol a patkolatlan lovak lába meg-megcsúszott a sima jégen. A fagyos, éles levegő, fehérre cserzett bőr, a verejtéktől párolgó lovak szaga, az évszázados luc- és jegenyefenyők gyantás illata megmámorosította a fejedelmet, aki ezt az utat valósággal mesebelinek érezte.

Estefelé már messziről megpillantották a tábortüzek bíborfényét és a várakozó vadászok sötét alakjait.

A vadászok rövid ködmönt, bőrbocskort, gyapjúkapcát viseltek; ezt szíjjakkal tekerték be egészen térdükig. Szörmekesztyűjük, füles szörmesapkájuk vadászatra, háborúra egyaránt alkalmasnak látszott.

Alekszandr fejedelem kiugrott a szánból, a tűzhöz lépett, amely körül állatbőrök voltak kiterítve a földön. A paraszakon agyagedényben forró leves gőzölgött; fatálak álltak az agyagedények körül, s e tálakon özcomb és kalács volt.

Alekszandr magához hívta Nyikita Korenyt, a fővadászt:

– Mit csinálnak az állatok?

A daliás Nyikita Koreny, aki nagy, szőke szakállát begombolta a bundájába, leült Alekszandr mellé, és suttogva elmondta beszámolóját.

– Az egész család itt van – mondta. – A vén, kóbor apamedve is ott ül barlangjában. Időnként hátsó lábára áll, és a kidöntött fenyő dérlepte rése mögül ki-kinézeget, nem fenyegeti-e valaki. Az állat már megérezte, hogy emberek vannak a közelben, és most vár. Párja pedig, a vén anyamedve a kétesztendő fiatallal meg a bocsokkal együtt kicsit odább telepedett le, egy kidöntött faóriás alatt, egy homokos gödörben.

– Nem mennek majd el?

– Körös-körül vadászokat állítottam fel. Ha az állatok nyugtalankodni kezdenek és fölállnak, legényeim majd errefelé hajtják őket.

Alekszandr összevonta szemöldökét, s fürkészve nézett Nyikitára:

– Miféle medve az? Vén ragadozó?

– Vén kóbor medve. Később tért pihenőre. Nem lesz könnyű elbánni vele. Ősszel már széttépett egy parasztot, aki fáért ment az erdőbe. Letépte a bőrt a fejről.

– Jó mulatság lesz! Próbára teszi majd erőmet. De nagyon vigyázzatok, nehogy a medve bárkiben is kárt tegyen. Szégyen és gyalázat lenne, ha egymásra nem vigyáznátok.

A távolból kiáltás hallatszott:

– Hej, legények! Alekszandr Jaroszlavics fejedelmet keressük!

– Erre gyertek!

A sötétből három lovas bukkant elő. Leugrottak lovukról; az egyik megfogta az állatok kantárszárát, és elvezette őket, kettő pedig egyenest a tűzhöz lépett. Idegen szabású, zöld bundát viseltek, övükre ezüsttel kivert egyenes kardot akasztottak. Levették cobolyprémes süvegüket, és megálltak a tűz fel-fellobbanó bíborvörös fényében.

Alekszandr gyorsan felállt, s a vendégekhez lépett.

– A ruhátokról látom, hogy messziről jöttetek. Volhíniából, avagy Halicsból valók vagytok?

– Mihail csernyigovi fejedelemtől jövünk. Fejedelmünk ajándékot küld neked: egy szélesebb lábú almásderest s egy korsó magyar bort. – Az idősebb most az ifjabbra mutatott s hozzáfűzte: – Mihail fejedelem idősebb fiát, Rosztyiszlavot küldte el hozzád, én a kísérője vagyok.

– Telepedjete le nálunk, kedves vendégek! Ízleljétek meg kenyérünket, sónkat.

Alekszandr leültette a vendégeket a főhelyre, a nagy medve bőrére és a ráterített színes perzsaszőnyegre. Saját kezűleg öntött vendégeinek egy agyagkorsóból ezüstkupába sárgán aranyló méhsört és sötét színű görög bort, s elsőként emelte kupáját a dicső csernyigovi fejedelem egészségére. Fenéig kiitta borát, s figyelte, hogy a vendégek is az utolsó cseppig kiigyák a bort, majd a szemével odaintett Nyikita Korenynek, hogy gondoskodják a vendégekről.

– Ma itt, az erdőben töltitek az éjszakát, holnap hajnalban pedig vadászatra indulunk. Felséges vadászatot készítettem elő, s majd megmutatom, hogy ejtik el a mi bátor vadászaink a medvét.

A csernyigovi bojár odasúgta Alekszandr fejedelemnek:

– Fontos dologban jöttünk hozzád, fejedelem. Égetően sürgős a dolog.

Alekszandr elgondolkozott egy kicsit, majd ezt válaszolta:

– Csak holnap beszélünk a dologról. Aludjunk egyet előtte. Reggel jobban fog a fejünk. Csak azt sajnálom, hogy énekelni nem lehet, elriasztanánk a vadat.

A vadászok tábora lassan-lassan elcsendesedett. Néhányan továbbra is ülve maradtak a tűz mellett, néha-néha ágat vetettek a parázsra, és furcsa vadásztörténeteket meséltek, mások pedig a földre szórt gallyakra heveredtek, s csakhamar álomba merültek.

Alekszandr fölállt, megparancsolta, hogy a szánból hozzanak elő még egy tartalék bundát, s feje búbjáig betakarta vele fiatal vendégét. Az már mélyen aludt, a megivott bor és a részegítő, fagyos, tiszta levegő megtette hatását.

Amikor a vendég fölébredt, már pitymallott. Alekszandr hajolt fölébe, és megrázta a vállát.

– Ha nem gondoltad meg magad, s velünk jössz a vadra, akkor induljunk már most, és verjük fel a medvét. Avagy itt maradsz inkább a tűz mellett?

A csernyigovi fejedelemfi frissen talpra ugrott, készen mindenféle veszélyes kalandra. Magára övezte egyenes kardját, s csodálkozva figyelte, hogy Alekszandr fejedelemnek nincs kardja, csak egy rövid, széles pengéjű kést és egy keresztlécet, szíjjal körülcsvart kopját visz magával.

– Nem hozol kardot?

– A medvevadászatnak külön fortélyja van: ez az állat nagyon gyors s szilaj. Csak az ilyen kopja tartóztatja föl.

A csernyigovi ifjú mégsem szánta rá magát, hogy lecsatolja kardját, hanem fogta íját, s megindult Alekszandr után az erdő mélyére.

Innét sítalpon mentek tovább. Alekszandr könnyedén siklott előre, s közben meg-megállt, nehogy elszakadjon vendégétől. Elég messzire kellett menniük a szűk erdei ösvényen, s helyenként csak nagy nehezen jutottak tovább a sűrű fenyők között.

A bíborvörös, hideg nap a havas ágakon át jutott el hozzájuk; sugarai megvilágították a kéklő, havas dombokat.

Alekszandr megállt egy évszázados, vastag fenyő mellett. A hó vastagon bevattázta a fenyő ágait, alatta egy száraz kis felület maradt, amely sárga tülevelekkel volt beszórva. Itt várta őket egy öreg vadász, vállán íjával, dárdájára támaszkodva. Szótlánul mutatott arrafelé, ahol a vihar idején kidőlt fatörzsek hevertek. Alekszandr figyelmesen odanézett, kereste a medve nyomát. Kiszabadította lábát a sí szíjai közül, s a száraz talajra lépett.

Aztán szótlánul álltak mindhárman, s visszafojtották lélegzetüket.

Alekszandr a kezével a saját szemére, majd a kidőlt fatörzsek felé mutatott. A csernyigovi herceg arra nézett, amerre Alekszandr mutatta. Azt várta, hogy megpillantja ott a medve sötét bundáját, de csak hólepte bokrokat látott. Ámde a kitépett, hatalmas gyökér alatt egy keskeny, sötét rést vett észre, fölötte az ágakról lelógó jégcsapokat, amelyek a medve meleg lehelete nyomán képződtek ott.

Ebben a sötét résben két bizonytalan fényű pont s a megbújt medve nedves orra látszott; az állat éberén figyelte az ismeretlen embereket. Lebírhatatlan ereje tudatában nyugodtan várakozott.

Az ifjú vendég akaratlanul is megremegett, majd kirántotta hüvelyéből egyenes, éles kardját, és a fenyőhöz támasztotta.

Aztán a tegezből kivett három nyilat, és bal kezébe tette őket.

Alekszandr figyelmeztető mozdulatot tett, amely azt jelentette: várni kell.

Ekkor érte utol őket a csernyigovi bojár, aki szolgájával együtt az imént lemaradt védencétől. Alekszandr szótlánul intett nekik, hogy álljanak meg a másik fa mellett, majd felvonta szemöldökét, rápillantott a mögötte álló vadászra, s fojtott hangon parancsolta:

– Fújd meg!

A vadász elővette öve mögül a bivaly szarvából készített görbe kürtöt, s a mozdulatlan, csendes levegőben felzendült a hívó kürtszó, amely a vadászat kezdetét jelezte.

Erre a jelre az erdő minden részéből vad lárma, kereplők zaja, hajtók kiáltozása hangzott:

– Hej, mackó koma! Eleget aludtál már! Gyere elő! Fogadd vendégeidet! Hahó-hó!

A kidőlt fa ágai megmozdultak, megreccsentek, félrehajoltak, aztán mint hóval beszórt hatalmas, sötét tömb, bőszen üvöltéssel ugrott elő barlangjából az óriási barnamedve.

A bokrok mögött rejtőző vadászok kétfelől is hangos kiáltással támadtak rá. A medve először az egyik, majd a másik irányba rohant, de mindenütt vadászokba ütközött; a hajtók ordítottak, és botjaikkal nagy zajt csaptak a fák törzsén.

A vad egy pillanatra megállt, aztán magasra csapva a havat, zajtalanul abba az irányba rohant, ahol a tisztáson szétvetett lábbal, mozdulatlanul Alekszandr s mögötte a két csernyigovi vendég állt.



Amikor az ifjú Rosztyiszlav fejedelem megpillantotta a rájuk rontó vadat, meghúzta íját, és kilőtte nyilát. A nyíl belefűródött a medve bundájába, s tolla ott rezgett az állat nyakszirtjén. A vad felüvöltött. Hatalmas hangja visszhangozva zúgott végig az erdőn. Az állat megtorpant, zavartan rázta a fejét, s megpróbálta mancsával kihúzni a nyilat, de ekkor két újabb nyílvessző fűródött bozontos bundájába. Ekkor hátsó lábára állt, s gyors, ügyetlen ugrásokkal száguldott a tisztás felé.

A csernyigovi fejedelemfi nem tudott parancsolni magának. Kardját felragadva, néhány gyors lépést tett a medve felé.

Az állat hatalmas ugrással vetette rá magát, s rögtön maga alá gyűrte.

– Medveölő! Medveölő! – kiáltotta Alekszandr, s a medvéhez rohant, kezében a hegyes kopját szorongatva.

Valahonnét a bokrok mögül furcsa, vékony üvöltéssel egy hatalmas, tarka vadászkutya rohant elő, átugrott a medvén, meghempergett a hóban, aztán belecsimpaszkodott a medve puha sonkájába, és fékevesztetten tépni, szaggatni kezdte.

A medve elfordult az embertől, s maga körül forgolódva próbálta elkapni a kutyát.

Alekszandr a hóban bukácsolva futott a medvéhez, kopóját az állat oldalába dőfte s visszaugrott. Lehajolt, fegyverét előretartotta, s földbe szúrta nyelét leszorította a lábával.

Újabb két kutya rohant elő, s belekapaszkodott a medve hátuljába. Az állat a fájdalomtól esztét vesztve azt se tudta, kin töltse ki bős dühét. Amikor megpillantotta maga előtt a mozdulatlanul álló Alekszandr fejedelemet, két hátsó lábára állva s a három kutyát magával rántva, a fejedelemre támadt, hogy széttépje vakmerő ellenfelét. Alekszandr határozott mozdulattal szúrta kopjája hegyét „az elevenébe” – így mondják ezt a vadászok -, a vad bal mellbimbója alá, mire az állat egész súlyával előrezuhant, de még ekkor is abban mesterkedett, hogy karma közé kapja a gyűlölt embert.

A kopja mélyen behatolt a mellébe. A medve oldalára zuhant. Az odarohanó vadászok fejszékkel végeztek vele. A vad bőségesen ömlő vére bíborvörös csermelyként festette meg a kékes színű havat.

Alekszandr ekkor otthagya a medvét, s a mozdulatlanul fekvő csernyigovi fejedelemfihez rohant. A medve súlyos csapásától elájult az ifjú.

Hátán a bunda a vállától az övéig meghasadt, s kilátszott alóla páncélinge.

A csernyigovi ifjú lassan magához tért, de még nem értette, mi is történt vele. A száraz tisztásra fektették. Egy vadász odahozta a korsót, s bort töltött egy ezüstkupába. Alekszandr pedig erős ujjaival szétfeszítette az ifjú összeszorított fogsorát, s várta, amíg az mohón inni nem kezd.

A félig lehuny szemekbe most már visszatért az öntudat. Az ifjú összehúzva szemöldökét, körülnézett, majd talpra ugrott.

– Hol a medve? – volt az első kérdése. Alekszandr elnevette magát:

– Megölted a kardoddal, bátor karoddal. Nézd csak, ott hever. Látod, micsoda hatalmas állattal végeztél!

– S hol van a kardom?

A bojár odanyújtotta az ifjúnak a kardját. A keze még most is remegett, szinte hinni sem merte, hogy a rábízott herceg megmenekült a szörnyű veszedelemből.

Ekkor egy vadász siklott sítalpon Alekszandr fejedelemhez.

– Bocsáss meg nekünk, fejedelem: nem tudtuk visszatartani az anyamedvét jövedeledig. Már nyilakat is eresztettünk a bundájába, mégis elment a bocsokkal együtt. Sokáig úgysem bújhat el, mert felkutatjuk.

– Kár, hogy nem felém hajtottátok!

– Mihelyt az anyamedve meghallotta, hogy felbőgött a hím, esztét vesztve ugrott ki barlangjából. Hogyan tartóztathattuk volna fel! Azt pedig nem engedted meg, hogy megöljük...

– Jól van így is! Szerencse, hogy vendégünket megóvtuk.

Alekszandr odalépett az oldalt álló csernyigoviakhoz. Az ifjú sűgva mondta a fejedelemnek:

– Fényességes fejedelem, Alekszandr Jaroszlavics! Engedd meg, hogy megmondjak neked valamit, amíg másvalaki meg nem hallja. Hiszen fontos dologban jöttünk hozzád.

– Beszélj, beszélj! Hallgatlak.

– Atyám, Mihail fejedelem, azért küldött hozzád, hogy kérve kérjelek: élesítsd kardodat, gyűjtsd harcosaidat. Tűrhetjük-e, hogy a tatár uralkodjék rajtunk? Itt az ideje, hogy lerázzuk a pogány igát! Valamennyi fejedelem, a volhíniai, a halicsi meg a többi fejedelem is tanácsot tart egymással, hogy együtt induljanak háborúba a tatár ellen, s megtisztítsák tőle földünket.

Alekszandr mély szomorúsággal válaszolta:

– Vésd emlékezetedbe szómat, s add át atyádnak, a fejedelemnek, te pedig, bojár, okosan magyarázd meg majd az én szavaimat. Látod, itt fekszik a medve, az erdő ura holtan, s nem pótolhatja őt senki. Az anyamedve elvitte gyermekeit a sűrűbe, hogy etesse, tejével itassa őket, pedig ő maga sebesült, s szinte emberi zokogás gyötri. Hol találsz te nálunk annyi harcost, hogy legyőzhessük a hatalmas tatár seregeket? A medvebocsok még kicsik, s most az a mi legfőbb gondunk, hogy fölneveljük őket. Hosszú időre van még szükség, amíg az anyamedve magához tér, s a medvebocsokból medve válik. Akkor aztán másként beszélünk. Ilyen most a mi földünk is. Fejtsétek meg, mit akartam ezzel mondani.

VASKÉZRE VAN SZÜKSÉG

Mihelyt megtudták, hogy Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem visszatért Vlagyimirből Perejaszlavlba, nyolc bojár, két írődeák s maga Szpiridon atya, az érsek jött el hozzá Novgorodból; fedett fogatokon utaztak, amelyek elé három-három ló volt befogva egymás után, s az elsón a hajtó ült.

– Ördögi társaság! – mondták a babonás szembejövők, akik szokásuk szerint megszámozták a fogatok számát. – Nyilván valahol földrengés volt, templomok omlottak össze, vagy megint valami boszorkányt égetnek majd meg borókafenyő máglyán.

A követség mit sem szólt arról, hová és miért megy, egyenest Perejaszlavl Zalesszkijba tartott, ahol a kolostorban szállásolta el magát.

Másnap reggel a követség tagjai fafésűvel megfésülvén körbenyírt, megolajozott hajzatukat és gondosan ápol, selymes szakállukat, megjelentek Jaroszláv Vszevolodovics fapalotájában.

A széles, faragott tornácon, amelyhez tíz lépcsőfok vezetett fel, ragyogóra tisztított páncélingében és sisakjában már várakozott néhány harcos. Egy kicsit megvárakoztatták a követséget a széles tornácon, aztán egymás után bebocsátották őket a fejedelem belső termeibe. Itt a követség szép rendben elhelyezkedett a fal mentén. A novgorodiak sokáig hányták a keresztet, és hajlongtak a szépségek felé, amelyet hímezett misekendős, ezüstös miseruhába öltözött szentek képei ékesítettek. A követek összesúgtak, hangosan sóhajtoztak, hébe-hóba nagyot ásítottak, s ilyenkor fürgén apró keresztet vetettek szájukra.

A homályos csillámablakokon beszivárgott a kékes színű reggeli fény. Néhány kenderolajjal töltött mécses égett sercegeve és pislákolva a teremben.

Végre belépett két ifjú harcos, rövid kopjával kezében. A nehéz tölgyajtó mellett jobbról és balról feszesen megálltak. Gyors, határozott lépéssel belépett, aztán hatalmas, széles tenyerét kardja markolatára támasztva megállt Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem. Sűrű, meredeken fölfelé hajló, fekete szemöldöke alól fürkészszerűen villant elő hideg, parancsoló tekintete. Megismerte Szpiridon érseket és mellette a két bojárt. A hatalmas termetű Jaroszláv fejedelem odalépett hozzájuk, és megölelte, háromszor megcsókolta őket.

A többi követ mélyen hajlongott, azon igyekezett, hogy jókora hasát kellőképpen behúzza, ujjával megérinthesse a padlót.

– Miféle baj, miféle csapás hozott el benneteket ismét hozzám, az én városomba, amelyet kifosztottak és feldúltak a tatárok? Üljetek le, tiszteletreméltó vendégeim!

Valamennyien helyet foglaltak a falak mentén, a hosszú padokon, amelyeket mintás poloveci szőnyegek fedtek. Szpiridon érsek szólalt meg:

– Súlyos idők köszöntöttek reánk, nehezek, nemcsak számunkra, Nagy-Novgorod fiai számára, hanem minden igazhíű orosz számára is. A nép azt beszéli, az Úr elhagyott bennünket, s már igyekszik felénk az ellenség, hogy elpusztítson bennünket, hogy eltörölje emlékezetünket s még az orosz föld nevét is.

– Ej, szentatyám, korai talán a halotti beszéd! – szakította félbe mély, erős hangon Jaroszláv az érsek panaszos beszédét. – Kár jósolnod Isten büntetését. Hiszen meglehet, az, ellenség megfullad az orosz csonttól: keresztbe áll néki majd a torkán.

A vendégek sokat beszéltek, sokat panaszkodtak és sóhajtoztak, s egyre csak kérelték Jaroszláv fejedelmet, térjen vissza Novgorodba. Minden jót ígértek érte neki.

– Túlságosan sűrű nálatok az a novgorodi füst – válaszolta Jaroszláv. – Ebben a zavaros füstben nem látszik meg, ki az ellenség, ki a jó barát, ki pedig rejtett rosszakaró. Meg aztán nekem nem felel meg most az idő, hogy újra novgorodi dolgokkal foglalkozzam.

A bojárok makacsul és hevesen kitartottak kérésük mellett, és könyörögtek a fejedelemnek, menjen el hozzájuk.

– Kérjétek meg inkább a fiamat ismét.

– Volt már nálunk kisebbik fiad, Alekszandr Jaroszlavics fejedelem egy kis ideig, de nem szokott meg nálunk, elhagyott bennünket. Nekünk pedig vaskézre és acélakaratra van szükségünk.

– S mi itt az akadály? Kérjétek csak meg ismét Alekszandr fejedelmet!

– Mi szívesen megkérnők, de attól tartunk, aligha áll még szóba is velünk!

– Na, majd tüstént megpróbáljuk. Rábeszéljük Alekszandr fejedelmet... Eredj csak, mondd meg Alekszandr Jaroszlavics fejedelemnek, kéretem, jöjjön ide hozzám – mondta Jaroszláv az ajtónállónak.

Alekszandr nemsokára meg is érkezett, s a zöld csempével kirakott kemencének támaszkodva megállt a fal mellett. Szívélyesen bölintott a vendégek felé, aztán figyelmesen hallgatta, hogyan panaszkodnak a novgorodi követek a nehéz időkre.

Megint Szpiridon atya vette át a szót:

– Emlékezetedbe idézem a saját szavaidat, Alekszandr fejedelem. Én is hallottam arról a legutóbbi nagy vecséről, ahol esztelenek mindenféle szemrehányást és sértést szórtak reád. De te válaszképpen azt vágtad oda nekik, hogy „Novgorodban ott maradt a te egyetlen igaz barátod, a vecse harangja”, s azt ígérted, hogy eljössz,

nem késlekedsz, ha nehéz napokban ez a harang riadót ver, és segítségül hív téged. Hát most itt vannak ezek a napok! Talán már hallottad is, hogy a német lovagok ősi földünkre törnek, erős a seregük. S ugyan ki állhatna most az orosz seregek élére? Kicsoda, ha nem te? S immáron Novgorod valamennyi lakosa egyedül csak téged hív. Nem jól mondtad, hogy Novgorodban csak egyetlen barátod maradt: a vecse harangja! Hűséges barátaid maradtak mindazok, akik ott voltak veled a névai súlyos harcban a svédek ellen. És a te első hívó szavadra ismét eljönnek sietve hozzád mindazok, akiknek mellében orosz szív dobog. Hallgasd csak, Jaroszlavics fejedelem: a vecse harangja már riadót zúg, és téged hív!

Valamennyien némán várták, mit válaszol Alekszandr.

Ő pedig sokáig állt ott szótlánul, tekintetét a földre szegezve, aztán kiegyenesedett, és halkán, nyugodtan válaszolta:

– Hát jó! Elmegyek! De nem most azonnal, nem veletek, hanem kis idő múltán. Elő akarom készíteni seregemet a hadjáratra.

ELFELEJTETT, SZENVEDŐ TESTVÉREK

Novgorodban riasztó hírek szállongtak arról, hogy Alekszandr fejedelem csapatával kirabolja a gazdagokat, bojárokat, a kereskedőket, de nem kíméli a kisembereket sem. A fejedelem ellenségei terjesztették ezeket a híreket.

S éppen akkor, valamennyien azt látták valóban, hogy az utcákon szekerek haladnak, amelyeket hatalmas bőrök fednek, és kötelek szorítanak le; a szekereket a fejedelem harcosai kísérik. A házakból takarókat, köntösöket, csizmákat, bundákat, ezüstkupákat és más értékes dolgokat hordtak ki. Mindent a szekerekre raktak, amelyek aztán továbbmentek a következő házhoz.

Vasárnap, a mise után a templomokban fölmentek az oltár előtti emelvényre azok a bojárok, akik Alekszandr fejedelem hívei voltak.

– Figyelmezzetek, igazhitűek! – mondták. – Ti itt nyugodtan éltek, senki nem bánt benneteket. De elfelejtkeztek testvéreinkről, akik most éhen halnak a tatár rabságban. Ti itt nem láttatok foglyot, nem láttatok véres könnyeit: a tatárok nem jutottak el Novgorodig. A Szent Szofija és Isten mindenható bölcsessége megóvott bennünket, bár bűnösök vagyunk, és ezt meg nem érdemeltük. Ámde testvéreink ezreit és ezreit hajtották el a tatárok a Volga alsó folyásának vidékére, ahol Batu kán arra kényszeríti az orosz foglyokat, hogy új várost építsenek néki, és faltörő, követő gépeket állítsanak újabb hadjáratához. Szavahihető emberek könnyes leveleket hoztak el hozzánk, és elmondták nekünk, hogy a tatár kán nagy váltságdíjért hajlandó hazaengedni a foglyokat. Lehetünk-e szívtelenek, hogy ne siessünk meggyötört testvéreink segítségére? Ti itt kalácsot, kását és kövér halat esztek, de fogoly testvéreink éheznek, és alamizsnát könyörögve bolyonganak fukar tatárok között. Maga Alekszandr fejedelem is elment minden templomba, és felszólította a novgorodiakat, adakozzék mindenki, amennyit tud, a foglyok váltságdíjára, ne sajnálja az adományt.

– Talán adót akarsz fizetni a tatároknak? – hallatszott a hátsó sorokból. – Mi szabad város lakói vagyunk, még soha senkinek adót nem fizettünk!

Alekszandr felháborodottan válaszolta:

– Ti nagyhangúak, semmit nem tettetek fogoly testvéreitekért! Szégyelljétek magatokat, hogy nem siettek szenvedő testvéreink segítségére!

– De mi szívesen segítünk, szívesen bizony! Csak a tatárok ide ne dugják az orrukat!

– Bőrt, ruhaneműt, gabonát és lisztet is adhattok testvéreink kiváltására. Mindent szekerekre rakunk, s jól lekötözzük, hogy épségben megérkezzék a tatár kánhoz.

A legtöbb és legsürgősebb munka a Rurik-Várban folyt, a fejedelmi udvarban, ahol Alekszandr katonái válogatták szét az adományokat, és az eresz alá raktak mindent.

Ekkor egy ember érkezett a fejedelem házához, és makacsul követelte, hogy bocsássák őt Alekszandr fejedelemhez. A fejedelem kilépett a tornácra. Amikor meglátta a jövevényt, magához hívta belső szobájába.

– Nos, mondd el: mi hozott téged hozzám?

A jövevény magas, szigorú arcú férfiú volt, ősz haja fürtökben hullott a vállára. Olyan volt, mint egy szent, aki leszállt a szentképről. Bár a tavaszi nap meleg volt, a jövevény idegen szabású félbundát viselt, öve mögé rongyba csavart fejszét dugott, mellette madzagon egy kis agyagfazék lógott. A kezében farkasbőrből készült, visszahajlított szélű poloveci süveget tartott. Szemlátomást nagyon izgatott volt, s egyszerre csak térdre borult, fejét a földre hajtván.

– Eljöttem hozzád alázatosan, reménységünk, fényes napunk! Egyedül csak te gondoltál a mártírokra, akik tatár fogságba jutottak. Az én két fiam is ott van a tatároknál. Élnek-e vagy meghaltak, ki tudná megmondani? Vén jók azt mondják, hogy az én fiaim élnek. Magam szerettem volna eljutni a volgai síkságokra, de poloveci pályába akadtam. A poloveciek arra kényszerítettek, hogy ökreiket őrizzem. Csak ravaszság árán, nagy vihar idején menekülhettem el, s két lovat magammal hozván, szakadékokon bujdokolva jutottam el orosz földre.

Alekszandr fölemelte a vándort, maga mellé ültette a padra.

– Mondd el hát, öreg, hova valósi vagy, mi a neved. A vándor földre dobta süvegét, s megtörölte arcát agyonfoltozott ködmönüjjével.

– Avkszentyij a nevem, Rosztovban születtem. Evezős és tutajos voltam. Két fiam Jurij Vszevolodovics vlagyimiri fejedelem seregében szolgált, fogságba esett, amikor a tatárok felégették Szuzdal földjét. Egy vándor megszökött a tatár fogságból, mondta nekem, hogy állítólag látta őket, de már alig ismerte fel fiaimat, rettenetesen lesoványodtak a nehéz munkában, a tatárok szűkös élelmén. S azt mondják, a mieink ott mind oly soványak, akár a halál. Ifjú éveimben én is többször voltam a Volga síkságain, de akkor még nem hallott senki a tatárokról.

– Gondolom, társaiddal kalózkodtál! A perzsa partokon is jártál?

– Valahogy úgy volt – mondta kelletlenül, elnyújtva a szót az öreg –, de minek is erre emlékezni! Rég volt már. Most földre borulva könyörgök hozzád: küldj engem a szekerekkel! Nagyon igyekszem majd, hogy megszolgáljam neked. A Volgát jól ismerem, s a tutajozáshoz is értek.

– Ha értesz a tutajozáshoz is, akkor elküldelek. Majd hasznodat veszik. Adok melléd kéttucatnyi ácsot. Te majd tutajokat állíttatsz össze velük, amelyekre mi minden szükségeset rárakunk. El tudnád-e vezetni ezeket a tutajokat a Volga alsó folyásához, egyenest a tatár kán táborához?

– Hogyne tudnám? Volga anyánkon ismerek én minden kanyarulatot.

– Jól van, Avkszentyij, elküldelek téged a szekerekkel.

Sok aggódó ember kereste fel Alekszandr fejedelmet. Valamennyien azt kérdezték, mikor és mennyi szekér megy a tatárokhoz, ahol fiaik, testvéreik, atyáik és rokonaik sínylódnek rabságban.

Alekszandr soknak megengedte, hogy elkísérjék a váltsággéppen küldött szállítmányt: sok minden gyűlt össze, szükség volt emberekre, hogy őrizzék a lovakat és a megrakott szekereket.

Az első szekérsorral elment Ratsa, de megígérte a fejedelemnek, gondoskodik róla, hogy a szállítmány baj nélkül elérkezzék rendeltetési helyére, s hogy megfigyel és kipuhatól mindent, amire csak a tatár kán hadiszállásán módja lesz.

VII. A LOVAGOK HARCRA KÉSZÜLŐDNEK

EZ TÖRTÉNT BRÉMÁBAN

Bréma város kikötőjének egyik keskeny mellékutcáján egy borotvált arcú, éltes szerzetes ballagott fehér csuhában, csuklyás fekete körgallérban. A szembejövőket kérdezgette, hogy találhatná meg Bernard Brudegam kovácsműhelyét. A mellékutcában naphosszat hallani lehetett a kovácskalapácsok szakadatlan zaját, munkások nehéz zsákokat vittek hátukon, kormos mesterlegények sűrögtek-forogtak az utcán. A szerzetes jobbra-balra nézegetett, és óvatosan kerülgette a tócsákat meg a szénhalmokat. A szembejövők megmutatták neki, hol van az a műhely, amelyet keres. Maga a kovácsműhely gazdája jött elő fogadására; a kovácsnak csapzott, ősz haja volt, amelyet egy szíj fogott össze a fején, bőrkötényt viselt, kezében harapófogóval éppen egy izzásig hevített vasdarabot tartott.

– Mit óhajt tőlem, tisztelendő atyám? Már a kelleténél többet adtam a mi Szent Brigitta egyházközségünk káplánjának, nekem csak vele van dolgom. Úgy bizony, eleget adtam.

– Nem adományért jöttem, tisztelt Brudegam mester, hanem levelet hoztam kegyelmed fiától, Teodorichtól, akit a Mindenható óvjon.

– Igazán?! Hát még él? Különbén egészen mindegy; már régen megváltam tőle, s hallani sem akarok róla. Miféle új gazságot követett el? – S Brudegam eltakarta szemét kormos kezével. – Újabb szörnyű hírt hallok!

– Ne bánkódjék, tiszteletreméltó mester. Nem tett a fia semmi rosszat. Épp ellenkezőleg: nagyon is megbecsülendő dologgal foglalkozik.

A kovács bizalmatlanul nézett a szerzetesre, s az izzó vasat egy vizes kádba hajtotta, ahol az sisteregni kezdett.

A szerzetes pedig minden sietség nélkül kioldozta a vállán függő bőrszakot, és egy levelet vett ki belőle, amely piros rongyba volt becsavarva.

A kovács óvatosan vette át a levelet.

– Nem tudok valami jól olvasni, ezért hát nehéz lesz elolvasnom, hogy mit ír a fiam. Talán lenne szíves bejönni a házamba, tisztelendő atyám, itt lakom egészen a közelben. Matild, a feleségem is örülni fog, ha megtudja, mit ír a mi könnyelmű, tévelygő fiunk. Meg aztán hátha kegyelmed is elmondja még, hol és hogyan találkozott vele. Sok keserűséget okozott ő eddig nekünk!

– Nagyon sürgős a dolgom, püspökünk vár reám, de ha nem lakik messze, szívesen elkísérem.

A kikötő közelében kereskedők és iparosok laktak. Házaik nagyon hasonlítottak egymáshoz: egy- vagy kétemeletes, keskeny épületek voltak ezek, magas, cserepes tetővel. A tetőnyereg alatt vastag köteleken nagy vashorgok lógtak, hogy felhúzzák az árukat a padlásra... Brudegam és a szerzetes keskeny, meredek lépcsőn ment föl a második emeletre. A házigazda az ajtón függő vaskalapáccsal kopogtatott.

Az ajtó résnyire nyílt, és egy nagy, fehér főkötőt viselő asszony nézett ki rajta.

– Jöjjenek be, jöjjenek!

Beléptek a szobába. Itt a háziasszony fogadta őket kockás, kék kötényben, amelynek két zsebéből fakanalak kandikáltak elő.

– Már megint az egyháznak gyűjtenek! Ó, magasságos ég! – kiáltotta az asszony, és összecsapta a kezét.

– Nyugodj meg, Matild! – mondta szigorúan a kovács. – Hallgass ide, arra kérlek, nehogy a meglepetéstől összeess.

– Csak nem megint Dorichról van szó?

– Levelet hoztam a fiától – suttogta a szerzetes. – Nagyon jó, nagyon örvendetes híreket hoztam kegyelmeteknek.

– Ó, a mindenható Isten áldja meg tisztelendőségedet! – sikoltotta a háziasszony, s valóban megingott, majdhogy el nem esett.

A házigazda támogatta őt, s leültette egy karosszékre az ablak mellett.

A szoba közepét négyszögletes asztal foglalta el; az egyik falnál csíkos takaróval fedett pad állt, a másikon az edényes polc húzódtott.

A szerzetes óvatosan felbontotta a levelet, amely vastag cérnával volt bevarrva, s néhány összehajtogatott pergamenlapot vett ki belőle.

– Hol és hogyan találkozott a fiunkkal? Jaj, ne gyötörjön! – sóhajtott Brudegam mama.

– Először egy hajón láttam Teodorichot; a hajó Brémából jött. Meglepett útitársaim egyikének zengő hangja, aki lent a hajóban énekelt. A mi német dalainkat énekelte. Szóba elegyedtem vele, és megtudtam tőle, hogy Brémában tanult.

– Tökéletesen igaz – helyeselt a háziasszony. – A mi Dorichunk a Szent Brigitta-templom kanonokjánál tanult, mégpedig nagyon jól. De nem fejezte be az iskolát, mert nagyon rossz emberek társaságába került, aztán... – nem folytatta, köténye szélével törölgette szemét.

– Röviden szólva, börtönbe zárták lopásért és rablásért! – dörmögte dühösen az öreg.

– Ne szóljon semmit, Brudegam asszony. A fia mindent meggyónt nekem, nagyon jól ismerem egész életét s mindazokat a szomorú dolgokat, amelyeket elkövetett, s azt is, mily szigorú büntetést kapott értük. De mindez most már a múlté. Zarándok lett belőle, és segít nekem az egyházi szolgálatban is, kitűnően énekl a miseénekeket. Ezért minden bűne megbocsáttatik.

– Ó, gondviselő Istenem! – suttogta Matild Brudegam, – Mily nagy örömet szerez nekünk ezzel a hírrel! Mivel is hálálhatjuk meg?

– Nincs szükségem semmire. A napokban elhagyom Brémát, mert őszentsége, a pápa trónja elé kell járulnom.

– Hol vált el fiunktól?

– Rigában, a nagy Dvina folyó partján fekvő új városban. Ott maradt, mint kardhordozó az erődben.

– Legyen olyan jó, olvassa fel nekünk a levelet. Mi magunk nem tudunk jól olvasni.

– Nagyon szívesen. Hallgassák meg.

– Ó, én kedves fiam! – szepegte Matild. – Mégiscsak észébe jutottunk.

A szerzetes olvasni kezdte:

„Tiszteletreméltó drága szüleim! Jöjjenek el hozzám Riga városába. Itt már nem vagyok csavargó, sem bűnöző, hanem zarándok, kardhordozó, és fontos dolgot végzek: a mi dicső Németországunkból jött más kardhordókkal együtt megszelídítjük a vad pogányokat, a letteket, az észteket és a livónokat, s buzgó, engedelmes szolgálóinkká tesszük őket. Kegyelmetek még emlékeznek arra a szörnyű napra, amikor más elítéltekkel együtt engem is kivezettek a brémai börtönből, s amikor csoportunk egyik fele vasra volt verve, a másik fele pedig összekötözött kézzel ment. Mi akkor azt hittük, hogy a vesztőhelyre visznek és felakasztanak bennünket. De a kivont kardú őrség mindnyájunkat a kikötőbe hajtott, ahol hat hajó gyomrában helyeztek el bennünket. Nedves és sötét volt ez a hely. Lejött hozzánk több szerzetes égő gyertyával, zsoltárokat énekeltek, s a kanonok beszédet mondott arról, hogy nagy, szent feladat vár ránk. Katolikus keresztény hitre kell térítenünk a vad pogányokat. A kanonok hirdette meg előttünk azt is, hogy ha megesküszünk, hogy buzgó zarándokok leszünk, s a kereszt jelét varrjuk köpenyünkre elől és hátul, akkor még a legsúlyosabb bűneink és vétkeink is megbocsáttatnak: a múltban, a jelenben és a jövőben elkövetett bűnök egyaránt. Természetesen rögtön kijelentettük, hogy ebbe beleegyezünk. Ekkor egy kondér főtt babot hoztak nekünk meg kenyeret és két vödör sört. úgyhogy hosszú böjtölés után először jóllakhatunk.

Ezután útnak indultunk. A hajónk erősen hánykolódott, míg csak meg nem érkeztünk először Gottland szigetére, majd pedig a nagy Dvina folyó torkolatába. Ezen a folyón fölfelé haladva eljutottunk Riga új, most már német erődjéhez. Már felépült Szent Péter magas temploma. A templomban ünnepi mise volt megérkezésünk és a kardhordók soraiba való belépésünk alkalmából. Láncainknak is hasznát vettük: az itteni foglyokat vertük vasra, s ezekből akadt itt bőven. Ők építik a házakat, szántják fel a földet, és egyáltalán, minden nehéz munkát elvégeznek, amire itt szükségünk van.

Jöjjenek el ide, drága szüleim. Atyám, mint jó mester, sokra viheti itt, ha láncokat, bilincseket és fegyvereket kovácsol.

Szerető fiuk, Teodorich Brudegam, zarándok és kardhordozó."

A szerzetes hozzáfűzte:

– Én is azt tanácsolom, utazzanak el Rigába, ott nagyon jól hasznosíthatják magukat.

Az öreg Brudegam arca elborult, komoran mondta:

– Nagyon hálásan köszönöm, hogy elhozta a levelet, de ez a levél egyáltalán nem okozott nekem olyan örömet, mint vártam, sőt éppen ellenkezőleg. Szerény és szegény kovács vagyok, de mindig becsületes német voltam, és senki sem vádolhat azzal, hogy szégyenletes, csúnya dolgot teszek. Ekét, lapátot, fejszét, patkót kovácsolok, de még sohasem csináltam bilincset és láncokat. Azok a livónok, amennyire én értem, csak abban bűnösök, hogy nem akarják fölvenni a katolikus hitet. Megengedem, pogányok, de hát ez az ő akaratuk... Hallani sem akarok többé az én megtévedt fiamról. Hiába varrta magára a keresztet, ettől nem javult meg.

És az öreg Brudegam gyorsan kiment a szobából, be sem csukta maga után az ajtót.

– Ó, én kegyelmes Istenem! – sírdogált Brudegam asszony, és egyre a szemét törölgette köténye szélével. – Bocsássa meg az én öregemnek ezeket a káromló szavakat! Hirtelen haragú ember, és nagyon el van keseredve, hogy a fiunk nem kovács lett. Fogadja el tőlem ezt, az egyház szükségleteire.

– Az Úr kegyelmes, ő majd észre téríti az esztelent. Köszönöm az adományát!

MI IS AZ A NÉMET DICSŐSÉG?

Rigában, egy magas kőtorony legfelső emeletén, ahonnét négy keskeny lőrés nézett a világ négy tája felé, német lovagok gyűltek össze. Félkörben álltak, és komoran hallgatták magiszterük beszédét. A kardhordozók livóniai rendjének magisztere, egy magas férfi, akinek gondosan borotvált, szigorú arca volt, keményen és parancsolólag beszélt a katonákhoz, akik fehér köpenyt viseltek fekete kereszttel. A magiszter éppen a lovagok kötelességeiről beszélt.

– Már sokszor elmondtam, de most újból elismétlem: könyörtelenül és fáradhatatlanul harcolnotok kell majd a lettek, a livónok és a litvánok, e hitetlen pogányok, de főleg a legerősebb ellenség, az orosz eretnekek ellen. Harcolnotok kell a német név dicsőségéért, el kell vinnetek keletre a félelmetes német öklöt, és úgy kell lesújtatnotok vele, hogy szétzúzzatok mindenkit, aki elég vakmerő, hogy utunkba álljon. Pusztítsatok el minden ellenállót, mint a gazt, mint a burjánt, és ezzel örök dicsőséget szereztek magatoknak. Hiszen paradicsomi boldogság és mennyei öröklét vár arra, aki csatában elesik. A győztesek pedig saját várat, saját birtokot, sok engedelmes rabot, marhát és lovat kapnak jutalmul. De mindezt a gazdagságot előbb meg kell szerezni. Mindezt pedig a kardunkkal szerezzük meg. A félelmetes, legyőzhetetlen Németország mindenek fölött!

– A félelmetes, legyőzhetetlen Németország mindenek fölött! – ismételték hangosan a gőgös lovagok, s magasra emelték ökölbé szorított jobb kezüket.

– Kezetekben ott van a legyőzhetetlen német kard, erős, akár az akaratunk. Forgassátok! Hiszen a kard markolata az Úr keresztjére hasonlít! Félelmetesen és könyörtelen keménységgel kell elbánnotok mindazokkal, akik szembeszállnak a szent kereszttel, mindazokkal, akik nem vetik magukat alá engedelmesen minden katolikusok fejének, a római pápának. Maga a mindenható Isten, a legyőzhetetlen németek védője kísér benneteket. A felhőkből hinti áldását legyőzhetetlen csapataitokra. Győzelemmel, gazdagsággal és örök dicsőséggel jutalmaz

benneteket. Esküdjétek meg, hogy a kezetek nem remeg majd, a szívetek nem tévóvázik, hogy verní fogjátok az ellenséget, miként Gábrriel, az Úr arkangyala!

A lovagok markolattal fölfelé, magasba lendítették kardjukat, és így kiáltottak:

– Esküszünk az Úr ragyogó, hatalmas keresztje előtt!

– Nézzétek meg Rigát, az új várost, amelyet utolsó kövéig az erdei vadak építettek fel. E vadakat mi szelídítettük meg. Látjátok ezeket a kőházakat? Nézzétek csak meg: fent, a tető alatt, erős gerendán biztonságos emelőszerkezet van. Ez viszi fel házaink padlására a Németországból hozott, német kéz készítette árukat, de ennek a köteleire akasztjuk fel a németek minden makacs ellenségét. Szétzúzzuk és megsemmisítjük legnagyobb ellenségünket, az erős orosz seregeket, aztán megindulunk egyre tovább és tovább kelet felé, Pszkovba és Novgorodba, s mindig újabb területeket hódítunk meg, hogy megvessük hatalmunk és nagyságunk alapját.

– Éljen a nagy Németország!

– Ti pedig, parancsnokok, tartsátok a leigázottakat mindenkor olyan félelemben, hogy már egyetlen pillantástoknak, szemöldökötök egyetlen rándításának is engedelmességesnek, ne csak szavaitoknak. A nehézségek és a nélkülözések most ideiglenes kísérőitek. Mihelyt messzebb előretoljuk a német határokat, új földek gazdag uraivá leszünk.

A magiszter ekkor egy fiatal katonához fordult, aki az őrtorony fokán állt, és a vörös cserepes, hegyes háztetők felé nézett, amelyek fölött fehér galambok röpködtek.

– Hej, te, Teodorich Brudegam! Hallottad-e, amit mondtam?

A katona kihúzta magát, összecsapta sárga csizmáját, majd szétvetve lábát, messze tartotta magától dárdát szorongató kezét, s hangosan felelt:

– Hallottam és megjegyeztem, nemes parancsnokom!

– Megértetted-e, mi az a német dicsőség?

– A dicsőség? A mi német dicsőségünk a kemény német ököl, amely lesújt minden ellenszegülő fejére, az erős kéz, amely megszorítja a lett vagy a litván torkát, és addig fojtogatja, amíg az térdre nem borul!

A magiszter és a lovagok felnevettek.

– Nem is olyan tökfilkó ez a Brudegam, amilyennek látszik. Nagyon jól megértette, mi is az a német lovagi dicsőség.

A NÉMET LOVAGOK KARMAIBAN

1241 júniusában sok nép gyülekezett a bővizű Dvina partján, ahol a gögös német kardhordozó lovagok felépítették Rigát, a félelmetes kőerődöt. A német lovagok természetesen nem saját kezükkel építették az erődöt: egyetlen kardhordozó sem vitt a város építéséhez egyetlen követ sem. De a latin hit iránti odaadásuk mégis megnyilvánult abban, hogy a lovagi osztagok állandóan a lett és litván „vadak” közeli és távoli falvaiban portyáztak, s mindenütt azt követelték, hogy minden négy kunyhó küldjön el Rigába egy munkást, aki részt vegyen az erőd és az Isten háza építésében.

– S ki ad majd enni a munkásoknak? Ki fizeti őt? .

– Ki? Ez egészen világos: hiszen minden négy „kémény” után egy ember jön dolgozni, és ezt természetesen a négy „kémény”-nek kell eltartania, etetnie, sőt fizetnie is, ha éppen kedvük van hozzá.

A falu vénjei, akik mindenkor a legmakacsabbak voltak, magyarázgatták a németeknek:

– Minek nekünk az a német isten háza? Megvoltunk mi eddig is a ti mennyei istenetek nélkül. Megvannak nekünk a mi régi, kipróbált isteneink, békében és gondtalanul élünk velük. A ti német istenetek gonosz, és a mi jó régi isteneink ellen küzd.

– Ne fecsegjetez itt mindenféle ostobaságot! Végre fogtok hajtani mindent, amit parancsolunk. Hiszen mi sem csupán a saját akaratunkat teljesítjük: a mi német császáruk meg a mi egyházunk nagy feje, a Szentatya parancsol nekünk, aki a világ fővárosában, Rómában él.

A lettek falvainak vénjei makacszkodtak, tovább vitakoztak:

– Mi jól ismerjük Isten akaratát, de honnan tudja ezt a ti pápátok? Hol él a ti istenetek?

– Hogy merészelsz ilyen tiszteletlenül beszélni a mindenható Istenről, vén tökfejű! A mi Istenünk az égben lakozik, a felhők fölött, onnan vigyáz az egész világra, s kormányozza azt. Megbüntetünk arcátlan beszédedért!

– De hát értsétek meg – válaszolták a lett vének -, hogy mily messze van tőletek Isten, s mily nehéz a ti pápátoknak szóba elegyednie vele. Hiszen föl kell másznia a felhők közé, márpedig oda nem röpül fel a holló sem. A mi isteneink viszont itt vannak közel, a falunk mellett, ott állnak az erdőben, a fenyők alatt. Belesúgjuk a kéréseinket a fülükbe, megkenjük szájukat vajjal, tejföllel vagy túróval, aztán a mi isteneink nem is vitáznak velünk, hanem mindig segítenek nekünk.

– Nesze neked, amiért ily pimaszul felelgetsz! – kiáltotta a lovagok felbőszült parancsnoka, és akkorát csapott a vénember fejére, hogy az holtan bukott a földre.

E beszélgetés után tíz vén lettet hurcoltak az erdő szélére, ahol tarka tehénborjak legeltek, s ott a német lovagok fölakasztották a makacs vitázókat a nyírfákra.

Gyorsan és ügyesen akasztották az öregeket, nyilván nem először csinálták.

Ott lógtak a vének a fákon, fejük oldalra csuklott, mintha nagyon csodálkoznának valamin. Némelyiknek a szeme tágra meredt, másoké csukva volt, ezek mintegy zúgolódás nélkül belenyugodtak szomorú sorsukba. Csak hosszú, ősz hajuk, amely máskor a vállukra hullott, röpködött a szélben. Ez Pekó volt talán, a harag istene, aki ideszállt, hogy megkísérelje megmenteni az ő lett fiait. Próbálta életre kelteni őket, és ezért teljes erővel szelet fűjt reájuk.

A lovagok pedig faluról falura jártak jól táplált, erős lovaikon; hallgatagok és zordak voltak, miként ez a félelmetes isten szolgálóihoz illik. Beburkolóztak hosszú fehér köpenyükhöz, amelynek mellére-hátára fekete kereszt volt varrva. Ha levetették köpenyüket, alatta páncéling ragyogott.

– A mi csontnyilunk bizony nem veri át az ilyen acélinget! – sóhajtoztak a parasztok, s az erdőbe menekültek, mihelyt a közeledő kardhordozókat megpillantották.

Ilyenkor a lovagok felgyűjtötták a falu elhagyott kunyhóit, és csapatokat küldtek az erdőbe, szétálló fülű nagy vérebekekkel. Az ebek gyorsan megtalálták a rejtőzködő parasztokat. A németek némelyeket ott helyben felkoncoltak, másokat, az erősebbeket pedig elküldték Rigába munkára. A lovagok elpusztították a kőből és fából faragott bálványokat is, amelyek ott álltak félkörben az évszázados fenyők és nyírfák alatt a tisztásokon.

A lovagok makacs harcot vívtak a lakosság ellen, amely átkozódva úgy tett, mintha megadta volna magát, de csak külsőleg fogadta el a latin hitet. Riga városában és erődjében, amelyet a lett munkások építettek, gomba mód szaporodtak a keskeny, két-három ablakos, több emeletes házak. Némelyiknek vörös cseréptetején hegyes csúcs emelkedett, és ezen bádogkakas mutatta a szél irányát.

VIDÁM VÁSÁR

A Dvina partján elnyúló hatalmas vásártéren már jóval a vásár előtt egymás után bújtak ki a földből a vitorlavászonnal fedett mutatványosbódék, ahol varázslók és vidám bohócok mutatták be tudományukat; hordozható kis bábszínházak is akadtak, meg kicsiny állatkert, amelyben néhány éhes farkas, kígyó, hiúz és medve sínylődött. Hinták és körhinták épültek, ahol soha nem látott vadállatokon gyorsan froghattak körbe-körbe a vidám látogatók. Szalonnával be kent magas oszlopok csúcsán kerék csalogatta a vendégeket mindenféle csábító jutalommal: új csizmával, inggel, sapkával, női ruhával, kolbászkarikával, sült libával és malachússal. Mindezt megkaphatta bármely ügyes, bátor legény, ha egy kis összeget fizetett az oszlop gazdájának, s ha a síkos rúdon felmászott a felső keréig. Csakhogy ez nem volt könnyű, s a magabízó legények többsége rendszerint visszacsúszott, amikor már csaknem elérte célját. Ilyenkor a nézők hangos kacagása fogadta a kárvallottat.

A vásár megnyitása előtt tarka ruhába öltözött bohócok kifestett arccal vagy nevenséges álarcban bejárták a város utcáit és a partot, hogy meghívják a lakosságot és a hajósokat, akik vitorlás dereglyéken és sajkákon jöttek ide, hogy ellátogassanak a vásárba. Kötéltáncos-mutatványokat ígértek nekik. A nézőket ugyancsak csábította a kard-, a tűznyelők mutatványa, akik egyébként eleven halat, békát és kígyót is lenyeltek, hogy aztán sértetlenül ugrassák ki őket a szájukból.

Sok volt a hajós. Némelyek hatalmas csónakokon Polockból és Litvániából jöttek ide a Dvina folyón, mások a hideg, zord tengerről, magas, meredek oldalú kétárbocos hajókon érkeztek, amelyeknek orra és tatja magasán a víz fölé emelkedett. A hajók értékes árukat hoztak, s gazdag kereskedőket is különös öltözékben Lübeck és Bréma német városokból meg a svéd Siegetonából és Visbyből. Gyakran jöttek ide orosz kereskedők is a gazdag Nagy-Novgorodból.

A vásár este kezdődött. A parton végig vidám tüzek lobogtak, körülöttük különböző nemzetiségű, ünnepi ruhájú emberek tolongtak.

Óriási volt a hangzavar, sokféle nyelven hangzott az ének. Csoportok kószáltak a téren, mások átölelték egymást, meg-megálltak a bódék előtt, ahol mindenféle enivalót és gyümölcsöt kínáltak. Külföldi almát, kék szilvát, mazsolát, szőlőt, diót. Máshol korsóban sört, méhsört és rajnai bort árultak. Mindenütt fűszeres kalács, perec, pirog és mézeslepény állt halomban; a mézeslepény közepén mandula díszelgett. Mindenütt hosszú láncocskákon agyagmécsesekben olvasztott háj sercegett.

A lett és litván dudák ujjongó, átható hangja túlharsogta a tömeg vidám zaját; ezek a dudák egész kecske bőrből készültek, két fúvóka volt rajtuk, s ezeken a buzgó, ügyes zenészek gyorsan mozgatva fúrge ujjait, kidagadó, verejtékes orcával fújták vidám dalaikat.

Az utat engedő tömeg között lassan haladtak végig a méltóságos tartású német lovagok, mindig csak hármas-négyes csoportokban, gögös, mord arccal Idegennek érezték magukat ebben az ünnepre öltözött, vidám tömegben, előkelő vendégek voltak az egyszerű nép lakomáján. De még őket is akaratlanul magával ragadta az általános vidámság, s amikor közeledtekre a dudások hirtelen elhallgattak, az egyik lovag odakiáltott nekik:

– Hé, dudások! Ismeritek-e a mi dalunkat, a Rheinlándert?

– Hogyne ismernénk!

S a dudások fújták, ahogyan csak tudták, a régi német tánc dallamát.

Amikor az ismerős hangokat meghallották, odajöttek a többi német katonák is. Félrelökték a tömeget, szabaddá tettek egy helyet, aztán két sorban felálltak egymással szemben.

Szakados gögjükkel járták a táncot, akkurátusan emelgetve lábukat. Néha párokra szakadoztak, s egymás kezét fogva helyben forogtak, aztán újra kettős sorban megindultak két irányban, egymással szemben, de mindvégig megtartották fontoskodó méltóságukat, éreztetve, hogy a német ököl hatalmának, a katolikus hit védelmének képviselői.

Ekkor néhány fiatal német, a kereskedők közül való, furakodott át a tömegen a táncosokhoz. Egy selyemruhába öltözött karcsú leány volt velük. Ez a leány akaratlanul is magára vont a figyelmet halványpiros orcájának, ragyogó sötét szemének szépségével.

– Jöjjön ide hozzám, Fraulein, hozzám! Hozzám! Nem, nem oda, hanem hozzám! – kiáltották a táncosok.

A lovagok parancsnoka, egy idős, szikár férfi, odalépett a leányhoz, levette tollas kalpagját, s mélyen meghajolt. Megfogta a leány kezét, és odakiáltott a dudásoknak:

– Frissen, dudások! Frissebben! Lesz borraival!

A dudások játéka még vidámabb, még tüzezebb lett. A leány felfogta nehéz selyemruhájának szélét, és kézzel kézre kerülve táncolt mindenkivel, s körbeforgott boldog ifjúsága gondtalan mámorában.

A tánc befejeztével az idős lovag ismét meghajolt a leányka előtt, és kalapját szélesen meglendítve meghívta őt, tisztelje meg lakomájukat, amelyet abból az alkalomból rendeztek, hogy nemsokára hadba indulnak az orosz eretnekek ellen.

– Ezek az arcátlan orosz medvék a fejükbe vették, hogy szembeszállnak velünk. Jöjjön el hozzánk, Fraulein, inni fogunk hazánkra és győzelmünkre.

– Őszinte sajnálatomra nem fogadhatom el kedves meghívását – válaszolta a leány. – Kellő időben haza kell térnem. Drága jó anyám vár! – S a leánya szertartásosan meghajolt, és el akart tűnni a tömegben.

– Nem, nem! Ne hagyjon el bennünket. Jöjjön velünk! Itt maradunk a közelben!

A leányka kacagva próbált kibújni a kezük közül. Többen üldözőbe vették. A leány arrafelé szaladt, ahol már sötét volt, de egyszerre csak áthatóan felsikoltott:

– Mi ez? Segítség!

Egy lovag magasra emelve fáklyáját, odasietett. Egy sor akasztófát pillantott meg, amelyeken félrebukó fejfel vagy kéttucatnyi mezítlábas, rongyos lett lógott megfeszülő lábbal.

A lovagok karon fogták a leányt, akit az ájulás környékezett, és elfúló lélegzettel mondta:

– Arcommal beleütöttem a lábukba, amely olyan hideg volt, akár a jég. S úgy rémlett, hogy a hulla belerúgott az arcomba.

– Erdei rablók, a legelvetemedettebb lettek, vadak, istentelenek lógnak ott. Megtámadták kardhordozó lovagjainkat. Mi pedig szépen sorba fölakasztottuk őket, hogy példát mutassunk az arcátlan letteknek.

– Könyörgök, vigyenek anyámhoz! Éppen itt jön...

A téren német katonák hosszú menete jelent meg: valamennyien fehér köpenyt viseltek, rajta fekete kereszttel. Magasra tartották égő szurokfáklyájukat. A fáklyák fényesen égtek, fekete füstöt eregettek, és az egész menetnek vészjósló külsőt adtak. A katonák nyers, gyakorlatlan hangon a kardhordozók komor dalát énekelték.

A vásár területén összegyűlt soknyelvű tömeg riadtan tért ki a komoran lépdelő kardhordozók útjából, s némán hallgatta az érthetetlen, félelmet ébresztő német éneket.

Az egész menet a zord kővár felé tartott, amelynek szilárd bástyái a város közepén emelkedtek: a városban pedig magasra csapott az ünnepi vidámság, a szórakozó rigai polgárok zajongásának és énekének lármája.

A kardhordozók lakomája nagyon vidám volt. Mindenki jól mulatott, hiszen bizonyos volt benne, hogy rövidesen legyőzik az orosz medvét és a rosszul felfegyverzett, makacs „erdei testvéreket”, a letteket.

A lakoma legmagasabb rangú résztvevője súlyos öklével az asztalra csapott. A korsók és a kupák megremegtek. Csönd támadt.

– Örülök, hogy oly bátrak, vidámak vagytok, s oly erősen hisztek a győzelemben, és nincs bennetek semmiféle ostoba sajnálkozás a lettek iránt, avagy félelem az oroszokkal szemben. Eszünkbe sem jut, hogy búsuljunk! Ott, a Rajnán túl, ott maradt a mi ősi hazánk, Németország, ahová mindnyájan vágyakozunk. De itt új, fiatal hazát teremtünk magunknak, Livóniát, amelyet éles, félelmetes kardunkkal hódítottunk meg. Most megindulunk az orosz erdők mélyébe, s elvisszük oda nagy Németország hatalmát, és kíméletlenül leszámolunk mindenkivel, aki utunkba áll. A németek erejének híre elterjed világszerte. Emelem serlegemet új, győzelmes hadjáratunkra. A Pejpusz-tavon át meghódítjuk a gazdag orosz Novgorodot. Iszom az orosz csapatok teljes szétzúzására, az oroszok elpusztulására!

– Hoch! Hoch! Előre, bátor kardhordozó lovagok! – kiáltották a lakomázók, s összekoccintották serlegüket.

NÉMET ELŐNYOMULÁS KELET FELÉ

Alig bántak el a novgorodiak a svédekkel, amikor újabb, még fenyegetőbb veszélyről szereztek tudomást: a német kardhordozó lovagok elfoglalták Izborsz határ menti orosz erődöt, majd megindultak Pszkov felé, de ezt a várost már nem foglalhatták el egyetlen rohammal. A vár erős, magas falai feltartóztatták őket. Csak Tvergyilo Ivankovics széktartó és a bojárok egy maroknyi csoportjának árulásával sikerült behatolniuk a várba. Pszkov fele még így sem adta meg magát.

A lovagok rögtön erődítéseket és torlaszokat emeltek. Egyre közelebb kerültek Novgorodhoz.

Alekszandr sietve készült megsemmisítésükre. Legelső sorban Pokorje erőd ellen küldte csapatát: ez egyike volt az ellenség legerősebb és legfélelmetesebb erődítéseinek. A németek az oroszoktól foglalták el ezt az erődöt. Alekszandr csapata elszánt rohammal bevette az erődöt, és lerombolta azt. A foglyul ejtett németek egy részét Alekszandr szabadon bocsátotta. Nem felejtette el, hogy a németek kezében sok orosz tús van, ezek főként gyermekek. A németek másik részét Novgorodba küldte. Ami pedig az árulókat, a köpönyegforgatókat illeti, Alekszandr könyörtelenül elbánt velük: nem nézte, orosz-e az illető vagy idegen, levágatta orrukat, és felakasztatta őket a város falaira.

Tovább gyűjtötte seregét, és újabb erősítéseket követelt. Számolt vele, hogy a novgorodiak egyedül nem állhatnak ellen a nagyon erős ellenségnek, ezért segítséget kért atyjától. Jaroszláv nagyfejedelem azonnal elküldte Alekszandrhoz kisebbik fiát, Andrejt – ahogyan a krónika mondja: „hatalmas sereggel”.

PSZKOV SEGÍTSÉGET KÉR

Novgorodba, a fejedelmi udvarban egymás után érkeztek a futárok, akiket sürgős paranccsal küldtek ide Pszkovból és Gdovból. Az örök figyelmeztették őket:

– Miért állítjátok lovaitokat a fejedelmi udvarba? Nincs elég vendégfogadó Novgorodban? Ott befogadják az érkező népet, menjetek oda!

– Nem vagyunk mi gazdag bojárok, hogy vendégfogadóiban hivalkodjunk. Elérkezett hozzánk is a híre, hogy Alekszandr fejedelem nagyon vendégszerető: ha valaki alázatosan kérve jön el hozzá, ő meghallgatja a kérelmezőt, sörrel is megtiszteli, s még azt is megengedi, hogy istállójából egy kis szénát vegyen, s megetesse lovát. Csak nem megyünk a széktartóhoz vagy a seregfőhöz?!

S egyre riasztóbb, egyre zavarosabb hírek érkeztek. Végül lóháton megérkezett Irakleja tisztelendő anyja, a korábbi pszkovi széktartó özvegye, aki férje halála után apáca lett. Hogy minél előbb ideérkezzék, nem kocsin jött, hanem egy hosszú sörényű, tarka ló hátán. Irakleja férficsimát és jó szövetből varrt bő nadrágot viselt, amelyet a nehéz útra diakónus atyától kapott kölcsön. Hosszú köpenyét a nadrágba dugta, és bőrvél szorította össze.

Irakleja úgy elgémberedett az úton, hogy Alekszandr szolgálói nagyon vigyázva emelték le őt a lóról, és letették a tornácra, ahol sokáig állt egy helyben, mert annyi ereje sem volt, hogy akár kezét vagy lábát megmozdítsa. Végül is magához tért. Maga Alekszandr fejedelem jött ki hozzá a tornácra, karonfogva vezette be belső termébe, itt atyja nagy karosszékebe ültette a cserépkályha mellé, ő maga pedig visszavonult saját szobájába.

Amikor aztán Irakleja anyja az odasiető szolgálólányok és Brjacsiszlavna fejedelemnő segítségével rendbe hozta öltözékét, átöltözött apácaruháiba, s föltette magas főkötőjét, akkor Alekszandr visszatért hozzá. Ekkor aztán Irakleja tisztelendő anyja egyfolytában elmondott mindent.

Mindabból, amit elbeszél, a fele is elég lett volna, hogy minden orosz kétségbeesésbe ejtsen vagy felbőszítsen. Alekszandr szótlánul figyelt, de arca egyre jobban elsötétedett.

Irakleja végre megmelegedett, s fejét a mellére hajtva álomba merült.

Ekkor a fejedelem halkán felállt, s átment a szomszéd szobába. Ott megparancsolta, hogy hívják azonnal hozzá Gavriła Olekszicsot és Kuzka Solohot, új hadnagyát. Mind a kettő rövidesen megjelent. Alekszandr a kemence mellett állt. Kezét melengette a tűznél. A kemence nyitott ajtaján át a lángok bíborfényt vetettek arcára. A fejedelem szemében bős harag villámlott.

– Üljetek közelebb, s jól figyeljétek. Pszkovból megint rossz hírek érkeznek. Ifjú testvérünk, Pszkov külső városa elveszett számunkra. Tvergyilo Ivankovics széktartó öröket állított a város köré, de nem a németek ellen, hanem azért, hogy a hírvivők ne juthassanak hozzánk. Irakleja apáca mégis eljött kerülő úton, lóháton; ő volt a széktartó özvegye. Itt mellettünk, a hálószobában szunnyadt el fáradtan a nehéz úttól. Sírva panaszkolta, hogy a németek körülvették Pszkovot, és azzal fenyegetőznek, hogy kiirtanak mindenkit. Egyes bojárok, Tvergyilo hívei, úgy vélték, hogy békésen kiegyeznek, s kiengesztelik a könyörtelen ellenséget. Megnyitották a kapukat, és vendégszeretően fogadták a más hitűeket. Azok aztán bevonultak, elfoglalták a várat, a közeli vásáros helyekre a

maguk helytartóit állították. Hogy minél jobban markukban tarthassák a várost, összefogdostak vagy háromtucatnyi előkelő bojár gyermeket, és ezeket a csecsszopókat elküldték Rigába, a saját fészükbe, hogy német szokások szerint latin hitben neveljék őket. Ezeket a gyerekeket elveszítjük, ha mihamarabb vissza nem térhetnek a hazai orosz földre.

– Ha nem teszünk valamit, bizony úgy lesz! – mondta Olekszics.

– Rosszul cselekedtek Pszkov lakói! Harc nélkül feladták a bevehetetlen erődöt! – sóhajtott Alekszandr. – Erős vár az. Egy évig, avagy talán háromig is tarthatták volna magukat, közben pedig a novgorodiak, a ladogaiak, az izsoriaiak, koporjeiek és más odahívott harcosok nagy erővel támadták volna meg a várost, és kiverhették volna onnan a németet.

– S hogy gondolod kiverni a németeket, fényességes fejedelmünk, Alekszandr?

– Egyre csak azon töröm a fejem, mit is válaszolt volna az én atyám, a félelmetes fejedelem, Pszkov lakosainak, és hogyan térítette volna észre őket.

– Én tudom! – válaszolta Olekszics. – Jarosláv Vszevolodovics fejedelem mindenkor így oktatott bennünket; „Aki csak védekezik, kétszer megveretik.” Nekünk magunknak kell támadnunk bátran, de ravasz fortélyal is. A német lovagok Pszkovban bizonyára nem sokáig időznek, mert már most arra készülnek, hogy továbbinduljanak errefelé, először Gdov ellen, majd Koporjénak, hogy közelebb kerüljenek Novgorodhoz.

– Én is ekként vélekedem – mondta Alekszandr, s kihúzta derekát. – Mivel foglalatoskodnak vitézeid? – fordult mostan Kuzka Solohhoz.

– Engedelmeddel, jó lovakat választottunk ki a bojárok méneseiből, s most készítjük a nyergeket...

– De miféle nyergeket? A mi novgorodi nyergeink hosszú utat nem állnak, csak feltörik a lovak hátát. A poloveci nyergek jobbak. Parancsold meg a nyergeseinknek, hogy két hét... nem, hét nap alatt készítsenek nyergeket poloveci mintára. Mondd meg nekik, hogy én parancsolom ezt, mert hadjáratba indulunk. Megjutalmazom őket, Soloh, te majd vitézeiddel együtt velem jössz.

– Csak az a baj, hogy nincs páncélingünk – mondta Soloh.

– Azt pedig én sem adhatok. Nekem sincs, s harcosaimról nem szedem le őket. Gondoskodj róla magad. Járd végig a fegyversor mestereit, találj majd náluk bőringeget meg kenderkötélből fonottakat, s parancsold meg nekik, hogy készítsenek vértet vitézeid vállára és mellére. A hátukra ilyesmi nem kell.

– Úgy ám: nem mutatjuk hátunkat az ellenségnek! ...

– Hét nap múlva lóhalálában indulunk Pszkovba. Legyen gondod rá, hogy mindnyájan elkészüljete.

– Nem késlekedünk! Időre kész lesziünk. Alekszandr nem késlekedett, megerősítette az őrsorompókat Novgorodtól a Csud-tóig és a Pszkovig vezető út mentén. Onnét egyre érkeztek a futárok, riasztó híreket hoztak, hogy a németek már mindenütt mozgolódnak, hogy parancsukra gyülekeznek már a litvánok, a finnek és az észtek, hogy erődítményeket építsenek már Jurjevtől kezdve, és egyre jobban beékelődve az orosz földre.

A fejedelem ismételen beszélt erről a novgorodi Legjobbak Tanácsában, megvilágítva előttük, hogy a németek szörnyűséges dolgokra készülnek. Itt az idő, hogy fölkeljen az egész orosz nép.

A gazdag és hatalmas bojárok alig tulajdonítottak fontosságot Alekszandr szavainak, inkább a saját birtokuk gondjai meg a külföldi kereskedőkkel való üzlet foglalta le őket. Önhitten azt válaszolták, hogy egyet kívánnak: „Ahol béke s egyetértés, ott Isten áldása, hiszen szétverted csekély erővel is a svédeket a Névánál, pusztítsd, el hát ugyanúgy a németeket is.”

Ámde Alekszandr a bojárok közönyös magatartása ellenére állhatatosan követelte a novgorodi Legjobbak Tanácsától, hogy minél hamarabb hívják be a Ladoga, az Izsora vidékéről és a távoli novgorodi falvakból a munkabíró népet, hogy torlaszokat építsenek a nagy országúton és a többi utakon, amelyek a Csud-tó felé vezetnek.

MEG KELL IJESZTENI ŐKET

Alekszandr a gdovi úton érkezett meg Pszkovba. A nagy hó miatt csapata több versztányira széthúzódott. Aztán be kellett fordulnia a Csud-tó felé, onnét pedig a Meleg-öböl irányába, majd megint a Talabi-tó iránt, mindig jégen, part alatt menetelve. Itt mégiscsak könnyebb volt az út. Az egész novgorodi utat szánok, lovasok, málhás lovak lepték el. A gyalogosan menekvők kis kéziszáncot húztak, amelyre motyójukat és gyermekeiket rakták. A nép félt a könyörtelen német kardhordozó lovakok támadásától, amely fogsággal és pusztulással fenyegette őket.

Olyan hírek szállongtak, hogy a németek nemrég ismét átkeltek a Narva folyón, megtámadták a finn falvakat, felgyújtották a kunyhókat, s csak azoknak házát kímélték, akik fölvettek a latin hitet. A marhát, a lovakat mind elhajtották. A nép attól félt, hogy ez még csupán félelmetes kezdet, s hogy a németek feltétlenül továbbnyomulnak Novgorod felé. Megremegett az egész novgorodi föld! Mi lesz, ha összeomlik s elpusztul?!

Alekszandr a Velikaja folyó jegén közelítette meg Pszkovot. Régebben már többször is járt itt. Emlékezett rá, hogy a folyó két partján gazdag falvak voltak, szép házak álltak, amelyeket faragott ablaktáblák díszítettek, s tetőnyergükön fakakas forgott a szélben. Azelőtt itt minden gazda büszke volt gyümölcsösére és veteményeskertjére. Ma már a falvaknak nem volt meg a régi nyugodt képe. Az emberek sűrögtek-forogtak, csoportokba verődtek, tanácskoztak, hadonásztak, aztán szerteszét futottak. Már a kutyák sem ugatták meg az idegent: az orrukát lógatták, és farkukat behúzván, lassú ügetéssel futottak, nehogy elveszítsék gazdájukat. Már a kakasok sem válaszolgattak egymásnak. A tehenek panaszosan bögték, gazdáik nyugodtabb vidékre hajtották őket.

A pszkovi templomok harangjai egyszerre csak riadót vertek, s váratlanul, délidőben hívták a pszkoviakat a nagy vecsébe, amely ezúttal kint a mezőn gyülekezett.

– Mi történt? Ismét valami nagy gond szakadhatott ránk, ha a bojárok fényes nappal hívják össze a népet! – mondogatták öregek és fiatalok egyaránt, magukra kapván bundájukat s szorosabbra húzván övüket.

Valamennyien a tanácsba siettek.

Asszonyok és leányok hirtelen kis bundát vagy ködmönt borítottak a vállukra, s már kint az utcán kötötték fel kendőiket, aztán csoportba gyülekeztek a kutaknál, a kapuknál és a kerítések közelében. Kölcsönösen elmondották a legújabb híreket, amelyeket a férjüktől hallottak. Valamennyien nagyon nyugtalanok voltak, találgatták, mi következik.

– Megint támad a német, vagy valami más lesz? Vagy újra litvánok jönnek? S hová lesznek majd a németek, akik megtelepednek itt nálunk, hogy parancsolgassanak nekünk?

– S azok a német széktartók, a vogtok, sokáig ülnek-e majd a mi vásáros városainkban? Hátha mégsem maradnak itt örök időkre, hanem elmenekülnek innét?

– Láttam ám én, ahogy elhaladt itt novgorodi Alekszandr, az ifjú fejedelem – beszélte a telt idomú, piros arcú Szytepanida, egy gazdag rőfös felesége. – Ő zavart fel mindenkit. Fiatal, de azt hiszem, igen heves vérű.

– Én is láttam – húzta el a szót sóhajtván az éltes sekrestyésné, akinek fáradt, szomorú arca volt. – Fiatalnak fiatal, de kemény természetével, úgy beszél, apjára, Jaroszláv fejedelemre ütött. S a szeme milyen fekete és félelmetes! Csak nem azért jött, hogy leszámoljon a mi nehézfejű embereinkkel?

– Úgyszólván kardcsapás nélkül odaadtuk a várat a németeknek! Megbocsátaná-e ezt nekünk az öreg Jaroszláv fejedelem?

– Azt hallottam a férjemuramtól – magyarázta súgva Szytepanida -, hogy Alekszandr fejedelem nagyon szereti a vagdalkozást: ha valami nem tetszik neki, rögtön úgy odacsap az öklével, hogy menten földre sújt bárkit. Mert nagy erő van ám benne, s haragjában roppant veszedelmes...

– Jaj-jaj-jaj! Ó, nagy baj vár ránk! – sóhajtoztak az asszonyok, és egyre csak találgatták, ugyan mit mond majd férjük, ha visszatér a vecséből.

Alekszandr megállás nélkül hagyta maga mögött a város előtti településeket, és egyenest a vár felé indult, ahová az ostromlott németek bevették magukat. Már előreküldte futárait a városba, hogy minden pszkovi fegyverfogható ember gyülekezzen és sorakozzon fel a vár közelében. Végighaladt Pszkov szűk utcáin; sarkáig

érő, hosszú, vörös köpenyt viselt, amelyet rókaprém bélelt. Könnyű bőrsisakja eltakarta homlokát. A fejedelem minden templom előtt levette sisakját, s lassan háromszor keresztet vetett, kiszabadítván jobb kezét vaskesztyűjéből. Nem nézett senkire, nem viszonzta a pszkoviak mély hajlongásait, pedig azok gyorsan lekapták süvegüket, amikor meglátták. Félelmetes tekintete elsiklott a fejek fölött, a tömeg fölött, de azért mindent látott, mindent észrevett: a nyugtalan kíváncsiságot és az aggodalmat is, amely a pszkoviat gyötörte, s megértette ennek az aggodalomnak az okát; összehúzta szemöldökét, úgy nézett a vár legnagyobb bástyájára, amelyen német zászlót lengetett a szél. Alekszandr még nem döntötte el, mit mond majd a vecse előtt, de egyet határozottan tudott: ha szükség lesz rá, akár az életét is odaadja az egyenlőtlen ütközetben, de lecsap az aljas árulókra...

Alekszandr vágatva érkezett a térre, ahol megállította tajtékos, tüzes pej lovát, Villámot.

A harcosok két sorban álltak megnyergelt lovaik mellett, amelyeket jobb kezükkel kantárszáron fogtak, baljukkal a kopját szorították. Éberon figyeltek, várták, hogyan szól majd hozzájuk ez a huszonkét éves héja, ahogyan a pszkovi bojárok csúfolták őt. Alekszandr nem is köszöntötte a pszkoviat, csak végigmérte őket dühös, fölháborodott tekintetével. Megvárta, amíg félszázadnyi lovas testőrsége felsorakozik mögötte.

– Ki a sereg parancsnoka?

– Én vagyok a parancsnok! – válaszolta egy fiatal, daliás harcos, aki ezüstös, ragyogó sisakot viselt, s egy almásszürke mén kantárszárát fogta.

– Jöjj közelebb!

A harcos könnyedén felpattant a lovára, végigvágott rajta, aztán előreszökkent, s megállt a fejedelem előtt.

– Domas vagyok, a pszkovi sereg parancsnoka. Köszöntlek téged, fejedelem, Alekszandr Jaroszlavics uram!

– Csak nem Tvergyilo bojár fia vagy?

– Nem! Se fia, se borja nem vagyok. Ellenségem ő nekem. Ő engedte be a németeket a várba.

– S te hogy engedhetted be ellenségeinket orosz földre, a mi szülőházunkba? Hogy engedted be őket kardcsapás nélkül a várba?

– A bojárok tanácsa döntött így, de engem még csak nem is értesített.

– Várj meg itt!

A fejedelem egy kicsit odább ugratott.

– Gavriła Olekszics! – kiáltotta.

– Hallom a szavad, uram-fejedelmem!

– Hozzám! Közelebb!

Gavriła egészen a fejedelem mellé ugratott, s halkán mondta:

– Várom parancsodat!

Alekszandr szintén fojtott hangon mondta neki:

– Most a vecsébe megyek. A századot sorakoztasd fel a tanácsi emelvény mellett, ahol a bojárok gyülekeznek, s várj meg ott engem.

– Parancsodra, fejedelem!

– A pszkovi harcosokat ne oszlasd szét. Álljanak ők is készenlétben. Holnap hadba indulunk. A pszkoviatra is szükségünk lesz. Most minden dárdával számolnunk kell.

–

Értettem,

uram-fejedelmem!

A PSZKOVI NAGY VECSÉN

Nem a Krómban, a nagy vecse megszokott helyén, hanem a mezőn gyülekezett tömegestül a nép, beszélgetve s tolongva, hogy minél közelebb kerüljön oda, ahol már összegyűltek a város leghatalmasabb vezetői.

Alekszandr is odalovagolt néhány harcosa nyomán, aki utat tört neki a tömegben. Odavetette vörös köpenyét fegyverhordozó csatlósának, megigazította övét, s fölment a kőlépcsőkön arra a kis térre, ahol a bojárok álltak. A bojárok szótlánul nézték ifjút, de félelmetes novgorodi fejedelmet.

– Nem köszöntelek benneteket sem a szertartás, sem az illendőség szerint! – s Alekszandr hangja kihívásként csattant, tele volt gyűlölettel s bösz haraggal. – Azt akarom tudni, kinek a szavára, kinek a rábeszélésére engedtetek be az ősi szabad Pszkov városába harc nélkül a mi régi ellenségeinket, a német rablókat? – A fejedelem hangosan, tagoltan beszélt, s szavai messze hangzottak az elnémult tömegben.

A bojárok élén egy daliás külsejű, méltóságos megjelenésű öregember állt, hosszú, ősz szakála a mellére hullott, málnaszínű bársonybundája a sarkát verdeste. Mindkét kezével egy aranyfogantyús, hosszú botra támaszkodott, s sűrű szemöldökei alól szigorú pillantással fürkészte a vakmerő novgorodi betolakodót.

Az öreg koppantott botjával, aztán megszólalt dühtől rekedt hangján:

– Úgy látom, hogy mint ifjú kakas, mint nevetlen és tudatlan ember jöttél el hozzánk. Meg sem hajtod derekad a mi vecsénk előtt, mintha keresztelelten idegen volnál. Csak nem te akarsz bennünket tanítani?

Alekszandr összehúzta szemét, rámeredt az öregre, és hallgatott.

A vén bojár folytatta:

– Kinek a hívására méltóztattál eljönni hozzánk, és hogyan szólítsunk téged? Majd ha megmondod, akkor mi is megadjuk neked a választ.

– Az én nevem novgorodi Alekszandr Jaroszlavics fejedelem! És azért jöttem hozzátok, mert atyám, szuzdali és vlagyimiri Jaroszláv Vszevolodovics nagyfejedelem megparancsolta nekem, hogy ítélőszéket tartsak nálatok...

A vén bojár remegett dühében, s botjával a földet verte.

– Mielőtt ítélőszéket tartanál, ismerned kell az igazságot töviről hegyire, s jól össze kell szedned értelmeket, vakmerő perejaszlavli lázadó! Nem a te dolgod, hogy bennünket józanságra oktass! Ha atyád, Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem, a híres hadvezér jött volna el hozzánk, hogy ítéletet tartson itt közöttünk, akkor még szívesen elmondanánk neki minden keserűségünket és bajunkat, ő pedig talán megdicsérne bennünket, amiért a sok szenvedés nyomán bölcsé válva, keresztények véréért szükségtelenül ontani nem engedték, és Pszkov ősi, szabad városát minden külvárosával együtt sértetlenül megőrizték. A német nagy erővel jött ide, s azzal fenyegetett, hogy feléget, szétdarabol mindent. Az áldott orosz földet porrá és hamuvá tette volna. Ezért hát mi alkuba bocsátkoztunk három német főemberrel, szépszerivel meg is egyeztünk velük, hogy ezen túl barátságban élünk, és száz évig kereskedünk és gyarapodunk egymás mellett...

A tömegben kiáltás és gúnyos nevetés hallatszott.

Alekszandr élesen félbeszakította az öreget:

– Vén róka, te még sem nevedet, sem atyád nevét nem mondtad, de ravasz észjárásodról megismerlek téged, s felismerlek hosszú, lompos farkadról, amely tekeregve kikandikál a bundád alól. Nem te vagy Tvergyilo Ivankovics bojár?

– De igen, én vagyok Tvergyilo Ivankovics pszkovi széktartó, ma is én kormányozom a várost, és intézem minden ügyét.

– Ezelőtt te voltál a város feje, de most német szolga lettél, és eladtad hazád földjét... Nem leszel te többé sem széktartó, sem seregfő, de még egyszerű harcos sem, hanem fölakasztatlak téged a pszkovi kőfalra, s fekete hollók vájják ki majd a szemedet.

– Ó, te zsvány, ó, te gonosztevő! – kiáltotta a vén bojár, s meglendítette botját.

– Gavriila! Fogjátok körül ezeket a bojárokat, kötözzétek meg valamennyit! – Alekszandr most két lépést tett hátra, aztán hirtelen rárontott a vén bojárra.

Tvergyilo daliás alakú, nagy erejű férfi volt. Egymásba akaszkodtak, de az ifjú fejedelem ügyesebb volt, ledöntötte lábáról Tvergyilót, a hátára fordította, bal kezével belemarkolt az arcába, jobbával pedig kirántotta vadászését az öve mögül. A vén bojár ordított, üvöltött, akár a sebesült bika, s teljes erejével szabadulni akart a szorításból.

A tömegben kiáltások, rikoltások hallatszottak. Tvergyilo Ivankovics hívei összecsaptak azokkal, akik védelmezték Pszkov hagyományos barátságát városbátyja, Novgorod iránt.

Alekszandr harcosai felkészültek erre: körülfogták a bojárokat, a falhoz szorították, s egymás után megkötözték őket.

– Kuzka Soloh! – kiáltott Alekszandr körülnézve. Soloh máris ott volt mellette. – Akasztasd föl ezt a gonosztevőt a város kapujára, a szent feszület alatt.

– Parancsodra, uram-fejedelmem! – válaszolta Soloh, és fojtott hangon hozzáfűzte: – Bundástul akasztassam fel? Szörnyen sajnálom a bundáját. Nagyon jó, fekete rókapréméből való.

– Így, ebben az átkozott bundájában akaszd föl! Tvergyilo kétségbeesetten kiáltozott és siránkozott:

– Irgalmazz, fejedelem, vén fejemnek!

– És te könyörültél szülővárosodon? Kegyelmeztél azoknak a testvéreinknek, akiket a némethez küldtél tanulni?

Alekszandr kiegyenesedett, visszadugta öve mögé a kést, és megindult a lova felé.

A novgorodi harcosok még a pszkovi árulókkal küszködtek. Összefogdosták a menekülőket, és megkötözték kezüket.

A németekkel kötött alku főbünöseit egymás mellé akasztották Pszkov főfalaira. A ravasz Tvergyilo valahogy módját ejtette, hogy elrejtőzzék, később pedig Izborszkban, a németeknél bukkant föl.

Kikiáltók járták végig a város utcáit, s kihirdették, hogy önként jelentkezőkből sürgősen sereg alakuljon. Ez a pszkovi sereg egyesül majd a novgorodiakkal, a perejaszlavliakkal, Ladoga, Izsora harcosaival és más vidékekről jövő katonákkal. A finnek és az észtek is elküldik harcosaikat.

Mindenkinek a Csud-tóhoz kell sietnie, és ott bevárnia a németeket, akik már gyülekeznek Jurjev városában, és készen állnak az Oroszország elleni hadjáratra.

Alekszandr magához hívatta a fiatal Domast:

– Megkérdeztem szavahihető embereket, s meggyőződtem róla, hogy te nem vagy vétkes a németekkel kötött alkuban. Hazánknak ma minden harcos drága. Téged tehát kinevezlek annak a pszkovi osztagnak vezérévé, amelyik holnap megindul a Csud-tóhoz. Vitézségeddel bizonyítsd majd be, hogy testvérünk, nem pedig álnok ellenségünk vagy, hogy hűséges fia vagy hazádnak. Egész Oroszország fölkel most a félelmetes német ellenség ellen. Isten áldása legyen veletek, Domas hadnagy!

USZTYA ÚJRA MEGJELENIK

Sötét kendőbe burkolt nő lopózott be észrevétlenül a kapun, ahol két ór kockázott, s félénken sietett előre a fal mentén, szemmel tartva a harcosokat. A katonák ott jártak az udvaron; némelyek lovat vezettek, mások a tábortűznél melegedtek.

A nő állt egy darabig, aztán egy fiatal katonához fordult:

– Hallgass meg engem, testvércém!

– Mit akarsz, menyecske? Kit keresel?

- Beszélnem kell Alekszandr Jaroszlavics fejedelemmel. Igen-igen fontos ügyben.
- Nem engednek be senkit a fejedelemhez. Reggel misére megy, ott majd megláthatod. Segít minden szegényen.
- Nincs szükségem alamizsnára.
- Akkor hát mit akarsz Alekszandr fejedelemtől?
- Ezt csak neki magának mondhatom meg!
- Furcsa vagy, galambocskám! Mi a neved?
- Egészen mindegy, mi a nevem. Mondd meg neki, hogy Usztya van itt.
- Hát jó, segítek rajtad, maradj itt. Ha megtalálom a fejedelmet, ő majd bizonyára hívatni fog téged.
- Csak siess, siess, testvércém! Hogyan is szólítsalak téged?
- Kuzka a nevem! – vetette oda az ifjú katona, s eltűnt az esti szürkületben.

A kendőbe burkolt nő sokáig, türelmesen várt. Végre két férfi lépett hozzá.

- Te most menj, Kuzka, s hívd ide hozzám Gavrilát. Hát te meg mit akarsz közölni velem? – fordult a fejedelem az asszonyhoz. – Én vagyok Alekszandr fejedelem. Neked mi a neved?
- Usztyina! Hát nem ismersz meg?
- Usztyina? Jerjoma Usztyája? – kérdezte csodálkozva Alekszandr. – Hát te hogy kerültél ide?
- Férjhez mentem egy pszkovi vadászhoz. Szerencsétlenségünkre a legzavarosabb időkből jöttünk ide Pszkovba. Az urammal együtt a nagybátyámnál, Antyip Jevsztijnyeicsnél, a templomszolgánál szálltunk meg, aki Szent Simeonnak, Krisztus Urunk rokonának templomában örökösök...
- Hallgatlak, Usztya. S aztán mi történt? Mondj el mindent, ne félj!
- Veszedelem fenyeget téged. Pedig te vagy az egyetlen védelmünk!
- Tőlem telhetőleg igyekszem megóvni hazánk földjét. És miféle veszedelem fenyeget engem?
- Hallgass meg, Jaroszlavics. Hazajött a minap házigazdánk, Antyip. Kvaszt kért, megitta, én meg csak látom rajta, hogy mintha nem is ő volna: egyre csak nézeget körös-körül, a keze remeg, még a kvaszt is kiönti. „Mi történt veled?” – kérdeztem tőle. Ő pedig ezt feleli: „Azonnal el kell szaladnod, s meg kell keresned novgorodi Alekszandr Jaroszlavics fejedelemet, Usztyuska. El kell mondanod neki, valamit, de csak neki, saját magának.” „Jó, elmegyek” – mondom neki. „S te mért nem mész?” „Én nem mehetek el hozzá – válaszolja -, mert csak bajt hoznék a fejemre, de téged nem vesznek majd észre.”
- S Antyip miért nem mert eljönni?



– Úgy van az, hogy Krisztus Urunk rokonának, Szent Simeonnak templomát Tvergyilo Ivankovics bojár építtette, ez szinte az ő házi temploma. Ma aztán ott gyűltek össze a vele hasonszörűek meg a bojár készséges szolgálói, és gyászmisét rendeltek azoknak a bojárok emlékezetére, akiket az erőd falára akasztattál fel. „A gyászmisét – mondta Antyip Jevsziyignyeics – annak rendje-módja szerint megtartották, de aztán, elmondani is szörnyű! — kimondták az átkot Alekszandr Jeroszlavics fejedelemre és egész seregére.”

– Ugyan mi baj származik abból, ha kimondták fejemre az átkot? Úgy hallottam, hogy akit igazságtalanul elátkoznak, két életet él.

– Igazán? Én meg azt hallottam, hogy a kiátkozott ember teste elszárad, és idő előtt elpusztul.

– Ez az egész, amit személyesen akartál elmondani nekem? Érdekes volt neked ezért annyira aggódnod?

– Nem, ez még nem minden. Az igazán szörnyű dolog még csak most következik...

– Beszélj, ne félj semmitől. Engem szarvas megdöfködött, medve tépett, viharos hullámok dobáltak, én már semmitől sem félek.

– Akkor hát jól figyelj, Jaroszlavics! A gyászmise után a megszökött Tvergyilo bojár meg a cinkosai és az ő szolgálói titkos tanácsot tartottak a templomban: hogyan is pusztíthatnák el Alekszandr fejedelmet. S ott rögtön gyűjtést rendeztek: egész szilkét töltöttek meg színültig az összegyűjtött ezüstpénzzel, s elhatározták, hogy ezt az ezüstöt adják jutalmul annak, aki téged, szemünk világa, megöl. Ott helyben többen meg is esküdtek, hogy közeledbe férkőznek, és vagy leszúrnak, vagy méreggel elpusztítanak, hiszen átok alatt vagy!

– Várj csak, várj egy kicsit, Usztya! Tudjuk jól, hogy ellenségeim dühükben a hajukat tépik, és mindenképpen elpusztítanának erről a világról. De hát csak hadd dühöngjenek. Én élni fogok továbbra is, s Antyip Jevsziyignyeiccsel együtt mindig szívesen gondolok majd rád, amiért meg akartatok menteni a veszedelemtől. De senkinek el ne mondd ám, amit megtudtál, mert az igen nagy bajt hozhatna rád. Fogd ezt a zacskó pénzt, és siess hamar haza.

– Nem fogadom el a pénzedet, szemünk fénye, Jaroszlavics! Amit én elmondtam neked, pénzen nem vásárolható meg... Isten áldjon!

Usztya visszafutott a kapu felé, és eltűnt a sötétben.

– Usztya... – suttogta elgondolkozva Alekszandr. – Megint találkozom vele, jó barátommal, életem útján. Egyszer már megmentett engem a Veszedelemből... Most ismét mérhetetlen harag vesz körül, gyűlölet forrong és dühöng ellenem. De más most az én gondom!

Gavrila Olekszics lépett a fejedelemhez.

– Hívtátál, uram-fejedelmem?

– Éppen most hallottam, hogy az itteni árulók megesküdtek, elpusztítanak engem.

– Bennünket nem vezetnek félre, fejedelem: vigyázzunk, és nem engedjük meg, hogy megtegyék.

– Ki kell vernünk a németeket a várból, de utána nem maradok itt tovább, hanem elindulok a Velikaja folyó mentén a Csud-tóhoz. Szeretném mielőbb megnézni azt a helyet, ahol majd össze kell mérnünk kardunkat a németekkel.

– Aggódom érted, fejedelem!

– Az Isten kegyelmes, bátraké a szerencse!

Alekszandr legfőbb feladatának tekintette, hogy haladéktalanul felszabadítsa Pszkovot a németek uralma alól, és így megfossa a lovagokat legfontosabb támaszpontjuktól. E célnak megfelelőleg elvágott minden Pszkovba vezető utat, s hozzálátott az erőd ostromához. Pszkov várában még ott volt a német kardhordozó lovagoknak egy erős osztaga, amely kétségbeesett ellenállást tanúsított. Alekszandr mégis bevette az erődöt. Az egyszerű katonák mellett fogságba esett két vogt is, akiket a rend azért küldött ide, hogy kormányozzák a leigázott vidéket. Alekszandr bilincsbe verette őket, és elküldte Novgorodba. A lovagok közül többeket kivégeztetett.

A pszkovi területet gyorsan megtisztították a gyűlölt betolakodóktól, de a legfontosabb még hátravolt. A kémek elmondották, hogy a kardhordó lovagok nagy erőket gyűjtöttek össze. Újabb erősítések érkeztek Németországból, s a svéd meg a dán király is küldött harcosokat. Ráadásul a lovagok arra kényszerítették a hatalmukban álló livónokat, letteket és más helybeli lakosokat, hogy ők is álljanak zászlajuk alá. Az egyesült német sereg megindult a Csud-tóhoz.

Alekszandr számára a legfontosabb az volt, hogy megállapítsa azt az utat, amely felől az ellenség legnagyobb csapását akarja mérni Novgorodra, és így jó előre kiválassza a harc legkedvezőbb helyét. Az ifjú hadvezér megoldotta ezt a feladatot.

Számolt vele, hogy az elbizakodott lovagok bizonyosan a Jurjevtől Novgorodba vezető legrövidebb utat választják, és ezért erőt a Csud-tóhoz vont a tó gdovi partjára, és követeket küldött az egész novgorodi földre, hogy harcosokat toborozzanak minden faluból. A novgorodiak meg is indultak a Csud-tóhoz, ki-ki olyan fegyverrel, amilyen éppen akadt. Mindegyikük hitt benne, hogy az olyan bátor és győztes hadvezér, aki már szétverte a nagyszerűen felfegyverzett svédeket, most is diadalmaskodik.

A pszkovi osztag Domas parancsnoksága alatt felderítésre ment a tó nyugati partjára; az ellenség főerői azonban bekerítették csapatát, és az Omovzse folyónál szétverték. Maga Domas is elesett az egyenlőtlen ütközetben. Az osztagnak csak egy kis része menekült meg, hogy hírt adjon Alekszandrnak a nagy német erők előnyomulásáról.

A németek győzelemittasan megindultak Alekszandr ellen, s úgy vélték, hogy vele is ugyanilyen könnyen elbánhatnak.

VIII. A CSUD-TÓNÁL

RIADALOM NOVGORODBAN

Novgorodban a legvadabb hírek járták. Egyesek azt beszéltek, hogy a német, a svéd, a dán meg mindenféle hazátlan csavargó, aki magát kardhordó lovagnak nevezi, a világ minden tájáról arra készül, hogy nagy erővel Novgorodra törjön.

A városban megjelentek az első menekültek. Panaszosan beszéltek, hogy a német vértések már rárontottak Izborskra, betörték Pszkovba, s befészkeltek magukat a várba; hogy egy német osztag elfoglalta Koporjét, egy másik Lugát, egy harmadik pedig Tyeszovót. Tyeszovótól pedig alig harmincversztányi az út Novgorodig!

Miért késlekedik hát még mindig Alekszandr Jaroszlavics fejedelem?

Az előkelő novgorodi bojárok, akik hatalmas birtokok tulajdonosai voltak, meg a gazdag kereskedők is, akik ezelőtt nagy üzleteket kötöttek az idegen kereskedőkkel, összegyűltek, és sóhajtozva vitatkoztak; mi lesz most, mit is tegyenek?

– Hiszen teljesítettük már a pórnép kérését, s visszahívtuk újra az ifjú Jaroszlavicsot novgorodi fejedelemnek. Most mégis kétség rág bennünket: mi lesz, ha a fejedelem nem birkózik meg a ránk törő veszedelemmel? Nem volna-e jobb, ha békés tárgyalásokat kezdenénk az idegenekkel? Hiszen már egészen közel a tavasz. Nemsokára jönnek a tengerentúli hajók meg a kereskedők. S a mi boltjainkban régóta haszontalanul ott fekszik az a rengeteg mindenféle áru, s nincs belőle semmi haszon. Nem megfelelő idő ez a viszálykodásra!

De ezeket a híreket nemsokára újabb hírek váltották fel, amelyek felizgatták a novgorodiakat.

– Hallottátok? Ez a Jaroszlavics már megint tombol!: Tyeszovóból már kiűzött minden németet, az összeesküvés legfőbb bűnöseit pedig, akik átadták Tyeszovót a németeknek, a város falaira akasztatta! A fogoly német lovagokat elküldte ide hozzánk. Nemsokára megláthatjuk, hogyan vánszorognak be Novgorodba mezítláb, ebben a rettenetes fagyban. Nagyon heveskedő ez a Jaroszlavics, ifjú vér forr az ereiben! Nehogy ellenségünké tegye minden szomszédunkat.

S Novgorodba szakadatlanul egyre újabb hírnökök érkeztek tájékos lovakon, s híreik újabb izgalmakat keltettek.

De Alekszandr nem késlekedett: azt követelte, hogy az egész novgorodi föld keljen fel, hívjanak mindenkit, aki kardot vagy fejszét fogni képes.

„Küldjete el mindenkit! Állítsátok talpra az egész orosz földet! Kegyetlen élethalálharc vár reánk. Vaspáncélba öltözött, kegyetlen ellenség támadt reánk. Ha nem kelünk fel mind egy szálíg hazánk védelmére, akkor ráront Novgorodra az ellenség, és száz esztendőkre egy sorsunk lesz: idegen csizma tapos majd rajtunk. Keljünk fel valamennyien hazánk védelmére, s akkor semmiféle ellenség nem félemlít meg bennünket: visszavetjük valamennyit! Küldjete minden fegyverfogható erőt egyenesen a Csud-tóhoz. Ott fogadjuk majd acélfalként a hívatlan vendégeket!”

– Miért követeli Jaroszlavics, hogy mind egy szálíg hadba vonuljunk? Hiszen kis erővel is legyőzte ő a svédeket, amikor Birger hadvezér a Néván válogatott csapataival támadt reá! Akkor Jaroszlavics a maga kis csapatával egész seregüket a folyóba szorította: a mindenható Isten segítette akkor Jaroszlavicsot. Most talán nem fogja segíteni őt?

Novgorodba egyre újabb menekülők érkeztek családostul. Erdőlakó pogányok a Csud vidékéről. Elmondották, hogy a lettek, a livónok és a többi – századok óta szabad – őslakók, most már mi mást sem tehetnek, mint hogy orosz földre menekülnek a farkastorkú német kardhordozók elől.

– A németek felégetik minden falvainkat, ami útjukba esik – beszéltek a lett menekültek. – Minden férfit, aki nem akarja fölvenni a latin hitet, kegyetlenül megölnék. Asszonyaink nagy részét is legyilkolják, a fiatal asszonyokat és gyermekeket pedig fogságba hurcolják, és Rigába hajtják. Falunk lakói elmenekültek az őserdőbe. Ott a föld alá barlangokat és üregeket ástunk lakóhelyül, hogy átvészeljük a nehéz időket. De a

németek nagy kutyákkal indultak felkutatásunkra. Amikor megtalálták föld alatti búvóhelyünket, tüzet gyújtottak a bejáratok előtt, hogy tűzzel égessenek, füsttel megfojtsanak bennünket. Aki a titkos búvóhelyről kimenekült, azt a németek lekaszabolták, a gyermekeket dárdahegyre kapták, és a tűzbe vetették.* Jőjjetek, segítetek rajtunk, orosz harcosok! Bocsássatok bennünket magatokhoz, mentsetek meg a veszedelemtől! Csak ti menthettek
meg bennünket!

*** Henrich Latis „Livóniai Krónika”-ja mondja el, hogyan gyilkolták a német lovagok állati kegyetlenséggel a letteket.**

Alekszandr fejedelem váratlanul megjelent villámgyors lovascsapatával Koporjében, betört a városba, és kegyetlenül elbánt az ott befészkelődött németekkel.

Parancsára Koporje város lerombolt falait sürgősen újraépítették. A város lakóinak segítségére voltak ebben a novgorodi földről érkezett katonák.

Alekszandr most is ugyanazzal a szilaj bátorsággal járt el, mint a svédek névai szétverésének napjaiban. Nem tétovázott, határozottan és gyorsan cselekedett.

Végigvágatott a nagy országúton, amelyen a német csapatoknak kell majd jönniük, és átvágott a tavon. A tó befagyott tükrét hó borította, a nagy tó üres és néma volt, csak itt-ott feketéllett néhány gallysátor, amelyet a halászok állítottak a jégben vágott lékek fölé.

A németek is siettek, megerősítették váraikat, és újakat építettek. Az idehajtott foglyok végezték el ezeket a munkákat. A lovagok, ezek a kegyetlen új gazdák bottal és korbáccsal kergették ide a foglyokat. Sokat láncra vertek, mert a lettek rögtön elmenekültek az erdő sűrűjébe, mihelyt erre a legkisebb lehetőségük támadt.

A németek biztosak voltak abban, hogy győznek az előttük álló csatában, és elfoglalják Novgorodot; a város erős falainak lerombolására már magukkal hozták hatalmas ostromgépeiket, a faltörő kosokat és a követőket, amelyek súlyos köveket hajítottak.

Akik látták a német kardhordozó lovagokat, elmondották, hogy valamennyiüknek szörnyű külseje van: minden lovag vaspáncélba öltözött, még a lovát is vasvért fedi, a harcos fején vassisak díszeleg, amely szorosan elfedi az arcot, s csupán keskeny rést hagy a szem és a száj számára.

Alekszandr katonái azon aggodalmaskodtak, hogy az ilyen ellenféllel nagyon egyenlőtlen lesz a harc.

– Hogyan győzhetnének le az ilyen szörnyetegeket? Hogyan kaszabolhat le egy ilyen lovagot a magunkfajta harcos, akinek csak kötélvértje van, darócba meg báránybőr subába van öltözve. Hiszen e lovagokat sem a kard, sem a dárda nem fogja!

Alekszandr dühösen felelt:

– A német félti az irháját, ezért rakja magára a páncélt, a fejére meg azt a vassisakat! A medve félelmetesebb a németnél, és te mégsem páncélban támadsz reá, hanem csupán egy dárdával meg a csizmaszárból előrántott késsel, s mindezt ködmönben teszed, hogy könnyebben mozoghass. Hamarosan letörjük a németek gögijét!

A Legjobbak Tanácsa nyugtalanul fogadta Alekszandr felhívását. A bojárok ezt mondogatták:

– Igaz lehet mindez? Miért kell összeszedni az embereket? Miért kell Jaroszlavicsnak az a sok fegyveres?

Bátorsággal és az Úr kegyelmével győz a vakmerő fejedelem, és szétveri a német lovagokat.

A kereskedők nagy sóhajtozások közepette ekként vélekedtek:

– Közeledik már a tavasz ideje. Minden dolgos ember a szántásra meg a faúsztatásra készül. A kádárok, a kovácsok, a fazekasok, az erdei vadászok és a többi dolgos ember mind arra vár, hogy a külsországi hajókat fogadja. S amikor azok majd megérkeznek, s a kereskedők bemutatják áruikat, akkor mi is kirakjuk majd eléjük a mi áruinkat cserébe.

Az összehívott vecsén dühösen és komoran szakította félbe az efféle vitákat Sztjepan Tvergyiszlavics, akit mindnyájan tiszteltek. Nem hiába volt ő már hosszú évek óta egyfolytában Novgorod széktartója. Sztjepan Tvergyiszlavics hevesen s az éles szavakat nem sajnálva tett szemrehányást az engedékeny és ravasz vitakozóknak:

– Miért huzakodtok? Nem szégyellitek magatokat? Nincs bennetek lelkiismeret? Hiszen a tűzzel játszotok! Megint a tatár vész utáni nehéz sors fenyegeti az orosz földet. Ti szeretnétek megóvni összegyűjtött vagyontokat, a birtokokat, mert dórén azt hiszitek, hogy innét távol jól elrejtettétek valamennyit, s az ellenség nem jut el odáig!?! De ha a kapzsi német mégiscsak betör hozzánk a keresztrel a mellén és karddal a kezében, nem irgalmaz majd nektek, hanem kiforgat benneteket meleg fészketekből. Könyörület és kímélet nélkül tapos majd mindnyájunkon. Leginkább a pórnépet fogja sanyargatni; azt követeli majd, hogy parasztjaink véres verejtékkel dolgozzanak rájuk, mint ahogyan ezt a lettekkel, a livónokkal, az észtekkel és mindenkivel tették, akikkel erős váraikat építették. Az erdőlakó lett testvéreink közül jött menekültek mesélték ezt, s meg is mutatták vérző sebeiket.

De nem sikerült mindenkit meggyőznie.

– Minek ijesztgetsz bennünket, Tvergyiszlavics?! – mondogatták többen. – Ezt a szégyent mi soha meg nem érjük! A mindenható Isten és a mennyek erői mind ez ideig megóvták Novgorod földjét, megkímélték a tatári hordáktól és a svédek pusztításaitól, majd megóv bennünket az Úristen most is mindnyájunkat, igazhitű, buzgó istenfélőket!

A széktartó továbbra is hevesen küzdött azért, hogy meggyőzze a novgorodi vecse tagjait:

– Ha valamennyien falként állunk eléje, akkor a gonosz, ellenség ily szégyent és veszedelmet nem hozhat reánk. De ha nem hallgatunk a mi bátor Jaroszlavics fejedelmünk szavára, akkor szörnyű nagy csapás sújt le mindnyájunkra, s úgy elsöpör bennünket, mint a vihar.

Sztjepan Tvergyiszlavics széktartó makacsul kitartott amellett, hogy minden lehetséges erővel Jaroszlavics segítségére kell sietni. Végre sikerült meggyőznie a vecsét s a Legjobbak Tanácsát, hogy teljesítsék Alekszandr fejedelem kívánságát.

S hírnökök járták be vágatva az egész novgorodi földet, fellármázták a népet, s azt követelték, hogy mindenki, aki fejszét, baltát, kopját vagy dárdát fogni képes, siessen azonnal a Csud-tó partjára, ahol Alekszandr Jaroszlavics fejedelem, a dicsőséges névai győző fogadja őket. A fejedelem már ott vár rájuk, hogy előkészítse a betörő idegenekkel szemben a nagy ellenállást.

S Alekszandr fejedelem a fenyegető veszély tudatában nem vesztegette idejét. Futárral levelet küldött Vlagyimirba, atyjához, Jaroszláv Vszevolodovics fejedelemhez, és sürgős segítségét kérte; fegyveres erőt és hadvezéri tanácsot, hogyan győzze le a támadó német ellenséget.

Jaroszláv fejedelem mindössze három szóval válaszolt: „Merj! Győzni fogsz!”

Jaroszláv ezzel egyidejűleg megparancsolta Andrejnek, kisebbik fiának, siessen azonnal bátyja segítségére, s vezesse hozzá a perejaszlavi lovas sereget.

ARANYTÓ

„Mily méla, felséges csend!” – mondja a vándor, aki télvíz idején a Csud-tó partjára érkezik. Pedig ez a csend csak látszólagos. A jégpáncél alatt megbújva, a tó a maga sajátos, forrongó, zajló életét éli. A tó csodálatosan gazdag: partvidékén rengeteg embert táplál. Kincseiért veszekednek a lettek, a livónok, a finnek és az észtek meg az őslakó orosz telepések is. Mindezeket a kitaró és bátor halászokat a tó táplálja, hatalmas, csikorgó szekerek fagyasztott halat és zsákokba rakott ezüstös, parányi viaszlazacot (akkora, mint egy ujjperc) szállítanak egész télen mindenfelé a Csud-tóról, s elviszik híret a tó halban való csodálatos gazdagságának.

Télen a halászok munkába indulnak, jégpáncélján előretörnek egészen a tó közepéig, tíz-tizenöt versztányira a parttól, és itt hosszú sorban lékeket vágnak. A lékek körül fakéregből összeeszkábált sátrakat állítanak. Ezekben a sátrakban bújnak meg egészen tavaszig az időjárás viszontagságai elől, és pihennek meg a hosszú téli éjszakákon.

A sátrakban békésen élnek és egyetértésben dolgoznak az orosz halászok meg a Csud-tói félpogányok is, akik egyszerre imádják az igazhitűek Istenét meg a maguk fabálványait. A Csud-tó nagy és kis hala bőségesen táplálja mindnyájukat.

Hal pedig akad itt mindenféle: fogassüllő, lazac, menyhal, óriás dévérkeszeg, veres szárnyú koncér, csapósüger, ingola, sőt angolna is, amely a sebes folyású Narva zúgóin át csúszik be a tóba. A Csud-tó feneketlen mélyét soha nem hagyja el a fürge maréna, pedig minden nagy hal szívesen „szökik meg” a Meleg-öblön át a nagyon sekély pszkovi tóba, hogy lerakja ikráit az év megfelelő időszakában. A viaszlazac viszont nagyon megszokta a pszkovi tavat, amelynek fenéke iszapos, kövér hínároktól sűrűn fedett. Nyaranta a tó vize mindig zavaros a hínár virágzásától. Viszont északon a Csud-tó nagyon mély: közepén száz öl, sőt még ennél is mélyebb, a fenéke sziklás vagy homokos. A vize áttetszően tiszta.

Szelek és hóviharak gyakran tombolnak a tó fölött, hatalmas hullámokat vernek, különösen amikor a Mokrik, a déli szél dühöng. Ilyenkor nagy, sötét hullámok gördülnek tova, hátukra kapják a nehéz, palánkos csónakokat, s hol az orrukra, hol a tatjukra állítják őket, azzal fenyegetve a bátor csudi halászokat, hogy a csónak terhével együtt felfordul. Télen a hólepte Csud-tó végtelen sík tükkörré változik, csak itt-ott feketéllik egy fatörzs, amelyet a Velikaja folyó hord el idáig Pszkov alól, s amely belefagy a jeges síkságba. Az ilyen fatörzshöz egyenletes, szinte fonalra fűzött nyomok vezetnek, az „erdei csavargó”, a farkas nyomai. A farkascorda pontosan egymás nyomán haladva vágja át a tavat, nem kerül el egyetlen befagyott fatörzset sem, mindegyiket körülszaglássza, hogy megtudhassa, milyen más farkascorda járt erre.

Csak messze, ahol az ég és a föld összeér, húzódik egy keskeny, sötétkék csík: a távoli erdők csíkja. Nyugat felől a szubolicki, észak felől a narvai erdő látszik. A keleti parton, Gdov irányában, mocsaras, fátlan síkság húzódik, amelyet beláthatatlan messzeségben sűrű nádas borít; a nádasban kis csermelyek csörgedeznek halkán.

BURÁN, A HÓVIHAROK NAGYATYJA

1242 márciusának végén Burán, a hóviharak dühöngő nagyatyja, és Purga, a szélboszorkány tombolt a Csud-tó fölött.

Fékevesztett forgószél zúgott tova az ezüstfehér síkságon, belevágott a pelyhes hóba, fölkapta, megpörgette, vad táncban forgatta, felkavarva körös-körül mindent.

A fakéreg viskók, amelyek a tó közepén két sorban álltak, eltűntek a hófúvásban. A halászok a sátrakban szorosan egymáshoz húzódva feküdtek, s azzal takarták be magukat, ami csak a kezük ügyébe akadt, mert féltek, hogy az ingatag építmény összeomlik, s ők a szabad ég alá kerülnek, kiszolgáltatva a tomboló viharok.

A szél füttyült és üvöltött, s a réseken porzó havat fújta a sátrakba. A közelben egy farkascorda rejtőzött, amelyet vándorútján kapott el az orkán; jégtorlaszok és felfordított csónakok között húzódtak meg. Az állatok gombolyagba csavarodva, orrukat lompos farkukba dugták, s füluket hegyezték minden ismeretlen kis zajra, figyelve a tomboló hóvihar dühödt üvöltését.

A felbőszült Burán hihetetlen gyorsasággal vágatott a tó szabad tükrén, hogy utolérje Purgát, az ármányos szélboszorkányt. A boszorkány hol a magasba csapott a szürke ég felé, mint a madár, és továbbshant a száguldó komor felhők nyomán, hol pedig lecsapott a mélybe, kiterjesztve széles szoknyája szegélyét, s megpróbált kibújni a dühöngő Burán szorító markából, majd fölszedvén ezüstös köntösének ráncait, ujjongó kacagással szökkent ismét a magasba, a párás felhők közé, amelyek nyílásain át néha-néha előbukkant a hold közönyös arca, amelyet átlátszó menyasszonyi fátyol takart szemérmesen.

A farkasok hirtelen mozgolódni kezdtek, s a füluket hegyezték. Közvetlen közelükben kétségbeesett kiáltás harsogta túl a szelet:

– Van-e itt élő ember? Segítség!

Egy test zuhant nehézkesen, fájdalmas sóhajjal a földre. A farkasok felugrottak, s riadtan rohantak előre, bele a tomboló hóviharba, s egymást taszítva, átugrálva eltűntek az éjszaka homályában.

Két halász bújt ki a fakéreg viskóból, kezével félresöpörte a havat, és hallgatózott, nem hangzik-e újra a kiáltás. A közelükben nyögés hallatszott, erre mindketten megindultak a hang irányában, közben folytonosan szölongatva egymást, s el nem engedvén a kötél végét, mely összetartotta őket.

– Vaszka, hahó, Vaszka!

– Itt vagyok, Uzja!

– Keresd az istenadtát!

– Megtaláltam! Gyere ide! Hahó, lovagot fogtam! Milyen furcsa szerzet, hogy vergődik!

A két halász a kötél segítségével hamarosan megtalálta egymást, és bevonszolta a viskóba a hóból kiásott embert. Hát ez aztán valóban furcsa szerzet volt, nem olyan, mint a többiek, az öltözete sem volt orosz, holmi rövid félbundát viselt, amelyet kutyaprém bélelt. A fejét asszonyi kendőbe burkolta. Az arcából csak nagy orra meg dérverte, hosszú bajusza látszott ki, rajta jégcsapok lógtak. Nagy erőfeszítéssel, a gyengeségtől többször összeesve próbált fölállni. A halászok maguk közé ültették, vállukkal támogatták.

– Honnan pottyantál ide, nagy bajszú svábbogár?

– A német rablóktól szöktem meg.

– Aha, a lovagoktól? Halljátok, a lovagoktól szökött meg! – mondogatták az ébredező halászok.

– Minek hagyta ott őket? Tán már nem érezted jól magad?

– Ezer ördög és két boszorkány csapjon közénk! Azt ordítózzák, hogy Jézus Krisztus szent igéjét védelmezik, de ők maguk, mint éhes ebek marják az embereket! Az asszonyokat elhajtják, aztán legyilkolják, a gyermekeket tüzre vetik.

– Te is keresztes voltál?

– Én is keresztes voltam, s a mellemen keresztet viseltem.

– Szóval keresztet – bölintott az egyik halász.

– És hol tanultál meg a mi nyelvünkön?

– Sokáig éltem Jurjevben, orosz kereskedők lovásza voltam, de aztán a keresztesek magukkal vittek Rigába, és besorozták a seregükbe. Nehéz sorom volt náluk. A keresztesek ellenségeink. Nem szabad odaengedni őket, ahol becsületes, jó emberek élnek. A keresztesek csalók, rablók. Azt mondtam magamban: „Janek, ha becsületes ember akarsz maradni, menj azokhoz, akiket a keresztesek kaszabolnak és égetnek.” Így aztán otthagytam őket.

– Hát aztán lovad volt-e?

– Jó lovam volt!

– Aztán hová lett?

– A keresztesek megsejttették, hogy nem hiába szidom őket. „Látjuk már, hogy nem vagy a mi hívünk – mondogatták. – De élve nem menekülsz meg tőlünk!” Bezártak egy pajtába. A lovamat meg elvitték. Reggel végezni akartak velem, föl akartak akasztani a nyírfára. De én áttörtem a pajta tetejét, és elmenekültem az erdőbe, amikor még minden keresztes mélyen aludt.

– Hol történt ez?

– A tó partján, az Omovzsa folyó közelében. S akkor kitört ez a vihar, s én nagyon megörültem, hogy a keresztesek majd nem találják meg a nyomomat. S jöttem a hóban a jégen át, amíg össze nem roskadtam. Itt aztán megtaláltatok, idehoztatok, máskülönben megfagytam és elpusztultam volna...

– Aztán messze vannak-e a lovagok? Hol vannak most? Talán Jurjevben?

– Már régóta gyülekeznek ott, mindig azt hajtogatják, hogy nagy hadjáratra kell felkészülniük: „Amíg a novgorodiak ide nem jönnek Jurjevbe, addig kell megtámadnunk a novgorodiakat.” A magiszter parancsot adott nekik, hogy menjenek minél hamarabb a tóra, és ott kapják el Alekszandr orosz fejedelmet. „Az még csak ifjú kakas, mi majd kitekerjük a nyakát.” Az átkozottak!

Janek még sokáig nyögdécselt, dohogott:

– Ezer ördög és két boszorkány csapjon beléjük!

A TÓ VÁNDORA

Egy befagyott csermely torkolatánál, a tó nyugati partján, a hóbuckák között megbújva kicsiny halásztelep feküdt. A régi, alacsony kunyhócskákat nád és fenyőkéreg fedte.

A lyukas agyagfazékból készült kéményből barátságosan kanyargott a kékesszürke füstcsík az ég felé, és ez szinte hívogatta a vándort beljebb, hiszen e kis kunyhóban élet van: a boglyas kemence mellett emberek melegednek, és csudi apróhalból főzött hallevest kanalaznak.

Egy csókaraj röppent el a kunyhók fölött, és szétoszlott a parton, a hálók táján, amelyeket görbe karókra feszítettek. A csókák zajosan csaptak le, elhullott halakat kerestek.

Néhány vájt csónak és hét, deszkából összeácsolt, rozoga ladik hevert fölfordítva a parton. Mellettük sorban felfordított, szurokkal bekent nehéz dereglyék álltak, mindegyik akkora, hogy akár húsz vagy még ennél is több halászt vihetett magával.

Az egyik dereglye alól éles ugatás hallatszott; egy bozontos, fehér kis kutya ugrott elő, s rohanva megindult a nyílt tó felé. Ekkor kinyílt hirtelen a legközelebbi kunyhó megvetemedett ajtaja. Egy tízéves forma kisfiú, aki füles szőrmesapkát viselt, menet közben begombolva avítt ködmönét, futva megindult a kutya után. Aztán megállt, és a tó fehér végtelene felé figyelt.

Magas termetű, magányos utas közeledett. Könnyedén siklott csikóbőr talpú rövid sílécein. A fiú lelkes csodálkozással figyelte, mily gyorsan és határozottan közeledik a sítalpakon a karcsú termetű, fagytól piros arcú, deres szemöldökű ifjú. Minden formásnak s útra, vadászatra egyformán alkalmasnak látszott rajta.

„Vadász bizonyosan, mi más is lehetne! – gondolta magában a fiú. – Medveölő kés az öve mögött, a bundája térdén fölül ér, és a lábát szíjjal tekeri körül.”

A vándor olykor-olykor beleszúrta rövid dárdáját a hóba; a dárdának hosszú, éles hegye és alatta szigonyhorga volt.



A csókaraj hangos szárnycsapkodással rebbent föl a levegőbe, és tovaszállt.

– Nagyra nőj, kis legény! – kiáltotta a vadász. – Eriggy innét, te kócos! – kiáltotta a házőrző kutyára, amely bösz ugatással támadt a lábának.

– Ide gyere, Morzsa! Jó barát jött! – kiáltott a fiú, és próbálta elkergetni a kutyát.

A kutya elfutott tőle, lefeküdt a hóra, de tovább morgott.

– Igazat mondtál, jó barát jött! – mondta a vadász, amint fölkapaszkodott a partra. – A kutya megismerte a jó barátot... Hát téged hogy hívnak, kis legény?

– Szavoszkának! – válaszolta a fiú, és zavartan húzogatta foltos, háziszöttes gatyát.

– Legyünk jó barátok, Szavoszka! Hogy hívják a falutokat? De ugyan, micsoda falu is ez: négy ház és huszonkét karó az egész!

– Ez még nem a falu, ez csak a mi halásztelepünk, a falu odébb van, ott ni, az erdőszélen. Bogomolovo a neve.

– Értem. És az erdőszélen, úgy tudom, egy kápolna áll a vén nyírfák alatt, s a közelében egy apró kis öregember él, akinek Mikola a neve.

– Te már jártál minálunk, bátyó?

– Járnai még nem jártam, de vadászösztönömmel kitaláltam. Nem jártak itt a napokban a mi novgorodi katonáink?

– Nem, nem láttam semmit.

– No, akkor majd nemsokára megjönnek.

A kunyhócska ajtaja megnyikordult, és egy asszony nézett ki rajta, gúnyját egyenest a fejére borítva.

– Kivel beszélgetsz, Szavoszka?

– Adjon isten, menyecske! Engedd meg, hogy megmelegedjek nálatok.

– Honnét való vagy? Itt a parton mindenféle ember kóborol. Némelyiket beereszteni is félek.

– Egyenest Pszkóvból jöttem.

– Nagy út! Hát jó, gyere be, melegedj meg, de bocsáss meg nekem, megvendégelnem téged nincs mivel. A gazda a tavon van, halászik. Mihelyt megjön, készíték majd sült halat meg apróhalas sült tésztát kedves vendégünknek.

Az asszony hozzáértő szemmel fölbecsülte a vándort: a ruházata egyszerű, de jó anyagból való, az övében ezüsttel kivert medveölő kés, amelynek markolata is értékes halcsontból készült. Meglátszik, nem akárféle ez a legény. Az asszony szívélyesen invitálta a kunyhóba a vendéget, s mélyen meghajolva mondta:

– Ne vedd rossz néven, hogy ily szűkös és szegénységben élünk.

MIKOLA APÓ

Amikor a vendég benyomakodott a szűk ajtón, s eltűnt a kunyhóban, az asszony odahajolt Szavoszkához:

– Fuss, ahogyan csak tudsz, Mikola apóhoz, és mondd meg neki: „Gyere gyorsan, apó, mihozzánk. A faluban nincs itthon egyetlen férfi sem, hozzánk pedig egy ismeretlen vándor jött, jó külsejű, de ki tudja, hátha mégis gonosz, kegyetlen ember. És ha te ott vagy nálunk, apó, akkor talán mégis óvatosabb lesz.”

– Futok, mamácska! – mondta a fiú, s lélekszakadva elrohant a kis ösvényen.

A kis házőrző kutya egyetlen bozontos gomolyagban gurult utána.

Az asszony bement a konyhába. A vendég már ott ült a padon, fejét mélyen a kezére hajtotta, ujjait beletúrta szőke fűrtjeibe. A háziasszony látta, hogy a dárda ott áll a sarokban, a vendég sapkája és kesztyűje a faszögön függ, bőrtarisnyája pedig mellette fekszik a padon.

„Elszunnyadt. Nyilván eltörődött az úton” – gondolta az asszony. Aztán még sokáig tett-vett a tűzhely mellett a fazekakkal. Amikor a vendég megmozdult, és nyújtózkodva kiegyenesedett, az asszony sopánkodásba fogott:

– Bizony, zavaros idők járnak felettünk. Ki tudja, mi vár ránk, mit is tegyünk: elvonuljunk-e rokonainkhoz a hazai orosz partra, Gdov vidékére, amit nem szívesen tennénk, hiszen nekik is nehéz most az élet – de attól is félünk, hogy itt maradjunk. A német itt dühöng a közvetlen közelben, a falvak népe közt. Már a Narva tónál is járt nemegyszer. S a németekkel együtt lóra szállva járnak pópáik is: aki nem tér át a német hitre, azt könyörtelenül legyilkolják, s a házát a benne levő kisgyerekekkel együtt fölgyújtják. Jaj, mennyi sok finn és lett menekült el már erre jószágával együtt, egyenesen át a tavon! Ha félünk is, meg kell várnunk a mieinket. Ha a férfiak meghozzák a halat, akkor mi is megindulunk a túlsó oldalra, és ott is maradunk egy ideig.

– Te hogy gondolod: békesség lesz-e nemsokára? – kérdezte a vándor.

– Ha eljönnek ide nagy erővel a novgorodiak, ők majd elűzik a németet... – A háziasszony elhallgatott, mert kintről lépéseket hallott. – Itt van Mikola apó Szavoszkával.

A konyhába nesztelenül belépett egy alacsony, kis öregember. Fehér háziszőttes gyapjúköntöst viselt, amelynek széles, kihajtott gallérja volt. Az öregember teljesen fehérbe öltözött, hegyes süvege fehér nyúlszörből készült, kapcája is fehér volt – sőt az volt még egészen tiszta bocskora is. Az övén fehérre cserzett bőrből hasított szíjon kis cserépedény lógott az adományok számára. Amikor az öreg levette nyúlször süvegét, ősz haja hó gyanánt fehérlett.

– Békesség e házra és az istenfélő háziasszonyra – mondta az öreg keresztet vetve.

Mélyen meghajolt külön a háziasszony és külön a vendég felé. A vendég felállt, feje a kormos mennyezetet érte.

– Isten áldása legyen rajtad is! Élj jó egészségben még száz esztendeig – mondta a vendég zengő, erős hangon, s mélyen meghajolt ő is az öreg előtt.

Az öregember közelebb lépett, kezével a szemét árnyékolva a vándor arcát fürkészte.

– Úgy látom, nem a mieink, hanem a pszkoviak közül való vagy. Talán Szuzdalból jöttél?

– Jöttem, s ennyi az egész. Barlangból másztam elő.

– Ne játssz a szavakkal, engem nem vezetsz félre. A barlangban vadállatok élnek, s a te arcod nagyon derűs. De a szívedben, úgy látom, nyugtalanság lakozik.

– Vagy az is meglehet, búbánat rágja a szívedet? – kérdezte a háziasszony a sarokból. – Ülj közelebb, apó, és beszéljess a vendéggel. Hadd mondja el, mi bántja a lelkét.

Az öreg leült a padra, s görcsös botjára támaszkodott. A vendég tompa hangon beszélni kezdett:

– Hogyne búsulnék, hogyne szomorkodnék? Alekszandr Jaroszlavics fejedelem seregében szolgállok. A német lovagok farkas-dühvel és mohósággal támadnak a mi orosz földünkre, s a litván erdőlakók meg a svéd király, akinek oly sok hajója van, ellenünk uszítanak mindenkit, akit csak lehet.

– Bizony úgy igaz, ádáz farkasok fenik a fogukat reánk – mondta sóhajtva az öreg.

– Az állat jobb náluk: az állatot láncra verheted, de a német maga fondorkodik abban, hogy láncra verjen mindenkit, vagy kiirtson a világból. Mi pedig már tudjuk, hogy addig se életünk, se halálunk, amíg valamennyien vállvetve szembe nem szállunk vele. Egy percet sem veszítve, fejszét, kopját kell ragadnunk, s mindnyájunknak a lovagok ellen kell indulnunk.

– Várj csak, fiam! – szakította félbe az öreg, s koppantott botjával. – Még a mi szent orosz földünkön sem haltak ki a dicső hősök: ha elhagyott zugban élünk is, de hozzánk is eljutott már a híre, hogy Novgorodban mindenki közül kiválik a félelmetes, vakmerő Alekszandr fejedelem. Avagy nem ő söpörte el a svéd sereget az Izsora folyónál? Hol van most ő? Mire vár?

A vendég újra kezére hajtotta fejét, az öreg pedig figyelte, s ősz szakállát simogatta.

Szavoszka félig nyitva felejtette a száját, oly figyelmesen hallgatta, mit beszélnek a felnőttek. Felét sem értette a beszédüknek, de megérezte, hogy a vendég szívét bánat rágja, s hogy ő is aggódik a gonosz német lovagok miatt, akárcsak a többiek. Mikola apó pedig szívesen vigasztalná, de nem tudja, hogyan.

Szavoszka egyszerre csak hangokat hallott odakint. Megfordult, s valósággal rátapadt az ablakhólyagon levő kis lyukra.

– Mamácska, mamácska! Ismeretlenek jönnek, a ruhájuk is oly idegen. Megállították lovaikat, s most körülnéznek.

– Ó, édes istenem! Most tört ránk az igazi veszedelem! – kiáltotta az asszony, s kezét törölgette, amely maszatos volt a tésztától.

– Én édes, szentséges Szűzanyám! Végy bennünket szent védelmedbe – suttogta az öreg, és felállt a padról.

– Engedj csak, kis legény, hadd nézzek ki én is! – mondta a vendég, és gyorsan az ablakhoz lépett.

Odahajolt a réshez. Az úton két lovast pillantott meg. Az idegenek nem oroszosan voltak öltözve. Rögtön meg lehetett látni rajtuk, hogy külországiak. Bár lett parasztoktól rabolt bundát viseltek, a vállukról nagy, fekete keresztres fehér köpeny hullott alá. A lábukat széles szíjjal csavarták körül. Hegyes orrú csizmát viseltek, s ezen rézcsillagos sarkantyú volt. A fejükön kerek vassisakot viseltek. Kezükből kopját tartottak. Az övükbe hosszú, egyenes kardot dugtak, amelynek markolata a keresztre hasonlított. A lovuk szerszáma, magas kápájú nyerge sem hasonlított az oroszokéra.

Az ifjú vendég suttogva mondta az odaszaladó háziasszonynak:

– Igen, ezek idegenek. Két lovag, de az egyik nyilván a mi átkozott árulóink közül való. Éppen magyaráz valamit a másiknak, aki szemlátomást német. Az meg éppen egy kötelet rángat, és korbácsol valakit. A hóból most felállt egy ember. Két keze hátrakötve, a nyakán kötélhurok. Föl kell készülnünk, háziasszony, egyikük máris ide tart.

Kopogtatás hallatszott az ablakon, majd megszólalt egy hang:

– Hé, van valaki a kunyhóban? Gyere ki, de élénken, mert ha leszálok a lóról, nagyon megjáród!

Az asszony ijedten csapta össze kezét, és a vendégre nézett. Az suttogva parancsolta:

– Kiáltsd neki azt, hogy magad vagy a kunyhóban, s rögtön kimész. Menj ki a tornácra, de meg ne mondd, hogy itt vagyok. Én pedig kellőképpen felkészülök a fogadtatásukra.

– Gyorsabban ott, hé! – hallatszott, és a dárda hegyes vége átütötte az ablakot.

– Fogd azt a fejszét, ott van a kemencénél – mutatta a háziasszony -, én pedig majd megpróbálom félrevezetni őket. Megyek már, megyek! – kiáltotta harsányan, majd keresztet vetett, és kisietett a kunyhóból.

A kopja vége eltűnt. A vándor újra az ablakhoz lépett. A résen át látta, hogy a két lovag éppen elindul a tó felé, de hirtelen megfordítja lovát, és elvágtat. Eleinte maguk után vonszolták a foglyot is, de aztán a kötél elszakadt, és a fogoly ott maradt fekvé a hóban. Az asszony beszaladt a kunyhóba, és ezt mondta:

– A szentséges Szűzanya meghallgatta könnyes imámat! A tó felől jönnek a mi halászaink, s utánuk katonák, azok is a mieink, lóháton vannak. Nyilván az én uram is köztük van.

Amikor Mikola apó meghallotta, hogy hazatértek a háziak, sietve hazaindult.

A RIGAI FOGOLY

A katonák kioldozták a németektől elhagyott fogoly kötelékeit, megfogták a hóna alatt, és bevitték a kunyhóba. A háziasszony fagyúval ledörzsölte a fogoly összefagyott arcát. A férfi ott ült a padon, és suttogva siránkozott:

– Végem van! Minek is hozott világra az anyám! Most ő is könnyeit ontja, szegény szerencsétlen! Elpusztulok hiába!

– Hagyd már abba a siránkozást, jó ember! – mondta egy fekete szakállú katona.

– De hiszen csaknem megöltek! Dárdával szurkáltak, hogy gyorsabban fussak a lovuk után... Még jó, hogy mély a hó, mert sima területen vágattak volna, s nekem is rohannom kellett volna. Nekik könnyű dolguk van lóháton, de hogy siethettem volna utánuk?

– Az Úristen irgalmas! – sóhajtott az asszony. – Látod, jó emberek megmentettek téged. Most eszel majd egy kis kalácsot, amit halporból* sütöttem. Másfajta nincs. Ettől mindjárt jobban leszel. Aztán, majd ha eljutsz az édesanyádhoz...

*** A fagy gyakran tönkretette a rozs- és az árpatermést, ezért a Csud-tó vidékének lakói az apró halat megszárazították, s annak lisztjét használták sütésre**

– Messze van az édesanyád? – kérdezte az egyik katona.

– Pszkovban. Agyonsírja magát, ha meglátja, mily szánalmas állapotban vagyok.

– Igaz, olyan vagy, mint valami anyámasszony katonája – jegyezte meg az ifjú, aki elsőnek érkezett sítalpon. – Hagyd már abba ezt a siránkozást. Nem illik az ilyen erős legényhez. Lépj be hozzánk, pattanj lóra, amíg a lábad nehezen bírja a járást.

– Becsülettel szolgállok, csak a Krisztus szerelmére, itt ne hagyjatok!

– Elég legyen már! Inkább mondd el szaporán, hogyan kerültél Pszkovból a németekhez, és miért hurcoltak ide a lovagok!

– A németek tavaly törtek rá Pszkovra. Vagy száz ifjút és kamaszt magukkal vittek. Úgy hajtották őket, akár a libákat, városukba, Rigába.

– S Rigában latin hitre térítettek?

– Ebben fáradoztak szerzeteseik, és valamennyiünket erre kényszerítettek: nagyokat és kicsinyeket a latin kolostorba adtak. Ott mindent úgy kellett tennünk, ahogyan a szerzetesek parancsolták: misekönyvből olvasni tanultuk a latin betűket, az ő imádságaikat énekeltük, meg fát vágunk nekik, falakat építettünk, s naponta négyezer mentünk a templomukba...

– És hogy kerültél ide? Megszöktél?

– Szerettem volna megszökni, de nagyon szigorúan vigyáztak ránk, és áztatott vesszővel vertek meg mindenkit, aki túlmént a kolostor kerítésén.

– Téged is megvertek?

– De még hogy! Kétszer is megvertek. Sokáig ülni sem tudtam, mindig hason feküdtem! – A fogoly megint sírdogálni kezdett, és a kabátja ujjába törölte az orrát.

– Na, ne bőgj már! Mondd tovább!

– A mieink sugdolózni kezdtek, hogy a lovagok nagy hadjáratra készülnek. Azt tervezték, elfoglalják Novgorodot. Novgorodban van Alekszandr, az ifjú harcos fejedelem – mondogatták -, le kell törni a szarvát, a seregét el kell pusztítani, s akárcsak Pszkovban, a novgorodi földre a saját vogtjaikat, az ő sztarosztáikat kell küldeni.

– Hát csak próbálják meg! – nevettek a katonák. – Majd meglátjuk, kinek a szarva törik le hamarabb.

– Azt mondd el most, hogyan kerültél ide!

– A németek kérdezgettek bennünket, ki beszéli a Csud-tó vidékiek nyelvét, ki járt már Jurjevben, Gdovban vagy a Csud-tónál. Ezeket összeszedték, és csapatukkal együtt vitték őket, hogy mutassák az utat, és beszéljenek az idevalósiakkal.

– Érték mindent. Mit láttál az úton. Merre jártál?

– Jurjeven át jöttünk. Oda hajtották a letteket és a Csud-vidékieket. Rengeteg sok nép gyűlt össze. Egyesek falakat raknak, és köveket faragnak, a többieket meg a lovagok tanítják, hogyan kell zárt sorokban harcba menni, előrszegezve a dárdát. Láttam ott egy osztagot, amelynek újmódi nyilai vannak: az íjat egy tartóra erősítik, és a nyilat vájatba teszik. Meg kell feszíteni az íj-húrt, amit beakasztanak egy kis pöcökbe; amikor a nyilat elengedik, az messze száll, és nagyon pontosan célba talál. Eltalálja a tyúktójást, sőt a verebet is.

– Lám csak! – vetette közbe az egyik katona. – Mi még nem is gondoltunk erre.

– Aztán láttam, amikor a németek sorba állítottak kétszáz lettet, hogy felakasszák őket.

– Miért? Mi nem tetszett bennük a lovagoknak? Nem akarták fölvenni a lovagok hitét. Ezért hát fölakasztották őket, vagy összekötözve máglyákon égették el valamennyit. Útközben láttam, egész falvak lángokban álltak. De láttam egy meztelen német papot is.

A lettek fölrakták egy kancára, rákötözték erősen, és visszakergették Rigába.

– Aztán sok németet láttál-e? Mit gondolsz: együttvéve nagyon sokan vannak?

– Bizony, nem kevesen vannak. Jurjevben rengeteg sokat láttam belőlük, s minden német mellett öt-hat vagy még több finn, lett vagy Csud-tó vidéki akadt. Ha valamennyit egybeszámoljuk, annyian vannak, mint a fűszál a réten. És valósággal özönlenek a Csud-tóhoz. Úgy hallottam, a Csud-tónál lesz a lovagok seregének legfőbb gyülekezőhelye. Azzal hencegtek, hogy ott olyan csatát vívnak, amelyben minden orosz elpusztul, s a mi egész földünk a németeké lesz.

Az egyik katona megjegyezte:

– Ökörnek akart látszani a béka, szét is pukkad, magát addig fújta.

AZ IMÁDSÁGOS LIGETBEN

A vándor kilépett a kunyhóból. A tóráról érkezett halászok siettek, hogy kirakják terhüket, s éppen a hallal teli zsákokat dobálták le.

– El kellene rejteni az egészet jó messze az erdőben, amíg a német ránk nem támad, s el nem viszi minden halunkat. De hát lesz-e időnk erre? – mondogatták a halászok. – Itt szaglászik már a német körös-körül, sehogy sincs nyugtunk tőle.

A vendég kézen fogta Szavoszkat, odalépett a fiú apjához, Pjotrhoz, a jól megtermett halászhoz.

– Segítsen az Isten, gazda!

– Segítsen téged is!

– Hogyan juthatnék el az Imádságos Ligetbe? Ha magam megyek, még majd eltévedek itt a hóbuckák között!

– Szavoszka majd elvezet téged Mikola apóhoz.

– Éppen ezért jöttem!

– Eriggy a bátyóval, Szavoszka.

A fiú a hóban taposott ösvényen vezette a vándort. Előttük futott ugrándozva Morzsa. Átmenvén a fenyőerdőn, nemsokára eljutottak a partból kinyúló földnyelven egy dombhoz, amelyet vén tölgyfák nőttek be.

A domb lejtőjén kőbálványok emelkedtek ki a hóból. A földtől egészen az övükig oszlopok voltak, de övüktől fölfelé kart és fejet faragtak rájuk. Akadt köztük fából faragott is, amelyet tarka festékekkel díszítettek, bár a képük fekete volt.

Egy szokatlanul vastag és vén tölgy mellett, amelynek kopár ágai voltak, a mély hóban megbújva megdőlt földkunyhó állt; egetlen kis ablak nézett belőle a világba.

– Apó talán már itthon lesz – mondta határozottan Szavoszka. – Hiszen a kéményből füst kanyarog. –A kisleány megkoppantotta az ablakot, és bekiáltott: – Mikola apó, gyere ki, vendégeid jöttek!

Az ajtó kissé megnyílt. A résben először egy hosszú ősz szakáll látszott, majd mögötte előtűnt Mikola apó is; fakó szemét az érkezőkre függesztette.

– Nem ismeresz rám talán? – kérdezte a vándor. – Ott beszélgettünk egymással Pjotr halász kunyhójában, apó!

– Megismertelek, hogyan ismertelek volna! Csak nem imádkozni jöttél? – kérdezte az öreg reszketős hangon. – Csak az isteneimet ne bánts, mert akkor megharagszik az öreg Pekó, és olyan vihart támaszt a tavon, olyan hullámokat zúdít a partra, hogy elsodornak bennünket, akár a forgácsot.

– Dehogy, dehogy! Miért haragítanám meg az isteneket? Nem azért jöttem, hanem azt szeretném megtudni tőled, sokáig áll-e még a jég a tavon. Azt mondják, nemsokára dudál majd a Mokrik, s akkor megindul a jégzajlás.

– Talán mondtam már neked: ha a Mokrik ráfúj Szent Fedulra, akkor a Velikaja folyón megduzzad a jég, és átsodródik a tóba. S jön majd az apró jég. A víz a jég fölött folyik. Bekövetkezik a rianás, s akkor aztán se előre, se hátra nem lesz út, amíg a jég át nem zúdul a Navara folyóba, onnét pedig a tengerbe. S majd csak akkor lehet nyugodtan vízre eresztetni a csónakot.

A vándor egyre csak a vén tölgyet nézte, a koronáját szemlélte, majd pedig a tó hólepte, fehér síkját fürkészte.

– Nyáron meglombosodik ez a tölgy, vagy kopáran áll?

– Hogy lenne kopár? Ha megjön a tavasz, kizöldül a vén tölgy, és ősszel egész zsáknyi makkot ad.

– Emlékszel-e még, apó, amikor még te is olyan kisleány voltál, mint itt Szavoszka? Fölmásztál-e akkor a fa koronájára madárfészkek után? Vagy lehetetlen fölmászni rá?

– Bizony fölmásztam rá! Akkor is, amikor kisleány voltam, s később legénykoromban is; csak hogy akkor már nem madárfészket kerestem, hanem fölmásztam a tölgy koronájára, s ott szalmát gyűjtöttem. Mert olyankor az öblön át feljött a Holló-sziklára Marjuska, s ő is szalmát gyűjtött a parton. Akkor én már tudtam, hogy vár rám. Csónakba ültem, odaeveztem, és a Holló-sziklán találkoztunk; ott ültünk együtt egy magas kövön, és dalokat énekeltünk. Rég volt bizony, de még ma is emlékszem mindenre. Már nincs többé Marjuska, én pedig magányosan élek, az isteneimre vigyázok.

– És miféle fészkek vannak ott fenn a fa tetején? Varjúfészkek?

– Nem! Évekig élt fenn a tölgyön egy karvaly, vagy talán sas, itt röpködött mindig a tó felett, récére vadászott, de tavaly nyáron eltűnt innét, s azóta nem láttam többé.

– Mít gondolsz, Szavoszka – szólt most a vándor a kisleányhoz, aki türelmesen állt mellette –, fel tudnál-e mászni a magasba?

– Fel bizony! Azt hiszed, még sohasem másztam fel? A vándor a kisleánnyal együtt felmászott a tölgy csúcsáig, ahol megtalálták az elhagyott karvalyfészket. Ott egy nagy ághoz hozzákötötték egy szíj kötél végét, a kötelet összezsavarták, s otthagyták az ágak között.

Amikor leereszkedtek, a vendég megpillantotta Pjotr. Szavoszka apját, aki már fia keresésére indult. A vendég megmagyarázta neki, hogyan segíthet Szavoszka közös harcukban:

– Ide figyelj, gazda! Az én nevem Gavril Olekszics, s Alekszandr Jaroszlavics seregében szolgálok. A fejedelem tudni akarja azt a napot, amikor fentről, Pszkov felől a Velikaja folyón megindult a tavaszi jégzajlás. Ezért szükség van rá, hogy Szavoszka sűrűn fölmásszon a tölgyre, és Pszkov felé kémleljen. Amikor észreveszi, hogy azon a tájon tábortüzek gyúlnak, ő is gyújtson tüzet a fa csúcsán. Mikola apó tartson állandóan készen száraz szalmát s egy kis fazék parazsat. Szavoszka aztán odafenn meggyújtja a szalmát. Meg tudod-e tenni, legényke?

– Megteszem, mindent megteszek! Nem fogom tátani a számat! – örvendezett Szavoszka, s ugrált a boldogságtól. – Morzsa pedig majd itt lent örködik a tölgy alatt, s rögtön megérzi a gonosz embereket, ha a közelünkbe jönnek.

IX. ÜTKÖZET A JÉGMEZŐN

*„... S a nagy Alekszandr Jaroszlavics
fejedelem híre-neve betölt vala minden
országokat a Varjag-tengertől
a Fekete-tengerig... S eljuta egészen a nagy Rómáig:
ismerték az ő dicső nevét százak és százak,
meg ezerek és ezerek.”
Novgorodi Krónika*

A HADVEZÉR JÓ SZEME

Alekszandr megindult serege élén.

Elhagyta Pszkovot.

Serege után néhány önkéntes lovasosztag haladt, amelyeket Novgorod földjének különböző helyeiről hirtelenében toboroztak. Jasa Polocsanyin előrerúgott Alekszandr mellé.

– Mi várható? – kérdezte a fejedelmet.

– A németek a tó nyugati és északi partján gyülekeznek. Sokan vannak, s szemlátomást újabb segítséget várnak még Jurjevából és Rigából is. Éppen ezért késlekednek. A táboruk mellett, finnek, livónok és csudiak táborát is látták. Azt gondolom, hogy ők akarnak először támadni. Nekünk föl kell készülnünk erre.

A tó nyugati partja mentén lovagoltak a jégen, s közben azt figyelték, hogy messzebb, északra, a Sarjú-erdő szélén a németek kis csoportokba gyülekeznek, majd eltűnnek.

– Úgy látszik, rövidesen támadnak – mondta Alekszandr. – Minden jel arra mutat, hogy készülnek valamire.

A tóhoz érkezők nem tudták elképzelni, hogyan folyik le majd a csata, de valamennyien bíztak a bátor fejedelemben, lángoló elszántságában és abban, hogy túljár majd a veszélyes ellenség eszén.

Dél felé járt az idő.

Alekszandr pej lován, amely már nemegyszer vitte őt ütközetbe, megállt a Holló-szikla mellett, s erősen fürkészte a németek vidékét, ahol lovasok bukkantak fel, köpenyükön fekete kereszttel.

A fejedelem nyugtalanul pillantott kelet felé, ahonnan az országúton újabb orosz gyalogos és lovas harcosoknak kellett errefelé sietniük.

„Jókor érkeznek-e? Lesz-e elég erőnk, hogy elsőb helytálljunk, aztán pedig visszavessük a németet? Ha két-három napot nyerhetünk, a mi novgorodi harcosaink tömegestül jönnének” – gondolta Alekszandr, és el is mondta aggodalmait Gavriła Olekszicsnak. A harcos megjegyezte:

– Hát nem te szoktad mondani: „Ne várd be az ellenség támadását, inkább támadd meg te, és kényszerítsd térdre.”

– Ezt nem tehetjük meg mindenkor. Az a legfontosabb, hogy jókor megtudjuk, mi az ellenség terve, s ott lépjük meg, ahol legkevésbé várja.

Ekkor halászok léptek Alekszandr fejedelemhez: övükben fejsze, a kezükben csáklya. Velük lépkedett egy sovány idegen is, aki rövid ködmönt viselt, s szürke szemének óvatos tekintetével nézegetett körül. Nagyon hosszú szőke bajusza volt.

Alekszandr egy pillantást vetett rá.

– Ki ez a derék legény?

A halászok elmondták, hogy éjszaka, hóviharban segélykiáltásokat hallottak, és a hóban félig megfagyva megtalálták ezt a legényt, bevitték kunyhójukba, hogy fölmelegedjék.

– Dicséretet érdemeltek! Miért jöttél el a lovagoktól? – fordult most Alekszandr a nagy bajuszu legényhez.

– Nem eljöttem, hanem elszöktem. Nem akartam többé a keresztesekkel maradni.

– Miért? – kérdezte Alekszandr.

– Farkasok azok, nem emberek! Kegyetlen népség!

– És te ki vagy? Hol születtél?

– Apám lengyel volt. A Dvina mellett Hercikben, egy kereskedőnél szolgáltam. A németek összeszedtek ott minden fiatal legényt, és elhajtották őket katonának. Ezt megelőzőleg kereskedőkkel utazgattam: jártam Kijevben is meg Novgorodban is, még a nyelveket is megtanultam egy kicsit.

– S most hová készültél?

– Megyek világgá, keresem az igazságot.

– Igazságot keresel? Az igazság velünk van. Éppen oda jöttél, ahova kell.

– Akkor engedd meg, dicsőséges hadvezér, hogy melletted maradhassak. Ha lovat nem adsz, majd gyalog harcolok.

– Ki ellen?

– Ellenük! A kardhordozó lovagok ellen. Végre szemtől szembe kerülök velük. Akkor aztán megfizetek mindenért!

– Vess keresztet!

A nagy bajuszu legény háromszor keresztet vetett, bal vállánál kezdve jobb felé.

– Nem úgy vet keresztet, ahogyan mi! – jegyezte meg az egyik katona.

– Sebaj! Csak harcoljon úgy, ahogyan mi; Isten pedig egy, és az igazság is egy.

– Nagyon kérlek, fejedelem, engedd meg, hogy nálad maradhassak!

– Maradj! – mondta nyugodtan Alekszandr.

Ekkor Jasa Polocsanyin vágatott oda a fejedelemhez, és villámgyorsan visszarántotta lovát, amely magasra verte a havat.

– Épp rád van szükségem, Jasa. Vedd be a századodba ezt a harcost. Már sok kóbor katona került hozzád, jó lesz neked ez is.

– Kövess – mondta Jasa -, úgy látom, lovad sincs. Adok neked lovat, hosszú sörényű, sötét pej mént. Ne félj, hogy nagyon vad és harap. Mihelyt megérzi benned a gazdáját, engedelmeskedik neked.

– Nem félek! Igyekszem majd, hogy hírnevet szerezzek a hátán! – A nagy bajuszu legény kiegyenesedett, és oly élénken, mintha teljesen elfelejtette volna fáradtságát, vidáman megindult a mély hóban Jasa Polocsanyin után.

FELLEGEK A TÓ FELETT

Alekszandr átült vezetéklovára, s külsőre nyugodtan, de belső aggodalomtól gyötörtén tovább folytatta az őrségek szemlélését. Közben kikérdezgette a menekülteket, akik a németek felől jöttek. A Csud-tó vidékiek közül egy hírszerző jött sítalpon, és elmondta, hogy a németekhez egyre újabb és újabb vaspáncélos lovasosztagok érkeznek.

– Űzik, hajtják, dárdákkal taszigálják az erdőlakókat, akiket a rabbá tett Csud-vidékről kergettek ide.

A tó felett tornyosultak a fellegek. Hideg szél fúj, föl kavarta a havat. Körös-körül távoli tüzek fénye pislákol, orosz és ellenséges tüzeké egyaránt.

Gyorsan sötétedett. Alekszandr megállt egy tábortűznél, amely körül néhány katona feküdt. Leszállt lováról, átadta kísérőjének, Szjomkának, és megparancsolta neki, hogy el ne menjen sehova, éles szemével vigyázzon mindenfelé; ő pedig leült egy fatönkre, elgondolkozott, és egy kicsit el is szunnyadt, fejét a kezére hajtva...

Egyszerre csak valaki türelmetlenül megrázta a vállát. A fejedelem fölemelte fejét. A hozzá hajló, izgatott Szjomkát pillantotta meg.

– Uram-fejedelem! Ébredj! Valaki jelt ad nekünk. Nézz csak arra, a tó túlsó oldalára! Látod a tüzeket?

Alekszandr egyszerre felébredt, talpra ugrott. Nyugat felé, azon a helyen, ahol az Imádságos Liget volt, tűz égett. Hol föllángolt, hol pedig csak pislákol, de mintha makacsul és riadtan figyelmeztetné őt valamire.

Ugyanílyen tüzek látszottak egymás mögött messzebb is, Pszkov irányában.

– Szjomka! Tudod-e, mit jelentenek azok a tüzek?

– Még csak nem is sejtem, fejedelem!

– Azt, hogy a Velikaja folyón megindult a jég! Mikola apó ad nekem most jelt. Szavoszka, az a derék kisfiú, megtartotta szavát! Meggyújtotta a tüzet a tölgy ormán! Helyén van az esze és a szíve!

Szjomka csodálkozva mondta:

– De ha a jég megindult, akkor...

– Akkor a németekre nagy baj vár, ha a tóra merészkednek.

Alekszandr vállon ragadta Szjomkát, és szenvedélyesen suttopta:

– Bármibe kerüljön is, be kell csalogatnunk a lovagokat a tó közepére, hogy aztán semerre se mehessenek. Vágtass lóhalálában Gavriła Olekszicsához. Mondd meg neki, hogy azonnal küldjön futárokat minden hadnagyunkhoz. Keljen fel a nép! Készüljön mindenki a harcra!

Szjomka lóhalálában vágatott végig a parton, ahol az orosz osztagok aludtak.

PIRKADAT ELŐTT

Alekszandr egészen pirkadatig nem tudott erőt venni nyugtalanságán; hol a tűzhöz ment, hogy melegedjék, hol meg a tóra vágatott, majd ismét fölment a partra, ahol szóba elegyedett az érkező novgorodiakkal.

Két Csud-vidéki, aki a németek felől jött, elmondta, hogy a lovagok vidám dalokat énekelnek, boroznak, a püspökök és a szerzetesek fennhangon imádkoznak, és soha nem látott, nagy győzelmet jósolnak, amely után felosztják majd a meghódított orosz és csudi földeket, s odaadják a német kardhordozóknak.

– Igazán megtörténhetik ez? – kérdezték a katonák.

– Nem történhet meg soha! – válaszolta határozottan Alekszandr. – Nem kímélhetjük életünket, hogy megvédjük hazánk földjét. Atyám, Jaroszláv Vszevolodovics fejedelem már gyermekkoromban ezt mondta nekem: „Aki karddal támad hazánk földjére, kard által pusztul el!” Emlékezzetek rá: a német szerzetesek és lovagok üvöltözhetnek, s megpróbálhatnak bármiféle varázslatot, ami csak eszükbe jut, de ezt a csatát a Csud-tavon nem az ő imájuk, nem is az átkuk dönti el, hanem a mi orosz kardunk.

Alekszandr még az éj közepén fölkelte öccsét, Andrej herceget, és leghűségesebb katonáit; szigorúan megparancsolta nekik: járják végig a tábortüzeket, s mondják meg a katonáknak, hogyan kell a Holló-szikla mellett összegyűlt orosz csapatoknak két irányban szétterülniük a tó jegén anélkül, hogy kimennének a partra, s hogyan viselkedjenek majd az ütközetben.

Alekszandr lóháton felkapaszkodott a sziklás kis sziget csúcsára. A fejedelem mögött ott állt három lovas katonája. A középső kezében zászló volt, amely a Megváltót ábrázolta.

Egy kissé odább Szmomka tartotta kantárszáron a fejedelem fehér vezetéklövát.

E sziget csúcsáról a fejedelem tisztán látta a hófödte tó egész felületét, az alacsony partokat, amelyeket keleten, a gdovi oldalon nád fedett, s látta az onnan közeledő rengeteg fekete pontot. Gyalogos és lovas orosz katonák siettek erre, hogy részt vegyenek a meginduló csatában.

Az eget eleinte alacsony, szürke felhők fátyolozták, de aztán erősebben föltámadt a szél, a Mokrik indult meg dél felől, a Velikaja folyó irányából. A felkelő nap rózsaszínű sugarai áttörték a hosszan elnyúló, málnaszínű felhőket, táncosan végigfutottak a fehér hóbuckákon, s végignyúltak a tó hatalmas síkján. Már minden orosz katona készen állt a harcra, ott állt a Holló-szikla előtt, az ütközetet várva, csáklyájára, kopjájára vagy hosszú nyelű fejszéjére támaszkodva. A harcosok vidáman tréfálkoztak, és a nyugati, szubolicki part felé nézegettek, ahol már feketéllett az erdőből előbukkanó német sereg óriási tömege.

Alekszandr nemegyszer hallott atyjától a német hadirendről, amelyet „disznóormány”-nak neveztek. A németek ezt a hadirendet legyőzhetetlennek hitték, és Alekszandr egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy ezen a napon is ily hadirendbe állítják fel seregüket: ékszerűen támadnak. De a fejedelem remélte, hogy megbonthatja az ék módjára támadó német hadirendet az orosz csapatok elrendezésével: csapatait kétfelé szétnyúló, majd bezáruló harapófogó alakjában állította fel.

Ezt mondotta a katonáknak:

– Megvédjük orosz földünk szabadságát! Igaz ügyért harcolunk! Velünk az Isten!

AZ OROSZ HARAPÓFOGÓ BEZÁRUL

Az orosz csapatok Alekszandr parancsa szerint a Hollószikla előtt szélesre hajlított patkó formájában sorakoztak fel. A fejedelem a legjobb lovasokat és a legerősebb osztagokat a szárnyakra állította. A patkó közepét novgorodi gyalogosok sűrű sorai foglalták el: vállukat egymásnak vetve álltak fel, valamennyien földiek voltak. Novgorod földjének falvaiból.

Alekszandr fejedelem Gavriła Olekszicsot állította a novgorodiak élére.

– Tegyéél meg mindent a szent ügy szolgálatában, Gavriła pajtásom! Jól ismerlek: nem hátrálsz egy tapodtat sem, és helytállsz a német rohammal szemben. Neked kell magadra vonnod a német ék leghatalmasabb, legerősebb nyomását. Már többször hallottam, hogy a német lovagok egész hadseregüket okszerűen sorakoztatják fel, s úgy vetik magukat a harcba, hogy két részre szakítsák ellenfelük seregét, aztán megfordulnak, és először a megosztott sereg egyik felére támadnak, azt semmisítik meg, aztán támadnak rá a másikra.

– Én is hallottam erről az ékről. Csak próbálják meg! – válaszolta nyugodtan Olekszics. – Nem ijedek meg tőlük, és az embereim' sem hátrálnak meg.

– Kire bízhatnám ezt a feladatot, ha nem terád! Te szilárdan, rendületlenül fogadod majd az ék legerősebb nyomását. Előttem ott lesznek elosztva a kőhajítók és az íjászok. A vágatva közeledő németeket kő- és nyílzáporral kell elárasztani... Segítsen az Isten, Gavriła barátom! – És elvágatott.

A szigeten túl két másik lovascsapat sorakozott harcra készülődve.

Gavrila Olekszics végiglovagolt a jégen felállított novgorodiak előtt. Mindenkinek megmondta, kinek hol kell állnia, megmagyarázta, hogy a lovagoknak félelmetes külsejük van: szarvat és állati vaspofákat viselnek, de semmiképp sem erősebbek a harcban állhatatos orosz halászsoknál, parasztoknál és favágóknál.

Gavrila mögött régi harcostársai lovagoltak, akik dicsőséget szereztek a névai csatában: a mindig vidám novgorodi Misa, a mindig komor Zbislav Jakunovics, Szavva meg Jasa Polocsanyin és mások. Közülük is kivált Kuzka Soloh, a kézitusa bajnoka. Lóról szállva, kantárszáron vezette lovát, és hatalmas, görcsös dorongot tartott a vállán, akkorát, mint egy kocsirúd.

A harcosok megígérték Gavrila Olekszicsnek, hogy megingathatatlanul állják majd az ellenséges ék nyomását, nem mozdulnak helyükről, nem kímélik életüket.

– Hazánk földjéért keltünk fel, nem futunk meg! – mondogatták a novgorodiak.

Világosodott. A karéjban fölállított csapatok két szárnyán kiemelkedtek a szárnyparancsnokok zászlótartóikkal, akiknek keskeny, háromszögletű lobogója lengett a szélben. A parancsnokok mellett ott álltak fehér lovukon a kürtösök is.

Alekszandr fejedelmet nem látták.

A tó hófödte, sík felülete néma volt, teljesen kihaltnak, mozdulatlanak látszott. A nyugati, szubolicki part mentén húzódo alacsony fenyves vékony csíkja eleinte szintén néptelennek látszott, pedig mindenki tudta, hogy ott már készülődik a német szörnyeteg! Nemsokára előkészítik, és támadásra indul, hogy elpusztítsa az orosz harcosokat.

Az aranyló nap széle áttört az alacsony felhőkön, és sugarai végigfutottak a Csud-tó hófehér síkján.

– Ott vannak! Megmozdultak! – kiáltotta egy hang.

A tréfálkozás, a beszélgetés elnémult. A harcosok, akik egész éjszaka a tó jegén kuporogtak, most felálltak, s lélegzet-visszafojtva néztek a nyugati part felé. Ott, az alacsony erdőből lovasok bukkantak elő egymás után; egyre többen. Megindultak lassan lefelé, a tó jegére, ahol sokáig rendezgették soraikat. Egyre szélesebbé vált az ellenséges lavina. Többször is tisztán elhallatszott az oroszokig a német harci kürtök recsegő hangja.

A tarka ellenséges sereg fokozatosan, eleinte nagyon lassan, aztán egyre gyorsabban megindult előre. Nehéz, egyenletes vágtában, feltartóztathatatlanul látszó áradatban közeledtek a német lovasok. Már tisztán látni lehetett az első öt lovagot, amint a ló nyakára hajolva, hosszú dárdáját előreszegezve vágtat. Mögöttük mind szélesebb sorokban vágtattak a többiek. Valóban úgy látszott, hogy a jégen hatalmas, félelmetes ék, „disznó-ormány” közeledik, amelynek közepén gyalogos harcosok sűrű tömege futott. A lovagoknak félelmetes külsejük volt: vasálcot viseltek, amelyeken szűk nyílás volt a szemek és a száj számára. Az álcok fölött saskarmok meredeztek, görbe fekete szarvak ágaskodtak, és az állati pofákban hatalmas agyarak látszottak. A lovasokat és a lovakat egyaránt vaspáncél fedte. Hogyan is lehet legyőzni őket?

És ez a hatalmas tömeg vágtatva zúdult az orosz sorokra.

A félelmetes csendben tisztán hallatszott Gavrila Olekszics kiáltása:

– Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Álljatok helyt, barátaim, fogadjátok méltóképpen a hívatlan vendégeket!

Ádáz, véres ütközet kezdődött. A német ék belevágott az orosz harcosok sűrű soraiba, és kettévágta azokat. De akkor a novgorodi íjászok és kőhajítók megdönthetetlen falába ütközött; a novgorodiak rendíthetetlenül álltak, a német lovasokat hosszú nyilak fellegével fogadták, s e nyilak átvették a vérteket is. Középor zúdult a németekre, s a kövek nem tévesztettek célt sohasem. A német lovak megvadultak, nem engedelmeskedtek többé a gyeplőnek, s elvágattak. A németek kétségbeesett mészárlásban vegyültek össze a félelmet nem ismerő orosz harcosokkal. Mindnyájan látták, hogy egy tolldísű német lovas hosszú dárdáját előreszegezve, egyenesen az orosz harcrend közepének vágtatott, s hogy a bátor Kuzka Soloh elébe rúgtatott a lovagnak, s dorongjával rávágott a német ló fejére. A mén bukfenecet hányva bukott föl, maga alá temette lovasát, aki ott kapálózott a jégen, de sehogy sem tudott felállni nehéz páncélzatában.

A szörnyű csata egyre vadabbá vált. A tó jegének fehér felületét bíborvörösre festette a vér.

Soloh hatalmas botja, a novgorodi favágók baltája és fejszéje hatalmas erővel sújtott a német lovak fejére; a lovak felbuktak, lovasaik a hóba zuhantak.

Az ütközetben eleinte senki sem tudhatta, kié lesz a győzelem. Minden összekeveredett, mindenütt folyt a mérsárlás. Ámde egyre újabb ellenséges csapatok érkeztek, újabb erőkkel törtek az orosz sorokra, szorongatván a harcosokat. A hatalmas ellenséges lavina nagy nyomása alatt az oroszok kezdtek meginogni. Mindnyájukat egy és ugyanaz a gondolat kínozza: „Mire vár Alekszandr fejedelem? Hol van Jaroszlavics? Miért nincs itt?”

Futár futárt követve vágatott Alekszandr fejedelemhez:

– Segíts! Itt az ideje, Jaroszlavics! Az ellenség felülkerekedik!

Alekszandr a Holló-szikla mögött, türelmetlenkedő, táncoló lova hátán ült, nem válaszolt, csak valahová a messzeségbe figyelt, mintha a távoli zajt, az ordítást és kiáltást hallgatná, amely idehallatszott a csatamezőről. Megint hírnök vágatott oda hozzá:

– Segíts már, Jaroszlavics fejedelem!

– Várj! – válaszolta Alekszandr, és Szjomkához fordult: – Hej! Vezesd ide Pajtást!

Alekszandr átült a fehér lóra, aztán újra mozdulatlanra merevedett, mintha hallgatózna.

Egyszer csak a csatamezőről a lovagi csapatok ujjongó kiáltása, örvendező üvöltése hatolt el hozzá:

– Hoch! Hoch! Hoch! Santa Maria! Hoch, hoch! Alekszandr magasba emelte egyenes kardját, odakiáltott harcosainak:

– Itt az idő, hűséges barátaim, előre orosz hazánkért! Alekszandr fehér lova előrerúgott, s a harcosok vágatva rohantak utána.

A kardhordozók seregére váratlanul egyszerre két oldalról is friss orosz csapat zúdult. Egyik felől, a Hollószikla irányából Alekszandr harcosai vágattak elő, a másik irányból Andrej herceg perejaszlavli lovasai zúdultak rájuk.

A kevély, önhitt lovagok, akiket már megrészegett a várt győzelem öröme, megdermedtek rémületükben. Sehogy sem értették, honnét jöttek ezek a friss katonák, holott az ég már csaknem szétzúzta az orosz sereget.

– Santa Maria! Santa Maria! – kiáltották rémülten, s megfordítván lovukat, fejvesztetten menekültek.

Amikor a livónok, a lettek és az erőszakosan megkeresztelt erdei őslakók, akiket a németek mindenfelől a csata színhelyére kergettek, látták gyűlölt elnyomóik fejvesztettségét, a szélrózsa minden irányába szétugrottak.

Alekszandr és Andrej lovasai már a menekülő kardhordozókat üldözték, kaszabolták.

A félelmetes „disznóormányból” csak szétszórt kis lovascsoportok maradtak, amelyek vágatva menekültek szerteszét a jeges síkságon. Hétversztányira üldözték őket az oroszok; a menekülők útját német lovagok és lovak hullái borították.

Úgy látszott, mintha a békésen szunnyadó Csud-tó hirtelen felébredt és dühösen megmozdult volna. Mindenütt recsegett-ropogott, megtorlódott a jég. A jégpáncél több helyütt szétvált, megmozdult, s fekete mélységek tűntek fel rajta. A Velikaja folyón megkezdődött a tavaszi jégzajlás, és ez megmozdította, megtörte a Csud-tó hatalmas jégpáncélzatát.

BRUDEGAM HALÁLA

Teodorich Brudegam az erdő szélén, lova hátáról izgatottan figyelte az ütközet zajlását. A nap már a kékesen sötétlő erdő felé hajlott, s még nem lehetett látni, kié a győzelem. A közelében tartózkodó német püspök alig tudta fékezni hatalmas rozsdabarna lovát, amelyet vaspáncél fedett, s amely minduntalan a lovagok arra vágató paripáival akart tartani. A püspök egyre átkozódott, vaskesztyűs öklét rázta, és ezt kiáltozta:

– Bitangok! Gyávák! Hitvány gazfickók! Mit csinálnak ott? Az oroszokat először két részre kell szakítani, aztán szétzúzni! Vigyázzatok: ezek a szakállas eretnekek, mint a farkasok törnek rátok mindenfelől, és befelé szorítják a mieinket a parttól. Odakényszerítik őket a lékekhez, ahol felbuknak és megfulladnak, mert a súlyos páncél a jég alá húzza őket.

Brudegam nem figyelt rá. Állhatatosan, dühösen figyelt a messzeségbe, ahol Alekszandr arannyal díszített fekete zászlóját látta. Ott van a zászló mellett maga a fejedelem is. Igen, vitézül harcol! Fehér lován belevágtat a csata kellős közepébe. Kardja lesújt! Egy német zászló lehanyatlik. Egy orosz lovas kapja föl, és elvágtat vele... Most megint Alekszandr látszik, kiszakad a tömegeből, és a csata más helyére rohan, ahol kétségbeesetten verekszik egy német lovag, akinek kék kendő lobog a sisakján.

A harc most már nem sokáig tartott: a kék kendő még lobogott egy ideig, fel-feltűnt a villanó kardok között, aztán hirtelen eltűnt, és Brudegam csak azt látta, hogy azon a helyen lovak vágtatnak tova, s látta Alekszandr ragyogó sisakját, amint egyre távolodik. A fekete lék egyre szélesedett, benne egy ideig még látni lehetett a lovak pofáit és a kétségbeesetten vergődő embereket.

S ekkor német lovasok újabb csoportja száguldott kivont karddal a csata színhelyére.

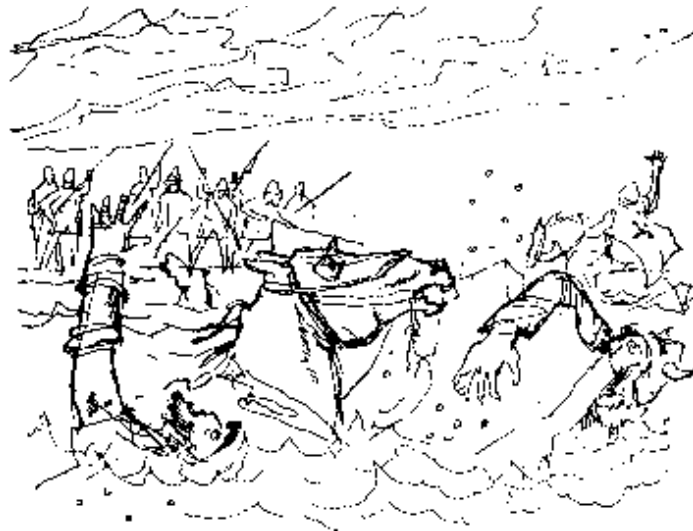
Brudegam eleinte úgy látta, hogy a győzelem most már végképp a németek felé hajlik. A németek szorongatták az oroszokat, akik gyorsan széthúzódtak a tó közepéről a partok felé, nem voltak képesek feltartóztatni a német nehézlóvasság elseprő rohamát. De a szétfutott oroszok újra megfordultak, és dühösen támadták, ütötték-verték a lovagokat.

– Meneküljtek! Meneküljtek gyorsan! – kiáltotta egy ismeretlen lovas, amint elvágtatott Brudegam mellett. – Elveszítjük a csatát!

Teodorich körülnézett: a püspököt már nem látta sehol.

De nem engedelmeskedett a felszólításnak, a helyén maradt, hogy lássa a csata végkimenetelét, mert még mindig nem hitte, hogy az eddig legyőzhetetlen, büszke németeket az oroszok szétzúzhatják. Brudegam dühében hol vadul toporzékoló lovát sarkantyúzta, hol pedig nagy nehezen visszafogta, amikor a mén megkísérelte, hogy a mellettük elvágtató lovasokat kövesse.

A jég a tó egész felszínén észrevehetően repedezett. Az orosz harcosokat nem akadályozta a nehéz páncélzat, könnyen szétfutottak a partok felé, átugrálva a lékeket. Aztán újra megfordultak, hogy szembeszálljanak az ellenséggel. A német lovasok vad rendtelenségben vonultak vissza, megkísérelték, hogy eljussanak a szubolicki parthoz a súlyuk alatt lesüllyedő jégen.



Az oroszok rettenthetetlenül támadták a lovagokat, fejszékkel csaptak le rájuk. Szétverték a lovak fejét, s a lovagok vasvértje recsegett-ropogott a vadul küzdő orosz harcosok hatalmas csapásai alatt. Orosz gyalogosok könnyedén ugrálva jégtábláról jégtáblára odarohantak a lovagokhoz, és hosszú csáklyáikkal lerángatták őket lovukról. A jégre zuhant lovagok a súlyos páncélzatukban meg se tudtak mozdulni.

A kardhordozók egész serege széthullott. A „disznóormány” félelmetes, zárt sorai helyett a jégen lovagok szétszórt csoportjai menekültek. Már senki sem adott nekik parancsot, mindenki a saját életéért küzdött.

Brudegam egyszerre csak észrevette, hogy néhány lovas vágat feléje a menekülő németek nyomán. Elöl egy lovas száguldott ragyogó páncélingben, párducfoltos paripán. Valamit kiáltott, s pályváját készítette. Aztán kezének hatalmas erejű mozdulatára felágaskodott a mén, s megállt. A harcos diadalkiáltással vetette ki pályváját, amely rátekeredett Brudegam testére. A lovas ismét vágába fogott, a kötél meghúzódott, s Teodorich lerepült nyergéből. Az orosz továbbvágatott, s maga után vonszolta Brudegam testét a jégen.

A CSATA UTÁN

Alekszandr kilovagolt a partra, s onnét figyelte a szemlátomást elcsendesülő ütközetet. Éberén figyelte mindkét oldalt, hogy kitalálja, hova tűnhetett a németek sok szövetségese: a lett, a finn, a Csud-tói és a többi – korbáccsal együvé hajtott – parasztok tömege, amelyet a németek belekényszerítettek a Novgorod elleni hadjáratba. Kezdetben számuk többszörösen felülmúlta a németekét, de amikor látták, hogy kevés uraik vereséget szenvednek, eldobálták fegyverüket, és inuk szakadtából menekültek a csata színhelyéről.

Sok orosz vitéz igénytelen, bozontos kis lován, gyakran nyereg nélkül, dárdával kezében vágatott a menekülők után.

A tó lassanként elnéptelenedett. A német sereg szálnalmas maradványai sietve menekültek a szubolicki part felé, hogy minél hamarabb elszakadjanak az üldöző orosz harcosoktól.

A havon szerteszét fekete foltokban hevert a sebesültek teste és az elesettek hullája.

Alekszandr odavágatott a nagy országútra, ahol az út mentén összegyülekezett nép a német foglyokat nézte. Mellette csoportokban vezették el a nemrég még gőgös, fényes lovagokat, akik páncélosán, de most már sisak nélkül, komoran lépkedtek; a kezük hátrakötözve. Novgorodi harcosok hajtották füttyörészve, meg-megbiztatva őket. Az egyik harcos, régi köntösben, de új páncélingben, vidáman kiáltotta:

– Íme, a hívatlan vendégek: lakomázni jöttek, aztán túlságosan fejükbe szállt a mámor!

Alekszandr szinte rá sem ismert a volt kardhordozókra. Hová lett gőgös felfuvalkodottságuk! A foglyok komor arcán most csupán engesztelhetetlen düh látszott.

A fejedelem nem lovagolt el az erdő széléig. Megállt. A novgorodi országúton egymást megelőzve parasztok szaladtak feléje. Valamit kiabáltak, kezükkel hadonásztak. Amikor megismerték a fejedelmet, hozzá rohantak, futás közben lekapták süvegüket, s megtörölték vele veritékes arcukat.

– Fényességes sólymunk, Jaroszlavics fejedelem! A Krisztus szent sebeire, bocsáss meg nekünk, hogy elkéstünk. Mafla futáraid a hibásak benne: késve érkeztek el a községünkbe. Mi már nem voltunk otthon, az erdőben vágtuk az épületfának valót, ahogyan megparancsoltad.

– És most mi bánt benneteket?

– Segíteni akartunk neked! Harcolni akartunk a németek ellen, de látod, elkéstünk: mire ideértünk, egészen megizzadtunk. S hát látjuk: nélkülünk is elbántál velük, jól alájuk gyújtottál az átkozottaknak!

Alekszandr vidáman nevetett:

– Igen, úgy alájuk gyújtottunk, hogy a német a jég alá bújt, be a vízbe, hogy lehüljön egy kicsikét! Jó időre elvettük az étvágyát attól, hogy a mi kertünkbe dugja az ormányát. Nektek pedig köszönet és hála, amiért meghallgattátok hívó szavamat. Menjetek hát, barátaim, a novgorodiakhoz, ott vannak az erdő szélén, már gyűjtják a tüzeket, s megosztják veletek, amijük Isten kegyelméből van.

Alekszandr lassan, lépésben haladt végig az erdő szélén. A szél meghajlította a fenyőket, a fák halkán sóhajtozva recsegték. A fejedelem levette sisakját, odatartotta fölhevült fejét a szélnek. Messze előtte, Novgorod felé távolodva, határtalan erdőségek és cserjések húzódtak. A fejedelem valamit kutatott szemével, s végül megpillantott egy kis telep, amely fölé falusi templom roskatag harangtornya emelkedett.

Alekszandr keresztet vetett, s halkan, suttogva imádkozott. Észre sem vette, hogy két egyszerű asszony lép oda hozzá, megáll, és várja, hogy a fejedelem észrevegye őket. Az idősebbik asszony, aki már megőszült, közelebb lépve hozzá megérintette a fejedelem kengyelét, s megszólalt:

– Adjon néked az Isten hosszú életet, bátor fejedelem, Oleksza! Mi, szegény parasztasszonyok, valamennyien s minden egyszerű ember, ím, mélyen meghajlunk előtted: megvédted szent orosz földünket az ádáz ellenségtől! Őrizzen meg téged a Mindenható és a szentséges Szűzanya még sok-sok éven át!

– Köszönöm jókívánságodat!

Alekszandr föllovagolt egy dombra, még egyszer végigfuttatta tekintetét a csata elnémult színhelyén, ahol a jég gyorsan repedezett, s rajta egyre több fekete lék támadt.

Arcát diadalmas mosoly, a győzelem öröme ragyogta be. Az ifjú fejedelem fölállt kengyelében, s ifjú, kamaszos jókedvében a magasba hajította sisakját, és el is kapta mindjárt, aztán megfordította lovát, lóhalálában vágatott oda, ahol társai vártak reá.

De azok már ujjongó kiáltozással vágattak feléje.

ÁTKOZOTT AJÁNDÉK

Epilógus

AZ ÉNEKLŐ KOLDUSOK

S eltelt néhány esztendő. A pusztaságot átszelő széles országúton Csernyigovból a vlagyimiri erdővidék felé négy vándor bandukolt. Valami különös és szokatlan volt rajtuk, a szembejövők csodálkozva nézegették őket.

– Úgy látszik, messziről jönnek...

– Hát nem tudod, kicsodák? Éneklő koldusok ezek, farkasvakságban szenvedő volhiniaiak!

A vándorok ugyanúgy voltak öltözve, mint a parasztok: a köntösük is ugyanaz, háncsbocskoruk és föltekert kapcájuk, báránybőr süvegük és a hátukra vetett gyékénytarisznya – minden paraszti volt rajtuk. De a köntösük nem barna volt, hanem csaknem fehér, és vörös szegélye volt, akárcsak a báránybőr süvegnek. Lábszárra tekert kapcájukat is vörös szalag díszítette. Térdük alatt csörgők lógtak.

Mind a négynek vállára hulló, csapzott haja volt. Az arcukat egészen a szemük aljáig szakáll nőtte be; a szemükben fürkésző kíváncsiság és gúnyos fény ragyogott, az arcukról soha el nem tűnt a nyájas, behízelt mosoly, mintha mind a négyen folytonosan arra törekednének, hogy erővel belopják magukat mások szívébe.

A négy éneklő koldus libasorban haladt, görcsös botjával az előtte haladóhoz kapaszkodva. Az első időnként játszani kezdett sípján, s a másik három rekedt hangon énekelt hozzá. Az elnyújtott, szomorú hangok messzire szálltak a szabad pusztaságban.

Valahányszor recsegő szekerek közeledtek, az éneklő koldusok botladozva siettek feléjük.

Átható hangon szólt a síp, és hangosabban énekelt a négy rekedt hang:

– Adakozzatok a szegény, éneklő vándorkoldusoknak!

A végtelen sztyeppén sok helyütt esőmosta ló- és emberi csontok, betört koponyák fehérlettek. Sokat közülük az orkászzerűen tovavágtató mongol horda szórt el itt az utak mentén, amikor a keskeny szemű mongol lovasok átkutattak itt mindenkit, akivel csak szembetalálkoztak, és elszedtek, kiráztak belőle mindent, az utolsó darabka kenyérig.

A négy vándor megpillantott egy fehérülő koponyát, amelyet tatár buzogány tört be, vagy talán éles, görbe kard sebesített meg. Odaléptek a néma, névtelen emberi csontokhoz, levették süvegjüket, és elnyújtott hangon énekelni kezdték a halotti zsolozsmát:

– ... adj. Uram, örök nyugodalmat az ismeretlen harcosnak, ősei földjén porai békén nyugodjanak."

Az arra járók, meghallván az imát, már messziről a négy különös koldushoz siettek, keresztet vetettek, kenyeret vagy szárított halat adtak nekik, és szomorúan sóhajtották:

– Ó, én Istenem! Hány igazhitű keresztényt elpusztítottak itt! Mennyi csont hányódik, eső mosta, könny nem áztatta emberi maradvány hever e dombokon és e völgyekben! Csak a szél énekel szomorúan fölöttük. Beszórja porral őket, s a vándorkoldus siratja el hamvaikat!

Sokáig vándorolt a négy koldus, míg végre megérkezett az erdővidék első községeibe; félig lerombolt, szénné égett lakóházak álltak itt, ahol csak a holló kóválygott káromva a tűz maradványai fölött. De itt-ott már újra kihajtottak a zöldellő magányos nyírfák, és új faházak is fehérlettek, amelyeket régi szokás szerint erdő szélére vagy folyópartra építettek. Akadtak földkunyhók is, amelyeket régi, megszenesedett gerendákból tákoltak össze, és félénken elbújtattak a part alatt, mintha el akarnák rejtetni őket a tatár szemétől és ragadozó kezétől.

A négy koldus énekelve közeledett a kunyhók felé, megállt egymás mellett sorban egy homályos kis ablak előtt, amelyet disznóhólyag fedett, s mindaddig énekelte panaszos zsoltárát, amíg csak az ablak belső táblája félre nem húzódott, s onnan ki nem nyúlt egy kéz, amely lisztes-korpás forró lepényt nyújtott ki nekik.

Perejaszlavl Zalesszkij mellett, a folyó árterületében fekvő tágas réteken kicsit tovább időztek az éneklő koldusok. Mikor szilaj lovaikon lovasok vágattak keresztül a még nedves réten, alig-alig érték utol a vadászkutyákat, amelyek hol erre, hol arra hajtották a vörös rókát. Legelől bukfacezve, fel-felbukva, a fülét hátraszegve szürke nyúl száguldott. Hatalmas ugrással oldalt szökött, és új irányban indult meg az erdő felé. A vadászkutyák olyan vadul rohantak utána, hogy csak megkésve követték irányváltását.

A lovasok kurjongatva, kiáltozva hajtották lovukat a süppedős, nedves réten. Messze kivált közülük egy lovas, aki elől vágatott egy hosszú lábú, könnyű mozgású paripán; fiatal volt, gondtalan és vidám. Korbácsát csattogtatta, a kutyákat biztatta:

– Szájtátik! Kenyérpusztítók! Fogjátok el azt a kurta farkút!

A kutyák megértették, hogy a szitkozódás őket illeti, és meg is tettek minden tőlük telhetőt. Ámde a nyúl újra ügyesen félreugrott előlük, s már el is érte az erdő szélét.

Az előkelő lovas és a kíséretében levő vadászok tajtékozó lovuk hátán megálltak a négy éneklő koldus előtt. Az első lovas szorosan hozzájuk lépett, s lekapta a legmagasabb koldus süvegét. Megforgatta s meggyűrögette kicsit, míg nem egy összehajtogatott levél esett ki belőle. A lovas ügyesen elkapta, s figyelmesen beleolvastott, közben pedig jelentőségteljesen dünnyögte:

– Igen! Hm! Vagy úgy! No lám!

A négy éneklő koldus alázatosan, mélyen meghajolt, közülük a legmagasabb szélkuszálta hosszú haját simogatva panaszosan siránkozott;

– Mit gonoszkodsz? Miért kaptad le a süvegemet? Add vissza! A fejembe kerül, ha elveszítem.

– Hiszen már el is vesztetted! Ezt már nem viszed el szárazon! Nem engedlek el! – mondta a lovas.

Az öreg koldus nem ijedt meg. Éppen ellenkezőleg, kiegyenesedett, s kezét az övére téve, szigorú, fürkésző tekintettel szemlélte a lovast. Egészen megváltozott, nyugodt hangon kérdezte:

– S te ki vagy? Csak nem te vagy Alekszandr Jaroszlavics fejedelem? Dolgom van vele.

– Nem Alekszandr fejedelem vagyok, hanem az öccse, Andrej herceg. Ami bátyámat, Alekszandr Jaroszlavics fejedelmet illeti, épp most érkezett meg Novgorodból, és az én vendégem Perejaszlavlban. Téged pedig menten elküldelek az én udvaromba, s a bátyám maga beszél veled a dolgodról meg erről a levélkéről. Eredj csak, Jasa, kísérd e tiszteletreméltó atyákat udvarunkba, s vidd őket Alekszandr fejedelem elébe. Fogd ezt a levelet, és add át a kezébe személyesen. Úgy látszik, öreg, szeretnél nyárfán lógni, ugye?

A koldus nyugodtan válaszolta:

– Még inkább egy tál kalács mellett ülni!

Egy lovas ugratott oda hosszú fehér sörényű pej lován. Éles szeme fürkészve futott végig a négy kolduson, majd megpihent Andrej hercegen.

Levette süvegét, beletette a levélkét, aztán a süveget újra a fejére tette.

– Előre, szent öregek, menjetek! Élénkebben! – kiáltotta, s dárdája nyelével biztatgatta a négy koldust.

Azok sután kapkodva lábukat, megindultak a poros országúton.

– Miért kergetsz? Miért ugratod ránk a lovadat? Jámbor és szegény emberek vagyunk! Mit akarsz velünk?

– Nem én, hanem nálam okosabbak döntenek majd el, mit tegyenek veletek. Menjetek élénkebben! Balra, egyenest át a dombon! – S a lovas fütyörészni kezdett, megcsapkodván korbácsával lovát.

Alekszandr fejedelem éppen megindult volna a tornác lépcsőjén fölfelé, de megállt: kintről sípszó és ének hallatszott.

Ekkor egy külföldi kereskedő lépett a fejedelemhez: nem oroszos ruházatot viselt, zöld köntös, visszahajtott szélű, magas sárga csizma volt az öltözeke. Már régóta várta Perejaszlaviban Alekszandr fejedelem érkezését. Most kihasználta az alkalmat, hogy a fejedelmet megszólíthatja, s hozzá fordulva ezt mondta:

– Hiszen ezek a mi mókamestereink!

– Miféle mókamestereink? S te ki vagy, nagyra becsült idegen?

– Mifelénk így nevezik ezeket a tréfás kedvű, öregeknek álcázott fiatal komédiásokat; hosszú kócszakállat ragasztanak magukra, és ellátogatnak minden vásárba, lakodalomba vagy keresztelőre. Ők szórakoztatják az ünnepi ház vendégeit. De ők éneklük a siratóénekeket is a temetéseken. Bizonyára most is szeretnék elszórakoztatni fejedelmi nagyságodat. Én pedig Andreas vagyok, és kereskedő a foglalkozásom.

Alekszandr zengő hangon kiáltotta oda a kapuban álló őrnök:

– Hej, te legény! Hívd csak be az öregeket az udvarba!

A kis ajtó megnyílt, és a négy koldus egymás után belépett az udvarra, most is énekeltek. A legelső kidagadó arccal fújta cifrán festett sípját. A négy koldust Jasa Polocsanyin követte lóháton.

Alekszandr futó pillantással mérte végig őket, és csodálkozva látta, hogy rozsdaszínű kutyája, egy külszági kereskedő régi ajándéka, amely a kapuhoz volt kötve, hirtelen fölkapja fejét, és barátságosan csóválja a farkát.

„Megismerte őket! Régi ismerősök!” – gondolta a fejedelem, és megszólalt:

– Jöjjetek csak! Ne féljetek!

A négy koldus felsorakozott a fejedelem előtt, földig hajolt, levéve süvegét.

Egyikük, aki valóban fölragasztott, hosszú kócszakállat viselt, elnyújtott hangon megszólalt:

– Adjon az Úr néked hosszú életet, fényességes fejedelem, legyőzhetetlen Alekszandr, akinek félelmetes a szeme, és vasból a válla! Száz esztendeig élj és boldogulj, szerezz hervadhatatlan dicsőséget!

– Messziről jöttök?

– A dicső szabad városba, Novgorodba szeretnénk eljutni. Volhínia földjéről indultunk el, a Tátra erdős, sziklás hegyei alól. Ott vágtam magamnak ezt a kis sípot, s azóta ez mindenütt velem van, ő tart el engem.

– Bizonyára elfáradtatok az úton, kedves vendégek. Jöjjetek beljebb, egyetek velünk, amit Isten adott. Ott aztán elbeszélgetünk... Jasa, vezesd be az öregeket, és küldj egy legényt a kulcsárhoz, adasson föl nekünk a terembe sört, könnyűt is meg méhsört, a legöregebb és a legerősebb fajtából, és mindenféle harapnivalót, nehogy megszóljanak bennünket a vendégek. Majd én is veletek tartok.

A katona hanyatt-homlok elrohant, a fejedelem pedig ismét a koldusokhoz fordult:

– Jöjjetek be, kedves vendégeim! Itt majd elmondjátok nekem, hol jártatok, mit láttatok, s mi történik távoli hazátokban. Milyen az erdős Tátra hegysége? Ugyanolyan derék emberek élnek-e ott is, ugyanezt a hitet vallják-e?

A koldusok egymásra néztek, majd Andreasra pillantottak. Alekszandr feléje fordult:

– Téged is kérlek, nagyra becsült Andreas kereskedő, jöjj be hozzám, termeimbe. Leülünk majd, elbeszélgetünk, egy-két pohárral megiszunk a becsületes emberek egészségére.

Andreas levette szőrmesapkáját, és mélyen meghajolt.

– Megtisztelsz engem, boldogan elbeszélgetek veled. Van egy s más megbeszélnivalóm, s szeretném tanácsodat kérni. S elbeszélnivalóm is akad bőven.

Alekszandr fölment a második, felső tornácra, s odaszólván egyik csatlósát, súgva ezt mondta neki:

– Fuss Gavriła Olekszciszhez, mondd meg neki, jöjjön azonnal. Fontos beszédem van vele.

A tágas, fényes teremben sokáig elhúzódott a beszélgetés. Az énekes koldusok bőségesen éltek a sokféle jóval, majd rég múlt időkről énekelgettek.

A fejedelem vidám volt, sokat beszélt vadászkalandjairól és a Néva mellett meg a Csud-tó jegén vívott ütközetekről.

– Híred betölti a földet – mondta Andreas -, egészen Rómáig eljutottak győzelmeid hírei. S a római pápa, Krisztus Urunk szentséges földi helytartója, meghallván híredet, elküldött engem, hogy keresnélek fel, s kérdéseket intéznék hozzád.

„No lám! – gondolta Alekszandr. – Tehát a pápa küldte őt! Mi lehet utazásának titkos célja?” A fejedelem intett, hogy töltsenek a mámorosodó Andreas serlegébe az erős, öreg sörből; a kereskedő vörös selyemkendőjével törülgette verejtékes arcát.

– Mondd el nekünk, tiszteletreméltó Andreas, mely utakon jutottál el hozzánk?

– Az út közismert, megszokott. Olaszországon át a gazdag Velencébe, onnét Trieszt városába utaztam. Majd hegyi utakon eljutottam a távoli Budáig, ahol láttam Béla királyt. Újra felépíti és csinosítgatja fővárosát, Budát, mit elpusztítottak a tatárok. Béla király nagyon kegyes volt hozzám, kíséreltet is adott mellém, hogy biztonságosan átkelhessek a Tátra gerincén. Onnét Halicsba jutottam, ahol meg akartam látogatni Danyila fejedelmet, de nem találtam ott. Gondoltam, megnézem Kijev romjait is, s imádkozom azokért, akik életüket áldozták hazájuk földjéért a harc mezején, de siettem, hogy teljesíthessem szentatyánk parancsát, s továbbmentem Szmolenszkba, onnét pedig egyenest ide, Perejaszlavlba jöttem, hogy fejedelmi nagyságod lábai elé boruljak.

– Ugyancsak hosszú utat tettél meg! Mennyi nehézséget, aggodalmat és veszélyt kellett kiállnod! S milyen parancsot kaptál a szentatyától?

Andreas először jobbra, majd balra, a négy koldus felé vetett egy tekintetet. Ezek közül az egyik már elszunnyadt, kócos fejét karjára hajtva. A másik három átölelte Jása Polocsanyint és Gavriła Olekszciszet, és örök barátságot fogadott nekik.

– Nem néztétek nyomorúságunkat, nem vetettétek meg az éneklő koldusokat! Hogyne szeretnénk hát benneteket! – s köntösük ujjával megtörölték szemüket.

Andreas a fejedelemhez hajolt, s suttogóra fogta szavát:

– Szentatyánk és védelmezőnk, a római pápa, nagyon aggódik, nem akar-e Batu kán egy kis idő múltán újra betörni földünkre. Most visszatakarodott sztyeppjeire, de bizonyára újabb támadásra készül. Mi a véleményed róla?

– Kiről? Batu kánról?

– Arról, arról! A tatárok kánjáról!

– Ugyan mit gondolhatnék felőle? Bizonyára ugyanazt, amit te.

– Erős-e ez az ellenség? Szembeszállhatunk-e vele? És sikerül-e elpusztítanunk őt?

– Ha hazánk földjét kell védelmeznünk, nem gondolkozunk, lehet-e, vagy nem lehet. Csak egyet tudunk akkor: földünk, otthonunk, gyermekeink és asszonyaink, hazánk védelmére kell kelniünk. S harcba szállunk, még ha halálos veszély fenyeget is. Gondolkozhatnánk-e másként?

– Mily szép, nemes szavak! – kiáltotta Andreas. – Az én szentséges jótevőm nagyra becsül téged, és becsüli vitézségedet. Nagyon fontos megbízással küldött hozzád engem. Beszélhetek-e nyíltan most veled, vagy halasszuk beszélgetésünket máskorra?

– Beszélj, beszélj, tiszteletreméltó Andreas! A vendégeket most a sör, nem a mi beszédünk érdekli.

Andreas közelebb húzódott a fejedelemhez, és suttogva mondta:

– Őszentsége nagyon aggódik, hogy a tatárok ismét betörnek keresztény földjeinkre. Magam hallottam őszentsége szavait: „Rég nem tapasztalt, szomorú idők köszöntöttek ránk. A keresztény népeket megsemmisüléssel fenyegetik a ragadozó, vad pogányok. Meglehet, ismét betörnek hozzánk, és egyenként elpusztítják a keresztény királyságokat. Ezért össze kell fognunk, meg kell teremtenünk a » népek szövetségét «." S őszentsége, a pápa elhatározta, hogy újabb keresztes hadjáratot hirdet, összegyűjtve minden keresztény nép seregeit, hiszen enélkül nem gondolhatunk győzelemre az állatokhoz hasonló tatárokkal szemben.

– Gavriła Olekszcics! – szólt a fejedelem vitézéhez. – Ülj csak ide hozzánk. Fontos dolgról folyik a szó.

Gavriła Olekszcics átült a fejedelem mellé a padra, s a négy koldus a sörnek szentelve figyelmét, valami régi históriát énekelt a múltba tűnt dicső időkről, s serlegével kopogott hozzá. Andreas folytatta:

– A Mindenható trónjának földi helytartója apostoli áldását küldi neked nagy és szent szándékodhoz, s megadja neked azt a jogot, hogy elsőnek indítsd a keresztes hadjáratot a tatárok ellen. ígéri, hogy támogat téged és minden orosz sereget szent imáival és valamennyi más király segítségével: segít majd a lengyel, a magyar, a cseh király, Szilézia hercege, Livónia magisztere s IX. Lajos, a szent életű francia király is.

Alekszandr elgondolkozva nézett maga elé, mintha nem is hallaná Andreas szavait. Gavriła Olekszcics pedig összehúzta szemét, és szokatlanul nyájas hangon, mézes-mázosan mondta:

– S hogy gondolja őszentsége, a római pápa: Alekszandr fejedelem lesz a keresztes hadjárat vezetője? Ő lesz a fővezér? Az ő parancsainak engedelmeskednek majd minden királyok, hercegek és magiszterek, avagy a szentatya azt kívánja, hogy Alekszandr Jaroszlavics fejedelem legyen a faltörő kos, ő legyen a kihívó, aki felbőszíti a tatár állatot, kicsalogatja barlangjából, s magára vonja első legnagyobb csapását, miközben a többi uralkodó s maga a pápa is imádkozik, azt találgatván, sokáig bírja-e a két, általuk egyformán gyűlölt, hatalmas nép a harcot, vagy pedig hamarosan felfalják egymást? Amikor pedig mi elvérzünk a kölcsönös mézszárlásban, nem jelennek-e majd meg német és latin csapatok nálunk, hogy elfoglalják a mi véráztatta, elnéptelenedett orosz földünket?

Andreas úgy tett, mint akit ez a beszéd meglep és fölháborít, hevesen ellenkezett, sőt fel is ugrott helyéről.

– Hogyan gondolkozhatasz így a szentatyáról. Krisztus Urunk földi helytartójáról?! Természetesen te, Alekszandr fejedelem, ebben a tatárok elleni nagy keresztes hadjáratban nemcsak a többi királlyal egyenlő, hanem közöttük is az első leszel. Így határozott Krisztus szentsége földi helytartója, s aranykoronával áld meg téged, jelölve annak, hogy többé nem leszel egyszerű fejedelem, hanem minden orosz föld teljhatalmú királya. Őszentsége megbízott engem, hozzam el neked ezt a koronát, amely napként ragyog majd az első orosz király fején... Dominicus atya – fordult most Andreas a legöregebb éneklő koldushoz -, add ide nekem azt a dobozt, amit hoztál.

Az ősz halántékú koldus, aki az imént még részt vett az énekben, és teljesen részegnek látszott, egyszerre kijózanodott. Viharvert zsákjából egy kerek dobozt vett elő.

Határozott léptekkel odament Andreashoz, s mélyen meghajolva átadta neki.

Andreas kibontotta a szíjakat, amelyekkel a doboz át volt kötve, s levette a tetejét. Belül sötétlila selyemkendőbe burkolt tárgy látszott. Andreas keresztet vetett, fohászt suttogott, majd kibontotta a kendőt, s ünnepélyesen kivett belőle egy aranykoronát. A korona aranylevelekből és -ágakból készült, amelyek művészi módon sűrű hálózatot alkottak, s amelyen több képcske volt szentek arcmásával.

Andreas óvatosan megfogta a koronát, s mélyen meghajolva odanyújtotta Alekszandr fejedelemnek:

– Kérlek, fenséges fejedelem, próbáld fel ezt a kitüntető királyi jelvényt. Ha elfogadod, te leszel minden orosz földek első királya, s győzelemre viszed seregedet az ázsiai népekkel szemben.

Alekszandr felállt, hátralépett, kezével az övét markolta, s beszélni kezdett:

– Nagyra becsült pápai követ, Andreas! Köszönöm a megtiszteltetést, a baráti beszédet, de nem fogadhatom el ezt az ajándékot.

– Miért, Alekszandr fejedelem? Gondold meg! Hiszen nagyon megtisztelő, értékes ajándékot utasítasz vissza, amelyet maga öszentsége, a pápa. Krisztus földi helytartója küldött neked. Könyörögve kérek: ne siesd el a dolgot! Én teljesítettem a kapott parancsot, s ím, eléd teszem a koronát. Ez a korona érdemed szerint ragyog majd homlokodon, amelyet csodálatos győzelmek dicsősége övez!

A teremben mindenki megmozdult, felugrott helyéről, és Alekszandr fejedelemhez sietett. A négy koldus kiegyenesedve, kezét hasán összefonva állt ott, s lehajtván fejét, feszülten figyelte, amint Alekszandr elkomorodva, éles hangon megadta válaszát:

– Fogadd ismételt köszönetemet, nagyra becsült Andreas! De te hazug, s ezért méltatlan beszédet intéztél hozzám. Azt mondtad nekem, hogy a római pápa áldását küldi a pogány tatárok elleni keresztes hadjáratra. De amikor a tatár horda rátámadt Oroszországra, felgyújtotta városainkat, és könyörtelenül legyilkolta az öregeket és fiatalokat egyaránt, miért nem küldött akkor segítséget senki minekünk? Hol voltatok akkor? Épp ellenkezőleg cselekedtetek; alig takarodtak ki a tatárok vérben ázó orosz földünkről, öszentsége, a pápa máris két újabb keresztes hadjáratot hirdetett. Ugyan ki ellen? A tatárok ellen? Nem! Először áldását adta az idegen lincselésre éhes svédekre, hogy karddal és tűzzel támadjanak a novgorodi földre, a mi igazhitű népünkre, s azt tanácsolta nekik, pusztítsanak el bennünket könyörtelenül, mint vad eretnekeket. Különösképpen pedig megparancsolta, hogy tapossák el a nyugtalan vérű Alekszandr orosz fejedelmet! Igazat beszélek? Várj, hadd fejezzem be... Majd a római pápa meghirdette a második keresztes hadjáratot is, és a német kardhordozó lovagokat megint nem a tatárok ellen, hanem az oroszok, Novgorod és Pszkov ellen küldte. Hol van hát itt az isteni szent ige? Hol van minden keresztények testvéri egyesülése? Azt hiszed, hogy a német lovagok Isten akaratát teljesítik csupán azzal, hogy hatalmas keresztet varrnak a hátukra és a mellükre? Helyesen mondta neked Gavrila Olekszics: nem az orosz földre, nem az én dicsőségemre és nem is a kereszténység védelmére gondoltok, hanem abban fáradoztok, hogy valamiképp elhárítsátok magatoktól a csapást, egymásra uszítjátok az orosz és a tatárt, hogy azok véres harcban gyengítsék egymást, s így könnyebbé váljék számotokra betörni hozzánk, elvenni földjeinket.

A megdermedt Andreas megpróbált közbeszólni, de Alekszandr hevesen folytatta:

– Hol az az éneklő koldus, aki zsákjába rejtve elhozta neked ezt az átkozott ajándékot, amelyen svédek, németek és egyéb keresztes lovagok által legyilkolt ártatlan emberek vére szárad?! Fogd ezt a koronát, s hordjad a római pápa dicsőségére! Légy minden éneklő koldus és tréfamesterek királya, s fogadd hozzá ravasz és gonosz gazdátok áldását, aki ideküldött benneteket.

Alekszandr fölkapta a koronát, hatalmas karjának egyetlen lendületével belevágta a megrémült vén koldus kócos fejébe, majd élesen megfordulva, ezt mondta Gavrila Olekszicsnek:

– Gondoskodj róla, barátom, hogy e fortélyos vendégek mégis kapjanak útravalót. Megkapjanak mindent, amire szükségük van. Térjenek vissza minél hamarabb oda, ahonnet jöttek! Mi pedig majd, ha elérkezik az ideje, a magunk eszével és kardjával újra megvédjük orosz földünket minden gonosz ellenségtől, bárhonnet támadjon is reá!

S mit sem törődve a rémült és elcsüggedt Andreas magyarázkodásával, a fejedelem fölkapta ezüstserlegét, megvetéssel a padlóra öntötte megmaradt italát, s zordan kiment a teremből.

TARTALOM

I. A SÓLYOM KIREPÜL

Az első veszedelem

II. NAGYRA NŐ A MEDVEBOCS

A vadász

Az erdő sűrűjében

Váratlan baleset

Ivan Kupala ünnepe

Ékesszavú Danyiil

III. RATSZA VEZETÉSÉVEL

A nagyfejedelem

Ratsza, az öreg harcos

Ékesszavú Danyiil megbízatása

Te támadj elsőnek!

Riadalom a litván föld határán

A polocki haditanács

„Perzselő hírek”

IV. ALEKSZANDR NAGY-NOVGORODBAN

Ellenség közeleg mindenfelől

Ismét Novgorodban

Tatárok a határon

A tatárok elébe

A feneketlen mocsárban

El ne felejtse a tatárok nyilát!

A fejedelmi udvarban

A német kereskedők udvara

Az árulók

A fejedelem termeiben

V. A NÉVAI CSATA

A római pápa áldásával

Svéd tábor a Néva partján

A svéd bárdok énekei

Mit látott Jevsztafij, a vén halász?

A vén Volhov fölött

Gyors előkészületek

A fejedelem haditerve

A vihar

A megérdemelt büntetés

VI. A HÁLÁTLAN BOJÁROK

Viszály a nagy vecsén

„Szelíden szelídíts, soha ne heveskedj!”

Perejaszlavl Zalesszkijban

Vadászat az öreg fenyvesben

Vaskézre van szükség

Elfelejtett, szenvedő testvérek

VII. A LOVAGOK HARCRA KÉSZÜLŐDNEK

Ez történt Brémában

Mi is az a német dicsőség?

A német lovagok karmaiban

Vidám vásár

Német előnyomulás kelet felé

Pszkov segítséget kér

Meg kell ijeszteni őket

A pszkovi nagy vecsén

Usztya újra megjelenik

VIII. A CSUD-TÓNAL

Riadalom Novgorodban

Aranytó

Burán, a hóviharak nagyatyja

A tó vándora

Mikola apó

A rigai fogoly

Az Imádságos Ligetben

IX. ÜTKÖZET A JÉGMEZŐN

A hadvezér jó szeme

Fellegek a tó felett

Pirkadat előtt

Az orosz harapófogó bezárul

Brudegam halála

A csata után

ÁTKOZOTT AJÁNDÉK

Epilógus

Az éneklő koldusok

A kiadásért felel a Móra Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Rónaszegi Miklós
A szöveghűsége ellenőrizte: Kovács László és Mihály Gábor
Műszaki vezető: Gonda Pál
Képszerkesztő: Bródy Lászlóné
Műszaki szerkesztő: Simon Zoltán
60 000 példány,
14,1 (A/5) ív,
MSZ 5601—59 IF 844 — c — 6971